

De Staat van het Nederlands

Over de taalkeuzes van Nederlanders en Vlamingen in het dagelijks leven¹

Kathy Rys (onderzoeker), Marten van der Meulen (onderzoeker), Frans Hinskens (coördinator) – Meertens Instituut

Fieke Van der Gucht (onderzoeker), Johan De Caluwe (coördinator) – Universiteit Gent

Wilbert Heeringa (statistiek) en Maarten van der Peet (technische ondersteuning) – Meertens Instituut

Inhoud

1. Waarom de Nederlandse Taalunie de Staat van het Nederlands onderzoekt
2. Wat de Nederlandse Taalunie met de Staat van het Nederlands onderzoekt
3. Hoe de Nederlandse Taalunie de Staat van het Nederlands onderzoekt
  - 3.1. De enquête
  - 3.2 De in de online enquête bevraagde maatschappelijke domeinen
4. Onderzoeksresultaten
  - 4.1 Een aantal algemene cijfers
    - 4.1.1 De status van het Nederlands
    - 4.1.2 Sprekers van het Nederlands
    - 4.1.3 Wikipedia-artikelen_
  - 4.2 Taalkeuze in de naaste omgeving
    - 4.2.1 Familie, vrienden en bekenden
      - a. Welke taal spreken StaatNed-panelleden met hun familie, vrienden en bekenden?
      - b. Zijn er leeftijdsverschillen in het taalgebruik met familie, vrienden en bekenden bij moedertaalsprekers van het Nederlands? Spreken jongeren bijvoorbeeld meer Engels?
      - c. Welke taal spreken mensen met een andere moedertaal dan het Nederlands met hun familie, vrienden en bekenden?

---

¹ Initiatiefnemer is de Nederlandse Taalunie (www.taalunie.org). Onderzoekpartners zijn het Meertens Instituut Amsterdam (www.meertens.knaw.nl) (Hans Bennis, Frans Hinskens, Wilbert Heeringa, Marc Kemp-Snijders, Marten van der Meulen, Maarten van der Peet, Kathy Rys) en Universiteit Gent (www.ugent.be) (Johan De Caluwe, Fieke Van der Gucht).

d. Zijn er leeftijdsverschillen in het taalgebruik met familie, vrienden en bekenden bij niet-moedertaalsprekers van het Nederlands? Spreken jongeren bijvoorbeeld meer Nederlands?

4.2.2 Taalkeuze in sociale situaties

a. Welke taal spreken moedertaalsprekers van het Nederlands in het ziekenhuis, bij de huisarts, in de supermarkt?

b. Welke taal spreken mensen met een andere moedertaal dan het Nederlands in het ziekenhuis, bij de huisarts, in de supermarkt?

4.2.3 Taalkeuze in religie

a. Welke taal gebruiken de StaatNed-panelleden in de beoefening en beleving van hun religie?

b. Welke taal gebruiken moedertaalsprekers versus niet-moedertaalsprekers in de beoefening en beleving van hun specifieke geloofsovertuiging?

4.2.4 De talen om ons heen: welke talen horen StaatNed-panelleden in hun naaste omgeving?

a. Welke talen horen moedertaalsprekers om zich heen?

b. Welke talen horen mensen met andere moedertalen om zich heen?

4.2.5 Attitudes: welke attitudes hebben moedertaalsprekende en niet-moedertaalsprekende StaatNed-panelleden ten opzichte van het Nederlands?

4.3 Taalkeuze op het werk

4.3.1 In welke taal of talen communiceren StaatNed-panelleden op hun werk?

4.3.2 In welke taal of talen presenteren werkgevers zich naar de buitenwereld volgens het StaatNed-panel?

a. Algemeen

b. Uitgelicht: Taalkeuze in jaarverslagen en op websites van bedrijven in Nederland en Vlaanderen

c. Uitgelicht: taalkeuze in vacatures

4.3.3 Vindt het StaatNed-panel dat mensen alleen een baan mogen krijgen wanneer ze het Nederlands beheersen?

4.4 Taalkeuze in cultuur en media

4.4.1 In welke taal nemen mensen nieuws tot zich? Wijkt online nieuws en informatie af van papieren kranten en het tv-journaal?

4.4.2 Welke taal gebruiken mensen op sociale media?

4.4.3 Welke taal gebruiken mensen met een andere moedertaal op sociale media?

4.4.4 In welke taal nemen mensen deel aan cultuur?

4.5 Taalkeuze in het onderwijs en in de wetenschap

4.5.1 Kinderopvang

4.5.2 Basisonderwijs

a. Enkele cijfers

b. Resultaten van de enquête

4.5.3 Voortgezet/ middelbaar onderwijs

a. Enkele cijfers

b. Resultaten van de enquête

4.5.4 mbo

a. Enkele cijfers

b. Resultaten van de enquête

4.5.5 Cursusonderwijs/ volwassenenonderwijs

4.5.6 HBO/ hogeschool

a. Enkele cijfers

b. Resultaten van de enquête

4.5.7 Taalkeuze aan universiteiten en taalkeuze in de wetenschap

4.5.7.1 Taalkeuze in het universitair onderwijs

a. Externe gegevens: taalrapportering en studiegidsen

b. Resultaten van de enquête

4.5.7.2 Taalkeuze in de wetenschap

a. Taal van proefschriften

b. Taal van wetenschappelijke publicaties

5. Besluit

5.1 Belangrijkste bevindingen en implicaties

5.2 Aanbevelingen

5.2.1 Beperkingen

5.2.2 Mogelijke uitbreiding van het onderzoek in de toekomst

Alle figuren in dit rapport: (c) Wilbert Heeringa

1. Waarom de Nederlandse Taalunie de Staat van het Nederlands onderzoekt

Taalkundigen en taalbeleidsmakers zijn nieuwsgierig naar hoe de positie van het Nederlands zich ontwikkelt in de toekomst. In het gebied waar vanouds Nederlands wordt gesproken, voornamelijk in Nederland en Vlaanderen, is anno 2017 namelijk ook plaats voor andere talen. De globalisering zorgt ervoor dat internationale talen als het Engels een belangrijker plek gaan innemen in Nederland en Vlaanderen. Daarnaast neemt de talenrijkdom in het Nederlandse taalgebied toe onder invloed van immigratie. De vraag rijst dan of Nederlandstaligen in de toekomst gebruik zullen kunnen blijven maken van hun taal in alle domeinen van het maatschappelijke leven waarin ze die willen gebruiken. Omdat er veel wordt gezegd en gedacht over taal dat niet op feiten is gebaseerd, stelde de Nederlandse Taalunie een onderzoek in naar de positie van het Nederlands in 2016 – het jaar van de nulmeting – én in de toekomst. Door de toekomstige bevindingen te vergelijken met die van 2016 kan men tendensen vaststellen. Zo heeft de Nederlandse Taalunie ook meteen cijfers bij de hand om beleidsmatig te kunnen inspelen op eventuele ontwikkelingen. Dat langetermijnonderzoek werd de **‘Staat van het Nederlands’** gedoopt en werd uitgevoerd door onderzoekers van het Meertens Instituut en de Universiteit Gent. In de toekomst zal, door een tweejaarlijkse herhaling van het onderzoek, blijken of de positie van het Nederlands sterker of zwakker wordt, dan wel stabiel blijft.

In 2003 verscheen het UNESCO-rapport *Language Vitality and Endangerment*.² Daarin worden criteria geformuleerd waarmee je kunt bepalen of een taal met uitsterven bedreigd is (zie kader 1). De conclusie was behoorlijk verontrustend: aan het einde van de eenentwintigste eeuw is wellicht 90% van de 7097 huidige talen verdwenen. **Op dit moment behoort het Nederlands absoluut niet tot die bedreigde talen.** Nog nooit waren er zoveel sprekers: minstens 24 miljoen, in Vlaanderen, Nederland en andere landen.³ Daarnaast hoort het Nederlands bij de meest gesproken talen ter wereld, door moedertaalsprekers én niet-moedertaalsprekers (vgl. criteria 1, 2 en 3). Bovendien haalt het Nederlands ook voor de overige overlevingscriteria van de UNESCO hoge punten.

1. de mate waarin een taal X van generatie op generatie wordt doorgegeven.
2. het absoluut aantal sprekers van taal X.
3. het relatief aantal sprekers van taal X in verhouding tot de totale groep waarmee de sprekers zich identificeren.
4. de positie die taal X inneemt in traditionele maatschappelijke domeinen, bijvoorbeeld in het onderwijs.
5. de mate waarin taal X gebruikt wordt in nieuwe maatschappelijke domeinen, bijvoorbeeld in sociale media.
6. de mate waarin taal X wetenschappelijk beschreven is in materiaal voor het onderwijs (bijvoorbeeld spellinggidsen, woordenboeken, grammatica's, enz.) én de mate waarin er literatuur geschreven wordt in taal X. Met andere woorden: de mate waarin het mogelijk is om taal X aan te leren enerzijds en om te lezen in taal X anderzijds.

---

² UNESCO. 2003. *Language Vitality and Endangerment*. Document ingediend bij de *International Meeting on UNESCO Programme Safeguarding of Endangered Languages*. Parijs, 10-12 maart 2003.

³ Ook in andere gebieden, zoals Suriname, wordt Nederlands gesproken, maar die worden in het onderzoek dat hier voorgesteld wordt, buiten beschouwing gelaten.

7. de mate waarin taal X institutioneel en beleidsmatig ondersteund wordt, bijvoorbeeld of taal X de status van officiële taal heeft.
8. de attitudes van de sprekers van taal X ten opzichte van hun taal.
9. het soort materiaal en de kwaliteit van het materiaal waarmee taal X kan worden gedocumenteerd (bijvoorbeeld naast teksten in de bewuste taal in de vorm van grammatica's, woordenboeken, enz., zijn er ook audio- en video-opnames van de gesproken variant van die taal).

Kader 1: Factoren die de vitaliteit van taal X bepalen volgens de UNESCO (2003)

Ook wat de attitudes van sprekers ten opzichte van het Nederlands betreft (criterium 8), zien we voorlopig geen 'gevaar' voor de overlevingskansen van het Nederlands: in 2010 peilde de Nederlandse Taalunie bij Nederlandstaligen uit Nederland, Vlaanderen en Suriname naar hun emotionele band met het Nederlands. Maar liefst 90% is trots om het Nederlands in het dagelijkse leven te gebruiken. Bij Vlamingen is dat vooral doordat ze zich goed in het Nederlands kunnen uitdrukken, omdat ze de taal mooi vinden klinken en omdat ze vinden dat het Belgisch-Nederlands veel mooie woorden heeft. Zo kroonden Vlaamse radioluisteraars 'goesting' tot mooiste woord, Nederlandse luisteraars kozen voor 'liefde'. Opvallend genoeg onderschat 75% het enthousiasme voor het Nederlands in landen waar het Nederlands geen officiële taal is. Dat is onterecht, want ook op plekken waar het Nederlands geen officiële taal is, spreekt het heel wat mensen aan. Nederlandstaligen zijn er vaak verbaasd over dat ruim 6.000 leerkrachten Nederlands geven aan 400.000 leerlingen van de taal, verspreid over honderden niet-universitaire instellingen, met name in de buurtregio's. Daarbovenop onderwijzen in verschillende buitenlandse landen zo'n 700 docenten Nederlands als vreemde taal aan 15.000 studenten. Die studenten zitten verspreid over 175 universiteiten in 40 verschillende landen.

Verder wordt het Nederlands kwantitatief en kwalitatief goed gedocumenteerd met geschreven bronnen (criteria 6, 9). Er zijn tal van wetenschappelijke werken die alle taalkundige aspecten van het Nederlands beschrijven, waaronder de *Algemene Nederlandse Spraakkunst* (Haeseryn et al. 1997)⁴, de *Grammatica van het hedendaags Nederlands* (Klooster 2001)⁵, en de digitale kennisbank *Taalportaal*⁶. Daarnaast verschijnen er elk jaar duizenden nieuwe Nederlandstalige boektitels – in 2015 werden daarvan volgens Boek.be 12 miljoen exemplaren verkocht in Vlaanderen.

Tot slot wordt het Nederlands beleidsmatig en institutioneel ondersteund (criterium 7). De Belgische Grondwet erkent vier taalgebieden in België: het Nederlandse taalgebied, het Franse taalgebied, het tweetalige gebied Brussel-Hoofdstad en het Duitse taalgebied. Het gebruik van talen is vrij in privésfeer, maar de wet schrijft in het Nederlandse taalgebied wel het Nederlands voor in politiek, administratie, leger, gerecht, onderwijs en bedrijfsleven. In Nederland is de positie van het Nederlands niet opgenomen

---

⁴ Haeseryn, W., K. Romijn, G. Geerts, J. de Rooij & M.C. van den Toorn. 1997. *Algemene Nederlandse Spraakkunst*. Tweede, geheel herziene druk. Groningen/Deurne: Martinus Nijhoff uitgevers/Wolters Plantyn.

⁵ Klooster, W. 2001. *Grammatica van het hedendaags Nederlands: Een volledig overzicht*. Den Haag: Sdu.

⁶ <http://www.taalportaal.org/taalportaal/topic>

in de grondwet,⁷ maar Nederlands wordt wel erkend als de officiële taal van Nederland. Daarnaast is Fries in de provincie Fryslân erkend als tweede officiële taal.⁸ De Nederlandse Taalunie treedt bovendien op als belangenbehartiger en beleidsondersteuner van de Nederlandse taal in het Nederlandse taalgebied, waar Vlaanderen en Nederland deel van uitmaken.

2. Wat de Nederlandse Taalunie met de Staat van het Nederlands onderzoekt

De Staat van het Nederlands (afgekort: StaatNed) gaat na welke positie het Nederlands, in onze superdiverse samenleving, inneemt en zal innemen ten opzichte van andere talen, zoals het Engels, Frans, Duits, en verschillende migrantentalen. Daarvoor focust het op de **taalkeuze die inwoners in Vlaanderen en Nederland maken in verschillende maatschappelijke domeinen**. Concreet: in welke situaties kiezen mensen voor Nederlands, en in welke situaties voor Frans, Fries, Chinees, Pools, Turks, of een andere taal? Bijvoorbeeld: bij vrienden en familie, op school of op het werk, op Facebook, als ze een film kijken of een boek lezen...

In dit onderzoek wordt ‘Nederlands’ als een paraplu-begrip gehanteerd: het omvat alle variëteiten van het Nederlands, dus zowel formele als informele standaardtaal, zowel dialect als regiolect, zowel tussentaal als Poldernederlands, enzovoort.

Het StaatNed-onderzoek laat buitenlandse invloeden op woordniveau expliciet buiten beschouwing. Misschien lijkt die onderzoekskeuze verrassend. Sommige mensen gaan er immers van uit dat juist de invloed van leenwoorden, bijvoorbeeld uit het Engels, funest is voor het Nederlands: het zou leiden tot taalverloeding en taalverlies. Toch blijkt uit onderzoek dat de invloed van Engels en andere talen geen bedreiging vormt voor het Nederlands: taalbeïnvloeding op dit niveau is een universeel verschijnsel en treedt in alle talen op. Bovendien beperkt het zich vooral tot het domein van de woordenschat en tast het de structuur van een taal niet aan; met andere woorden: ondanks het gebruik van Engelse leenwoorden, blijft men grammaticaal correcte Nederlandse zinnen gebruiken (cf. Zenner 2013).⁹ Meer nog, Engelse leenwoorden worden vaak aangepast aan de woordvormingsprincipes van het Nederlands (bijv. *ik save*, *hij savet*, *ik heb gesaved*). Hoewel sommige mensen het wellicht aanstellerig vinden klinken als een *HR-manager* (zeg maar: de personeelsdirecteur) het heeft over “*issues met stakeholders tackelen en benchmarks en targets halen*”, is het gebruik van zulke leenwoorden niet bedreigend voor het Nederlands: **het gebruik van vreemde woorden in het Nederlands valt onder het kleinschalige niveau van de woordkeuze en richt geen wezenlijke schade aan in een taalsysteem.**

Volgens UNESCO is een taal vitaal als die in veel domeinen wordt gebruikt, als ze ‘functioneel is’ in alle, of in elk geval zoveel mogelijk, van die domeinen. Ze moet bijvoorbeeld worden gebruikt in de naaste

---

⁷ <https://www.denederlandsegrondwet.nl/9353000/1/j9vvihlf299q0sr/viivckl8ibxx>

⁸ <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/erkende-talen>

⁹ Zenner, E. 2013. *Cognitive Contact Linguistics. The macro, meso and micro influence of English on Dutch*. Proefschrift KULeuven.

omgeving, bij vrienden, buren en familie. Ook moet een taal, om op langere termijn te overleven, overgedragen worden naar de volgende generaties. Daarnaast zijn ook de ‘hogere’ domeinen van belang: het bestuursdomein (overheid en politiek), het sociale domein van zorg en welzijn, het culturele domein (cultuur en media), het educatieve domein (onderwijs en wetenschap) en het economische domein (landbouw, handel, diensten en industrie).

De Staat van het Nederlands wil vooral **de taalkeuze op domeinniveau** nagaan (zie sectie 1, UNESCO-criteria 4 en 5): wordt er in de loop der jaren vaker voor een andere taal dan het Nederlands gekozen in traditionele (bijv. in de familie) en moderne (bijv. op sociale media) maatschappelijke domeinen, dan oefent dat een invloed uit op de vitaliteit van het Nederlands. Meervoudig domeinverlies kan wijzen op een zogenaamde *language shift* (‘taalverschuiving’). Zo’n taalverschuiving betekent dat een hele taalgemeenschap haar oorspronkelijke, gemeenschappelijke taal (langzamerhand) vervangt door een andere gemeenschappelijke taal. Wanneer de oorspronkelijke taal bovendien ook niet meer gebruikt wordt met en door kinderen (= criterium 1 in kader 1), sterft ze uit. Of het Nederlands domeinen verliest, dan wel of het Nederlands domeinen gaat delen met andere talen zal blijken na vergelijking van de opeenvolgende StaatNed-peilingen in de volgende jaren. In een meertalige wereld ligt het in elk geval voor de hand dat talen domeinen met elkaar zullen moeten gaan delen. Met dit tweejaarlijkse, langetermijnonderzoek wil de Nederlandse Taalunie op een wetenschappelijk verantwoorde en met cijfers onderbouwde manier veranderingen in de taalkeuze van inwoners uit Vlaanderen en Nederland vaststellen. Als beleidsmaker voor het Nederlands kan het vervolgens op die trends inspelen.

3. Hoe de Nederlandse Taalunie de Staat van het Nederlands onderzoekt

3.1 De enquête

Om de taalkeuze te onderzoeken die mensen maken in hun dagelijks leven, nu en in de toekomst – en in verschillende maatschappelijke domeinen, stelden de StaatNed-onderzoekers in de eerste plaats een grootschalige **online enquête** op en verzamelden ze stelselmatig **extra gegevens**. Wat de online enquête betreft: van half juni tot en met half september 2016 wierven de onderzoekers van het Meertens Instituut en de Universiteit Gent leden voor het zogenaamde ‘StaatNed-panel’. Leden van dat panel werd gevraagd een online enquête in te vullen en dat in de toekomst tweejaarlijks te herhalen. In de enquête werd gepeild naar hun eigen taalkeuze én de taalkeuze die ze observeerden in hun omgeving: thuis, op het werk of op school, in cultuur en media. Uiteraard dienen we bij de interpretatie van de resultaten ons steeds bewust te zijn van het feit dat het om gerapporteerd taalgedrag gaat, en dat dit in zekere mate kan afwijken van het werkelijke taalgedrag van de panelleden. Gerapporteerd gedrag wordt immers ook gedeeltelijk door intenties gemotiveerd.

Het StaatNed-panel bestaat uit:			
3003 Nederlanders	van wie 133 Friezen ¹⁰	3419 Vlamingen	113 Brusselaars
<p><u>Opmerking:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> De Brusselaars zijn allemaal inwoners van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, hetzij moedertaalsprekers van het Nederlands, hetzij anderstaligen die het Nederlands in meerdere of mindere mate beheersen. Vanwege de bijzondere taalcontext in de Belgische hoofdstad – officieel tweetalig Frans-Nederlands, feitelijk meertalig – was het interessant om Brussel als aparte regio op te nemen. Leden van de Franstalige gemeenschap in Brussel zijn niet bevestigd. Dat betekent dat de onderzoeksresultaten van toepassing zijn op de Nederlandstalige gemeenschap in Brussel en dus niet geëxtrapoleerd mogen worden naar het volledige Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Vanwege het bijzondere statuut van het Fries – Fries en Nederlands zijn de officiële talen in de provincie Fryslân – worden ook de resultaten van de Friese panelleden apart belicht. Het Fries is door de Nederlandse overheid erkend en mag worden gebruikt in het beleid, de rechtspraak en het onderwijs (basisschool tot en met universiteit). Verder wordt het als schrijftaal gebruikt en is het te horen op radio en tv. 			

Aanvankelijk vulden 3003 inwoners uit Nederland, 133 inwoners uit Friesland, 4200 inwoners uit Vlaanderen en 136 inwoners uit Brussel de enquête in. Om voor representatieve resultaten te zorgen die alle groeperingen in de Brusselse, Vlaamse, Nederlandse en Friese bevolking gelijkmatig vertegenwoordigen, werd er gesnoeid in het aantal deelnemers uit oververtegenwoordigde subgroepen¹¹ – dat heet ‘stratificeren’ in de statistiek. Zo bereikten de onderzoekers een aanzienlijke samenhang ($r=0.85$ en $R^2=0.723$) tussen de verdelingen van bevolkingsgroepen in het StaatNed-panel en de verdelingen van bevolkingsgroepen die het CBS in Nederland en AD Statistiek in België maken. Dat betekent dat de verhoudingen tussen de groepen (bijv. mannen en vrouwen, regio’s, leeftijdsgroepen, herkomst) in het panel voor ongeveer driekwart die van de Nederlandstalige bevolking weerspiegelen.

Tabel 1 geeft voor elk van de vier regio's de aantallen leden van de totale populatie, het aantal enquêtedeelnemers/panelleden vóór en na stratificatie, het vereiste aantal deelnemers¹² voor foutenmarges van 2% resp. 5% en de feitelijke foutenmarges.

¹⁰ In de bespreking van de resultaten wordt er een onderscheid gemaakt tussen Nederland, Vlaanderen, Brussel en Friesland. Let wel: Nederland omvat alle provincies, inclusief Friesland. Vlaanderen omvat het Vlaams Gewest, maar niet het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. De 133 Friezen maken dus deel uit van de 3003 Nederlanders, maar de 113 Brusselaars maken geen deel uit van de 3419 Vlamingen. Wanneer wij de resultaten van de Friezen bespreken, is er dus een gedeeltelijke overlapping met de bespreking van de Nederlandse resultaten in het algemeen.

¹¹ De subgroepen op basis waarvan er gestratificeerd werd, waren geslacht, leeftijdsgroep, geboorteland en provincie.

¹² Het vereiste aantal deelnemers is berekend met behulp van de steekproefcalculator op:

<https://nl.checkmarket.com/steekproefcalculator/> voor een betrouwbaarheidsniveau van 95%. Dit niveau wordt in marktonderzoek over het algemeen aangehouden.

	Populatie mannen en vrouwen	Populatie vanaf 15 jaar, mannen en vrouwen	Aantal geldige deelne- mers in enquête vanaf 15 jaar	Aantal deelne- mers na stratificatie	Vereiste aantal deelne- mers fouten- marge 2%	Vereiste aantal deelne- mers fouten- marge 5%	Wer- kelijke fouten- marge
Nederland	16900726	14073660	3003	3003	2401	385	1.79%
Vlaams Gewest	6476751	5426655	4200	3419	2400	385	1.68%
Brussels Hoofdstedelijk Gewest: Totaal	1187641	953084					
Brussels Hoofdstedelijk Gewest: Nederlandsta- ligen ¹³		220162	136	113	2376	384	9.22%
Friesland	646257	535407	133	133	2391	384	8.50%

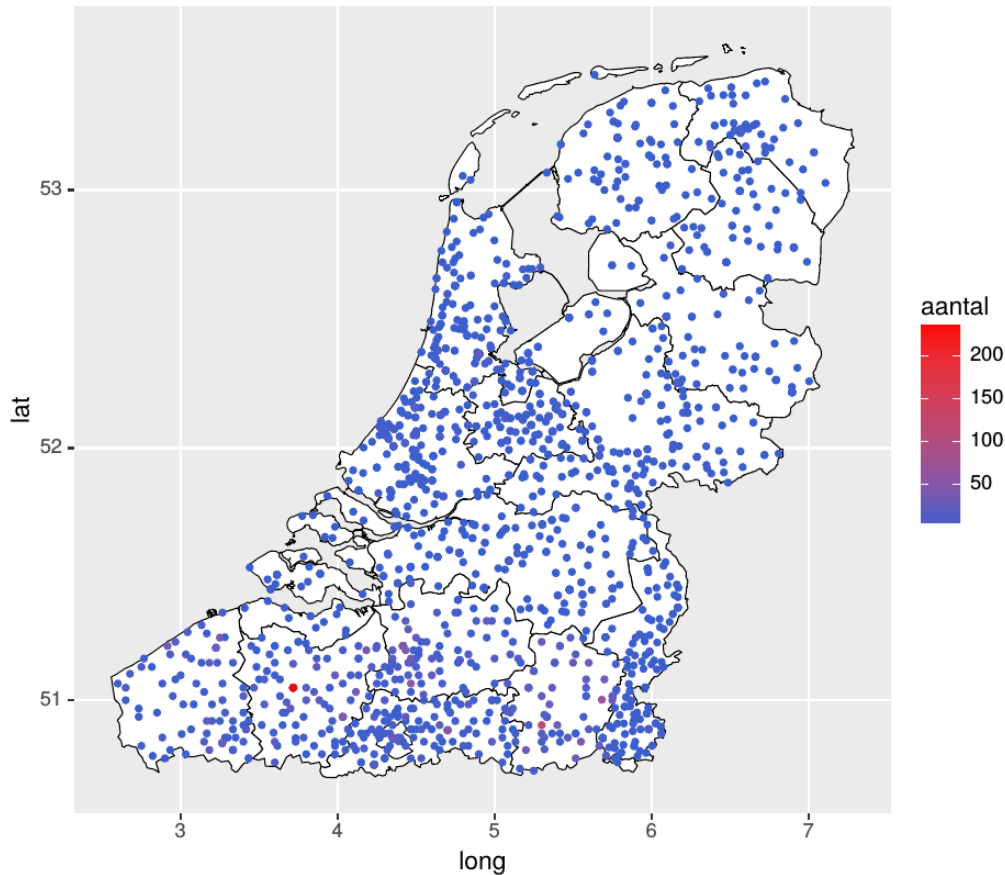
Tabel 1: Overzicht van de populaties¹⁴

Voor de StaatNed regio's Nederland en Vlaanderen ligt de foutenmarge dus onder de 2%, maar voor Friesland (als afzonderlijk gebied) en voor Brussel (alleen Nederlandstaligen) ligt dit er ruim boven. Door de stratificatie zijn de resultaten voor Brussel echter zeker bruikbaar, al kunnen sommige groepen door de stratificatie-procedure ondervetegenwoordigd of geheel weggevallen zijn. Het feit dat Friesland onveranderd uit de stratificatie-procedure is gekomen, laat zien dat ook de resultaten voor dit gebied beslist bruikbaar zijn.

Wat de geografische ruimte betreft, ziet de verspreiding van de deelnemers er als volgt uit:

¹³ Volgens de recentste cijfers van BRIO (zie: <http://www.briobrusseel.be/ned/>) blijkt dat 23.1 % van de Brusselse bevolking van zichzelf vindt dat ze goed tot uitstekend Nederlands spreken. 23.1% van 953084 is (afgerond) 220162 inwoners die Nederlands spreken en 15 jaar of ouder zijn.

¹⁴ De gegevens voor Nederland en Friesland zijn verkregen via het CBS en gelden voor 1 januari 2015. De gegevens voor het Vlaams Gewest en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zijn verkregen via AD Statistiek en gelden voor 1 januari 2016.

Kaart 1: Geografische spreiding van de deelnemers aan de enquête. Elke stip representeert een plaats. Hoe roder de plaats, hoe meer inwoners er in die plaats hebben meegedaan.

Indien mogelijk werden de enquêtegegevens aangevuld met **extra gegevens**. Het ging daarbij enerzijds om bestaande, betrouwbare en periodiek herhaalde dataverzamelingen van marktonderzoeksbureaus of overheden (bijvoorbeeld: de jaarlijkse openbare kijk- en luistercijfers); anderzijds om cijfers die handmatig werden verzameld door de onderzoekers zelf (bijvoorbeeld: turven van de talen waarin vacatures zijn geschreven). In het beste geval weerspiegelen die extra gegevens de gegevens uit de online enquête. Als dat niet het geval is, dan is er misschien iets aan de hand en dat vraagt om een verklaring.

3.2 De in de online enquête bevraagde maatschappelijke domeinen

De volgende maatschappelijke domeinen kwamen aan bod in de enquête:

- *Taalkeuze in de naaste omgeving*

In dit domein onderzoeken we de taalkeuze van mensen onderling, in verschillende relaties, zowel met bekenden als onbekenden. Het bevraagt welke taal of talen mensen spreken met verschillende familieleden, vrienden en burens en verder ook welke taal of talen mensen *spreeken* in het ziekenhuis, bij

de huisarts, of aan de kassa in de supermarkt. Tegelijkertijd wordt bij die laatste drie sociale situaties ook gepeild naar de talen die *gehoord worden* door de enquête-invullers. Ook is er aandacht voor de taalkeuzes die de StaatNed-panelleden maken in de beoefening van hun religie, indien zij gelovig zijn. Ten slotte wordt er ook naar de attitudes van de deelnemers ten aanzien van het Nederlands gepeild.

- Taalkeuze op het werk

Binnen het domein werk kijken we vanuit verschillende perspectieven naar de communicatie, namelijk geschreven en gesproken communicatie tussen werknemers onderling en met hun werkgevers, en geschreven en gesproken communicatie met klanten. Daarnaast kijken we naar de algemene communicatie van bedrijven en organisaties: hoe is de taalkeuze in jaarverslag, website en vacatures? Speciaal vacatures krijgen de aandacht, om twee redenen. Ten eerste geven ze een goed beeld van de wensen van het bedrijfsleven: welke talen zijn nodig om te functioneren? Ten tweede zijn ze ook goed toegankelijk, omdat grote vacaturebanken vrij online beschikbaar zijn.

- Taalkeuze in cultuur en media

Binnen dit domein wordt gekeken naar de taalkeuzes die men maakt wanneer men nieuws of andere informatie raadpleegt (tv, online nieuws, kranten, wikipedia), wanneer men communiceert via sociale media (Facebook, sms, WhatsApp, Twitter), en wanneer men culturele activiteiten onderneemt (boeken, tijdschriften, muziek, films).

- Taalkeuze in het onderwijs en de wetenschap

Binnen dit domein, gaande van kleuteronderwijs tot hoger onderwijs, wordt gekeken naar verschillende lijnen van communicatie: voertaal tussen docent en leerling, voertaal buiten de les met medeleerlingen, taal van het studiemateriaal, taal van de gemaakte werken. Binnen de wetenschap worden de taalkeuzes in twee situaties onderzocht: de taal van proefschriften en de taal van gepubliceerde artikelen in vaktijdschriften en boeken.

4. Onderzoekresultaten

Vooraleer we ingaan op de resultaten van het StaatNed-onderzoek, bespreken we in paragraaf 4.1 een aantal algemene cijfers over de status van het Nederlands en het aantal sprekers.

4.1 Een aantal algemene cijfers

4.1.1 De status van het Nederlands

Bij benadering zijn er 24 miljoen sprekers van het Nederlands. Dat maakt van het Nederlands een van de 40 meest gesproken talen ter wereld. Aangezien er wereldwijd zo'n 7.000 talen gesproken worden, is dat best indrukwekkend. Nederlandstalige moedertaalsprekers wonen vooral in Nederland en België (Vlaanderen en Brussel). In die landen is het Nederlands dan ook een officiële taal, net als in Suriname, op Aruba, Curaçao en Sint-Maarten.

Bijzonder voor Vlaanderen en Brussel is dat het Nederlands is opgenomen in de Belgische Grondwet: privé is iedereen vrij om de taal te spreken die hij of zij verkiest, maar die vrijheid kan voor een beperkt aantal domeinen worden ingeperkt; die domeinen betreffen "het openbaar gezag en het bestuur, gerechtszaken, het onderwijs in de instellingen die de overheid opricht, erkent of subsidieert, – de sociale betrekkingen (de relaties tussen de werkgevers en hun personeel) en de officiële documenten die bedrijven moeten gebruiken."¹⁵ Dat wil zeggen dat in bepaalde gevallen (bijvoorbeeld wanneer bedrijven met hun werknemers communiceren) men in de genoemde domeinen de taal van het betreffende taalgebied (het Nederlandstalige, het Nederlands- en Franstalige, het Franstalige en het Duitstalige) moet aanhouden.

In Nederland is het Nederlands niet opgenomen in de Grondwet.¹⁶ Naast Nederlands is Fries er wel erkend als officiële taal in de provincie Friesland. In België zijn naast Nederlands, ook Frans en Duits erkend als officiële talen.

4.1.2 Sprekers van het Nederlands

Exacte cijfers over het aantal sprekers van het Nederlands in 2015 zijn niet bekend. Bestaande cijfers zijn soms verouderd en zijn soms gebaseerd op onduidelijke bronnen. Het taalwetenschappelijke naslagwerk Ethnologue bijvoorbeeld noemt 22.040.690 sprekers van het Nederlands wereldwijd, maar noemt als bron een rapport van de Europese Unie uit 2012.

De taalmonitor van de Europese Unie, de European Language Monitor (ELM), stelt dat voor 96% van de inwoners van Nederland de eerste taal Nederlands is. Gesteld dat Nederland 16.979.120 inwoners heeft, zijn er dus 16.299.955 moedertaalsprekers. De bron voor de ELM is een eerder Europees rapport uit 2006. Of dit cijfer nog steeds klopt, valt dus te bezien. Wat dit twijfelachtig maakt zijn andere cijfers van het CBS,

---

¹⁵ <http://www.vlaanderen.be/nl/publicaties/detail/de-taalwetwijzer-welke-taal-wanneer>

¹⁶ <https://www.denederlandsegrondwet.nl/9353000/1/j9vvihlf299q0sr/viivckl8ibxx>

die stellen dat 22,1% van de inwoners van Nederland ‘allochtoon’ is. Voor België stelt de ELM dat 51-75% van de bevolking als eerste taal Nederlands gebruikt¹⁷, wat uiteraard een nogal globale schatting is.

Volgens de Belgische statistische diensten telde België op 1 januari 2016 exact 1.295.660 bewoners met een vreemde nationaliteit, 395.341 meer dan in 2006. Dit betekent voor België dat de aangroei van buitenlanders sneller gaat dan die van de totale bevolking. Het aantal buitenlanders in België was in 2006 goed voor 8,6 procent van alle inwoners terwijl dat nu 11,5 procent is.¹⁸ In Nederland is de situatie niet anders: in 2016 kende Nederland de sterkste bevolkingsgroei sinds 15 jaar, en dat was hoofdzakelijk te danken aan de grote instroom van asielmigranten, volgens NRC Handelsblad.¹⁹ Het spreekt voor zich dat er in een dergelijke situatie meer en meer andere talen dan het Nederlands gebruikt worden in de dagelijkse communicatie.

De Taalunie stelt dat er zo’n 24 miljoen sprekers van het Nederlands zijn, waarvan zo’n 17 miljoen in Nederland, zo’n 6 miljoen in België, zo’n half miljoen in Suriname en nog eens zo’n half miljoen in diverse landen wereldwijd. Wel wordt erop gewezen dat er geen exacte onderzoeksgegevens beschikbaar zijn over het precieze aantal sprekers van het Nederlands en dat aantallen gebaseerd zijn op schattingen.

4.1.3 Wikipedia-artikelen

Aantal sprekers van een taal is één ding. Zichtbaarheid van een taal is nog iets anders. We noemen Wikipedia als voorbeeld. De Nederlandse afdeling van de online encyclopedie is de op vier na grootste (na Engels, Zweeds, de Filipijnse taal Cebuano en Duits). In juni 2016 stonden er 1.871.976 artikelen op de Nederlandstalige Wikipedia. Wel is opvallend dat de Nederlandstalige artikelen relatief kort zijn: met een gemiddelde van 1598 bytes per artikel (wat correspondeert met ongeveer 162 woorden) ligt hun omvang ruim onder het gemiddelde voor alle artikelen. Bovendien zijn ze tot stand gekomen door relatief weinig samenwerking; dit blijkt uit het feit dat de Nederlandse Wikipedia een *editing depth*²⁰ van 18 heeft, terwijl dat voor het Engels bijvoorbeeld 666 is. Deze cijfers relativeren de grote Nederlandse aanwezigheid enigszins. Verderop in het StaatNed-rapport komen nog gedetailleerdere cijfers en analyses van het gebruik van het Nederlands op sociale media en het internet.

4.2 Taalkeuze in de naaste omgeving

Volgens de UNESCO (2003) is de meest gebruikelijke factor voor het evalueren van de vitaliteit van een taal de vraag of de betreffende taal nog doorgegeven wordt van generatie op generatie (zie criterium 1 in

---

¹⁷ Bron: <http://www.efnil.org/projects/elm/data-query>

¹⁸ Bron: <http://nieuws.vtm.be/binnenland/213604-aantal-buitenlanders-belgie-bijna-maal-2>

¹⁹ Bron: <https://www.nrc.nl/nieuws/2015/12/18/cbs-verwacht-kwart-miljoen-migranten-in-2016-a1410714>

²⁰ *Editing depth* is een kwaliteitsindicator van Wikipedia die verwijst naar de frequentie waarmee artikels worden bijgewerkt.

kader 1; vgl. ook Fishman 1991).²¹ Voor de vitaliteit van een taal is het belangrijk dat ze gebruikt wordt in alle maatschappelijke domeinen, maar het domein van de naaste omgeving, d.w.z. binnen de familie, met vrienden, buren en bekenden en vooral kinderen, is cruciaal.

Om inzicht te krijgen in het gebruik van het Nederlands binnen dit domein dient dus informatie verzameld te worden over de taalkeuze van panelleden met personen uit hun naaste omgeving: ouders, partner, kinderen, broers en zussen, vrienden, buren, mensen die men tegenkomt in de winkel, in de wachtkamer van de huisarts, in het ziekenhuis of bij een religieuze ceremonie.

We hebben de StaatNed-panelleden dan ook een aantal vragen gesteld over hun taalkeuze in hun dagelijkse omgang met mensen uit hun naaste omgeving. In deze paragraaf komen deze taalkeuzes aan bod. Hierbij wordt ook het onderscheid tussen moedertaalsprekers en niet-moedertaalsprekers van het Nederlands in kaart gebracht. Behalve vragen over de talen die men *spreekt* in bepaalde situaties, werden de panelleden ook bevraagd over de talen die zij *horen* in hun directe omgeving. Op die manier treden de deelnemers ook op als een soort antennes van het taalgebruik in hun omgeving. Dit aspect wordt besproken in paragraaf 4.2.4 (Perceptie van talen). Verder besteden we ook aandacht aan attitudes van moedertaalsprekers en niet-moedertaalsprekers ten opzichte van het Nederlands (paragraaf 4.2.5).

4.2.1 Familie, vrienden en bekenden

In deze paragraaf willen we inzicht bieden in de volgende vragen:

- Welke taal spreken StaatNed-panelleden met hun familie, vrienden en bekenden?
- Welke taal spreken mensen met een andere moedertaal dan het Nederlands met hun familie, vrienden en bekenden?
- Zijn er leeftijdsverschillen in het taalgebruik met familie, vrienden en bekenden bij moedertaalsprekers van het Nederlands? Spreken jongeren bijvoorbeeld meer Engels?
- Zijn er leeftijdsverschillen in het taalgebruik met familie, vrienden en bekenden bij niet-moedertaalsprekers van het Nederlands? Spreken jongeren bijvoorbeeld meer Nederlands?

Aan de hand van de twee laatste vragen kunnen we onder andere nagaan hoe het Nederlands scoort voor het UNESCO-criterium 1, namelijk de mate waarin een taal X (in dit geval het Nederlands) van generatie op generatie wordt doorgegeven.

a. Welke taal spreken StaatNed-panelleden met hun familie, vrienden en bekenden?

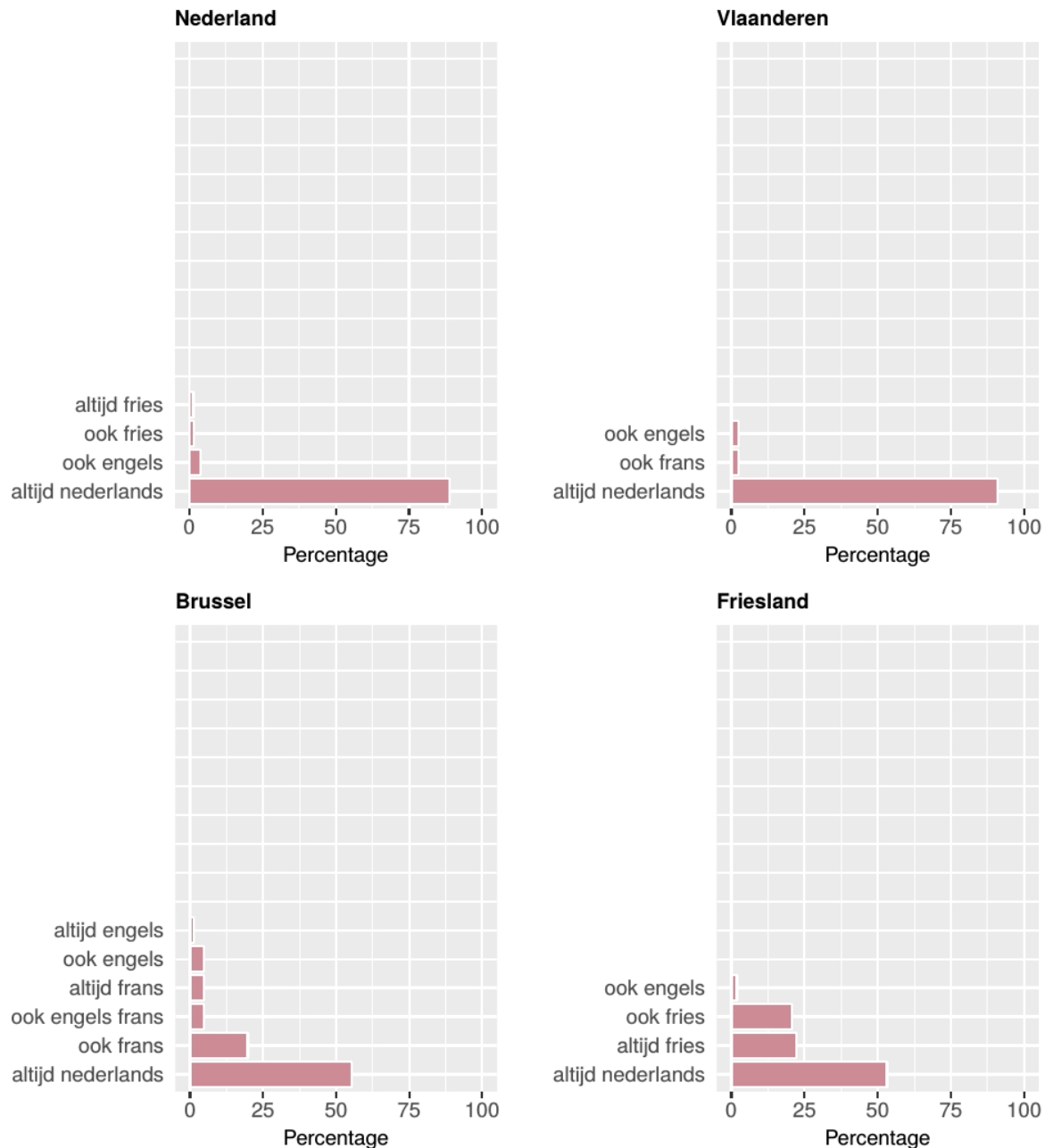
---

²¹ Fishman, Joshua. 1991. *Reversing language Shift: Theoretical and Empirical Foundations of Assistance to Threatened Languages*. Clevedon, Multilingual Matters.

In Nederland zegt 88,8 % van de panelleden altijd Nederlands te spreken in zijn of haar communicatie met de naaste omgeving, in Vlaanderen is dat 91,1%, in Brussel 55,3% en in Friesland 53,2% (zie figuur 1)²². De lagere percentages voor Brussel en Friesland zijn logisch: beide gebieden zijn tweetalig. In Brussel gebruikt dan ook 19,8% van de deelnemers naast het Nederlands ook Frans, 4,9% ook Engels en Frans en 4,7% zelfs uitsluitend Frans. In Friesland communiceert 22,2% altijd in de andere officiële taal – het Fries – met familie, vrienden en bekenden, en 20,6% gebruikt het Fries naast het Nederlands voor de omgang met de naaste omgeving.

---

²² Voor alle figuren in dit rapport geldt: alleen opgaven die vaker dan 1% voorkomen, worden weergegeven in de grafiek. Indien dat er meer dan 16 zijn, worden alleen de eerste 16 opgaven weergegeven.

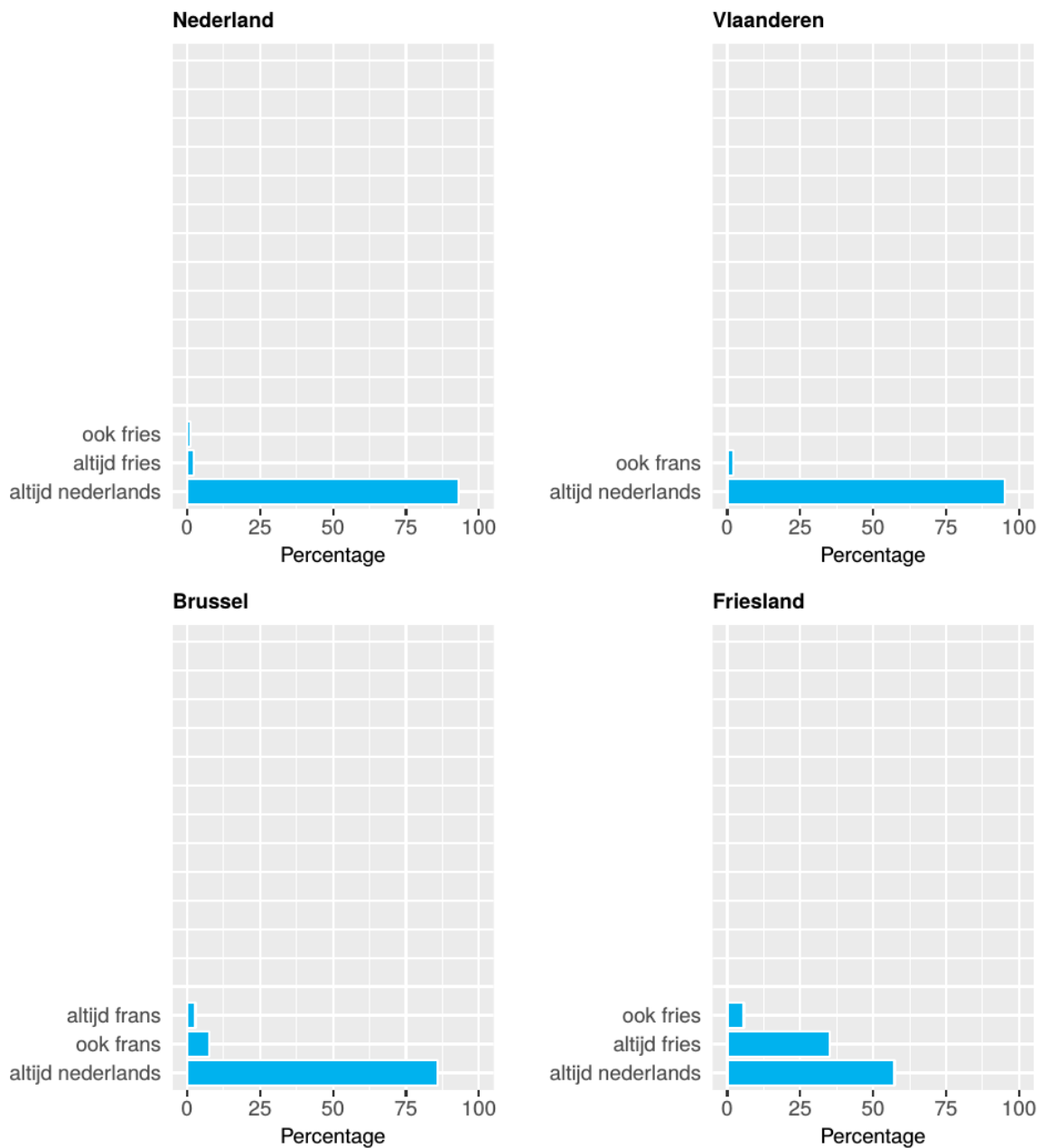

Figuur 1: Wat is de taalkeuze van de deelnemer in de naaste omgeving?

Hangt de taalkeuze in gesprekken met familieleden af van wie dat familielid is? Gebruiken sprekers bijvoorbeeld meer of minder Nederlands, Frans of Fries met familieleden van de **oudere** of zelfde generatie dan met die van de **jongere generatie**?

In Nederland geeft 93% van de panelleden aan altijd Nederlands te spreken/gesproken te hebben met de eigen **grootouders** (zie figuur 2), in Vlaanderen is dat 95% (2% combineert dit met Frans), in het tweetalige Brussel is dat toch ook nog 85,8% (naast 7,5% die ook Frans en 2,8% die altijd Frans spreekt). Friesland valt

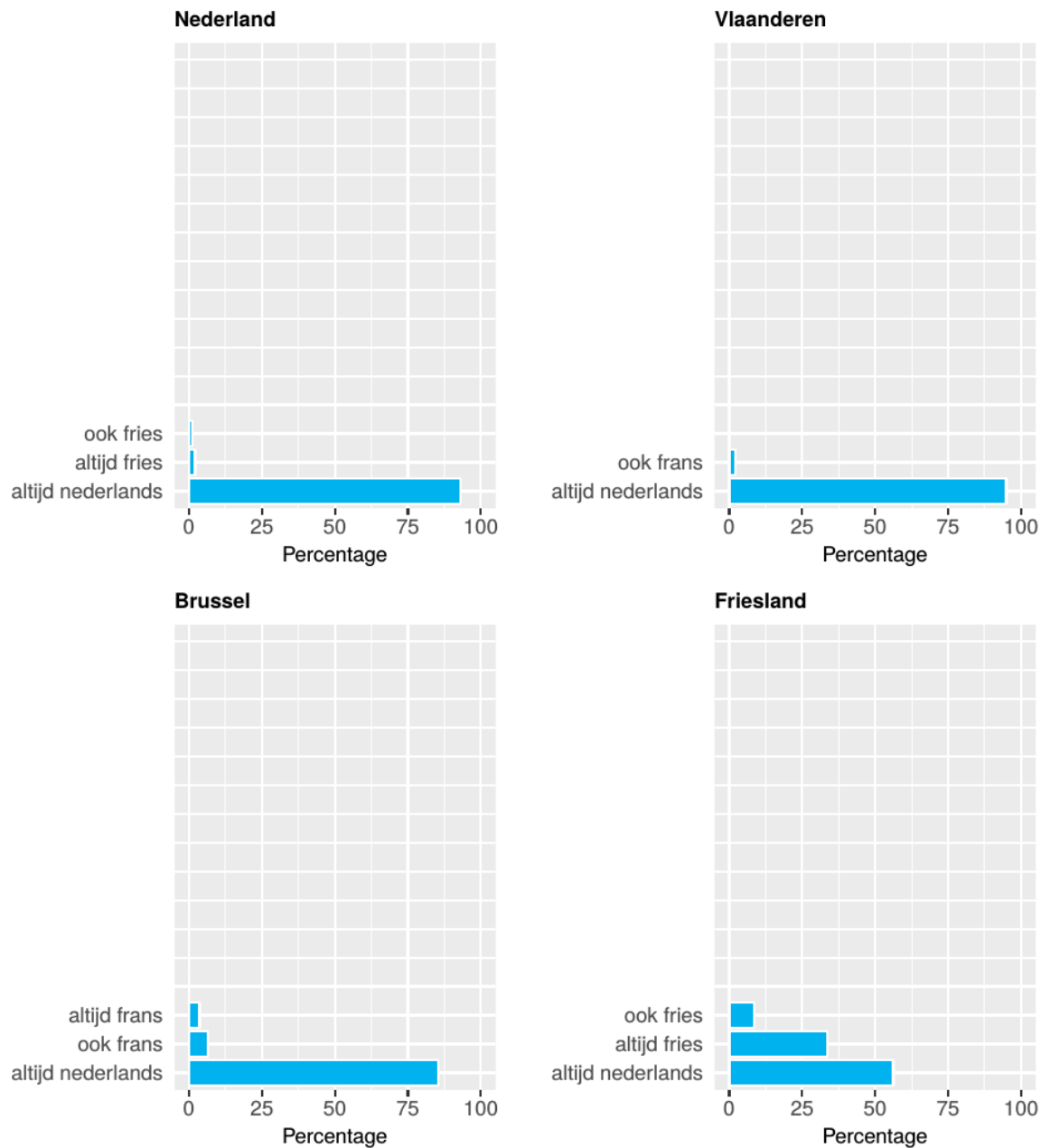
uit de toon omdat daar slechts 57,4% van de deelnemers altijd Nederlands spreekt/sprak met de grootouders, terwijl maar liefst 35,2% altijd Fries spreekt/sprak en 5,7% het Nederlands met het Fries combineert.

Figuur 2: Met mijn grootouders spreek/sprak ik...

Met de eigen **ouders** (zie figuur 3) spreekt ook 93% van de Nederlandse, 94,9% van de Vlaamse en 85,3% van de Brusselse deelnemers in het Nederlands; 2% van de Vlamingen en 6,4% van de Brusselaars combineert dit met Frans en 3,7% van de Brusselaars spreekt uitsluitend Frans met de ouders. De taalkeuze in de communicatie met de ouders wijkt dus nauwelijks af van die met de grootouders. Ook voor

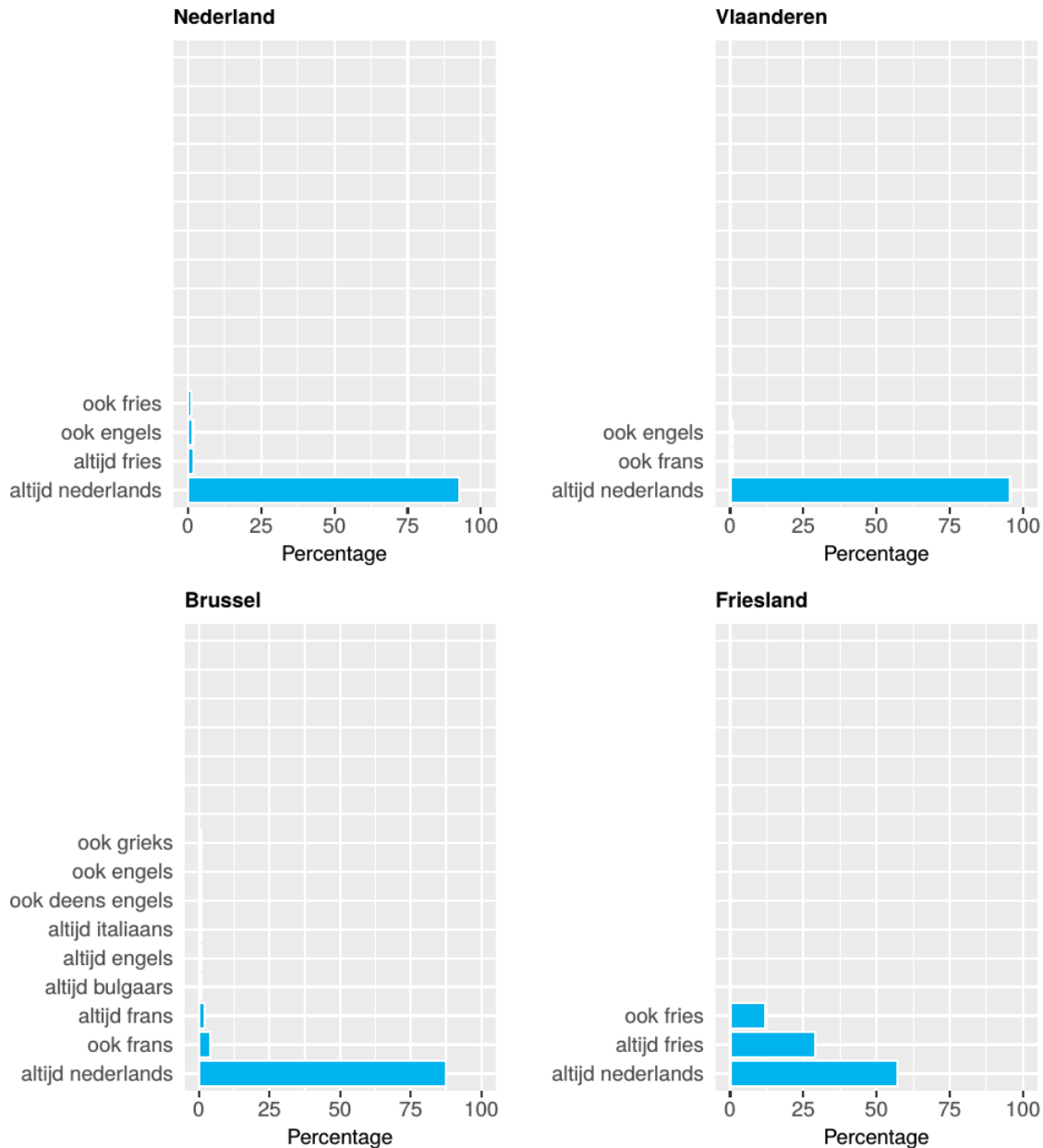
Friesland is dat het geval: 56,2% spreekt altijd Nederlands, 33,6% altijd Fries en 8,6% Nederlands en Fries met de eigen ouders.

Figuur 3: Met mijn ouders spreek/sprak ik...

Bij familieleden van dezelfde generatie, bijvoorbeeld de eigen **broer of zus** (figuur 4), vertonen Nederland, Vlaanderen en Brussel hetzelfde patroon als bij ouders en grootouders: 92,8% van de Nederlanders, 95,7% van de Vlamingen en 87,5% van de Brusselaars praat altijd Nederlands met zijn/haar broer of zus. Opvallend is dat in de communicatie met broer of zus het Engels erbij komt (in tegenstelling tot de omgang met (groot)ouders): 1,8% van de Nederlanders en 1,1% van de Vlamingen gebruikt naast het Nederlands

ook Engels; in Brussel combineert ook 1% van de panelleden het Engels met het Nederlands en 1% gebruikt er uitsluitend Engels in gesprekken met broer of zus. In Friesland vertoont de communicatie met broer of zus ook geen wezenlijke verschillen met die met de (groot)ouders: 57,3% spreekt er altijd Nederlands, 29% altijd Fries en 12,1% Nederlands en Fries in gesprekken met broer of zus.

Figuur 4: Met mijn broer of zus spreek ik...

In een later stadium van het StaatNed-onderzoek werden een aantal bijkomende statistische analyses uitgevoerd. Meer specifiek gaat het over zogenaamde **factoranalyses**. In een factoranalyse worden er patronen gezocht tussen de variaties in de waarden van verschillende variabelen. In ons geval zijn de variabelen in zo'n analyse bijvoorbeeld een aantal vragen/stellingen die alle een zelfde domein bevragen

(bijv. 'Met mijn grootouders spreek/sprak ik Nederlands', 'Met mijn ouders spreek/sprak ik Nederlands', 'Met mijn broer/zus spreek ik Nederlands', 'Met mijn partner spreek ik Nederlands', 'Met mijn kinderen spreek ik Nederlands'). Als er in de factoranalyse een cluster gevonden wordt van variabelen die sterk met elkaar samenhangen, dan vormen die variabelen samen een factor. Zo blijkt bijvoorbeeld uit een factoranalyse dat de drie hierboven besproken situaties (namelijk taalkeuze met grootouders, ouders en broer/zus) samen clusteren in één 'verborgen' factor, dat wil zeggen dat de antwoorden op de drie betreffende vragen in de enquête sterke onderlinge correlaties vertonen, waardoor ze als één factor beschouwd kunnen worden. We zouden die factor kunnen benoemen als 'taalkeuze in communicatie met het gezin/de familie waaruit men komt'.²³ Er werd daarnaast ook nog een tweede factor gevonden in de Nederlandse resultaten en een tweede en derde factor in de Vlaamse resultaten, die we verderop bespreken.

Zowel in Nederland als in Vlaanderen liggen de percentages voor het gebruik van uitsluitend Nederlands in gesprekken met de **partner** (figuur 5) iets lager dan in gesprekken met (groot)ouders en broer of zus, maar de verschillen zijn niet spectaculair: 88,2% voor Nederland en 89,8% voor Vlaanderen. In Nederland wordt verder nog Engels en Fries gebruikt, in Vlaanderen Engels en Frans. Een groot verschil is er echter wel voor **Brussel**: slechts 45,2% geeft aan altijd Nederlands te spreken met zijn of haar partner; dat is ongeveer de helft van het aandeel Nederlands in de communicatie met (groot)ouders en broer en zus. Men kan dus stellen dat het aantal Nederlandstalige Brusselaars dat uitsluitend Nederlands spreekt met zijn of haar partner ongeveer de helft is van het aantal dat altijd Nederlands spreekt in de communicatie met familieleden uit het gezin waaruit ze afkomstig zijn. Een verklaring kan onder meer liggen in **gemengde huwelijken/relaties** tussen Nederlands- en Franstalige Brusselaars. Dat er onder de StaatNed-panelleden een aantal zijn met zo'n gemengde relatie blijkt uit de vrije opmerkingen die deelnemers nog konden maken over hun taalkeuze in hun naaste omgeving. Zo schrijft één StaatNed-panellid: "ik woon in Brussel en mijn partner is Française, verder heb ik ook enkele Franstalige vrienden", en iemand anders: "Tja, we zijn een perfect tweetalig koppel, zij moedertaal Frans en ik Nederlands". Mogelijkerwijs is het zo dat de Nederlandstalige partner zich in dat geval qua taalkeuze meer aan de Franstalige partner aanpast dan andersom (zie verderop). Het is dan ook zo dat 13,1% van de Nederlandstalige Brusselaars aangeeft ook Frans te spreken met zijn of haar partner en 11,9% spreekt zelfs altijd Frans.

Deze gemengde huwelijken/relaties en de daarbij horende keuzes in het taalgebruik kunnen uiteindelijk leiden tot een **taalverschuiving**. Ook Rudi Janssens (2014: 36)²⁴ wijst daarop in zijn analyse van de taalsituatie in de rand rond Brussel; hij schrijft: "Taalverschuiving is een complex proces. **Een van de bepalende transitie-momenten is de partnerkeuze en het taalgebruik met de partner en de eventuele kinderen.**" Ons vermoeden uit de vorige alinea dat er binnen tweetalige relaties meer aanpassing is van Nederlands naar Frans dan andersom, wordt versterkt door Janssens' bevindingen (2014: 38): "Wanneer een Franstalige met iemand uit een eentalig Nederlandstalig gezin trouwt kiest het gezin met hun kinderen

---

²³ De variantie die door deze factor verklaard wordt volgens de analyse is voor Nederland 0,464 (= R^2) en voor Vlaanderen 0,413.

²⁴ Rudi Janssens. 2014. *Taal en identiteit in de rand. Een analyse van de taalsituatie in de rand rond Brussel op basis van de BRIO-taalbarometer*. Brussel: Uitgeverij VUBPRESS.

in de helft van de gevallen voor een tweetalig gezin, en in een derde van de gevallen voor een Franstalig gezin. **Zelfs in de rand is voor deze inwoners een verschuiving naar een Nederlandstalig gezin moeilijker dan naar een Franstalig.**"

Door de grote taaldiversiteit in Brussel is de kans op een niet-Nederlandstalige partner groter dan in bijvoorbeeld Vlaanderen (cf. Janssens 2014: 37). Dat blijkt ook uit het feit dat er met de partner naast Nederlands en Frans ook Engels, Grieks, Spaans, Tsjechisch, Turks, Duits, Italiaans, Portugees en Roemeens gesproken wordt (zie figuur 5).

In **Friesland** ten slotte wijken de resultaten voor de taalkeuze in gesprekken met de partner niet aanzienlijk af van die voor de taalkeuze in gesprekken met de (groot)ouders en broer of zus: 55,4% gebruikt altijd het Nederlands, 22,3% altijd het Fries en 17,9% Nederlands en Fries.²⁵

---

²⁵ Voor Friesland werd er bij een factoranalyse slechts één factor aan het licht gebracht. Anders dan in Nederland en Vlaanderen, waar taalkeuze met partner en kinderen op een andere factor 'laden' dan taalkeuze met (groot)ouders en broer/zus, correleren alle variabelen onderling sterk met elkaar ($R^2 = 0,916$). Let wel: de variabelen in de factoranalyse waren telkens stellingen over de mate van het gebruik van het Nederlands. Op basis van de factoranalyse van deze gegevens kunnen we dus geen conclusies trekken over het gebruik van het Fries.

Vlaanderen kiest 93,6% altijd voor het Nederlands, 2,2% voor Nederlands en Frans, en 1,5% voor Nederlands en Engels. Verrassend misschien zijn de resultaten voor **Brussel**: ondanks het feit dat slechts 45,2% van de Brusselaars altijd Nederlands spreekt met de partner, spreekt toch 72,5% uitsluitend Nederlands met de kinderen. Anderzijds verbaast ons dat ook weer niet al te veel: een relatie met een anderstalige partner hoeft niet per definitie te leiden tot een anderstalige opvoeding van de kinderen (aangenomen dat er kinderen zijn). Meer nog, de meest logische keuze is misschien wel een tweetalige opvoeding van de kinderen, waarbij zowel vader als moeder hun eigen moedertaal blijven spreken in de communicatie met hun kinderen. **Toch is er in Brussel sprake van een taalverschuiving ten nadele van het Nederlands** aangezien er minder panelleden zijn die uitsluitend Nederlands spreken met hun kinderen (nl. 72,5%) in vergelijking met het aantal deelnemers dat altijd Nederlands spreekt/sprak met hun grootouders, ouders, broers en zussen (respectievelijk 85,8%, 85,3% en 87,5%). Het percentage van 72,5% geeft echter aan dat door een aanzienlijke meerderheid van de respondenten nog steeds moeite wordt gedaan om de eigen Nederlandse moedertaal door te geven aan het nageslacht (= UNESCO-criterium 1). Of er voldoende moeite wordt gedaan en hoe de taalsituatie in Brusselse gezinnen op de lange termijn evolueert, zal moeten blijken uit toekomstige StaatNed-peilingen.

Verder kiest 12,5% van de Brusselse panelleden voor een combinatie van Nederlands en Frans in hun omgang met hun kinderen, 5% combineert Nederlands met Engels. Janssens (2014: 41) wijst erop dat de verschuiving vooral te vinden is “in het aantal gezinnen dat het Nederlands thuis met een tweede taal combineert” en stelt vast dat dit aantal bijna verdubbelt onder de jongeren en jonge gezinnen. Onze gegevens bevestigen dat een redelijk groot aantal gezinnen in Brussel tweetalig is.

“Tweetalig Brussel maakt dat een andere taal gebruiken een must is.”

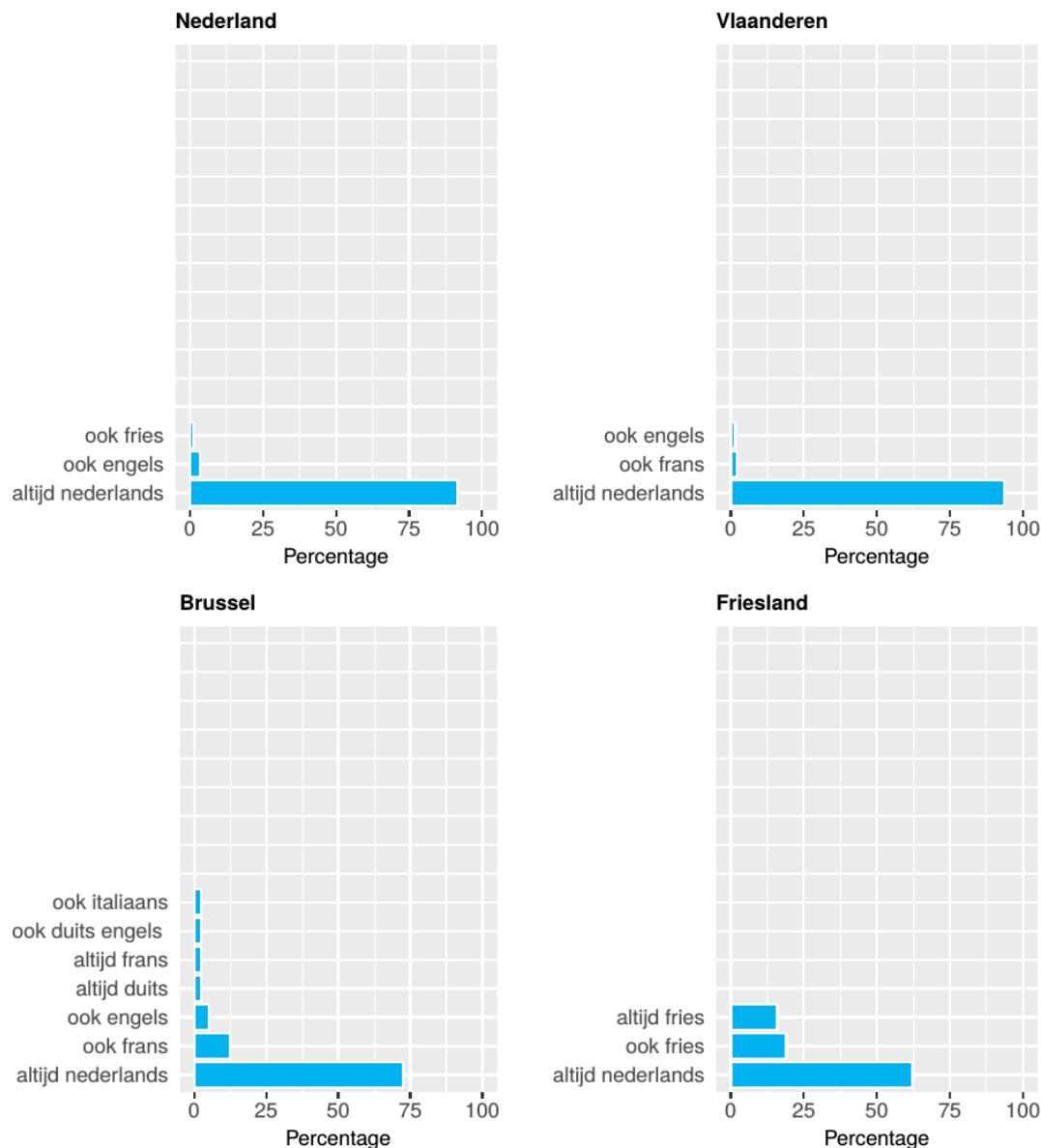
In **Friesland**, ten slotte, geeft 62% van de deelnemers aan altijd Nederlands te spreken met hun kinderen. Dat is iets hoger dan het aantal Friezen dat altijd Nederlands spreekt/sprak met hun grootouders (57,4%), ouders (56,2%), broer/zus (57,3%), en partner (55,4%). **De overdracht van het Nederlands in Friesland gaat er dus licht op vooruit. Dit gaat ten koste van het Fries.** We zien namelijk een gestage achteruitgang van het Fries van generatie op generatie: in de omgang met de grootouders kiest/koos nog 35,2% altijd voor het Fries, in de communicatie met de ouders daalt dit percentage naar 33,6%, in gesprekken met broers/zussen daalt dit nog verder naar 29%. **De keuze voor een partner impliceert een verdere taalverschuiving** (vgl. met Brussel) **ten nadele van het Fries** aangezien slechts 22,3% altijd Fries spreekt met de partner. **Deze taalverschuiving zet zich nog sterker door in de opvoeding van de kinderen**: slechts 16% van de Friese panelleden kiest ervoor uitsluitend Fries te praten met zijn of haar kinderen; dit is ongeveer de helft van het aantal Friezen dat altijd Fries spreekt/sprak met de (groot)ouders. Over deze vooruitgang van het Nederlands ten koste van het Fries werd in de literatuur het volgende geschreven:

“Het is een paradoxale situatie: de afgelopen decennia heeft de Friese beweging veel van haar oorspronkelijke doelstellingen bereikt. De taal is door de Nederlandse overheid erkend, mag worden gebruikt in alle vormen van onderwijs (van groep 1 van de basisschool tot en met de universiteit), wordt als schrijftaal gebruikt en is te horen op radio en tv. Tegelijk spreken

procentueel minder mensen in Friesland de taal dan toen al deze voorzieningen er nog niet waren.” (Van Oostendorp 2006)²⁶

Onze resultaten sluiten dus aan bij eerdere bevindingen over het gebruik van het Fries en het Nederlands in Friesland.

“Thuis meest Fries en Nederlands indien nodig. Buitenshuis meest Nederlands en Fries als het kan.”

Figuur 6: Met mijn kinderen spreek ik...

²⁶ Van Oostendorp, Marc. 2006. “De grootste vijanden van het Fries zijn de gewone Friezen”. Het Fries en de Friese beweging in de 21ste eeuw. *Onze Taal*, mei 2006. 211-214.

Overigens blijken voor Nederland, Vlaanderen en Brussel de variabelen ‘Met mijn partner spreek ik Nederlands’ en ‘Met mijn kinderen spreek ik Nederlands’ één factor te vormen. In **Nederland** komen er twee factoren naar voren, waarvan we één zouden kunnen benoemen als ‘taalkeuze met het gezin/de familie waaruit men komt’ (cf. supra), en de andere zou men eventueel kunnen omschrijven als ‘taalkeuze in het leven dat men opbouwt onafhankelijk van het gezin waaruit men komt’. Naast de taalkeuze met partner en de taalkeuze met kinderen hangt ook de variabele ‘Met vrienden spreek ik Nederlands’ sterk samen met die laatste factor.²⁷ We komen hier verderop op terug. In **Vlaanderen** komen er drie factoren naar voren: de eerste factor bundelt, evenals in Nederland, de variabelen taalkeuze met grootouders, taalkeuze met ouders en taalkeuze met broer/zus en valt onder de noemer ‘taalkeuze met het gezin/de familie waaruit men komt’. Twee variabelen, namelijk taalkeuze met de partner en taalkeuze met de kinderen, vertonen veel onderlinge samenhang en clusteren samen als een tweede onderliggende factor, die we eventueel ‘taalkeuze in het nieuwe gezin’ zouden kunnen noemen. Een derde factor bundelt de variabelen taalkeuze met vrienden en taalkeuze met burens en zou ‘taalkeuze met naasten die geen familie zijn’ genoemd kunnen worden; hierop komen we verder nog terug.²⁸ In **Brussel** komen er net als in Nederland twee factoren naar voren: één factor bundelt de taalkeuze met partner, de taalkeuze met kinderen en de taalkeuze met vrienden, de andere factor bundelt de overige variabelen.²⁹

We vatten de bevindingen van de factoranalyse nog even samen:

Nederland   Factor 1: taalkeuze met het gezin/de familie waaruit men komt

- variabele 1: Met mijn grootouders spreek/sprak ik Nederlands.
- variabele 2: Met mijn ouders spreek/sprak ik Nederlands.
- variabele 3: Met mijn broer/zus spreek/sprak ik Nederlands.

Factor 2: taalkeuze in het leven dat men opbouwt onafhankelijk van het gezin waaruit men komt

- variabele 4: Met mijn partner spreek ik Nederlands.
- variabele 5: Met mijn kinderen spreek ik Nederlands.
- variabele 6: Met mijn vrienden spreek ik Nederlands.

---

²⁷ Beide factoren samen verklaren een vrij groot deel van de variantie ($R^2 = 0,882$).

²⁸ De variantie die door deze drie factoren verklaard wordt is vrij hoog ($R^2 = 0,847$).

²⁹ De totale variantie die door de combinatie van beide factoren verklaard wordt, is voor Brussel niet zo hoog ($R^2 = 0,744$). Dit impliceert dat de antwoorden op de verschillende enquêtevragen in Brussel minder onderlinge samenhang vertonen dan in Nederland of Vlaanderen. Er is ook minder samenhang dan in Friesland, waarvoor met slechts één onderliggende factor een erg groot deel van de variantie verklaard wordt ($R^2 = 0,916$).

-variabele 7: Met mijn burens spreek ik Nederlands.³⁰

Vlaanderen

Factor 1: taalkeuze met het gezin/de familie waaruit men komt

-variabele 1: Met mijn grootouders spreek/sprak ik Nederlands.

-variabele 2: Met mijn ouders spreek/sprak ik Nederlands.

-variabele 3: Met mijn broer/zus spreek/sprak ik Nederlands.

Factor 2: taalkeuze in het nieuwe gezin

-variabele 4: Met mijn partner spreek ik Nederlands.

-variabele 5 : Met mijn kinderen spreek ik Nederlands.

Factor 3: taalkeuze met naasten die geen familie zijn

-variabele 6: Met mijn vrienden spreek ik Nederlands.

-variabele 7: Met mijn burens spreek ik Nederlands.

Brussel

Factor 1: taalkeuze met het gezin/de familie waaruit men komt

-variabele 2: Met mijn ouders spreek/sprak ik Nederlands.³¹

-variabele 3: Met mijn broer/zus spreek/sprak ik Nederlands.

-variabele 7: Met mijn burens spreek ik Nederlands.³²

Factor 2: taalkeuze in het leven dat men opbouwt onafhankelijk van het gezin waaruit men komt

-variabele 4: Met mijn partner spreek ik Nederlands.

-variabele 5: Met mijn kinderen spreek ik Nederlands.

---

³⁰ De variabele taalkeuze met de burens vertoonde de sterkste correlatie met factor 2 ($r = 0,571$), maar deze correlatie was maar iets sterker dan die met factor 1 ($r = 0,534$). In beide gevallen is de sterkte van de correlatie aan de lage kant. Taalkeuze met de burens clustert dus minder overtuigend met factor 2 dan de andere variabelen.

³¹ Voor Brussel had de variabele taalkeuze met de grootouders een te lage 'lading' (d.w.z. erg zwakke correlatie) voor beide factoren, waardoor deze variabele niet werd weergegeven in de uitkomsten van de factoranalyse.

³² De variabele taalkeuze met de burens vertoonde wel een hoge correlatie met factor 1, maar die correlatie was negatief ($r = -0,814$). Terwijl 'verborgen' factor 1 kenmerken heeft die erg vergelijkbaar zijn met wat variabelen 2 en 3 (die positieve correlatiewaarden vertonen) meten, duidt de negatieve correlatie erop dat factor 1 kenmerken heeft die tegengesteld zijn aan wat door variabele 7 (taalkeuze met de burens) gemeten wordt. De taalkeuzes die men in Brussel maakt in gesprekken met de burens zijn dus als het ware tegengesteld aan de taalkeuzes die men maakt met familieleden zoals ouders of broer en zus. Ook figuur 8 die verderop besproken wordt, laat de afwijkende taalkeuzes van de Brusselse panelleden zien in contacten met hun burens.

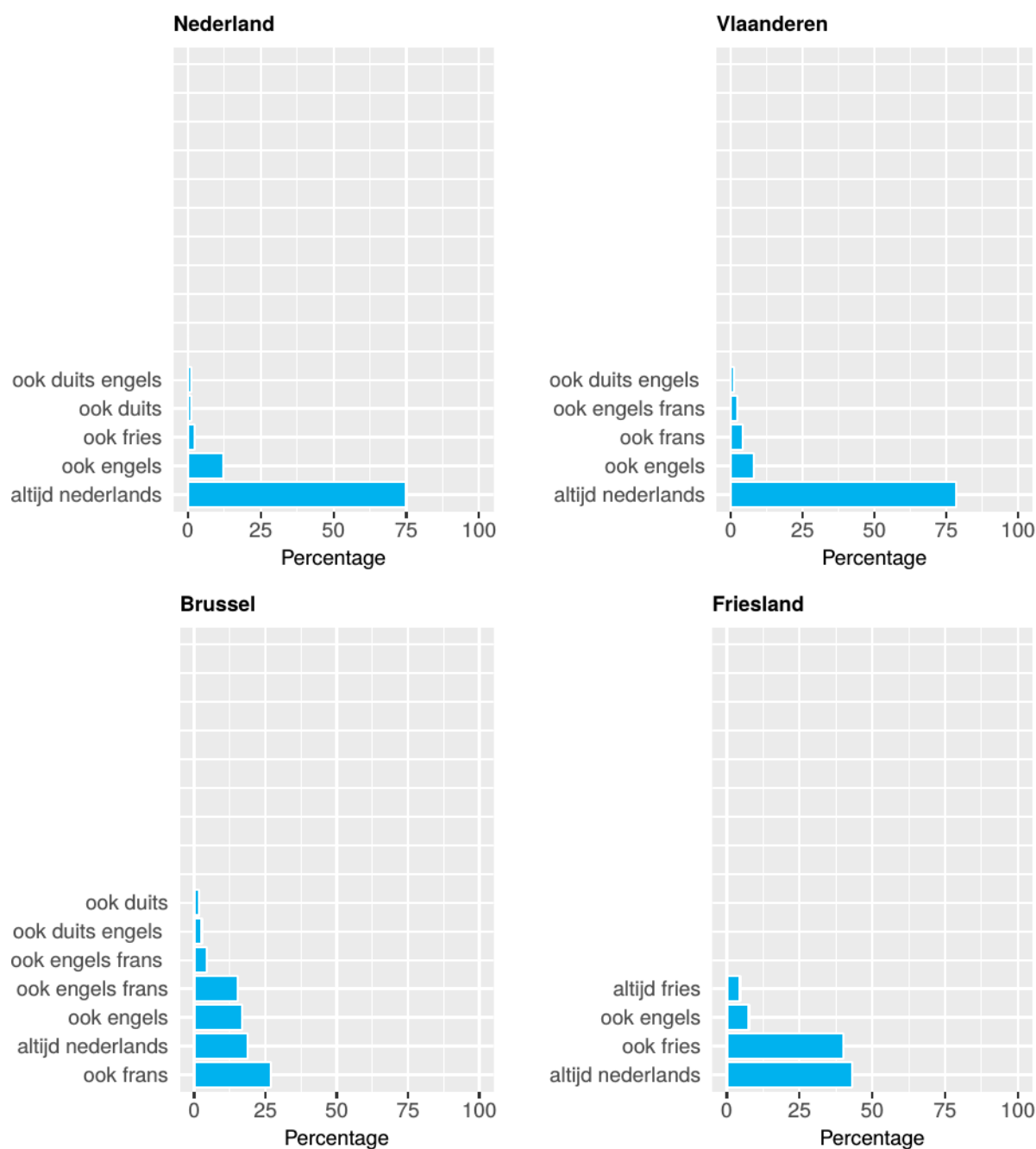
-variabele 6: Met mijn vrienden spreek ik Nederlands.

Hierboven hebben we aangetoond dat de partnerkeuze en het taalgebruik met de partner en de eventuele kinderen vaak een transitie moment is in de keuze voor het gebruik van het Nederlands. Het feit dat in de factoranalyses voor Nederland, Vlaanderen en Brussel de variabelen 'Met mijn partner spreek ik Nederlands' en 'Met mijn kinderen spreek ik Nederlands' telkens als één onderliggende factor clusteren, weerspiegelt deze bevinding.

Taalgebruik in de **naaste omgeving** beperkt zich niet tot de familie. Ook **vrienden** en **buren** maken daar deel van uit. Hoe is het gesteld met het gebruik van het Nederlands in deze omgevingen?

In de communicatie met **vrienden** (zie figuur 7) zegt 74,8% van de Nederlanders, 78,5% van de Vlamingen, 18,8% van de Brusselaars en 43,2% van de Friezen altijd Nederlands te gebruiken. **In alle groepen wordt er minder vaak uitsluitend Nederlands gebruikt als men spreekt met vrienden dan wanneer men spreekt met familieleden.** Dit duidt erop dat er met vrienden meer in andere talen gesproken wordt: in Nederland zijn dit onder andere het Engels, Fries en Duits, in Vlaanderen het Engels, Frans en Duits, en in Friesland het Fries en Engels. Brussel is de grootste uitschieter met slechts 18,8% van de deelnemers die met vrienden altijd Nederlands spreken. Een groter aandeel van de Brusselaars (26,8%) combineert het Nederlands met het Frans in gesprekken met vrienden, en verder kiest 17% voor Nederlands en Engels en 15,2% voor Nederlands, Engels en Frans. **Zeker in Brussel, dat een grote taaldiversiteit kent, kiezen mensen hun vrienden dus grotendeels los van het feit of zij dezelfde taal delen of niet.** In Friesland is er ongeveer een even groot aandeel mensen die met hun vrienden alleen Nederlands spreken (43,2%) als personen die met hun vrienden Nederlands en Fries spreken (40,2%). De groep die altijd Fries spreekt met vrienden is klein (4,5%), wat er hoogstwaarschijnlijk op wijst dat maar weinig mensen hun keuze van vrienden beperken tot moedertaalsprekers van het Fries.

Figuur 7: Met mijn vrienden spreek ik...

Terwijl men zich in Nederland en Vlaanderen niet beperkt tot een Nederlandstalige vriendenkring, geeft de communicatie met **buren** (zie figuur 8) een enigszins ander beeld: 89,9% van de Nederlanders en 91,3% van de Vlamingen spreekt enkel Nederlands met zijn of haar buuren. Naast Nederlands wordt in Nederland ook nog wel in beperkte mate Engels (4,8%) en Fries (1,9%) gesproken, in Vlaanderen ook wel Frans (3,4%), Engels (2,4%) of een combinatie van die talen (1,2%). In Friesland zien we ongeveer hetzelfde beeld als bij de communicatie met vrienden: 43,8% spreekt altijd Nederlands met buuren, 38,5% spreekt Nederlands en

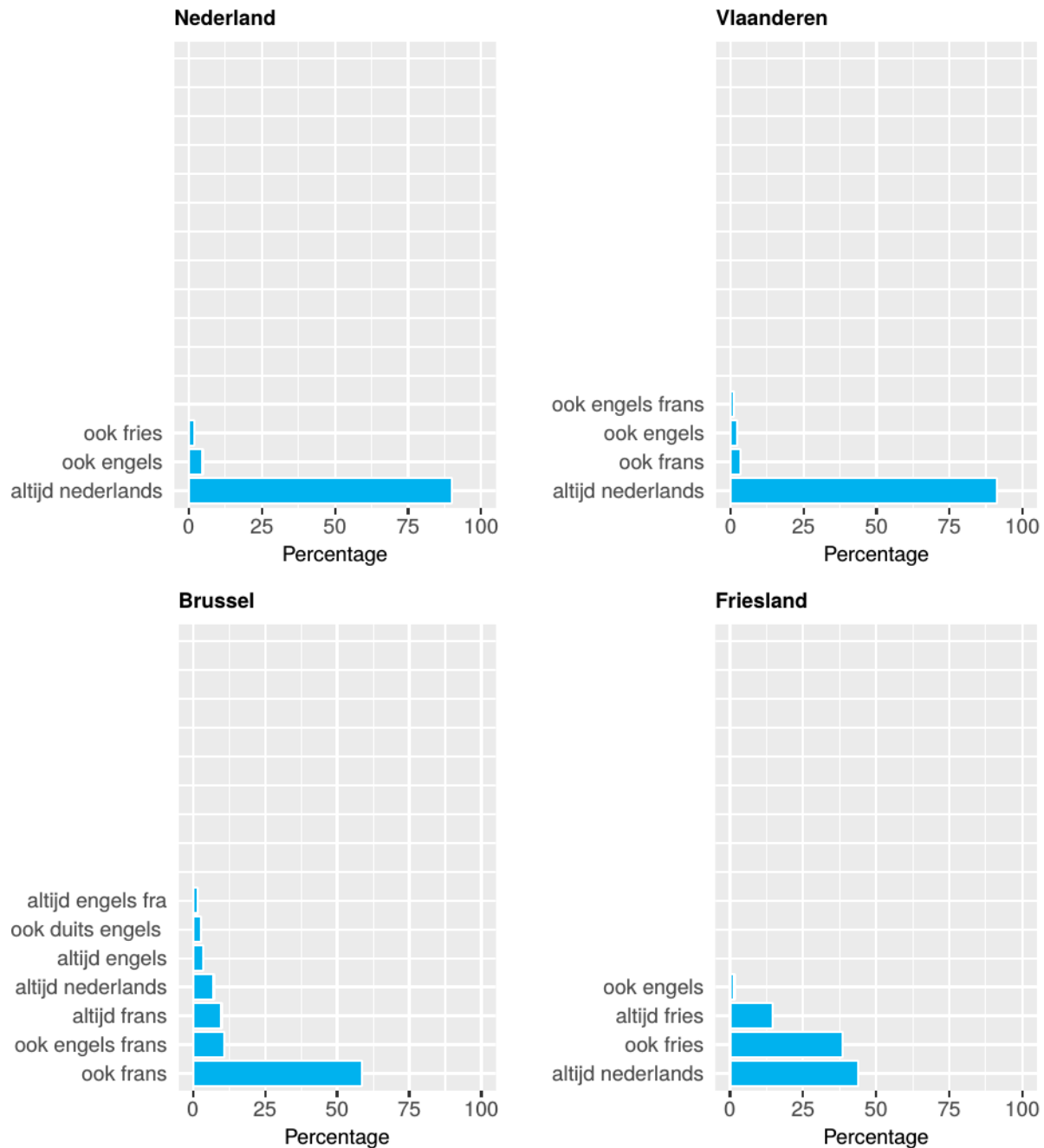
Fries, 14,6% spreekt altijd Fries, en 1,5% spreekt ook Engels. Alleen het aandeel van mensen dat met de burens altijd Fries spreekt ligt aanzienlijk hoger dan het aantal dat met vrienden altijd Fries spreekt (nl. 4,5%). Dit is vrij logisch: burens wonen uiteraard in Friesland, terwijl iemands vrienden natuurlijk ook in een andere provincie kunnen wonen. **De Brusselse deelnemers zorgen voor afwijkende resultaten: slechts 7,2% praat er altijd Nederlands met burens³³, wat een erg groot verschil is met de rest van Vlaanderen en met Nederland.** Dit lage percentage volgt uit het feit dat Brussel, als hoofdstad van Europa, een superdiverse en uiterst internationale samenleving kent, waar weinig tot geen uitsluitend Nederlandstalige buurten zijn en waar het Nederlands eigenlijk een minderheidstaal is ten opzichte van het Frans (cf. Devlieger en Goossens 2006³⁴: 126; zie ook 'meest gesproken talen in Brussel' op de website www.briobrusssel.be³⁵). We zien dan ook dat 58,6% van de panelleden naast Nederlands ook Frans spreekt met de burens, 10,8% ook Engels en Frans, 9,9% altijd Frans, en 3,6% altijd Engels.

---

³³ Vergelijk ook met voetnoot 29.

³⁴ Devlieger, Mieke en Greet Goossens. 2006. Evaluatie van vier jaar Voorrangbeleid Brussel, een intensieve onderwijsvernieuwing in Brusselse Nederlandstalige basisscholen met een meertalige populatie. In: Koole, T., J. Nortier, en B. Tahitu (red.). *Artikelen van de vijfde Sociolinguïstische conferentie*. Delft: Eburon. 126-137.

³⁵ <http://www.briobrusssel.be/ned/webpage.asp?WebpageId=1096>

Figuur 8: Met mijn burens spreek ik...

Hierboven hebben we er al op gewezen dat uit factoranalyses bleek dat voor Nederland de variabelen taalkeuze met de partner, taalkeuze met de kinderen en taalkeuze met vrienden clusteren in één 'verborgen' factor, die we hierboven benoemden als 'taalkeuze in het leven dat men opbouwt onafhankelijk van het gezin waaruit men komt'. Ook voor Brussel werden dezelfde variabelen in één factor gebundeld. Voor Vlaanderen daarentegen, vertoonde de variabele taalkeuze met vrienden geen beduidende samenhang met dezelfde factor als taalkeuze met partner en taalkeuze met kinderen. Daar kwam een derde factor naar voren, die taalkeuze met vrienden en taalkeuze met burens bundelde, en die we zouden kunnen benoemen als 'taalkeuze met naasten die geen familie zijn'. Deze resultaten impliceren

mogelijkerwijs het volgende: in Nederland en Brussel benadert men vrienden qua taalkeuzes meer zoals men ook partner en kinderen benadert, in Vlaanderen staan vrienden als het ware verderaf en benadert men hen qua taalgebruik meer op dezelfde manier als burens. Deze bevinding zou, als ze bevestigd zou worden door ander onderzoek, gerelateerd kunnen worden aan het onderscheid tussen individualistische en collectivistische culturen, dat gemaakt wordt in de literatuur rond interculturele communicatie (bijv. Claes & Gerritsen 2002: 48-49).³⁶ In individualistische culturen ziet men de zogenaamde '*out-group*' als minder ver verwijderd van de '*in-group*' dan in collectivistische culturen. Men zou kunnen stellen dat partner en kinderen samen met 'het ik' de *in-group* vormen en vrienden tot de *out-group* behoren. Het is denkbaar dat men in Nederland en Brussel individualistischer is en in Vlaanderen collectivistischer, waardoor in Vlaanderen vrienden (onbewust) beschouwd worden als verder verwijderd van de *in-group* en daardoor (ook onbewust) anders benaderd worden in de taalkeuzes.³⁷

De resultaten rond het taalgebruik met familie, vrienden en burens samenvattend, kunnen we stellen dat er in Nederland en Vlaanderen in vrijwel alle situaties door het grootste deel van de panelleden altijd Nederlands gesproken wordt. Verder blijkt dat er in Friesland met de jongere generatie steeds minder uitsluitend Fries gesproken wordt. Voor Brussel blijken vooral de partnerkeuze en het gezinsleven breekpunten te zijn in de verhouding tussen het Nederlands en het Frans, met een taalverschuiving voor het Nederlands ten gunste van het Frans tot gevolg.

b. Zijn er leeftijdsverschillen in het taalgebruik met familie, vrienden en bekenden bij moedertaalsprekers van het Nederlands? Spreken jongeren bijvoorbeeld meer Engels?

We hebben de StaatNed-panelleden in **verschillende leeftijdsgroepen** verdeeld om vervolgens per leeftijdsgroep het taalgebruik met familie, vrienden en bekenden te onderzoeken. Binnen de taalkunde bestaan er verschillende theorieën over de betekenis van verschillen in het taalgebruik van verschillende leeftijdsgroepen. Enerzijds wordt vaak de zogenaamde ***apparent time-methode*** gebruikt: daarbij wordt het taalgebruik van proefpersonen van verschillende leeftijdscategorieën met elkaar vergeleken, uitgaande van de veronderstelling dat verschillen tussen leeftijdsgroepen iets zeggen over ontwikkelingen in het taalgebruik van een bepaalde groep (taalverandering). Als er bijvoorbeeld een stijgende lijn zit in het gebruik van het Engels tussen de oudste en de jongste leeftijdsgroepen, dan kan dat – volgens de *apparent time* hypothese – een aanwijzing zijn voor de opkomst van het Engels. Anderzijds echter, kan er

---

³⁶ Claes, Marie-Thérèse & Marinel Gerritsen. 2002. *Culturele waarden en communicatie in internationaal perspectief*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.

³⁷ Merk op dat Claes & Gerritsen (2002: 140) Nederland inderdaad als individualistischer bestempelen en België als collectivistischer. Als voorbeeld halen ze aan dat Nederlandse studenten die op kamers zijn tijdens de weekends op hun kamer blijven, terwijl Belgische studenten die 'op kot zitten' doorgaans elk weekend naar hun ouders terugkeren. Daaruit zou men kunnen afleiden dat er in België een sterkere gerichtheid is op de familie (= de *in-group*), terwijl men in Nederland sterker gericht is op vrienden (= de *out-group*). Uit onze bevindingen blijkt echter dat er misschien eerder sprake is van een tegenstelling Nederland vs. Vlaanderen (exclusief Brussel) dan een tegenstelling Nederland vs. België, zoals Claes & Gerritsen suggereren.

ook sprake zijn van zogenaamde *age graded* variatie. Dat betekent dat de variatie die men observeert tussen verschillende leeftijdsgroepen te maken heeft met het specifieke taalgebruik dat eigen is aan een bepaalde leeftijd. **Age grading** gaat uit van het gegeven dat mensen gedurende hun leven hun taalgebruik aanpassen. Zo kan het zijn dat het veelvuldiger gebruik van het Engels eigen is aan de taal van jongeren, en dat mensen uit de oudste leeftijdsgroep ook meer Engels spraken toen ze nog jong waren. Of de verschillen tussen leeftijdsgroepen die we in deze paragraaf beschrijven, toe te schrijven zijn aan taalverandering (waarbij de *apparent time* methode kan worden toegepast), dan wel aan *age graded* variatie, moet door zogenaamd *real time* onderzoek al of niet worden bevestigd. Dat kan door een longitudinaal onderzoek uit te voeren. Met dit StaatNed-project willen wij zo'n langetermijnstudie uitvoeren, waarbij de taalkeuzes van een groep van vaste deelnemers tweejaarlijks worden opgevolgd. Bij de interpretatie van de resultaten in deze paragraaf, moeten we bovenstaand onderscheid steeds in gedachten houden. De waargenomen leeftijdsafhankelijke verschillen leggen mogelijk iets bloot over potentiële ontwikkelingen/veranderingen in de taalkeuzes van inwoners van Nederland, Vlaanderen, Brussel en Friesland, maar uit volgende rondes van het StaatNed-onderzoek kan eventueel pas blijken of die ontwikkelingen zich daadwerkelijk aan het voltrekken zijn, of dat er toch eerder sprake is van *age grading*.

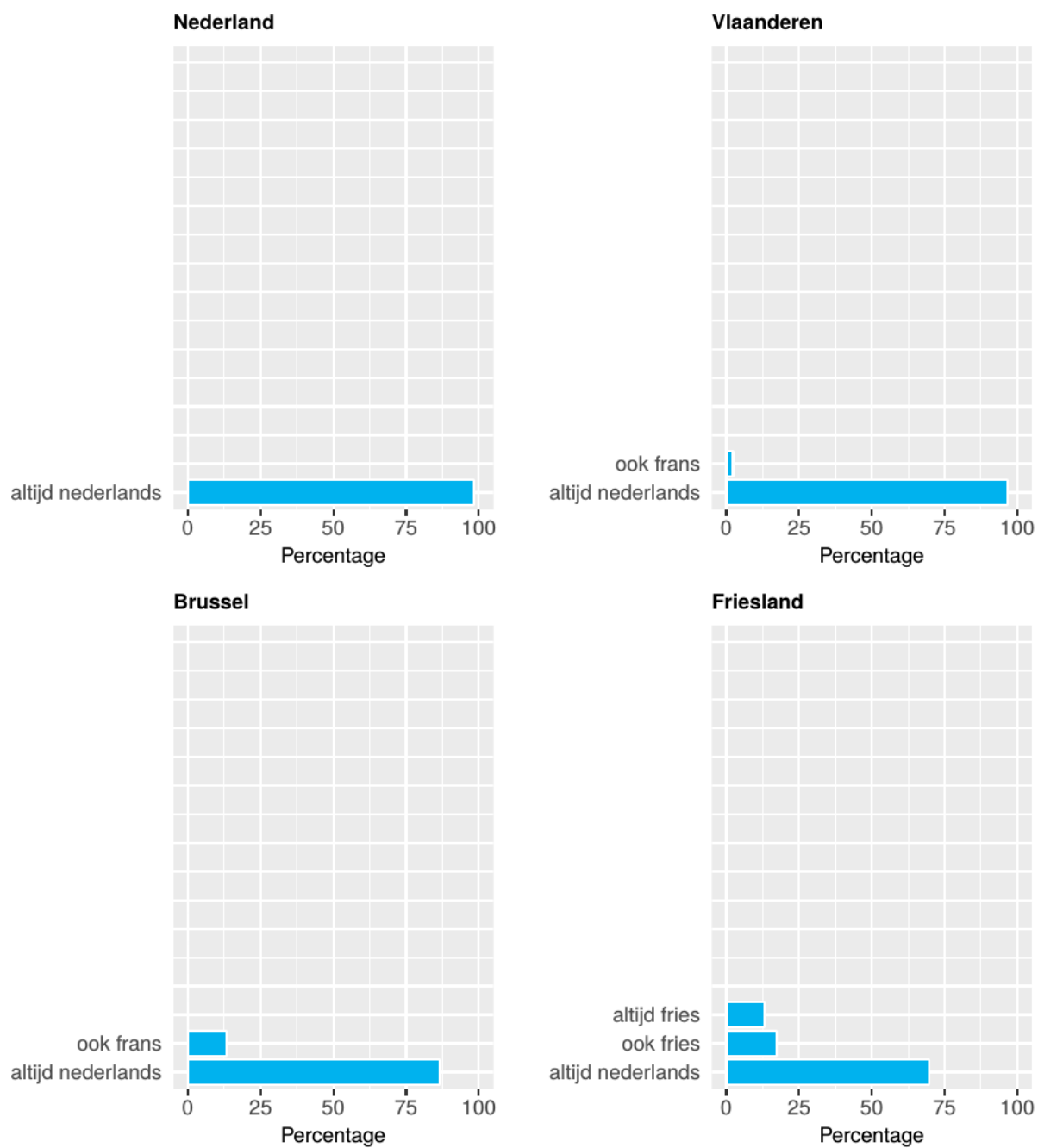
De volgende leeftijdsgroepen werden onderscheiden:

- 1) 65 jaar en ouder
- 2) 40 tot en met 64 jaar
- 3) 15 tot en met 39 jaar

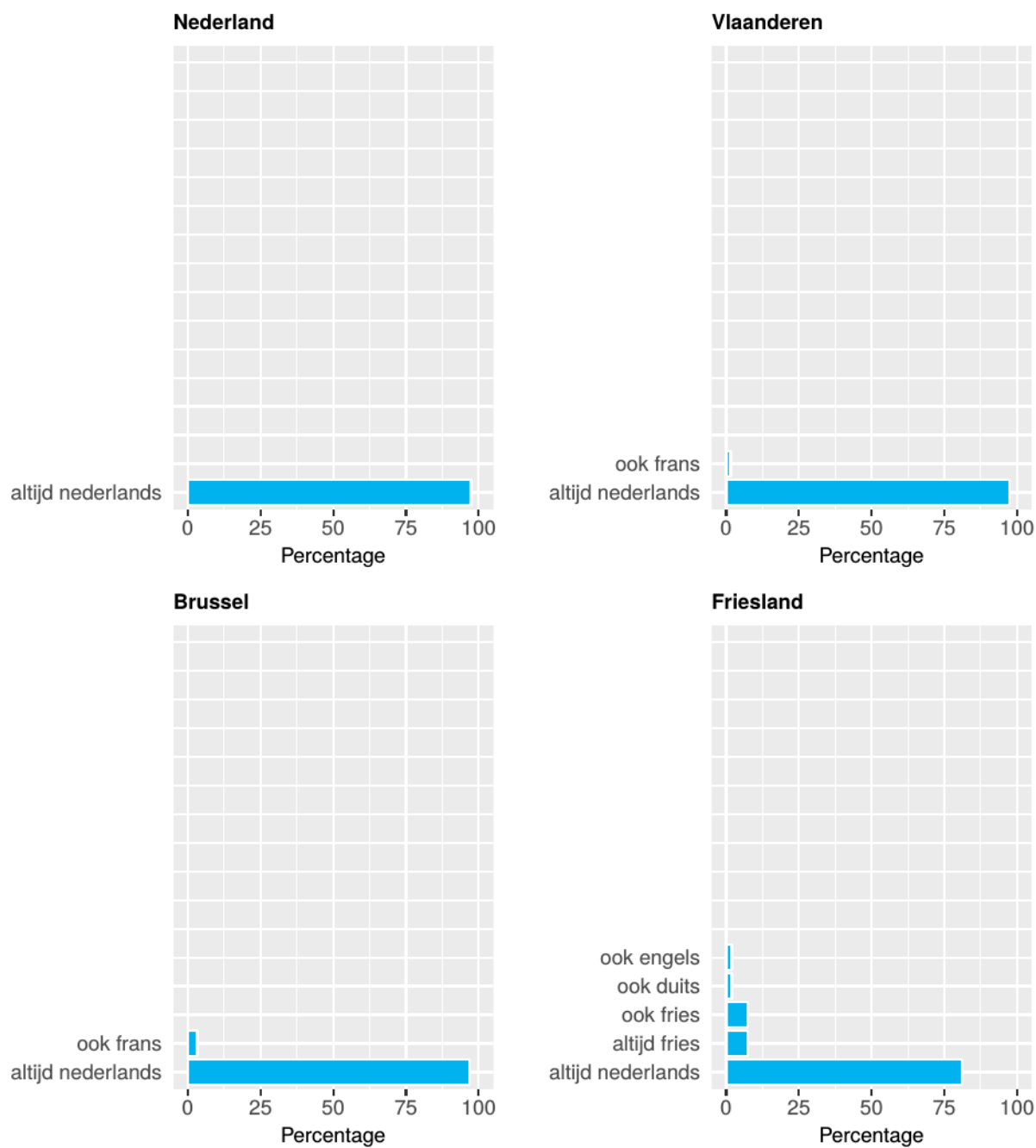
De taalkeuze in **de communicatie met de ouders over de generaties heen** (zie figuren 9, 10 en 11) wordt voor Nederland en Vlaanderen gekenmerkt door een vrij stabiele situatie wat het gebruik van het Nederlands betreft. In Brussel wordt er door panelleden uit de middelste leeftijdsgroep iets meer uitsluitend Nederlands gesproken met de ouders dan door deelnemers uit de oudste leeftijdsgroep (namelijk respectievelijk 96,8% vs. 86,7%); dit is ten koste van het Frans, dat minder vaak gebruikt wordt in de middelste leeftijdsgroep. Opnieuw vallen vooral de tendensen in Friesland op: het aantal panelleden dat altijd Nederlands spreekt/sprak met de ouders is 69,6% bij de 65-plussers, maar neemt toe tot 81,1% bij de 40- tot 64-jarigen, en tot 83,3% bij de 15- tot 39-jarigen. Daarentegen neemt het aantal mensen dat altijd Fries spreekt met de ouders af van 13% bij de 65-plussers tot 7,5% bij de groep van 40 tot en met 64 jaar.³⁸ Het aantal mensen dat Nederlands én Fries spreekt met de ouders is constant over de verschillende leeftijdsgroepen heen. De **communicatie met de grootouders** (zie figuren 12, 13 en 14) vertoont een parallelle ontwikkeling in Friesland, die we hier niet afzonderlijk meer zullen bespreken.

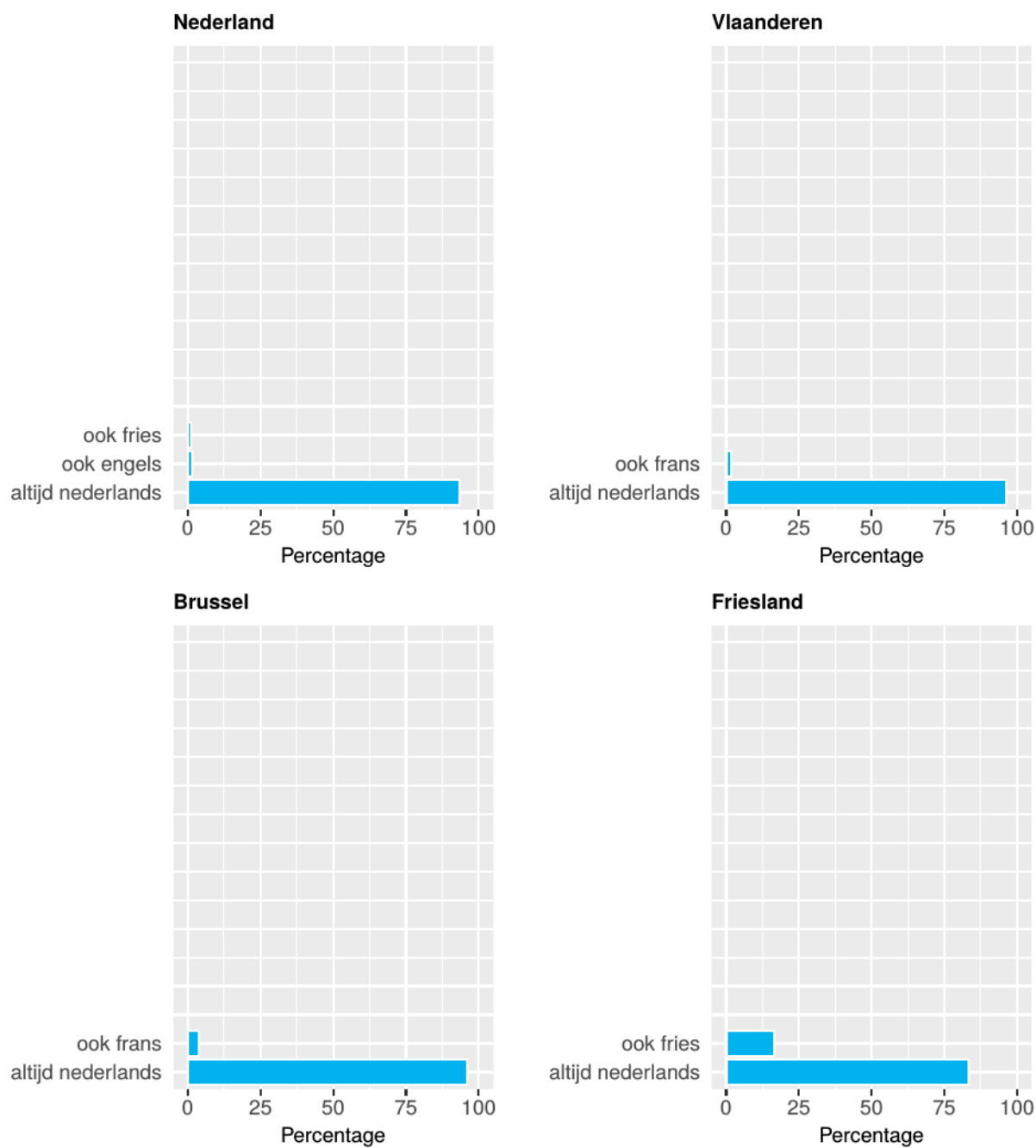
³⁸ Vanuit de *apparent time* aanname, zouden we dus kunnen besluiten dat in Friesland het Nederlands erop vooruitgaat, terwijl het Fries erop achteruitgaat.

Figuur 9: Met mijn ouders spreek/sprak ik... (Leeftijdsgroep: 65 jaar en ouder)

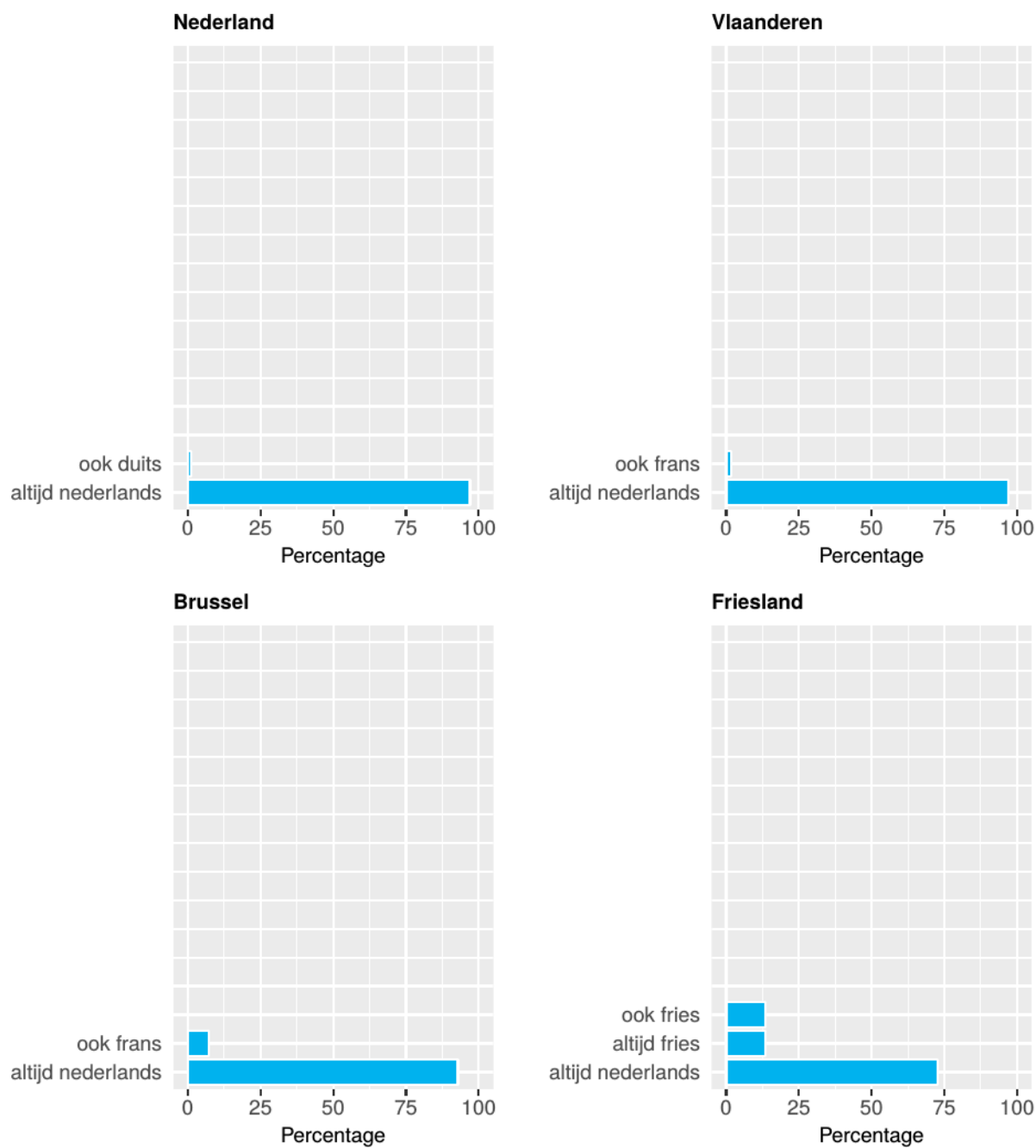

Figuur 10: Met mijn ouders spreek/sprak ik... (Leeftijdsgroep: 40 tot en met 64 jaar)

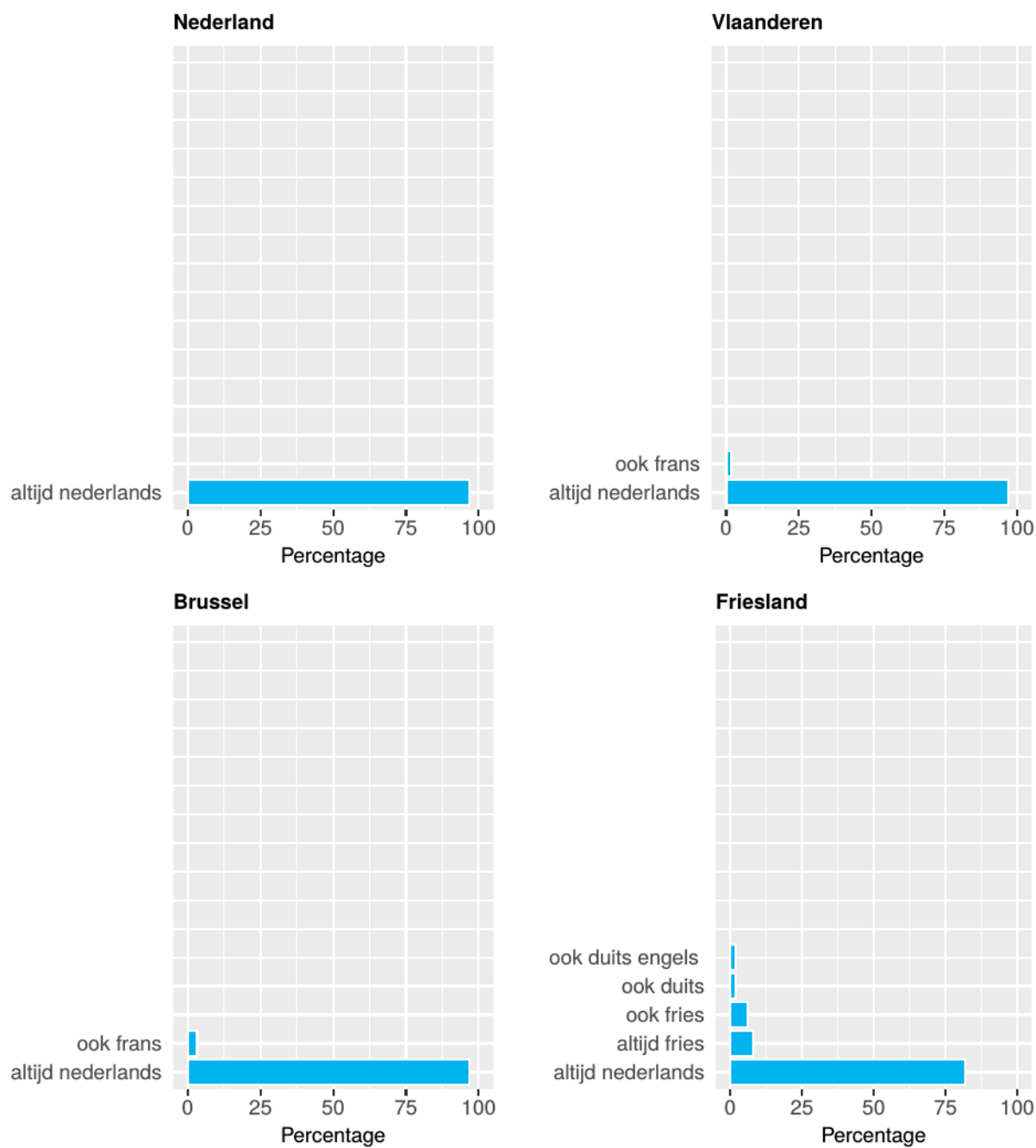

Figuur 11: Met mijn ouders spreek/sprak ik... (Leeftijdsgroep: 15 tot en met 39 jaar)

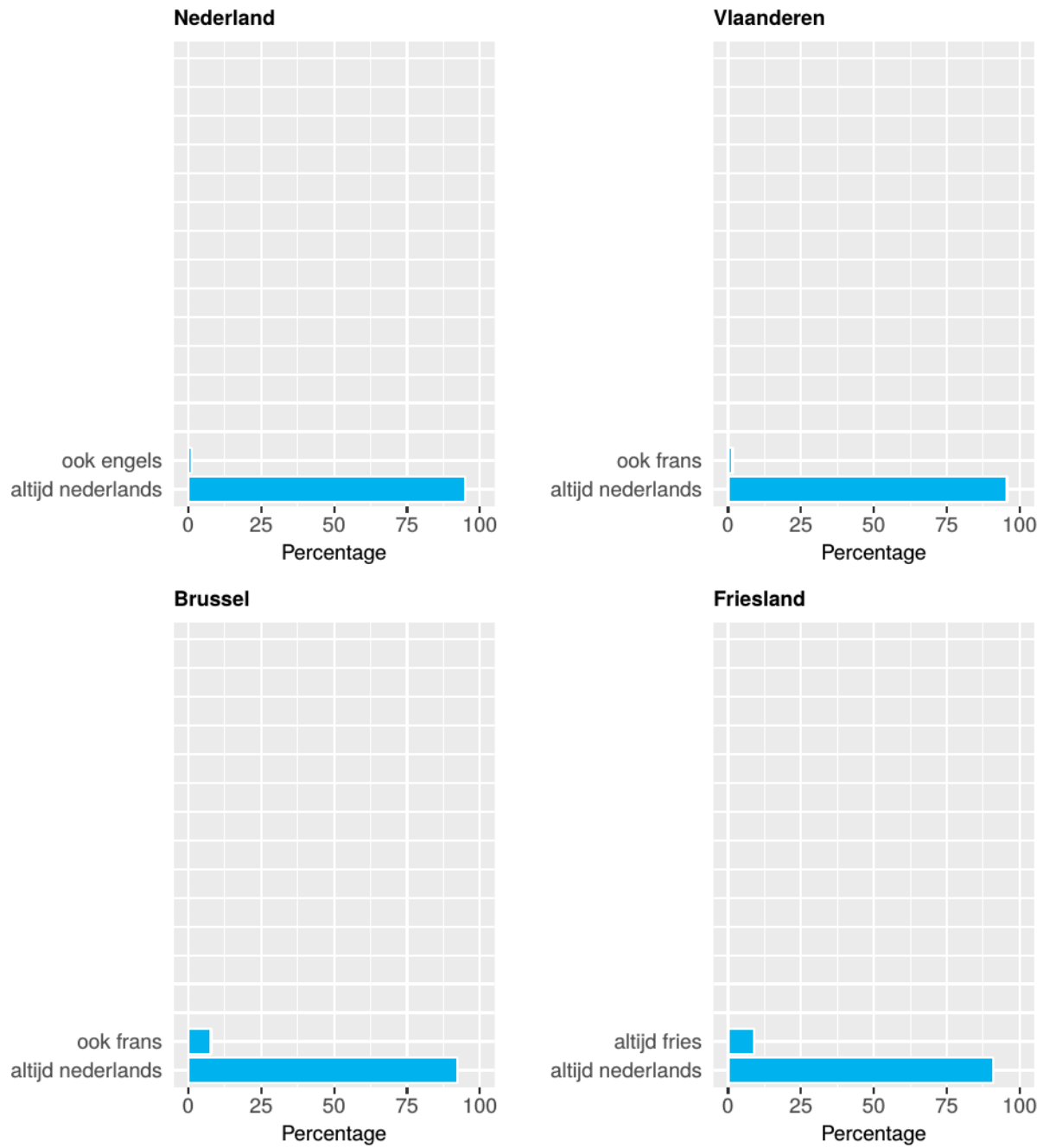

Figuur 12: Met mijn grootouders spreek/ sprak ik... (Leeftijdsgroep: 65 jaar en ouder)

Figuur 13: Met mijn grootouders spreek/ sprak ik... (Leeftijdsgroep: 40 tot en met 64 jaar)

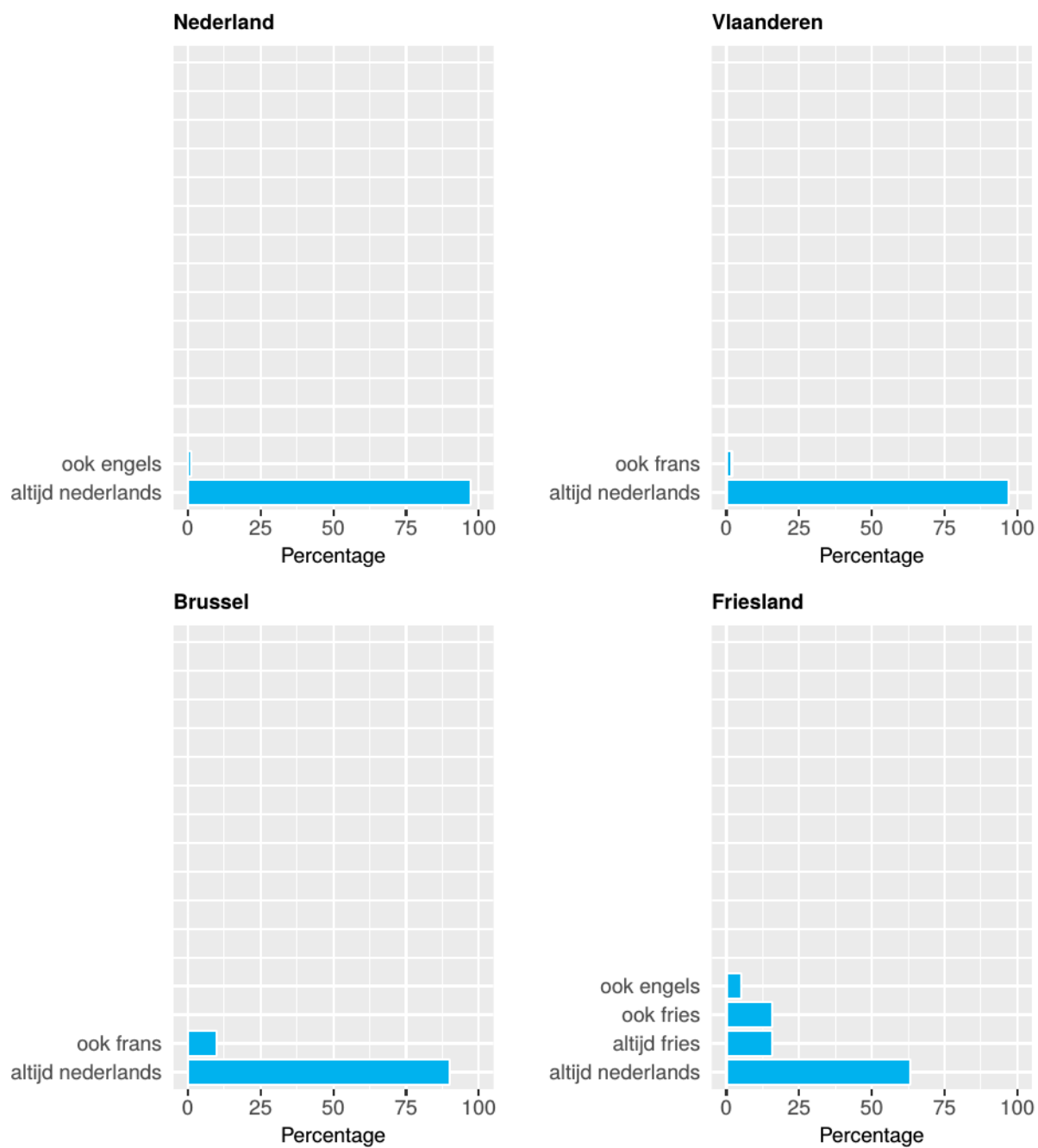

Figuur 14: Met mijn grootouders spreek/ sprak ik... (Leeftijdsgroep: 15 tot en met 39 jaar)

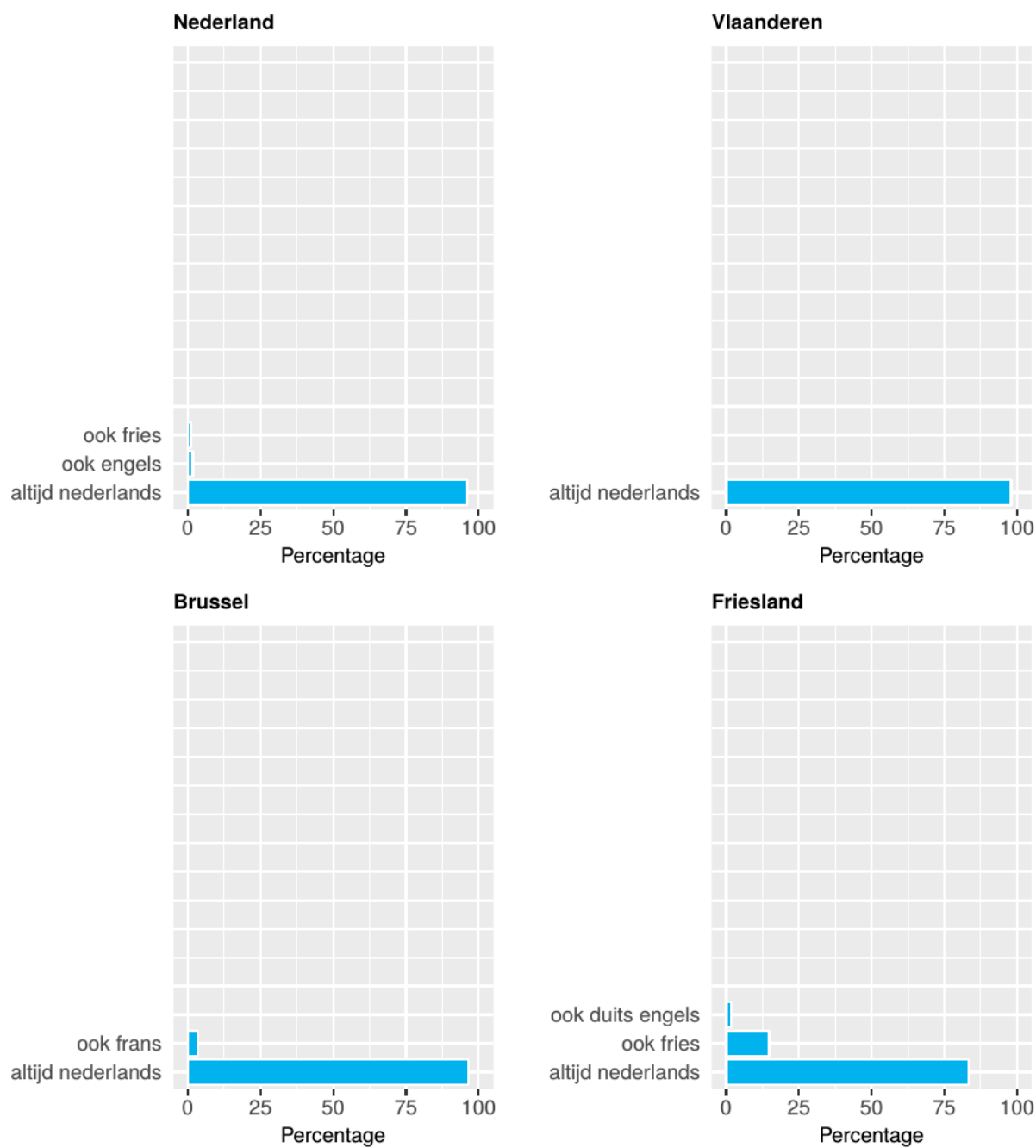
Wat de communicatie met **broer of zus** betreft (zie figuren 15, 16, 17), willen we er enkel Friesland uitlichten. Daar lijkt zich namelijk een taalverschuiving voor te doen waarbij er in toenemende mate alleen nog Nederlands gesproken wordt met de eigen broer of zus³⁹: in de generatie van 65 jaar en ouder spreekt 63,2% altijd Nederlands, in de groep van 40- tot 64-jarigen is dat aantal toegenomen tot 83,3%, en in de groep van 15- tot 39-jarigen tot maar liefst 91,7%. **We kunnen dus besluiten dat de jongste generatie in Friesland bijna uitsluitend Nederlands spreekt met broer of zus, wat uiteraard ten koste gaat van het gebruik van het Fries (cf. supra).**

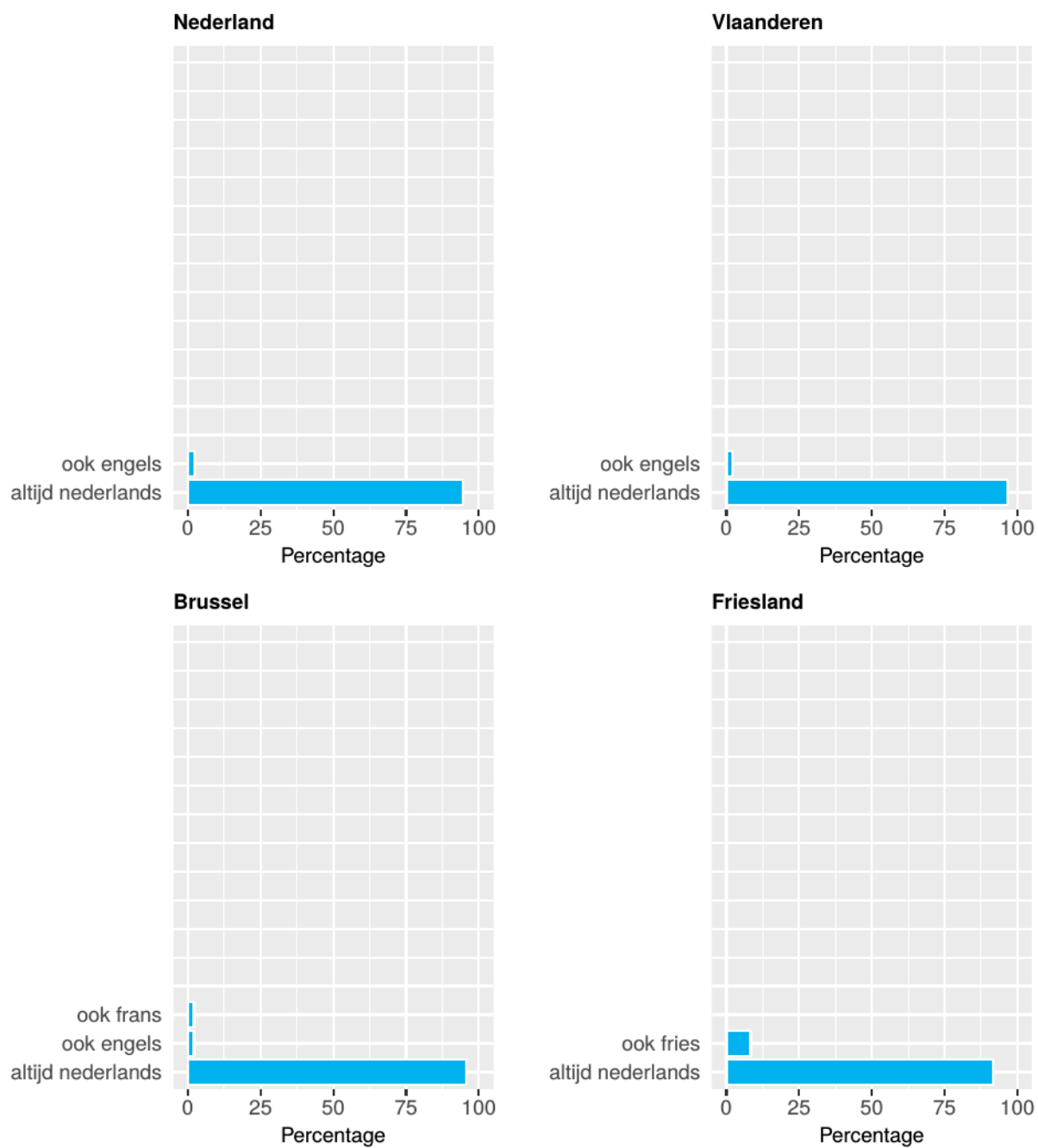
³⁹ Ook hier is er enkel sprake van een taalverschuiving als we aannemen dat de verschillen tussen de leeftijdsgroepen duiden op veranderingen in de tijd (*apparent time*). Als we echter van *age grading* zouden uitgaan, zou men kunnen aannemen dat de ouderen van nu ook meer Nederlands spraken toen ze jonger waren.

Figuur 15: Met mijn broer of zus spreek ik... (Leeftijdsgroep: 65 jaar en ouder)

Figuur 16: Met mijn broer of zus spreek ik... (Leeftijdsgroep: 40 tot en met 64 jaar)

Figuur 17: Met mijn broer of zus spreek ik... (Leeftijdsgroep: 15 tot en met 39 jaar)

Voor de taalkeuze in gesprekken met de **partner** (zie figuren 18, 19, 20) vallen vooral de volgende bevindingen op: in Nederland is er tussen de oudste en jongste leeftijdsgroep een verschil van ongeveer 13% in het gebruik van uitsluitend Nederlands met de partner (voor leeftijdsgroepen 1, 2 en 3 respectievelijk 94,2%, 90,8% en 81,7%), dat vooral tussen leeftijdsgroepen 2 en 3 merkbaar is. Voor zover er inderdaad sprake is van een **afname van het gebruik van het Nederlands** gaat deze **ten gunste van het Engels**: terwijl in groep 1 slechts 1,2% ook Engels spreekt met de partner, is dat voor groep 2 al 3,5% en voor groep 3 zelfs 7,3% (daarnaast ook 1,4% altijd Engels). **In Vlaanderen heeft de toename in het gebruik van het Engels enkel betrekking op de twee jongste generaties** (nl. ‘ook Engels’: 1,5% in groep 2 → 4,7% in groep 3), **terwijl het aantal deelnemers dat met de partner ook Frans spreekt net afneemt** (nl. 3% in groep 1 → 1,5% in groep 2 → 1,1% in groep 3). In Brussel gaat het gebruik van uitsluitend Nederlands sterk achteruit tussen de oudste en de middelste leeftijdsgroep (nl. 60% → 44,4%), maar dat neemt weer toe in de jongste groep (→ 52,8%). **Het gebruik van het Frans lijkt in Brussel af te nemen over de generaties heen**: ‘ook Frans + altijd Frans’ vertegenwoordigt 40% in groep 1, 29,6% in groep 2, en 13,9% in groep 3. **Ook in Brussel zien we een opmars van het Engels**⁴⁰: bij de oudste leeftijdsgroep is er geen aanzienlijk percentage dat Engels spreekt met de partner, bij de middelste groep vertegenwoordigt Engels zo’n 14,8%, en bij de jongste generatie is dat al 30,6%.⁴¹ In Friesland zien we geen opzienbarende ontwikkelingen; over de opkomst van het Engels daar valt weinig te zeggen aangezien sommige percentages gebaseerd zijn op de antwoorden van 1 persoon. **Dat meer mensen Engels gaan spreken met hun partner**, is wellicht toe te schrijven aan de toenemende internationalisering, globalisering en migratie; de kans om een anderstalige partner te ontmoeten is nu groter dan in de generatie van de 65-plussers. Als twee partners voor elkaar onbekende talen spreken, zullen zij in dat geval vaak voor het Engels kiezen als een soort lingua franca (zie ook De Swaan 2003: “Hoe meer talen, hoe meer Engels”)⁴².

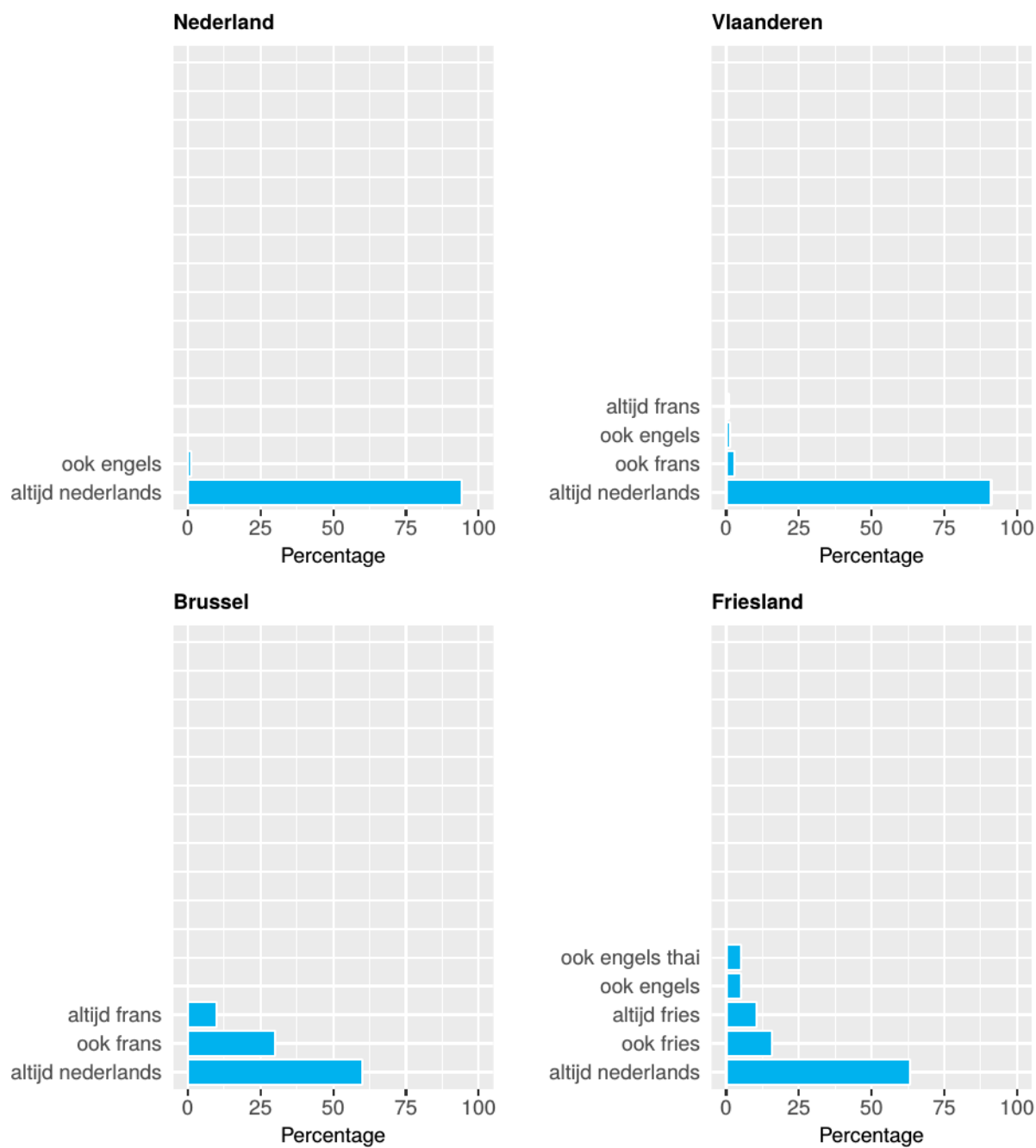
---

⁴⁰ Er kan pas sprake zijn van opkomst van het Engels wanneer we ervan uitgaan dat leeftijdspatronen samenhangen met taalverandering. In wat volgt, interpreteren we de resultaten – met de nodige voorzichtigheid weliswaar – volgens deze apparent time aanname. Zoals gezegd, kunnen de herhalingen van het onderzoek in de toekomst uitwijzen of deze aanname gerechtvaardigd is.

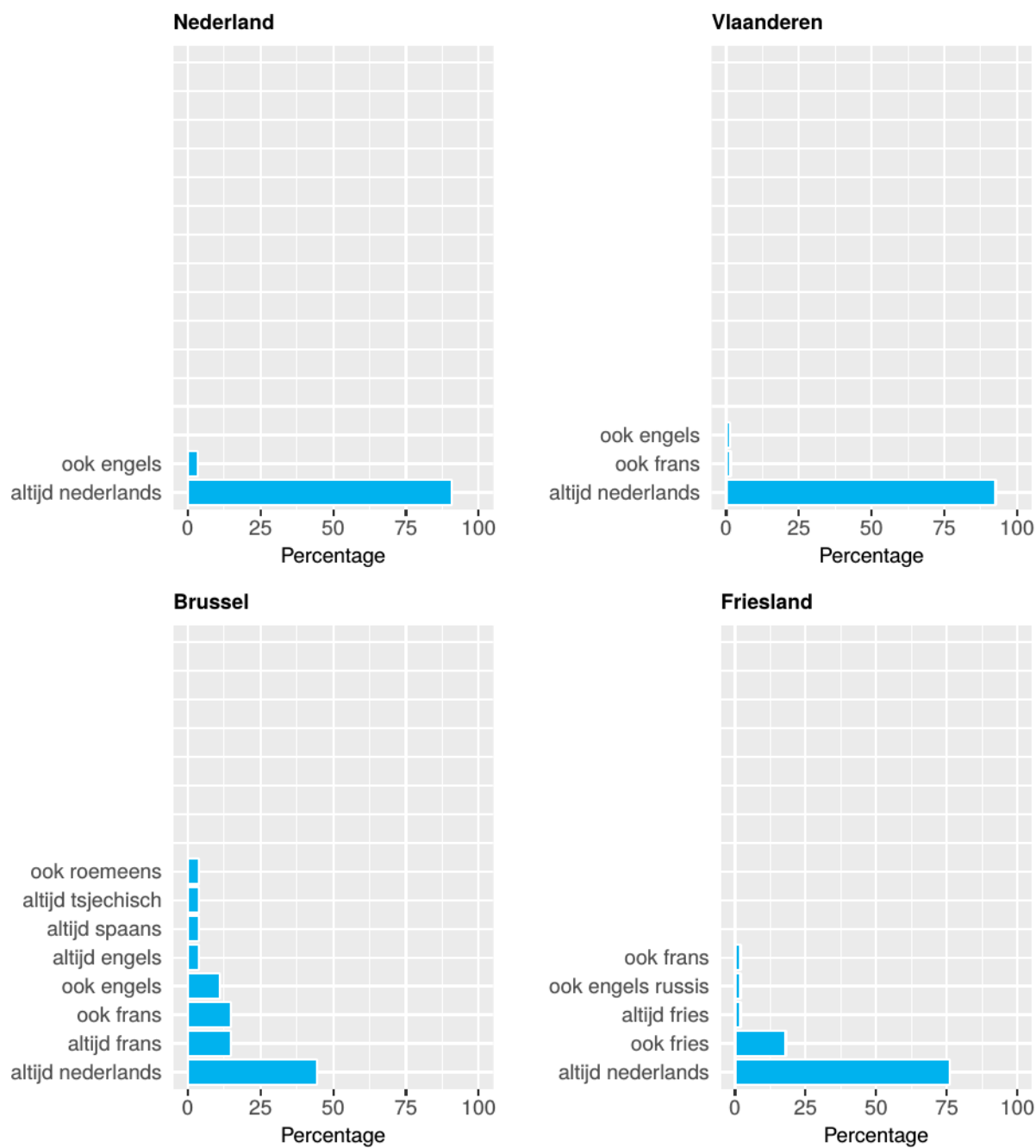
⁴¹ Deze percentages zijn het resultaat van de som van de percentages voor ‘altijd Engels’, ‘ook Engels’, en eventueel ‘ook Engels + een andere taal’: 11,1% + 3,7% = 14,8% ; 8,3% + 8,3% + 5,6% + 2,8% + 2,8% + 2,8% = 30,6%.

⁴² De Swaan, Abram. 2003. Bedreigde talen, sociolinguïstiek en taalsentimentalisme. *Thema's en trends in de sociolinguïstiek* 4 [Toegepaste taalwetenschap in artikelen 70]. Amsterdam: John Benjamins. 15-26. DOI: [10.1075/ttwia.70.03swa](https://doi.org/10.1075/ttwia.70.03swa)

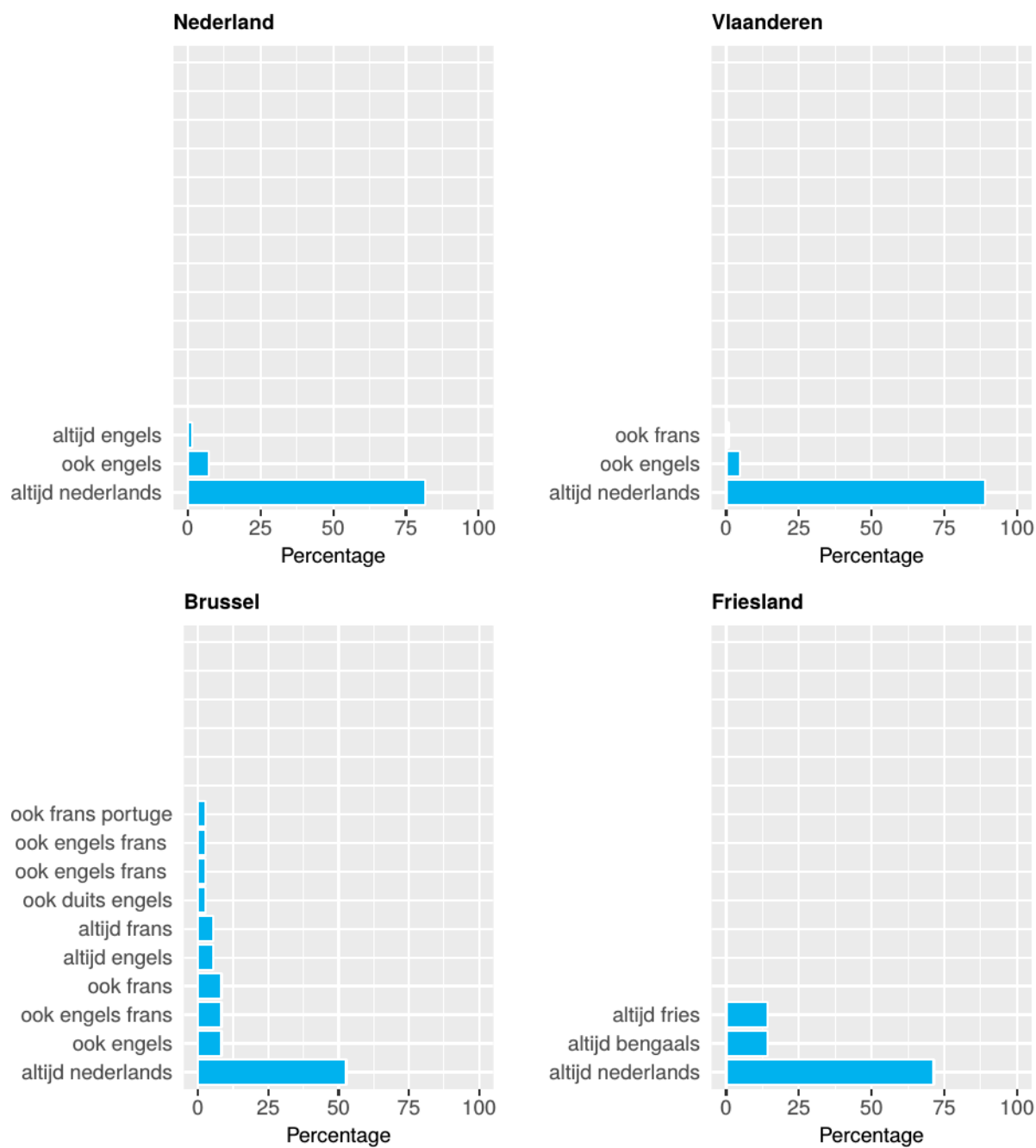

Figuur 18: Met mijn partner spreek ik... (Leeftijdsgroep: 65 jaar en ouder)

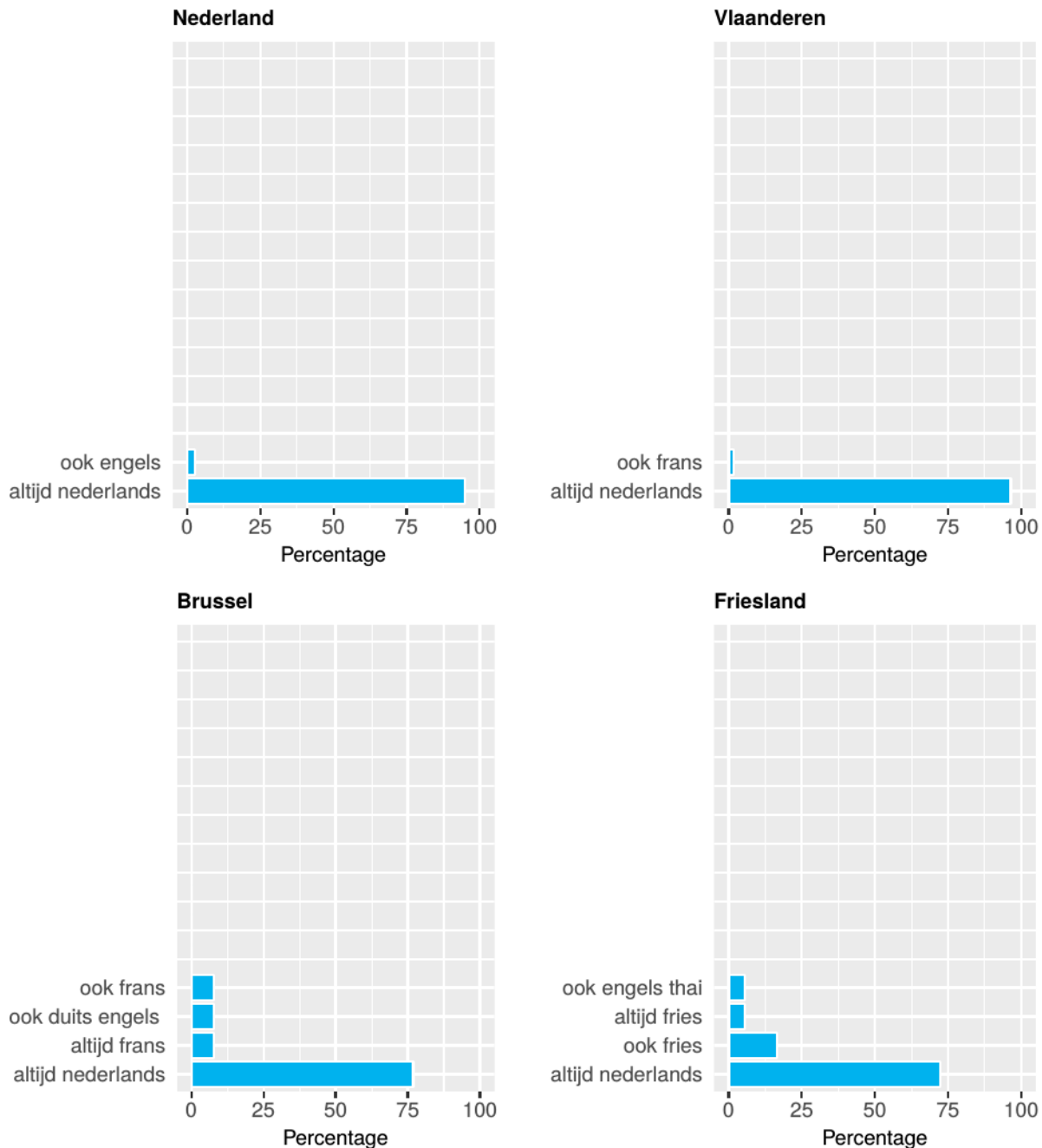

Figuur 19: Met mijn partner spreek ik... (Leeftijdsgroep: 40 tot en met 64 jaar)

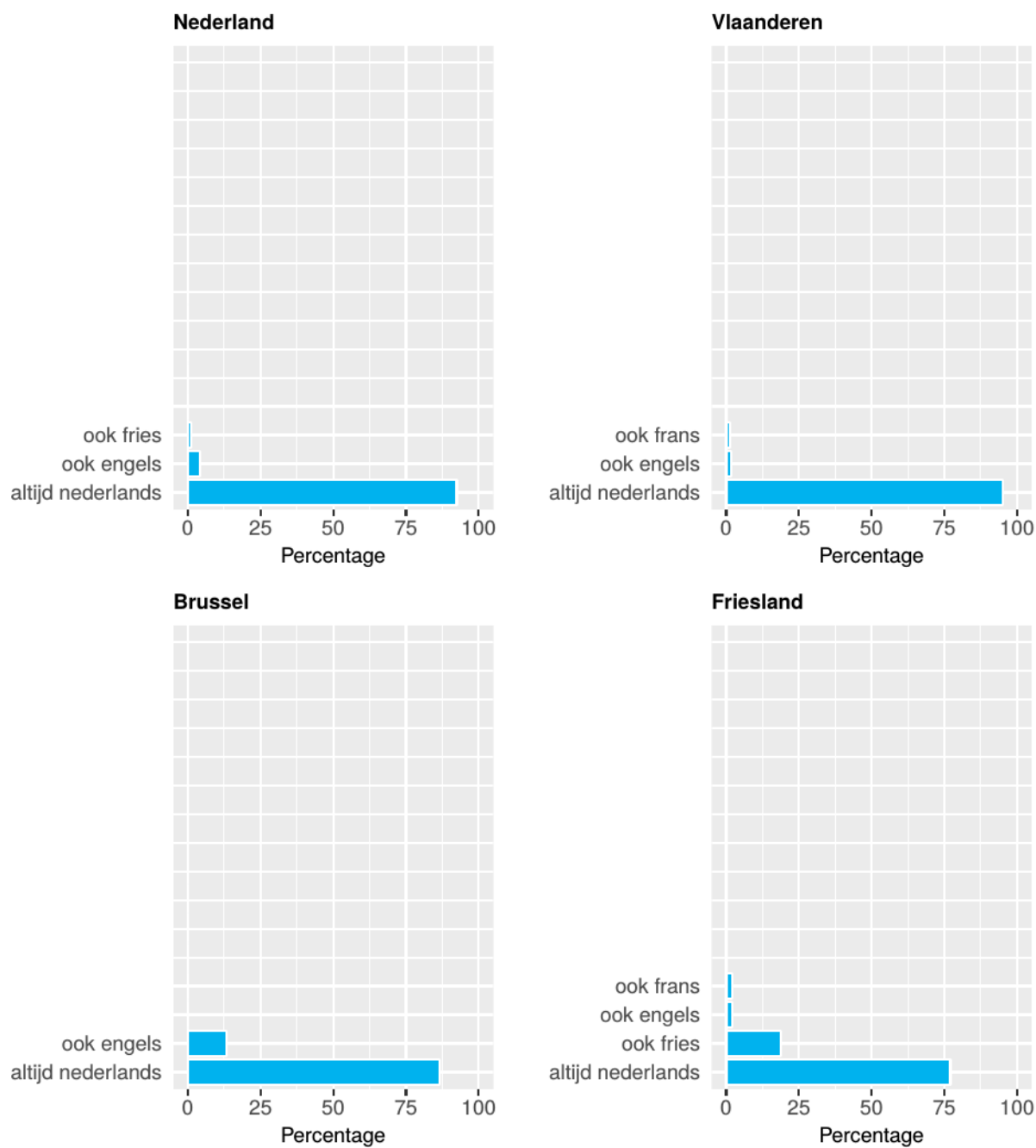

Figuur 20: Met mijn partner spreek ik... (Leeftijdsgroep: 15 tot en met 39 jaar)

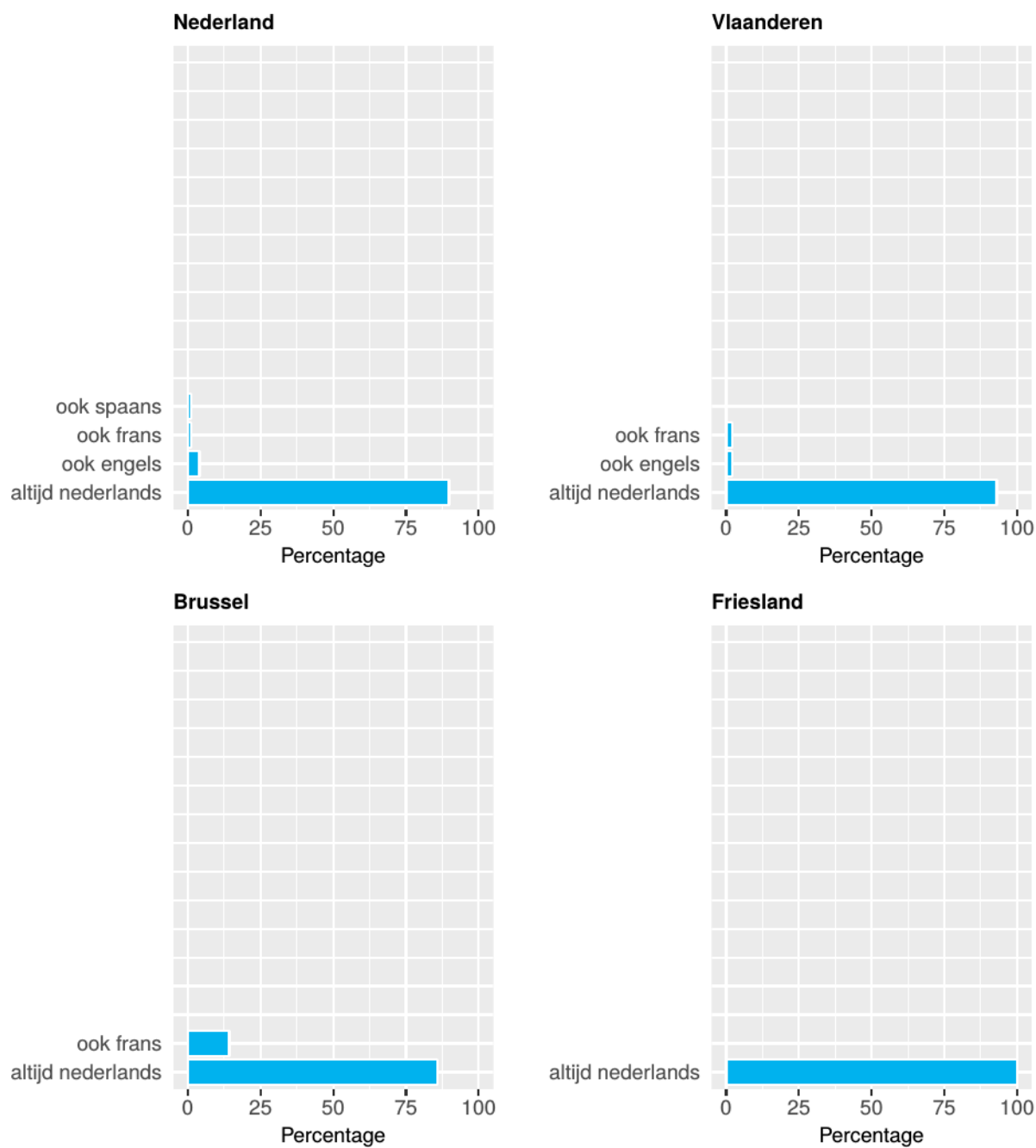
Voor het **taalgebruik met de kinderen** (zie figuren 21, 22, 23) merken we voor zowel Nederland als Vlaanderen een lichte toename in het aantal deelnemers dat met hun kinderen naast Nederlands ook Engels spreekt. In Nederland is dit een toename van 2,6% bij de 65-plussers naar ongeveer 4% bij zowel de middelste als de jongste leeftijdsgroep; in Vlaanderen stijgt dit aantal van 0,8% bij de oudste groep, naar 1,6% bij de middelste groep, en tot 2,2% bij de jongste groep. Van een echte ‘verengelsing’ in de opvoeding van de kinderen kunnen we uiteraard niet spreken; het gaat telkens om heel lichte stijgingen. Omdat het aantal aan de online enquête deelnemende Brusselaars en Friezen met kinderen in de jongste leeftijdsgroep niet erg hoog is, onthouden we ons van uitspraken over Brussel en Friesland.

Figuur 21: Met mijn kinderen spreek ik... (Leeftijdsgroep: 65 jaar en ouder)

Figuur 22: Met mijn kinderen spreek ik... (Leeftijdsgroep: 40 tot en met 64 jaar)

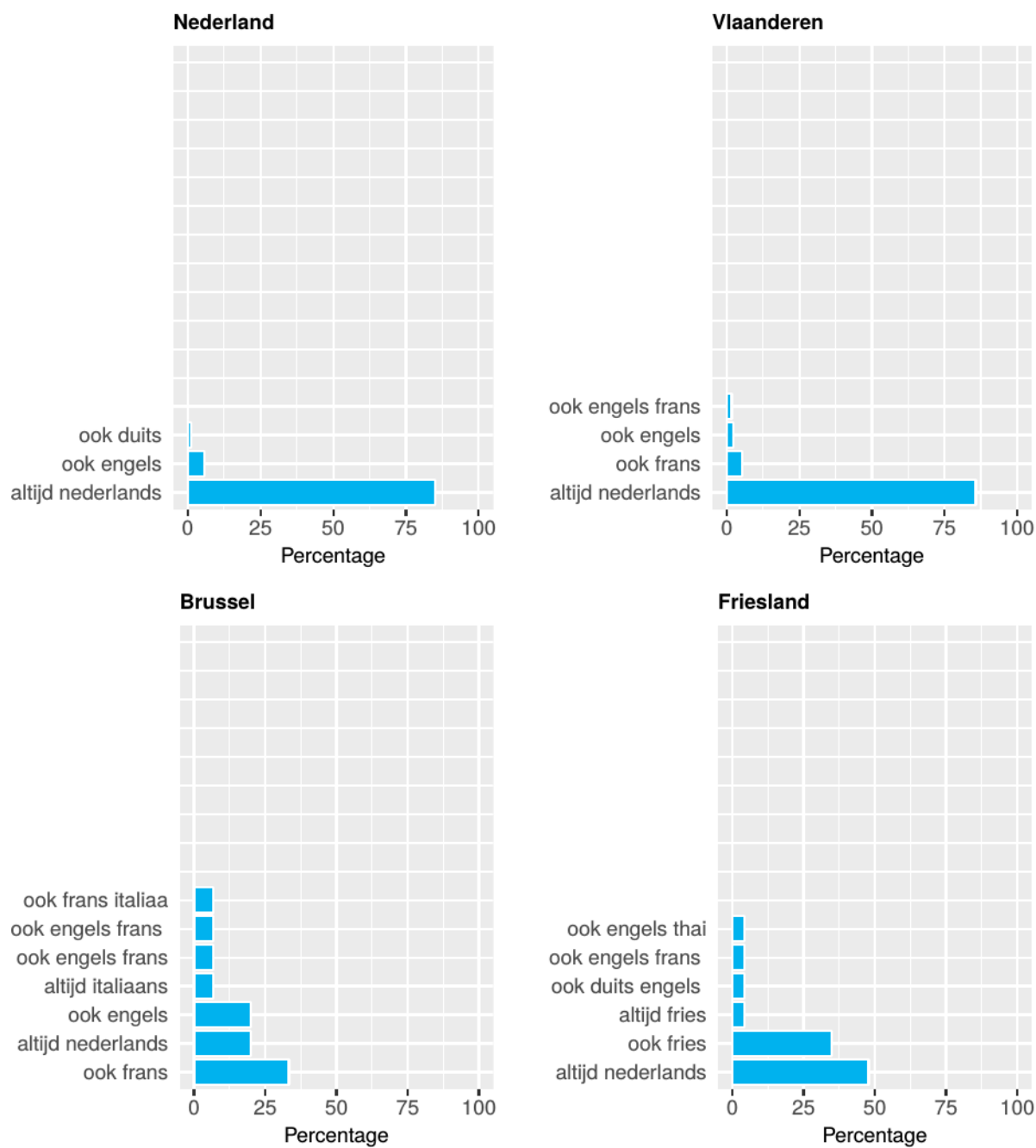
Figuur 23: Met mijn kinderen spreek ik... (Leeftijdsgroep: 15 tot en met 39 jaar)

In de **communicatie met vrienden** (zie figuren 24, 25, 26) tekenen zich de volgende tendensen af. In Nederland lijkt zich een toenemende ‘verengelsing’ te voltrekken in de omgang met vrienden, waarbij het gebruik van uitsluitend Nederlands afneemt over de generaties heen, maar vooral tussen de middelste en jongste leeftijdsgroepen (nl. 85,1% → 78,3% → 58,8%); het aantal mensen dat ‘ook Engels’ spreekt met vrienden neemt toe van 5,7% bij de 65-plussers, naar 10,9% bij de 40- tot 64-jarigen, tot maar liefst 28,2% bij de 15- tot 39-jarigen. Voor zover er inderdaad sprake is van ‘verengelsing’, lijkt zich dat in Vlaanderen in mindere mate ook voor te doen, en in vergelijking met Nederland, voltrekt het proces zich langzamer in de twee jongste generaties: bij de 65-plussers wordt er door 3,9% ook Engels gesproken met vrienden, door 9,2% van de panelleden uit de middelste leeftijdsgroep, en door 17% van de mensen uit de jongste groep.⁴³ **Nergens lijkt het proces van ‘verengelsing’ zich zo snel te voltrekken als in Brussel.** Terwijl de ‘verengelsing’ in Nederland en Vlaanderen ten koste gaat van de keuze voor ‘altijd Nederlands’, gaat die in Brussel vooral ten koste van de keuze voor ‘ook Frans’; het aantal mensen dat er altijd Nederlands spreekt met vrienden is min of meer stabiel over de generaties heen (nl. tussen de 15 en 21%). De opkomst van het Engels laat zich zien in de volgende cijfers: terwijl 20% van de 65-plussers aangeeft ook Engels te spreken met vrienden, is dat voor de 40- tot 64-jarigen al 37,5%, en voor de 15- tot 39-jarigen maar liefst 59,1%.⁴⁴ Ten slotte lijkt er ook in Friesland sprake te zijn van een opmars van het Engels in de vriendenkring, die pas op gang komt bij de tweede en derde leeftijdsgroep: 3,6% van de 40- tot 64-jarige Friezen spreekt ook Engels met vrienden; bij de jongste groep is dat aantal echter sterk gestegen tot 33,3%. **We kunnen dus besluiten dat meer mensen Engels gaan spreken met vrienden.** Ook hieraan ligt wellicht de toenemende internationalisering en globalisering ten grondslag.

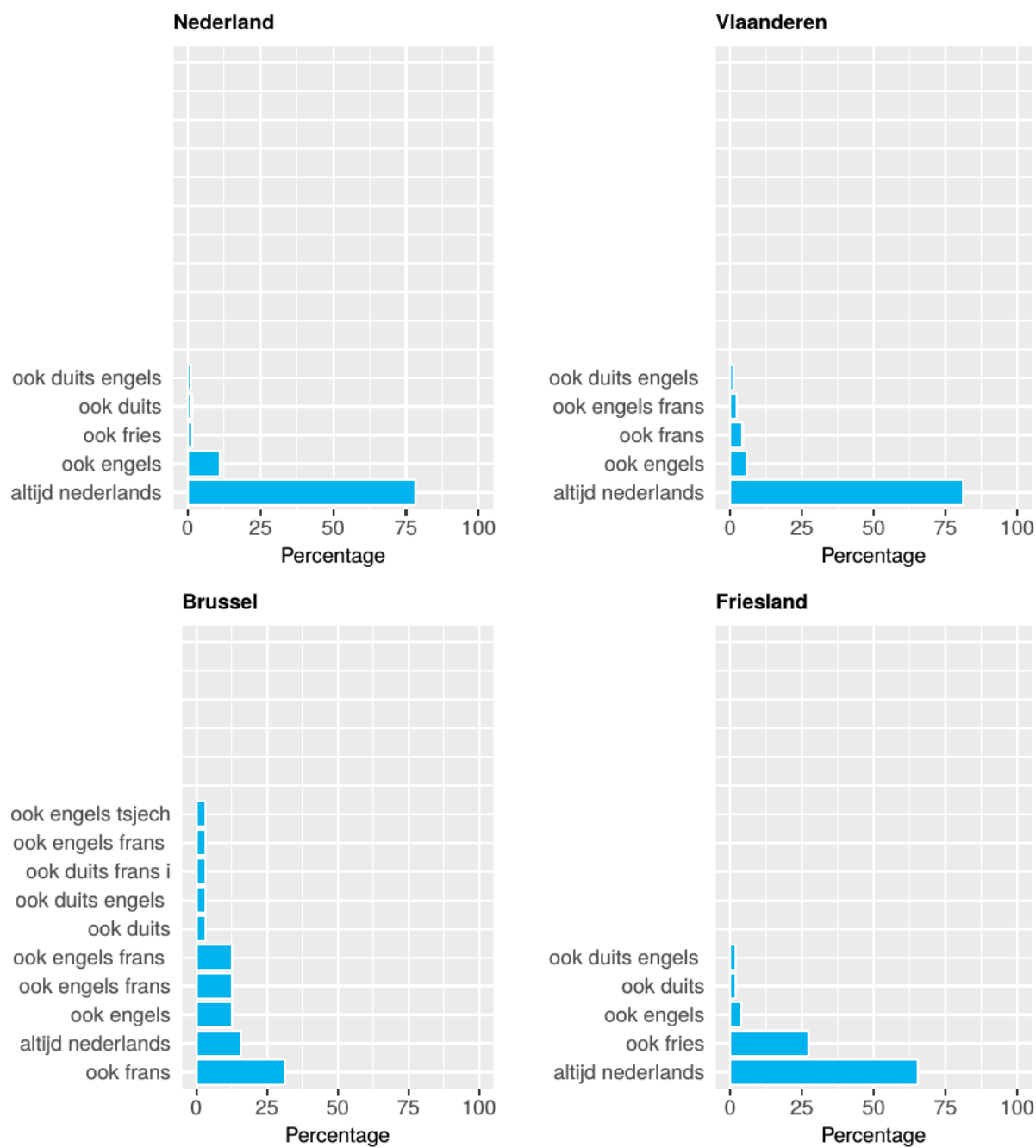
⁴³ (2,2% + 1,7%) = 3,9%; (5,8% + 2,3% + 1,1%) = 9,2%; (13,5% + 2,3% + 1,2%) = 17%

⁴⁴ (12,5% + 12,5% + 12,5%) = 37,5%; (23,5% + 13,7% + 5,9% + 2% + 2% + 2% + 2% + 2% + 2% + 2%) = 59,1%

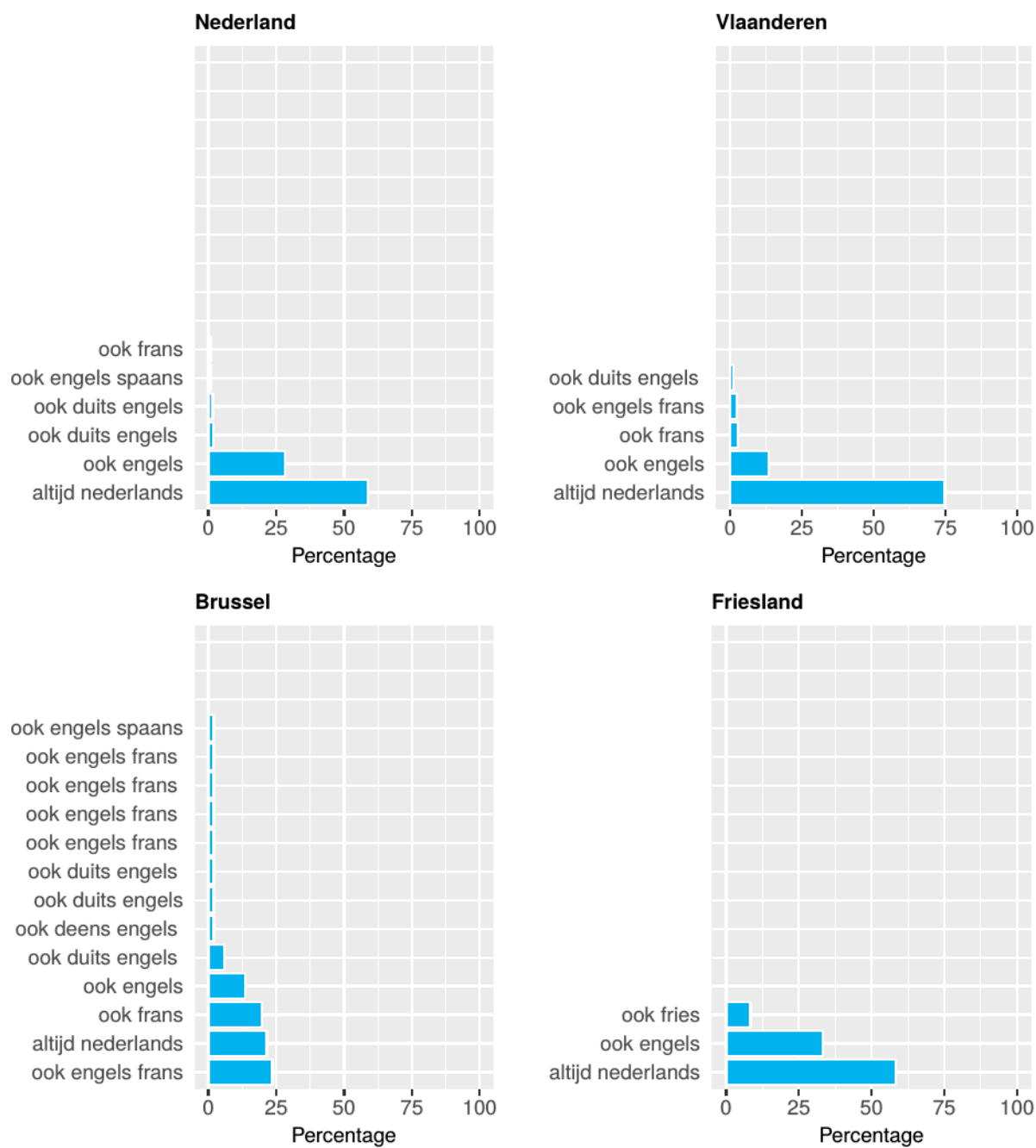

Figuur 24: Met mijn vrienden spreek ik... (Leeftijdsgroep: 65 jaar en ouder)

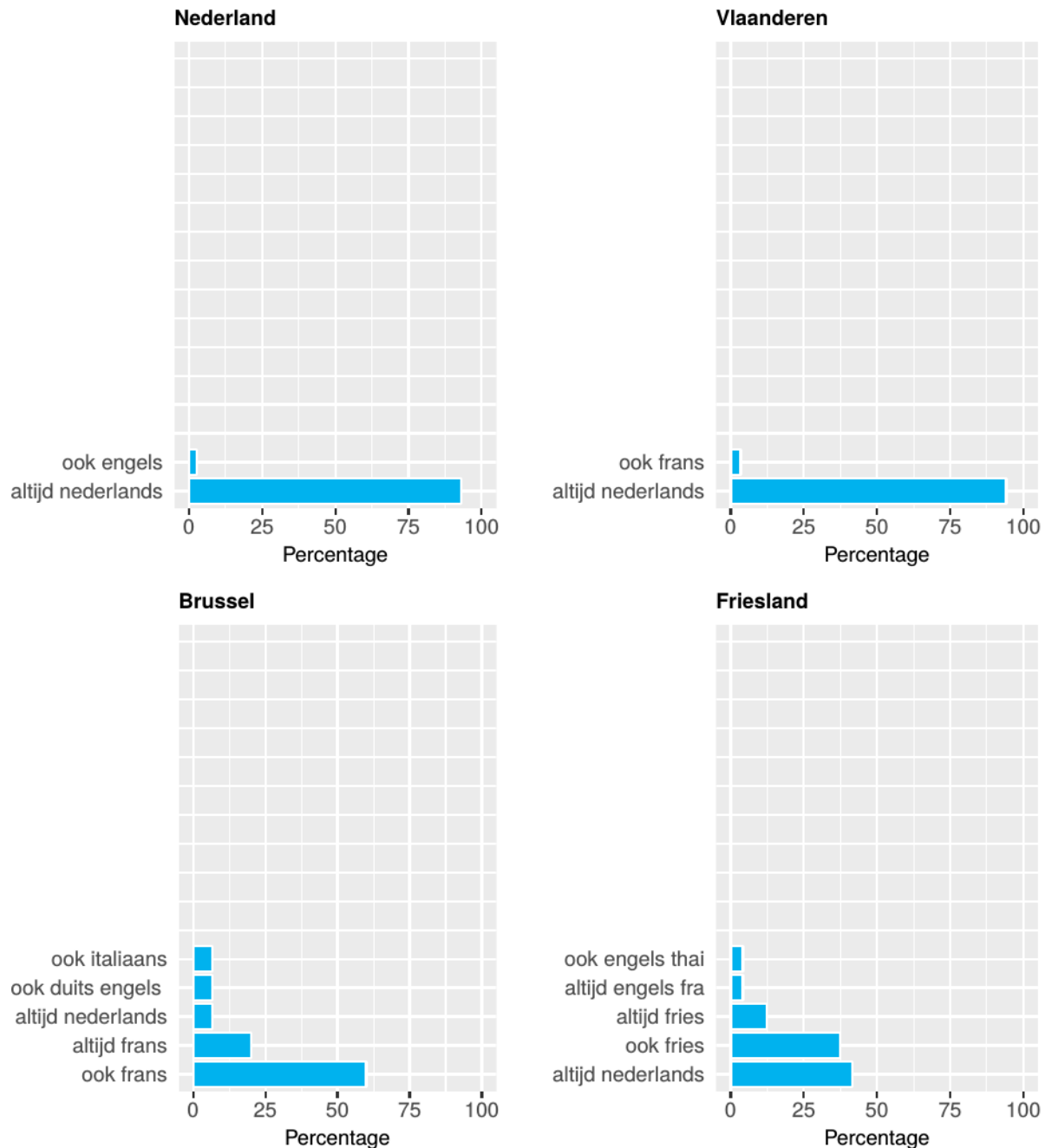

Figuur 25: Met mijn vrienden spreek ik... (Leeftijdsgroep: 40 tot en met 64 jaar)

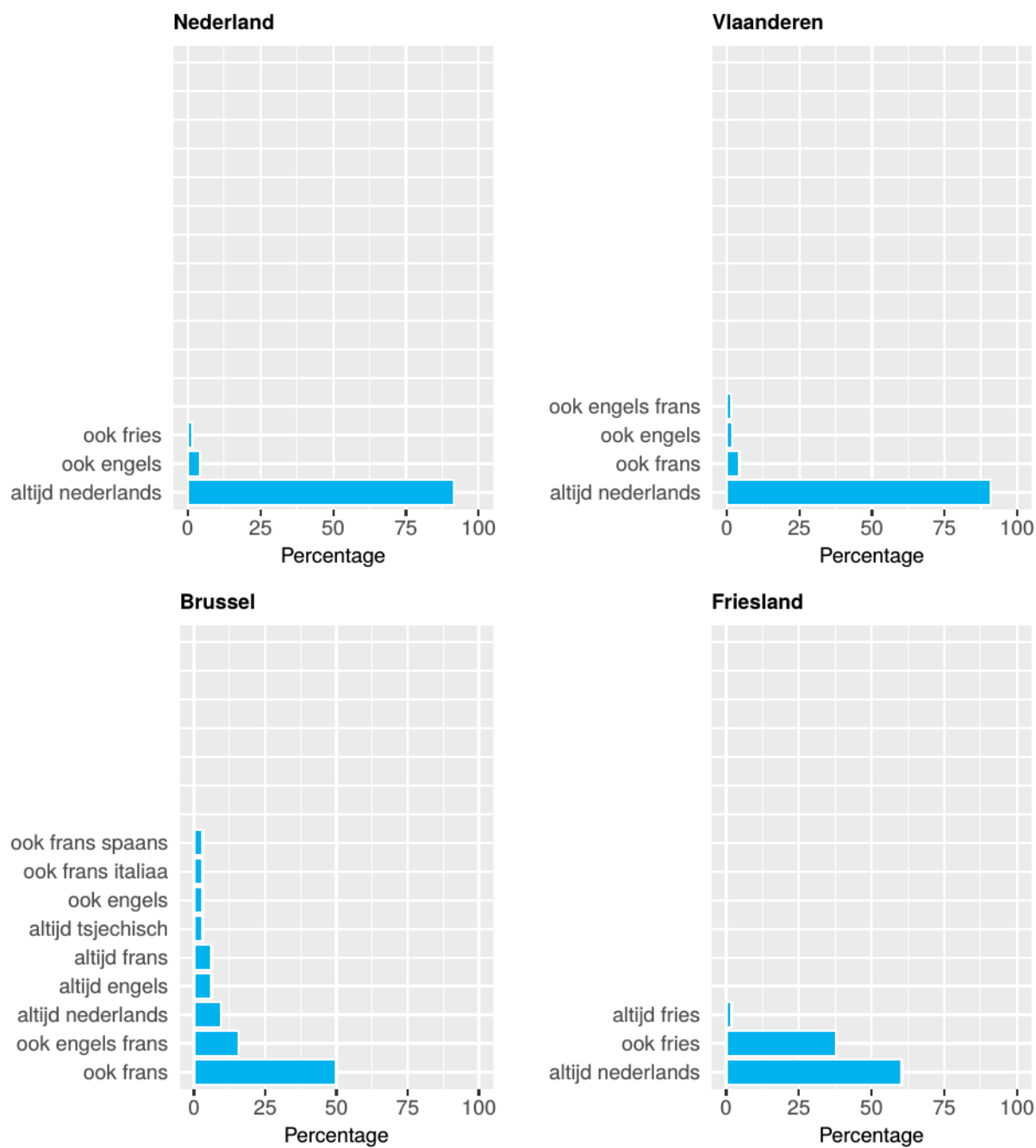

Figuur 26: Met mijn vrienden spreek ik... (Leeftijdsgroep: 15 tot en met 39 jaar)

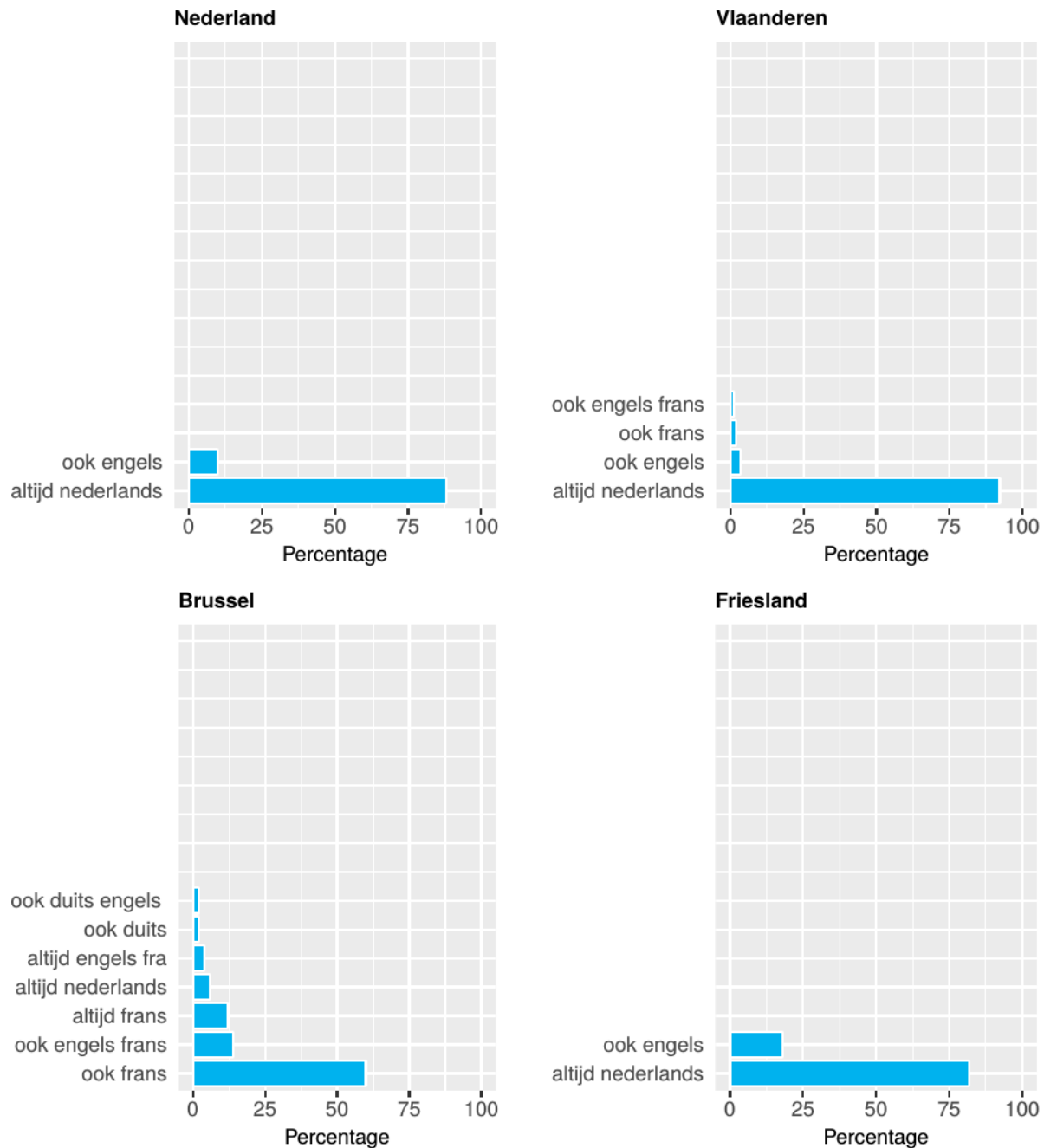
In de resultaten met betrekking tot de **communicatie met de burens** (zie figuren 27, 28, 29) vallen ons niet echt bepaalde tendensen op, behalve een lichte toename van het gebruik van het Engels in Nederland, Vlaanderen en Brussel. In Friesland is er per leeftijdscategorie een sterke en gestage toename van het aantal mensen dat met burens altijd Nederlands spreekt (nl. 41,7% → 60,4% → 81,8%), en dit gaat ten koste van het aantal dat altijd Fries spreekt.

Figuur 27: Met mijn burens spreek ik... (Leeftijdsgroep: 65 jaar en ouder)

Figuur 28: Met mijn burenen spreek ik... (Leeftijdsgroep: 40 tot en met 64 jaar)

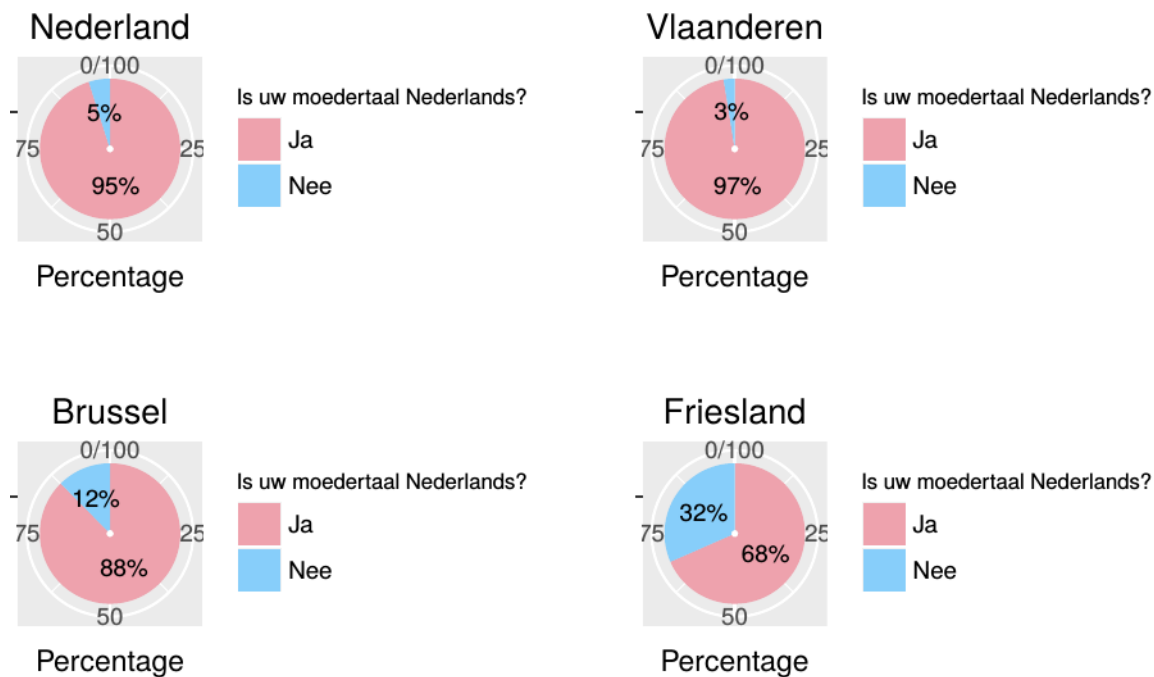
Figuur 29: Met mijn burens spreek ik... (Leeftijdsgroep: 15 tot en met 39 jaar)

Samenvattend kunnen we stellen dat zich de volgende ontwikkelingen voordoen in het taalgebruik van moedertaalsprekers van het Nederlands over de verschillende leeftijdscategorieën heen. **We zien meer gebruik van het Engels naarmate de deelnemers jonger zijn. Dit manifesteert zich het sterkst in Brussel. De communicatie met vrienden is de situatie waarin het Engels de grootste rol speelt. Onder moedertaalsprekers van het Nederlands in Friesland wordt er in toenemende mate Nederlands gesproken in alle situaties, ten nadele van het Fries.**

c. Welke taal spreken mensen met een andere moedertaal dan het Nederlands met hun familie, vrienden en bekenden?

Tot nog toe hebben we ons geconcentreerd op de taalkeuzes in de naaste omgeving door mensen die het Nederlands als moedertaal hebben. Hoe zit het echter met het taalgebruik van niet-moedertaalsprekers van het Nederlands met familie, vrienden en bekenden? Spreken zij veel Nederlands of vallen ze vaak terug op hun moedertaal? Zijn er ook situaties waarin ze aangewezen zijn op een lingua franca zoals het Engels? In deze paragraaf besteden we aandacht aan deze vragen.

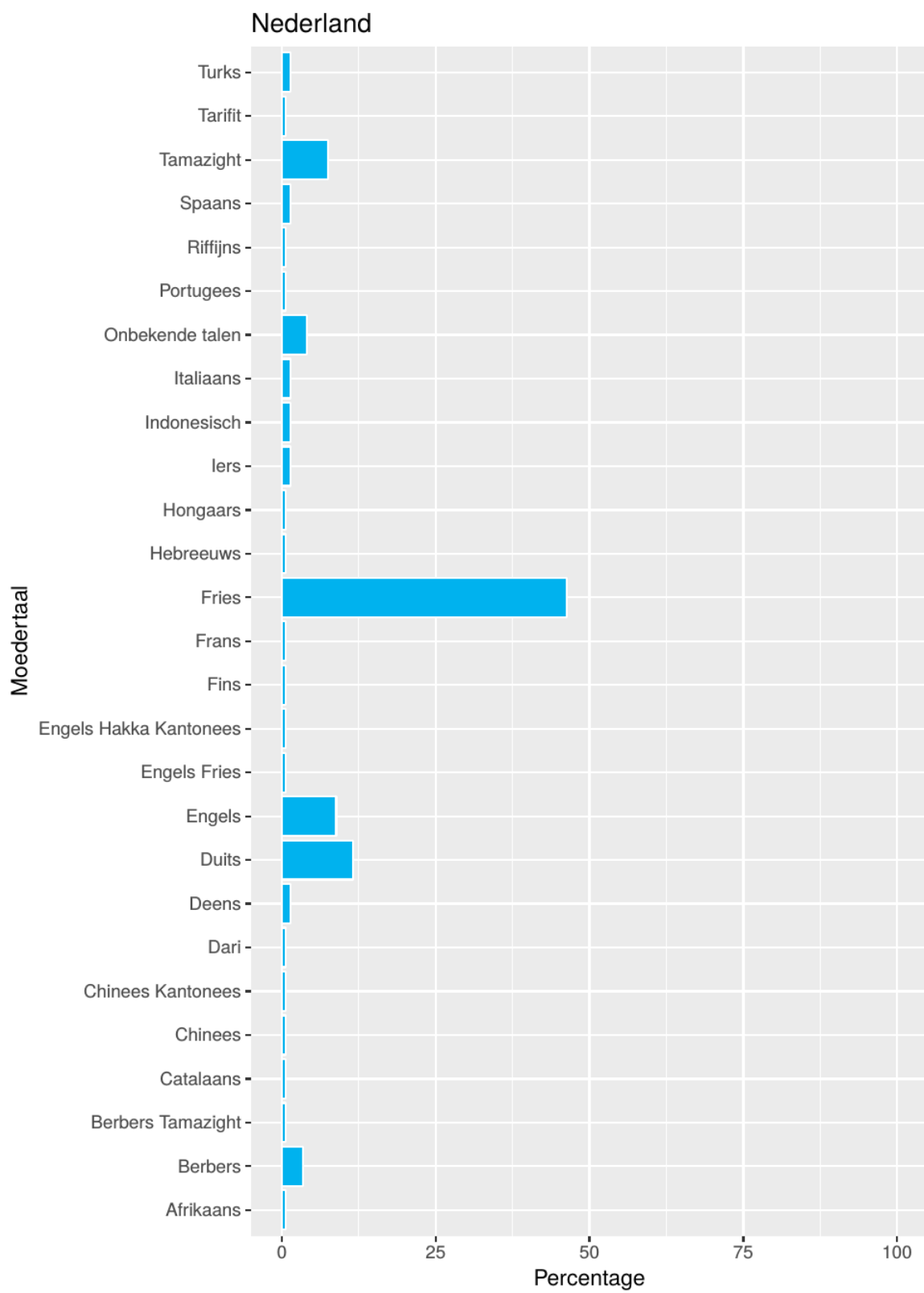
In de figuren hieronder wordt per gebied weergegeven hoeveel procent van de panelleden het Nederlands wel of niet als moedertaal heeft.

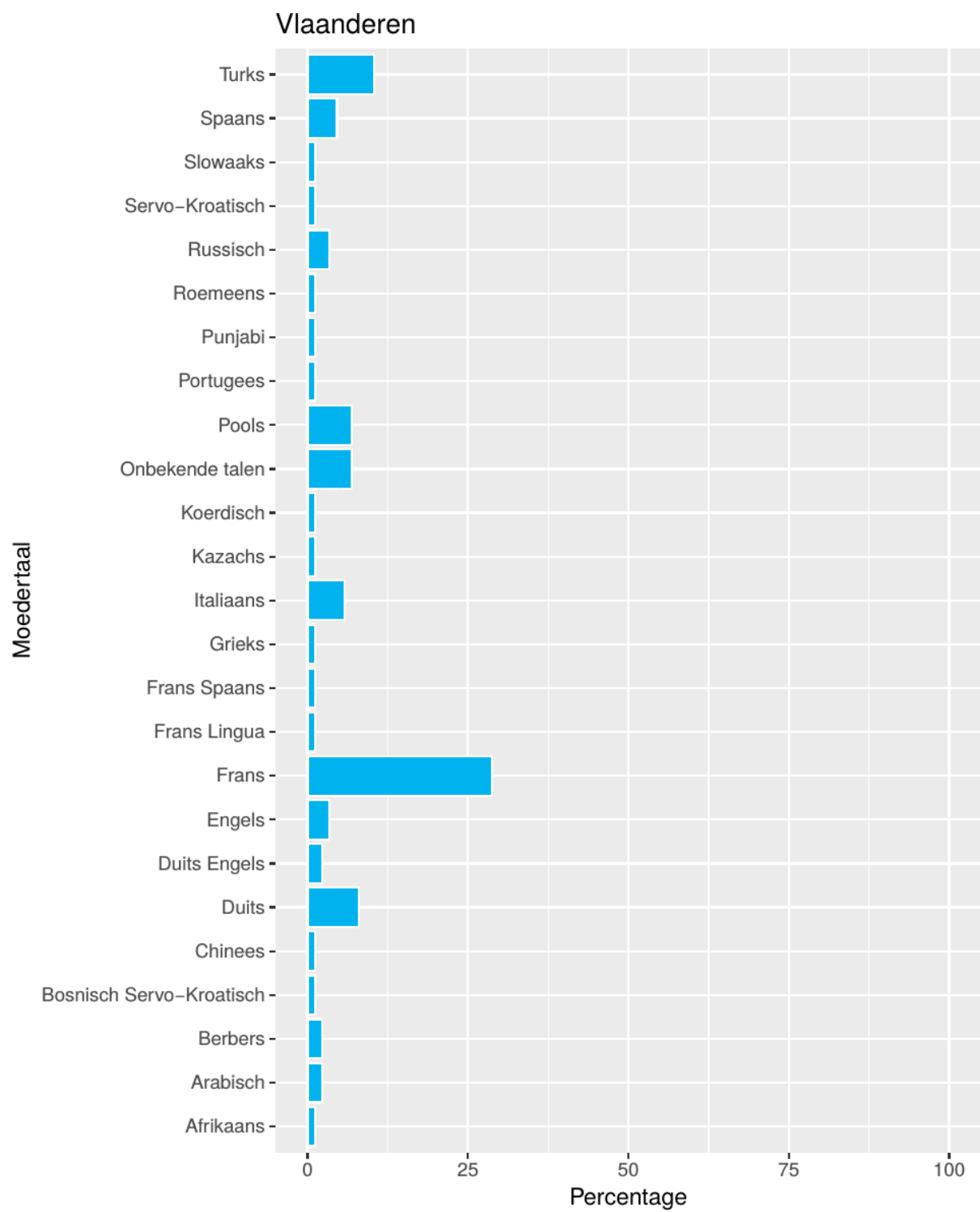
Figuur 30: Is uw moedertaal Nederlands?

We zien dat 5% van de Nederlandse, 3% van de Vlaamse, 12% van de Brusselse en 32% van de Friese deelnemers een andere taal dan het Nederlands als moedertaal heeft.

Welke talen dit zijn, wordt gerepresenteerd in de volgende figuren:

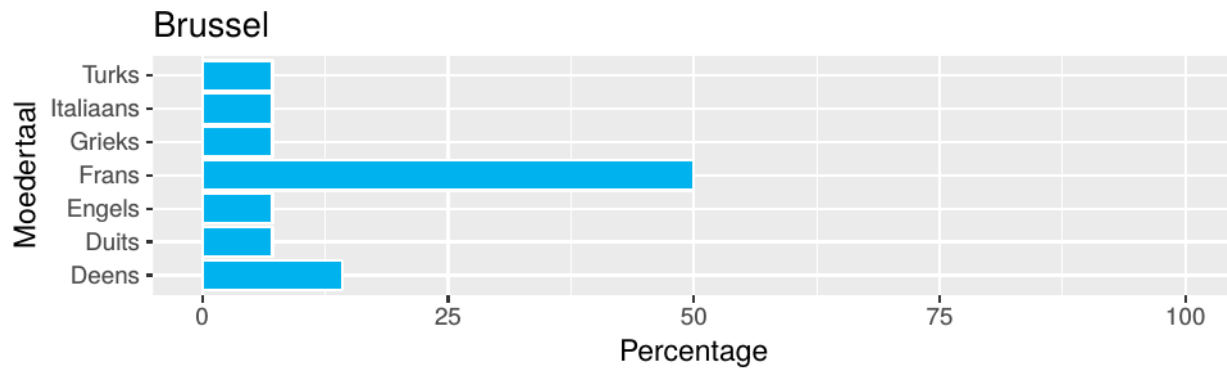

Figuur 31: Nederland - Wat is uw moedertaal (indien niet Nederlands)?

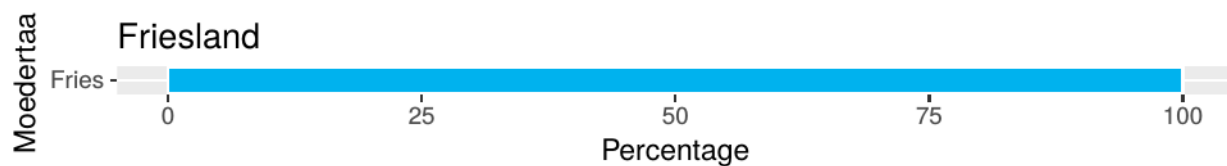

Figuur 32: Vlaanderen - Wat is uw moedertaal (indien niet Nederlands)?

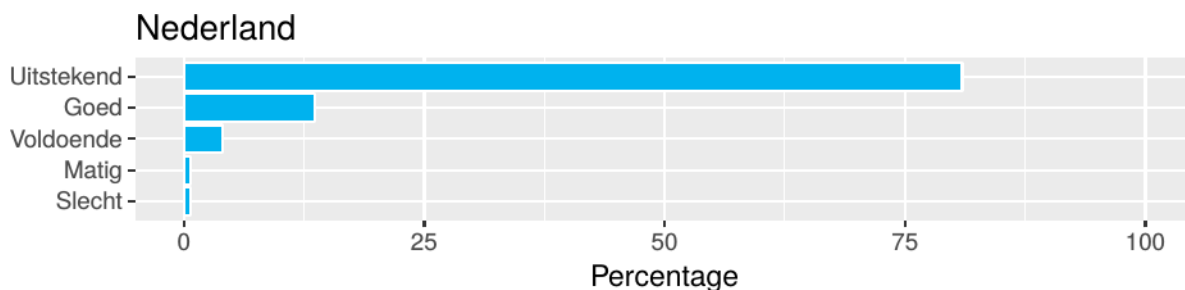
Figuur 33: Brussel - Wat is uw moedertaal (indien niet Nederlands)?

Figuur 34: Friesland - Wat is uw moedertaal (indien niet Nederlands)?

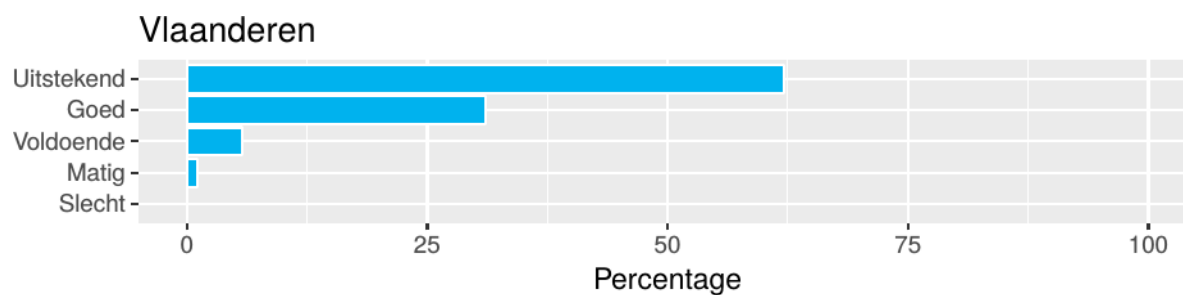
Uit deze figuren blijkt dat het grootste deel van de niet-moedertaalsprekers in Nederland het Fries als moedertaal heeft⁴⁵, in Friesland heeft 100% van de niet-moedertaalsprekers het Fries als moedertaal, en in Vlaanderen en Brussel heeft het grootste deel van de niet-moedertaalsprekers het Frans als moedertaal.

Ten slotte blijkt uit de volgende figuren dat van de niet-moedertaalsprekers in Nederland (die dus hoofdzakelijk Friestalig zijn) er meer dan 80% zijn die beweren een uitstekende kennis van het Nederlands te hebben; in Vlaanderen is dat iets meer dan 60% van de niet-moedertaalsprekers, in Brussel iets meer dan 70%, en in Friesland meer dan 80%.

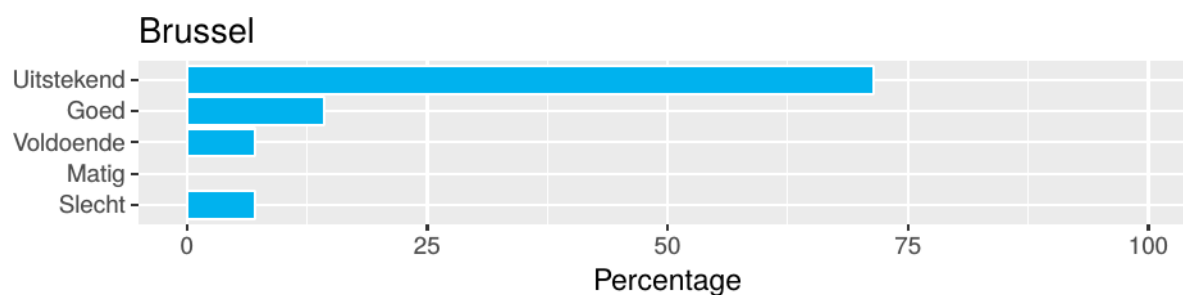

Figuur 35: Nederland - Hoe goed beheerst u het Nederlands (indien niet de moedertaal)?

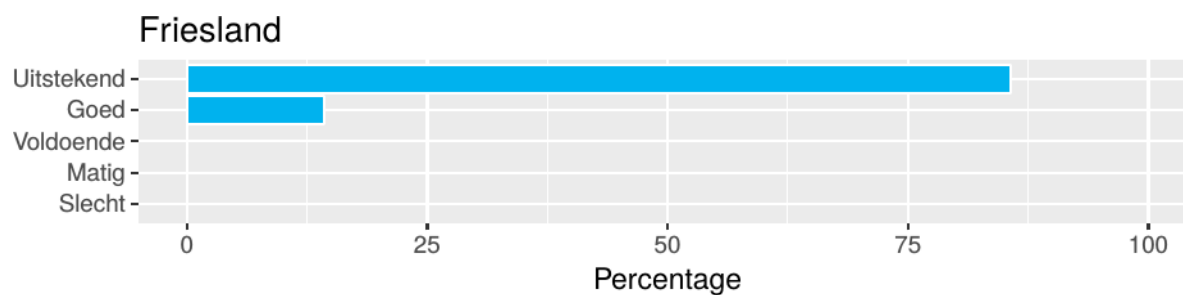
⁴⁵ Dat viel ook te verwachten, aangezien 'Nederland' de resultaten omvat van alle Nederlandse provincies, dus ook Friesland. De meeste niet-moedertaalsprekers van het Nederlands worden voor Nederland aangedragen vanuit Friesland, waar heel wat moedertaalsprekers (zo'n 350.000) van het Fries wonen.

Figuur 36: Vlaanderen - Hoe goed beheerst u het Nederlands (indien niet de moedertaal)?

Figuur 37: Brussel - Hoe goed beheerst u het Nederlands (indien niet de moedertaal)?

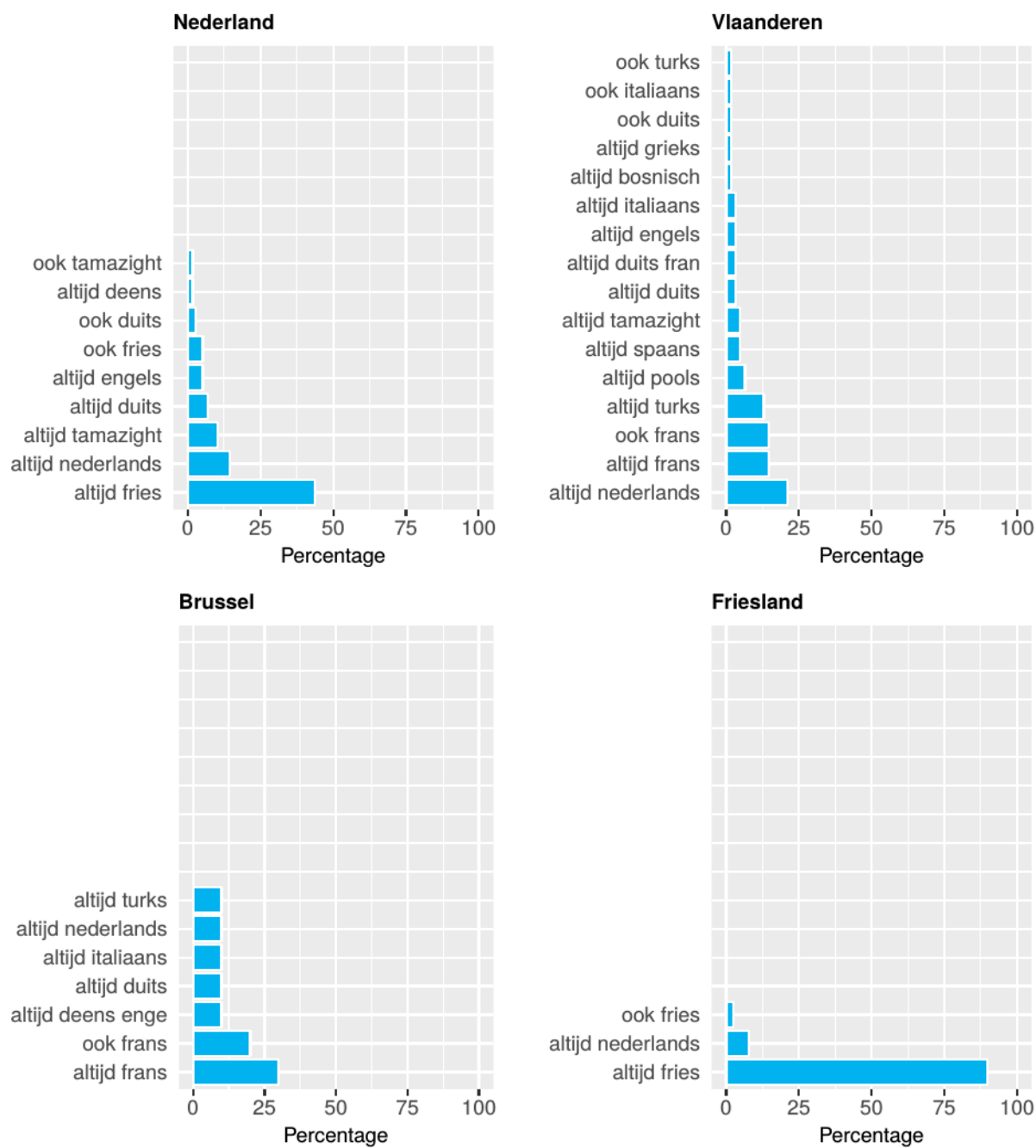

Figuur 38: Friesland - Hoe goed beheerst u het Nederlands (indien niet de moedertaal)?

Welke taal spreken/spraken StaatNed-panelleden die het Nederlands niet als moedertaal hebben met hun **ouders**? De antwoorden op die vraag worden weergegeven in figuur 39. Dat het grootste deel van de niet-moedertaalsprekers in Nederland het Fries als moedertaal heeft, blijkt uit het feit dat 37,1% altijd Fries met de ouders spreekt. Daarna volgen het Nederlands met 12,9%, Tamazight (één van de namen voor het Berbers) met 8,3% en Engels met 6,8%. In Vlaanderen is de meest gesproken taal door niet-moedertaalsprekers met de ouders het Frans (14,5% + 14,5%), gevolgd door het Nederlands (13,2%), het Turks (7,9% + 5,3%), en het Duits, Engels, Pools en Spaans (elk 3,9%). Precies de helft van de niet-moedertaalsprekers in Brussel spreekt Frans met de ouders (nl. 33,3% + 16,7%). In Friesland hebben we een aparte situatie omdat de panelleden die aangaven een andere taal dan het Nederlands als moedertaal te hebben daar hoofdzakelijk het Fries als moedertaal hebben; 90% van hen spreekt dan ook altijd Fries met de ouders. Het taalgebruik van niet-moedertaalsprekers met de **grootouders** (zie figuur 40) wijkt niet erg veel af van dat met de ouders. Daarom bespreken we dit hier verder niet.

Figuur 39: Met mijn ouders spreek/ sprak ik... (moedertaal is anders)

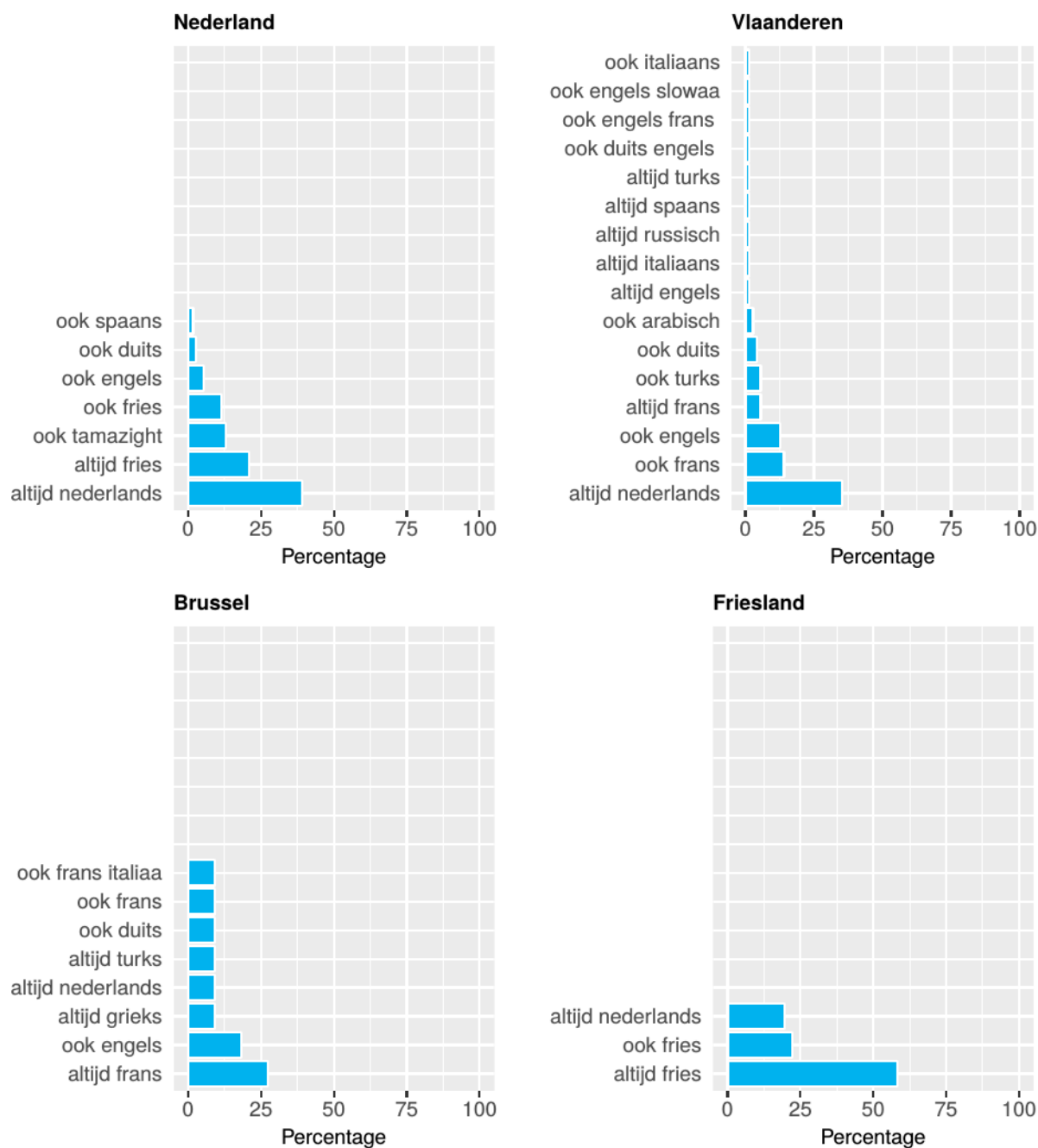
Figuur 40: Met mijn grootouders spreek/ sprak ik... (moedertaal is anders)

Figuur 41 representeert de taalkeuzes die niet-moedertaalsprekers maken in de communicatie met hun **broer of zus**. Deze taalkeuzes wijken over het algemeen niet erg af van het taalgebruik in de omgang met ouders en grootouders. **Een van de weinige verschillen is het iets hogere percentage deelnemers dat altijd Nederlands spreekt met broer of zus:** dat is in Nederland 20,8% (tegenover 12,9% met de ouders en 14,5% met de grootouders) en in Vlaanderen 22,7% (tegenover 13,2% met de ouders, maar vergelijkbaar met 21% met de grootouders). Voor Brussel valt op dat het aantal niet-moedertaalsprekers dat Frans met broer of zus spreekt (nl. 20% + 10%) lager ligt dan het aantal dat met de ouders of grootouders Frans spreekt (nl. in beide gevallen 50%). Voor Friesland zijn de resultaten redelijk identiek met die voor communicatie met de ouders en grootouders.

Figuur 41: Met mijn broer of zus spreek ik... (moedertaal is anders)

Figuur 42 representeert de mate waarin verschillende talen gesproken worden in Nederland, Vlaanderen, Brussel en Friesland door niet-moedertaalsprekers van het Nederlands in de omgang met hun **partner**. In Nederland en Vlaanderen wordt er door meer dan 30% van de niet-moedertaalsprekers toch altijd Nederlands gesproken. **Daarmee scoort Nederlands van alle talen toch het hoogst, ook al is het niet de moedertaal.** Dat de enquête alleen in het Nederlands kon worden ingevuld, zorgt ongetwijfeld voor een 'bias' in de resultaten. Als een niet-moedertaalspreker van het Nederlands onvoldoende Nederlands kent om de enquête in te vullen, spreekt die misschien ook minder gemakkelijk Nederlands met zijn of haar partner. Voor een deel van de niet-moedertaalsprekers die de enquête wel hebben ingevuld, mag worden aangenomen dat hun partner Nederlandstalig is en dat de betreffende panelleden zich aanpassen aan hun partner. Net zoals de partnerkeuze bij moedertaalsprekers van het Nederlands in zekere mate een transitie-moment is voor het al of niet in stand houden van het Nederlands als taal binnen het huwelijk en gezinsleven (zie 4.2.1, (a)), **is de partnerkeuze dus bij niet-moedertaalsprekers in zekere mate ook een transitie-moment voor het al of niet in stand houden van de moedertaal van de betreffende deelnemers.** De talen die naast het Nederlands gesproken worden, verschillen per land. In Nederland zijn de 5 meest gesproken talen na het Nederlands het Fries, Tamazight (= Berbers), Engels, Duits en Spaans; in Vlaanderen zijn dat het Frans, Engels, Turks, Duits en Arabisch. **Ook in Friesland is de partnerkeuze een transitie-moment voor de taalkeuze bij niet-moedertaalsprekers van het Nederlands**, die voor het merendeel het Fries als moedertaal hebben. Dat blijkt uit het feit dat het aantal mensen dat er altijd Fries spreekt met de partner (nl. 58,3%) een stuk lager ligt dan het aantal respondenten dat met de (groot)ouders, broer of zus altijd Fries spreekt (resp. 89,7%, 90% en 84,6%). In Brussel wordt door een redelijk groot deel van de niet-moedertaalsprekers van het Nederlands altijd Frans gesproken met de partner (27,3%). Merk wel op dat het voor Brussel in totaal om een klein aantal sprekers gaat.

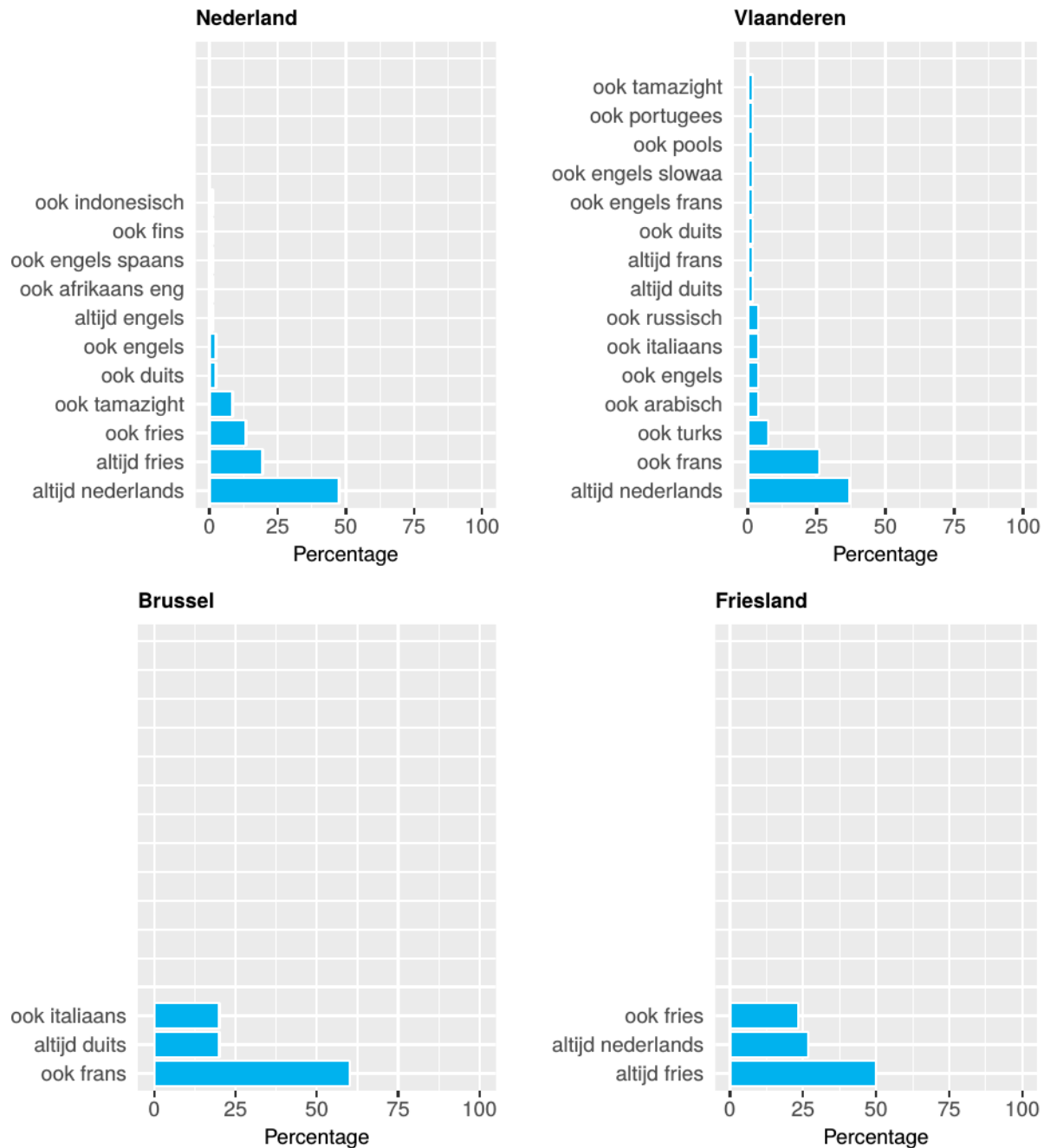

Figuur 42: Met mijn partner spreek ik... (moedertaal is anders)

Zoals in paragraaf 4.2.1 al gesuggereerd werd, is het gezinsleven, naast de partnerkeuze, een transitie-moment in de taalkeuzes die sommige sprekers maken. Dat dit ook geldt voor niet-moedertaalsprekers van het Nederlands, blijkt uit figuur 43: **hoewel Nederlands niet de moedertaal is, kiest 47,6% van de Nederlandse en 37% van de Vlaamse deelnemers ervoor om met de kinderen wel altijd Nederlands te spreken**. Daarnaast zijn in Nederland Fries, Tamazight, Duits, en Engels de meest gebruikte talen in de communicatie met de kinderen, en in Vlaanderen zijn dat Frans, Turks, Arabisch, Engels, Italiaans en Russisch. **In Brussel wordt door 60% van de niet-moedertaalsprekers met kinderen**

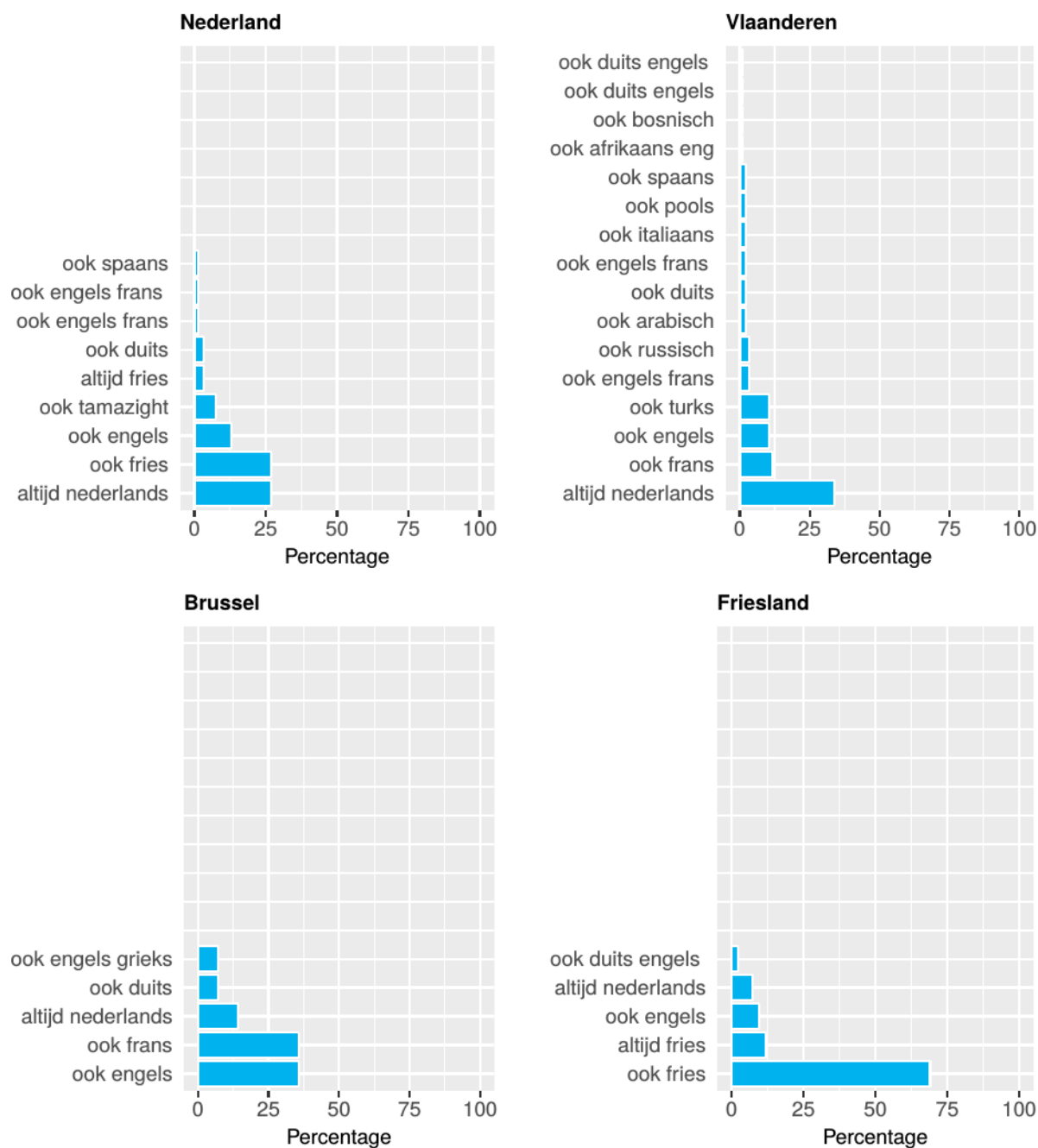

naast Nederlands ook Frans gesproken. Het aantal relevante panelleden uit Brussel is echter zo klein dat we voorzichtig moeten omgaan met de bekomen percentages. Voor de niet-moedertaalsprekende enquêtedeelnemers in Friesland, zoals gezegd veelal moedertaalsprekers van het Fries, geldt dat 50% aangeeft altijd Fries te spreken met hun kinderen, 26,7% spreekt er altijd Nederlands en 23,3% combineert Nederlands met Fries. **Er tekent zich dus ook in deze resultaten een achteruitgang van het Fries ten gunste van het Nederlands af.**

Figuur 43: Met mijn kinderen spreek ik... (moedertaal is anders)

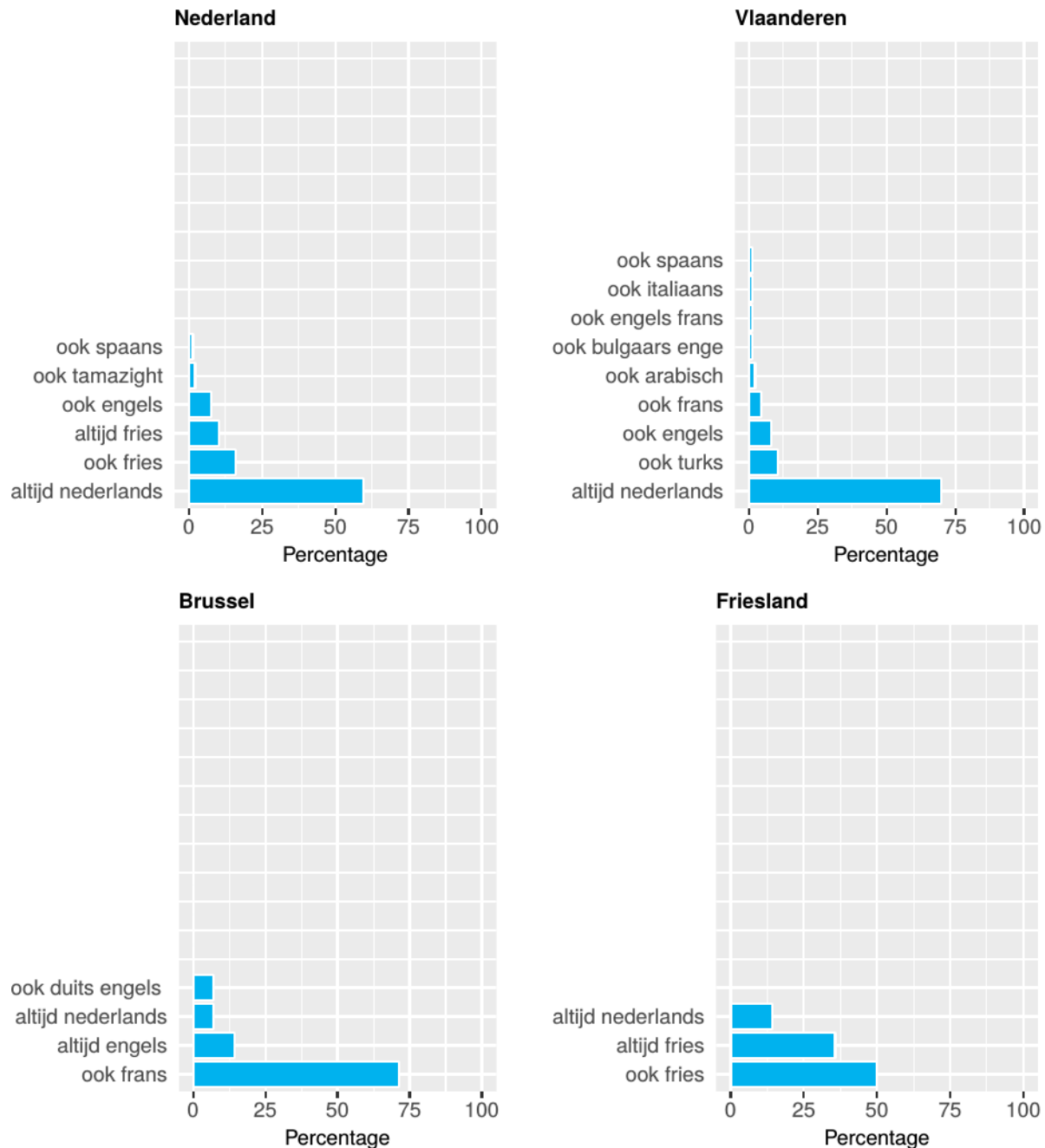
Niet-moedertaalsprekers van het Nederlands gebruiken aanzienlijk minder uitsluitend Nederlands als ze met hun vrienden praten (zie figuur 44) **dan moedertaalsprekers** (zie figuur 7): in Nederland is dat 26,9% (tegenover 74,8% van de moedertaalsprekers), in Vlaanderen 33,7% (tegenover 78,5% van de moedertaalsprekers), en in Friesland 7,1% (tegenover 43,2% van de moedertaalsprekers). Dat komt wellicht omdat zij ook meer vrienden hebben die zelf geen moedertaalsprekers van het Nederlands zijn. In Brussel maakt wat dit betreft het verschil tussen moedertaalsprekers en niet-moedertaalsprekers niet uit, in beide groepen geeft 18,8% aan altijd Nederlands te spreken met vrienden. **Net als bij de moedertaalsprekers scoort het Engels redelijk goed als taal die gebruikt wordt met vrienden:** van de Nederlandse niet-moedertaalsprekers gebruikt 13,1% naast Nederlands ook Engels (vgl. 12,2% van de moedertaalsprekers), bij de Vlaamse niet-moedertaalsprekers is dat 10,5% (vgl. 7,9% van de moedertaalsprekers), bij de Brusselse niet-moedertaalsprekers is dat 35,7% (vgl. 17% van de moedertaalsprekers), en bij de Friese niet-moedertaalsprekers is dat 9,5% (vgl. 7,6% van de moedertaalsprekers).

Figuur 44: Met mijn vrienden spreek ik... (moedertaal is anders)

In de communicatie met burens (zie figuur 45) ten slotte zien we opnieuw dat er door niet-moedertaalsprekers aanzienlijk minder voor gekozen wordt om altijd Nederlands te spreken dan door moedertaalsprekers (zie figuur 8). Van de Nederlandse niet-moedertaalsprekers kiest 59,7% altijd voor het Nederlands (tegenover 89,9% van de moedertaalsprekers), bij de Vlaamse niet-moedertaalsprekers is dat 69,8% (tegenover 91,3% van de moedertaalsprekers), en bij de Friezen 14,3% (tegenover 43,8% van de moedertaalsprekers). **Alleen in Brussel maakt het verschil tussen moedertaalsprekers en niet-**

moedertaalsprekers wat dit betreft niet uit, aangezien in beide groepen ongeveer 7% altijd voor het Nederlands kiest in gesprekken met burens. Verder ligt het aantal niet-moedertaalsprekers in Brussel dat naast het Nederlands ook Frans spreekt met de burens een stuk hoger (nl. 71,4%) dan het aantal moedertaalsprekers dat deze taalkeuze maakt (nl. 58,6%).

Figuur 45: Met mijn burens spreek ik... (moedertaal is anders)

We kunnen besluiten dat bij de niet-moedertaalsprekers van het Nederlands in deze enquête, net als bij de moedertaalsprekers, de partnerkeuze en het gezinsleven transitie momenten zijn in de taalkeuzes die deelnemers maken. Terwijl dat bij moedertaalsprekers soms een keuze is van het Nederlands vandaan, is dat bij niet-moedertaalsprekers soms een keuze voor het Nederlands. Net als bij de moedertaalsprekers, is ook bij de niet-moedertaalsprekers de communicatie met vrienden het domein waar het Nederlands het vaakst wordt ingeruild voor het Engels. Sommigen zien in toenemende migratie en internationalisering een bedreiging voor het Nederlands als taal in de naaste omgeving. De resultaten van dit onderzoek bevestigen die vrees vooralsnog niet. Aangezien het hier om een nulmeting gaat, zal vervolgonderzoek een beter licht werpen op eventuele tendensen in dit domein.

d. Zijn er leeftijdsverschillen in het taalgebruik met familie, vrienden en bekenden bij niet-moedertaalsprekers van het Nederlands? Spreken jongeren bijvoorbeeld meer Nederlands?

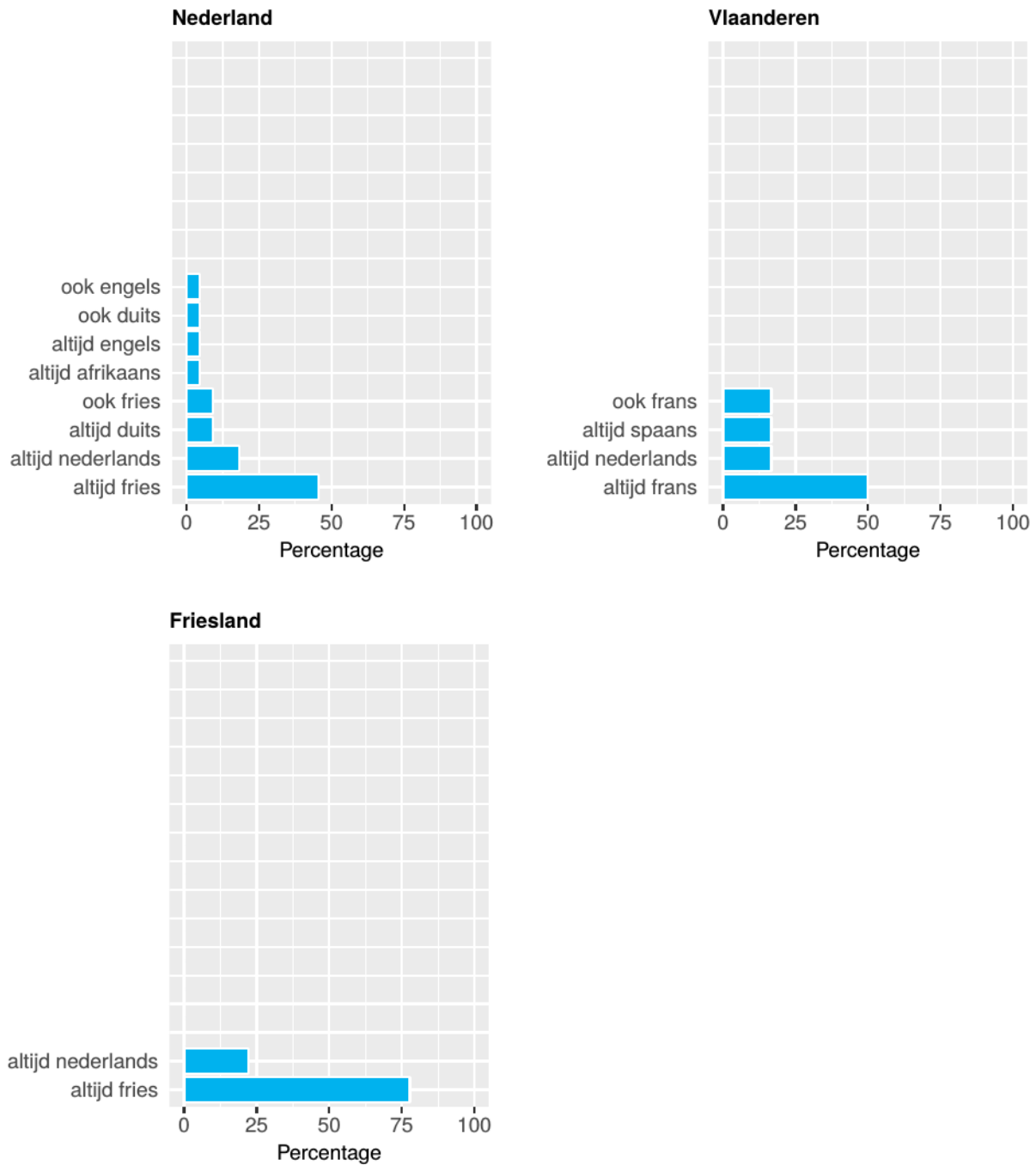
Ook de niet-moedertaalsprekers hebben we in **verschillende leeftijdsgroepen** verdeeld om per leeftijdsgroep het taalgebruik met familie, vrienden en bekenden na te gaan. Zo kunnen we bijvoorbeeld achterhalen of jongere niet-moedertaalsprekers meer Nederlands spreken dan oudere. We onderscheiden dezelfde leeftijdsgroepen als bij de moedertaalsprekers, namelijk:

- 1) 65 jaar en ouder
- 2) 40 tot en met 64 jaar
- 3) 15 tot en met 39 jaar

Omdat het aantal niet-moedertaalsprekers in Brussel erg laag wordt wanneer zij verdeeld worden over drie groepen, bespreken we in deze paragraaf geen resultaten voor Brussel. Hieronder bespreken we de in het oog springende resultaten voor Nederland, Vlaanderen en Friesland.

In de communicatie met de **grootouders** (zie figuur 46, 47, 48) zien wij voor Nederland geen opvallende ontwikkelingen. Het aantal mensen dat altijd Nederlands spreekt met de grootouders neemt lichtjes af (18,2% → 13,8% → 13,5%). De Berbertaal Tamazight zien we pas opduiken in de leeftijdsgroep van de 40- tot 64-jarigen. De waaier aan verschillende talen wordt hoe dan ook groter vanaf de tweede leeftijdsgroep. In Vlaanderen stijgt het aantal niet-moedertaalsprekers dat met de grootouders altijd Nederlands spreekt van 16,7% bij de 65-plussers naar 27,3% bij de 40- tot 64-jarigen, maar in de jongste leeftijdsgroep daalt dit percentage weer tot 13%, zodat we wat dit betreft niet echt een duidelijke tendens kunnen bespeuren.

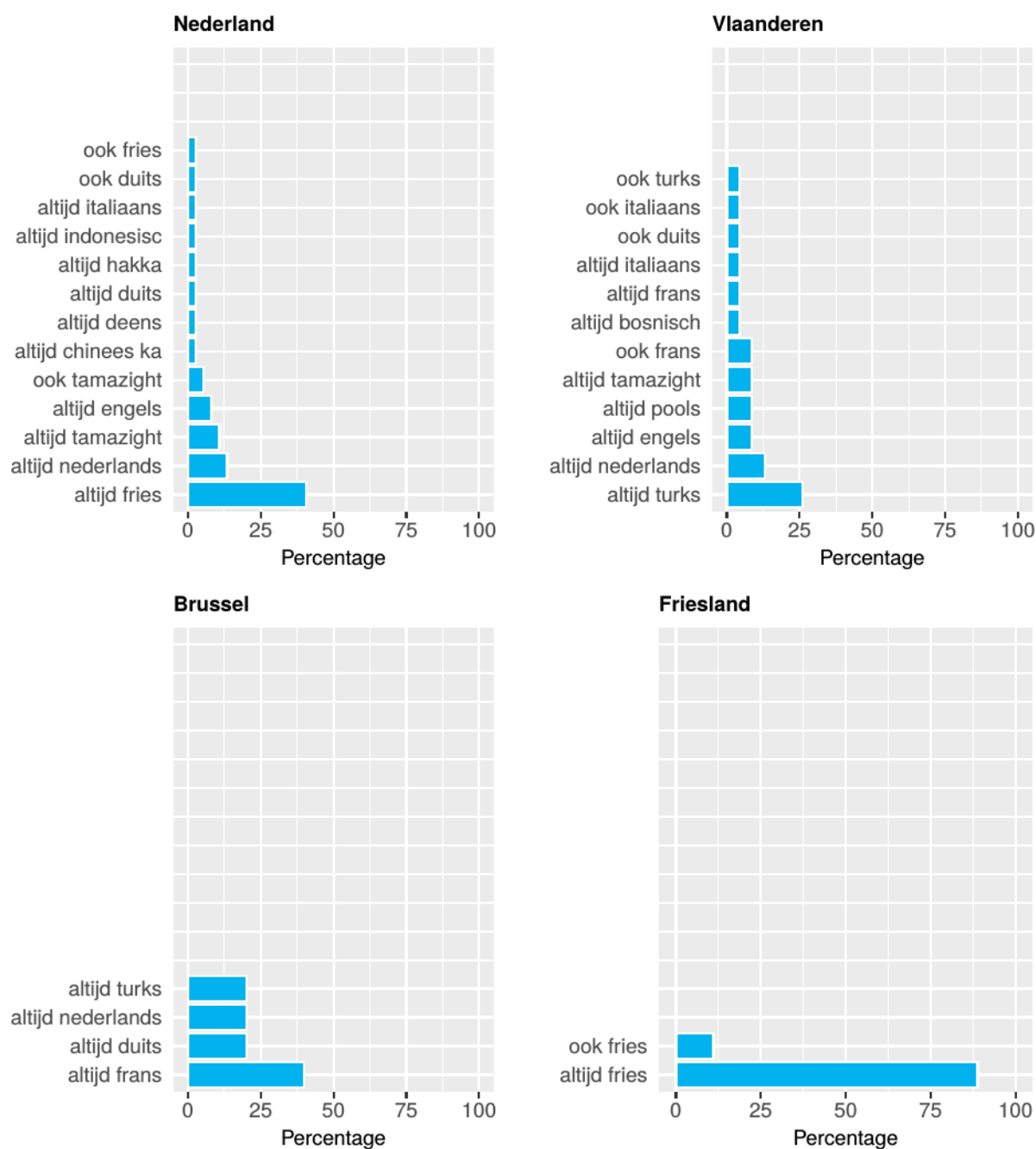
Wel lijkt er een tendens te zijn om steeds minder vaak uitsluitend Frans te spreken: dat is nog 50% van de niet-moedertaalsprekers bij de 65-plussers, maar neemt af tot 15,2% bij de middelste groep en nog verder tot 4,3% bij de jongste groep. Wellicht valt dit te verklaren uit het feit dat er in de oudere generaties meer niet-moedertaalsprekers met een Franstalige achtergrond zijn, **terwijl in de jongere generaties de verscheidenheid aan talige achtergronden is toegenomen**, onder andere door toenemende immigratie. Dit valt bijvoorbeeld vooral op bij de resultaten van de 15- tot 39-jarigen: de taal die in deze groep door het grootste aantal panelleden gesproken wordt, is het Turks (26,1%). In Friesland ten slotte zien we dat het aantal niet-moedertaalsprekers – veelal moedertaalsprekers van het Fries – dat met de grootouders altijd Fries spreekt/sprak vooral hoog is in de middelste leeftijdsgroep (77,8 % / 95,2% / 88,9%).

Figuur 46: Met mijn grootouders spreek/ sprak ik... (Leeftijdsgroep: 65 jaar en ouder) (moedertaal is anders)

Figuur 47: Met mijn grootouders spreek/ sprak ik... (Leeftijdsgroep: 40 tot en met 64 jaar) (moedertaal is anders)

Figuur 48: Met mijn grootouders spreek/ sprak ik... (Leeftijdsgroep: 15 tot en met 39 jaar) (moedertaal is anders)

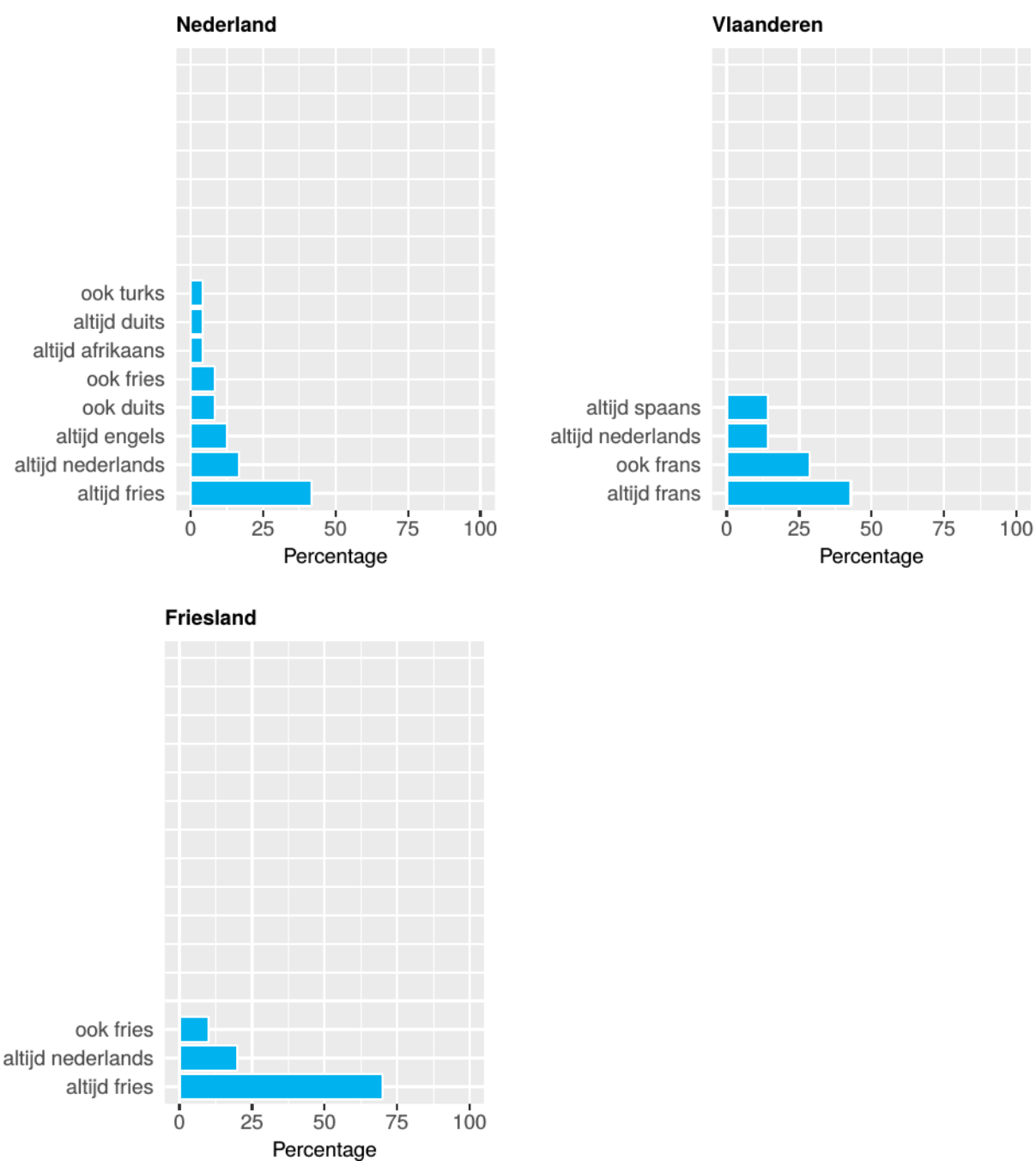
Als we de taalkeuze van niet-moedertaalsprekers met hun **ouders** (zie figuren 49, 50, 51) per leeftijdsgroep bekijken, zien we de volgende tendensen. Zowel in Nederland als Vlaanderen is er **een lichte afname in het gebruik van uitsluitend Nederlands** over de drie leeftijdsgroepen heen (nl. 16,7% → 13,2% → 10% voor Nederland; 14,3% → 15% → 10,3% voor Vlaanderen). Verder zien we **in Vlaanderen een sterke daling van het gebruik van het Frans** met de ouders: bij de 65-plussers is dat in totaal 71,5% (= 42,9% voor 'altijd

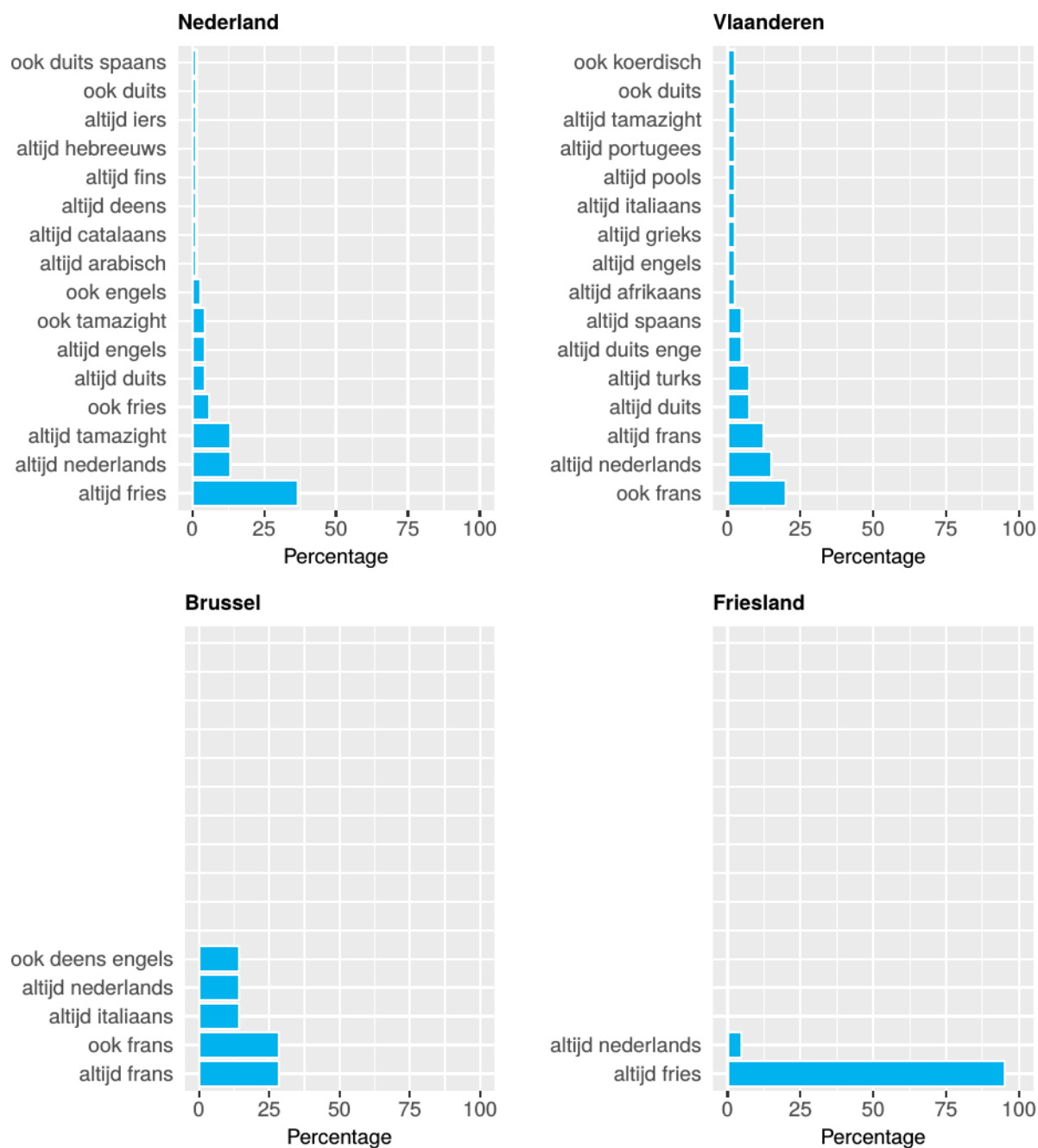
Frans' + 28,6% voor 'ook Frans'), bij de 40- tot 64-jarigen is dat nog maar 32,5% (= 20% + 12,5%), en bij de jongste groep is dit nog verder gezakt naar 13,7% (= 10,3% + 3,4%). Opnieuw valt dit mogelijk te verklaren door een toenemende verscheidenheid aan taalachtergronden van niet-moedertaalsprekers. Zo lijkt er in Vlaanderen sprake te zijn van een **opkomst van het Turks** als taal die met de ouders gesproken wordt vanaf de tweede leeftijdsgroep ('altijd Turks' = 7,5%), met een sterke vertegenwoordiging in de jongste leeftijdsgroep ('ook Turks' = 20,7% + 'altijd Turks' = 3,4%). In Friesland hebben de leeftijdsgebonden ontwikkelingen bij niet-moedertaalsprekers betrekking op het gebruik van het Fries. Het aantal mensen dat er 'altijd Fries' spreekt met de ouders neemt toe per leeftijdsgroep: 70% voor de 65-plussers, 95,2% voor de middelste groep, en 100% voor de jongste groep. **Mogelijkerwijs is er in de jongere generaties moedertaalsprekers van het Fries een groep van voorvechters van het Fries opgestaan, die fanatiek het Fries in (bijna) alle situaties is gaan gebruiken** (vgl. onderstaande citaten). Omdat de panelgrootte voor dit segment in het onderzoek relatief klein is, en er geen aanvullende interviewdata beschikbaar zijn, kan alleen verder onderzoek uitwijzen of dit een tendens is, en zo ja, welke motivatie daaraan ten grondslag ligt.

"Ik spreek bijna geen Nederlands, alleen op school voor het vak Nederlands en met mensen die totaal geen Fries kunnen/verstaan (waar er niet veel van zijn)."

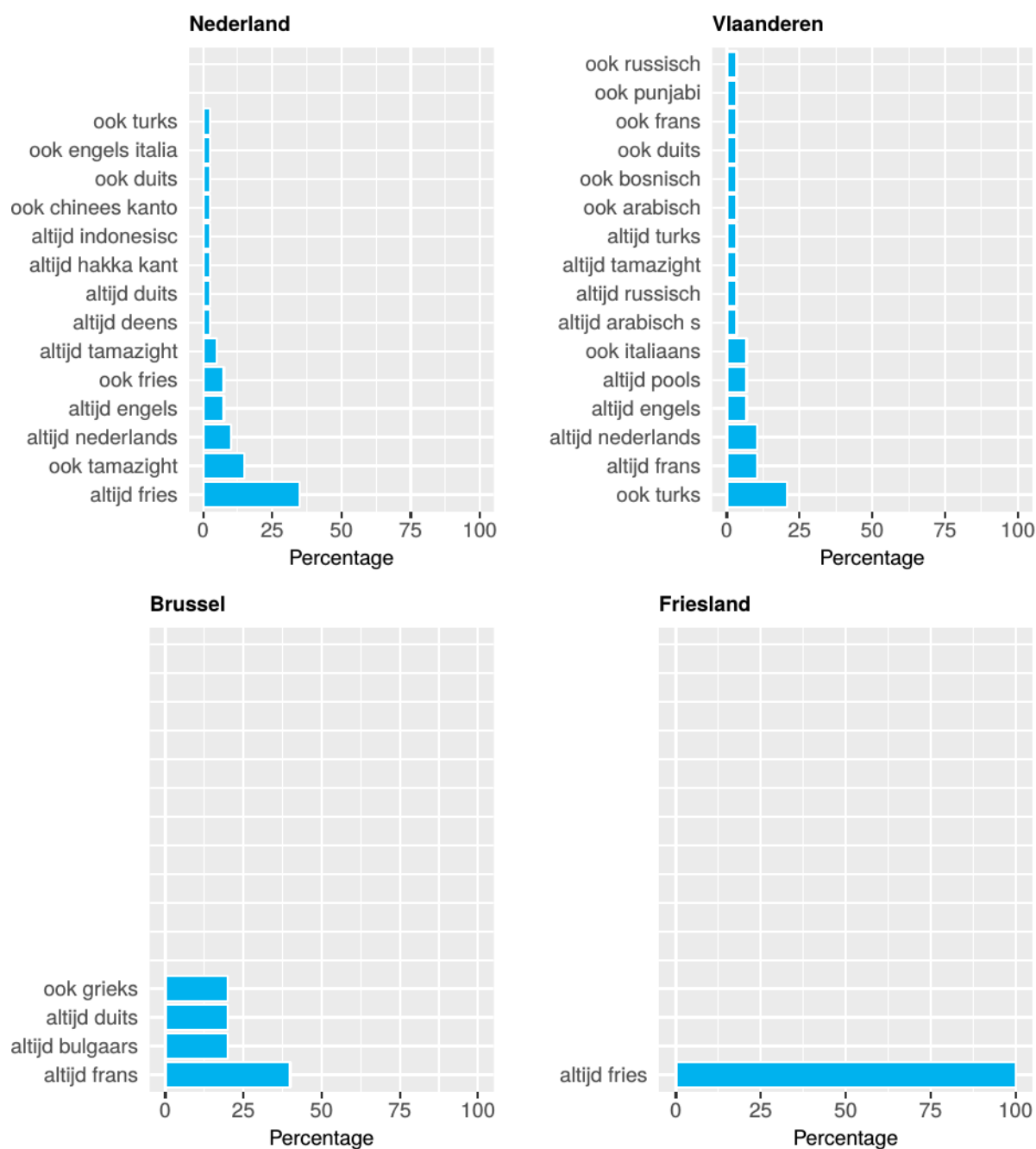
"Als ik Fries kan spreken, dan doe ik dat het liefst."

Figuur 49: Met mijn ouders spreek/ sprak ik... (Leeftijdsgroep: 65 jaar en ouder) (moedertaal is anders)

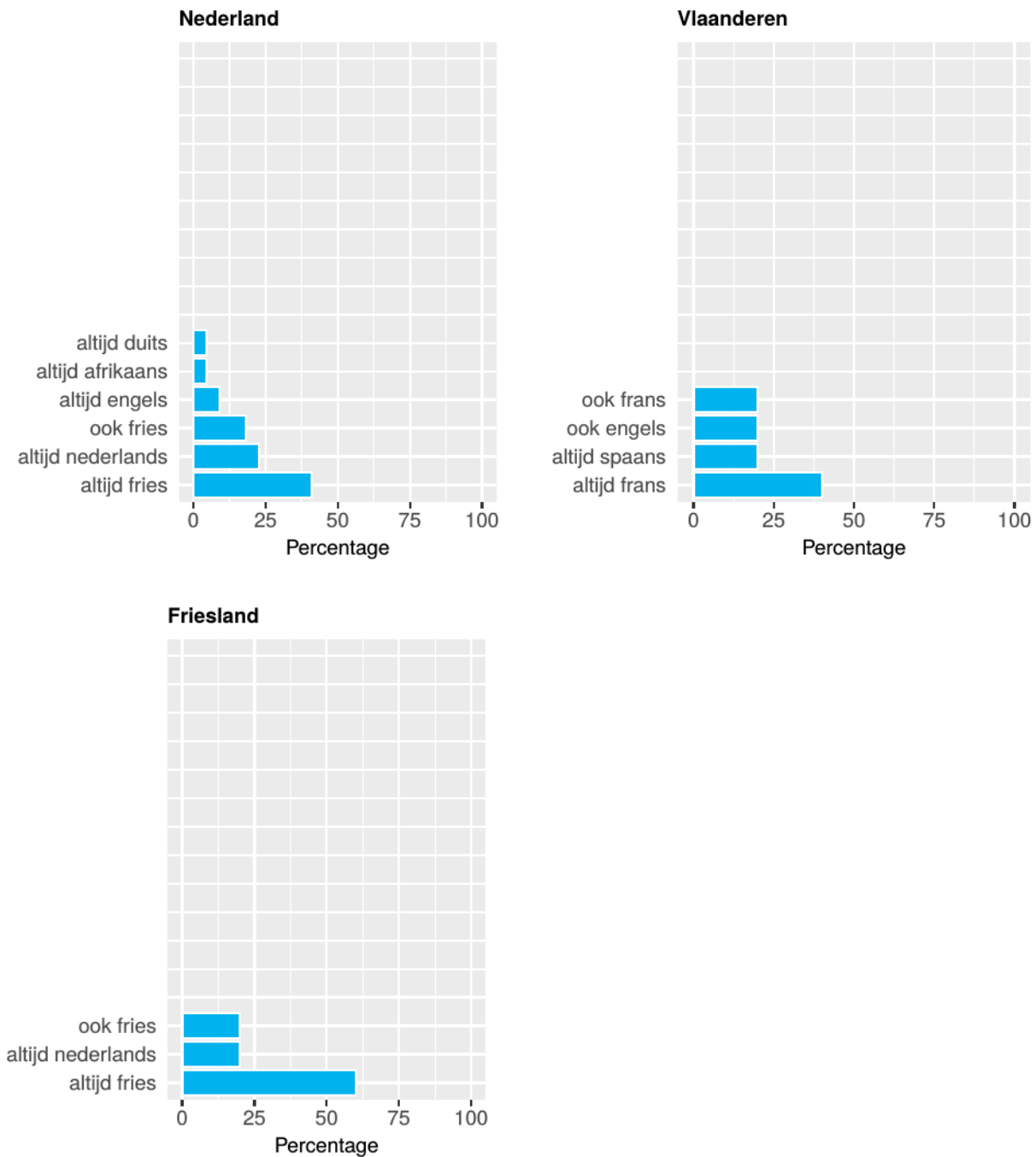
Figuur 50: Met mijn ouders spreek/ sprak ik... (Leeftijdsgroep: 40 tot en met 64 jaar) (moedertaal is anders)

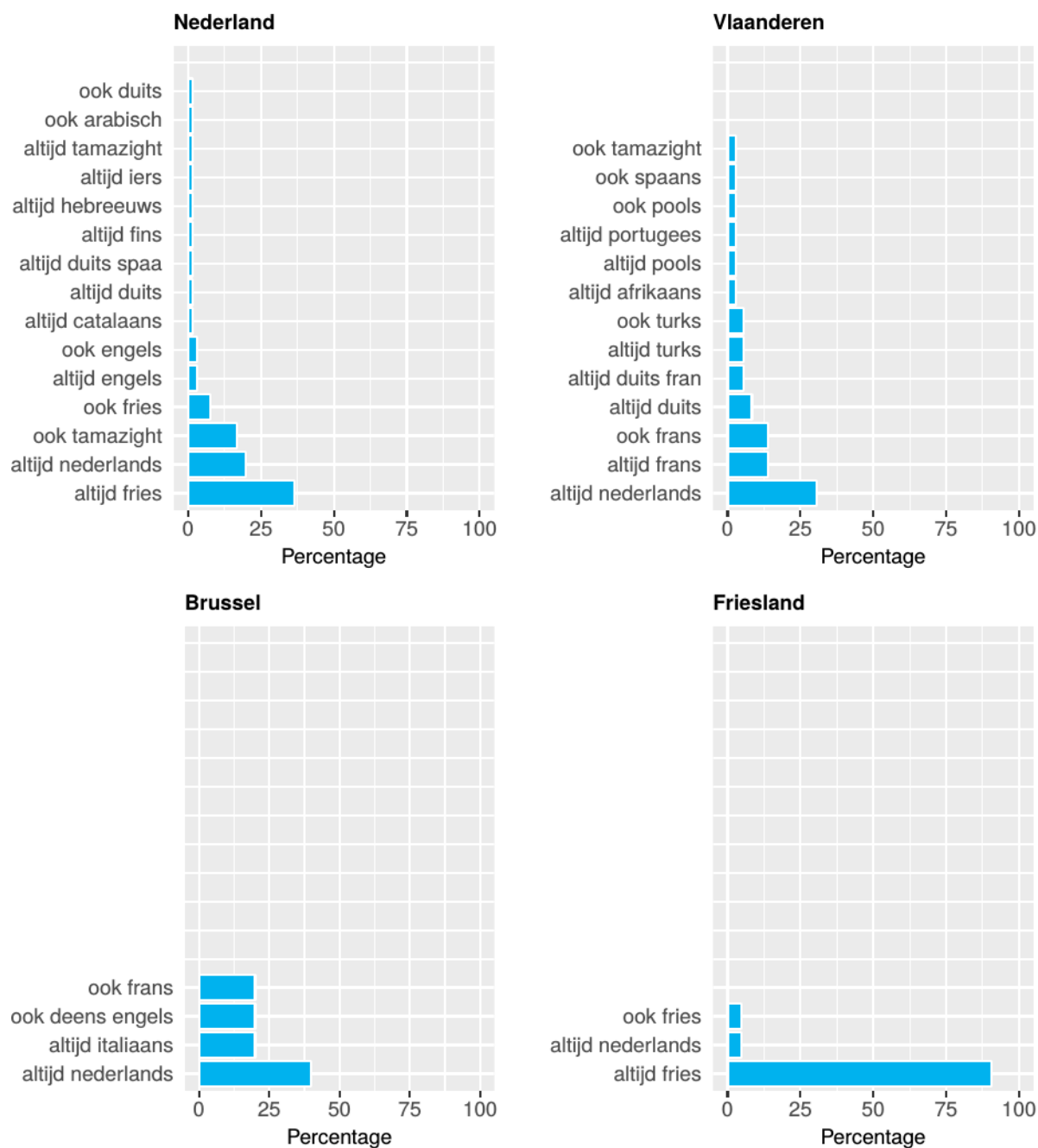
Figuur 51: Met mijn ouders spreek/ sprak ik... (Leeftijdsgroep: 15 tot en met 39 jaar) (moedertaal is anders)

Diezelfde ontwikkeling lijkt zich ook voor te doen in Friesland bij de communicatie van niet-moedertaalsprekers van het Nederlands met de eigen **broer of zus** (zie figuren 52, 53 , 54). We zien dat het aantal deelnemers dat altijd Fries spreekt met broer of zus stijgt van 60% bij de oudste groep, naar 90,5% bij de middelste groep, tot maar liefst 100% bij de jongste groep. Voor Nederland zijn er geen opvallende tendensen: het gebruik van uitsluitend Nederlands blijft er min of meer stabiel (nl. 22,7% →

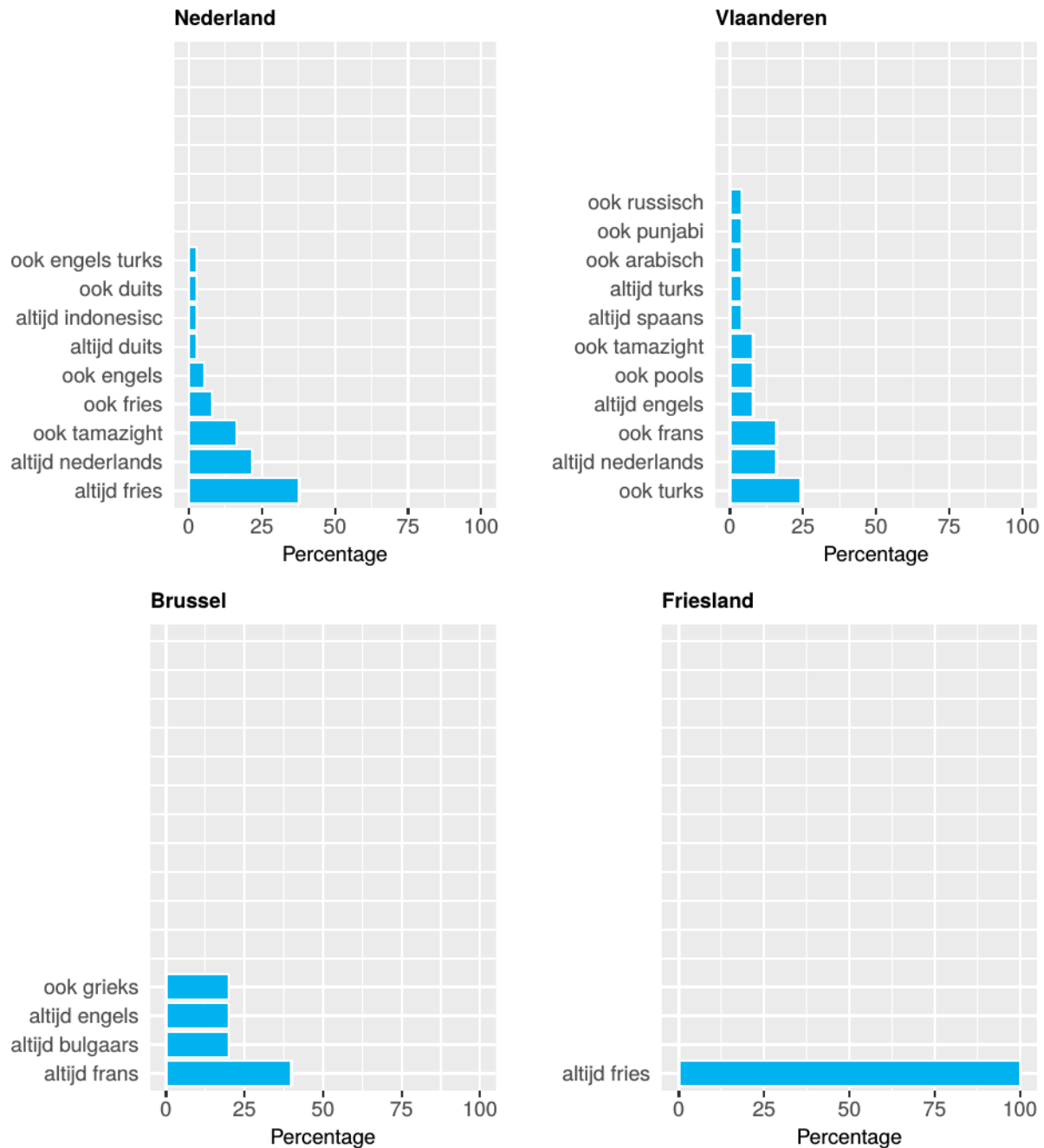
19,7% → 21,6%) en we zien dat vooral het Tamazight opgang maakt vanaf de tweede generatie. In Vlaanderen zien we vooral een dalende lijn in het gebruik van het Frans met broer of zus: voor de 65-plussers is dat 60% (= 40% 'altijd Frans' + 20% 'ook Frans'), voor de 40- tot 64-jarigen is dat 27,8% (13,9% 'altijd Frans' + 13,9% 'ook Frans'), en voor de jongste panelleden is dat slechts 16% ('ook Frans'). Het Turks daarentegen lijkt in opkomst te zijn vanaf de middelste leeftijdsgroep: 11,2% (5,6% 'altijd Turks' + 5,6% 'ook Turks') → 28% (24% 'ook Turks' + 4% 'altijd Turks').

Figuur 52: Met mijn broer of zus spreek ik... (Leeftijdsgroep: 65 jaar en ouder) (moedertaal is anders)

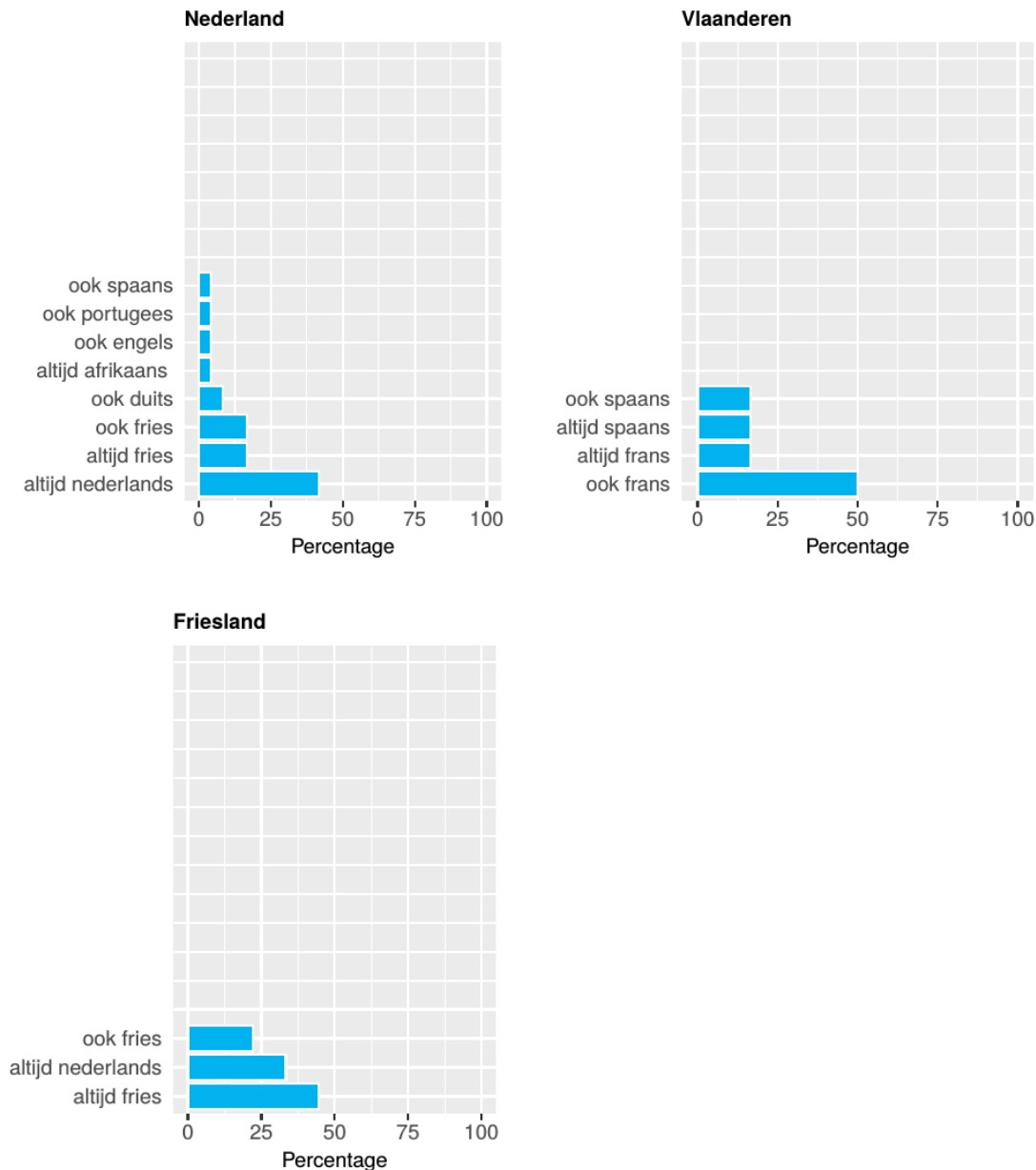
Figuur 53: Met mijn broer of zus spreek ik... (Leeftijdsgroep: 40 tot en met 64 jaar) (moedertaal is anders)

Figuur 54: Met mijn broer of zus spreek ik... (Leeftijdsgroep: 15 tot en met 39 jaar) (moedertaal is anders)

In Nederland zegt meer dan 40% van de niet-moedertaalsprekers uit de oudste en middelste groep toch 'altijd Nederlands' te gebruiken in de communicatie met de **partner** (zie figuren 55, 56, 57), terwijl dat in de jongste leeftijdsgroep nog slechts 29,6% is. Die dalende tendens zien we in Vlaanderen ook, maar dan pas vanaf de middelste leeftijdsgroep (41,5% → 33,3%). **Verder zien we dat in Nederland het Engels een sterkere plaats inneemt bij de jongste generatie** (nl. 4,2% → 3,1 + 1,6% → **11,1%**). **Ook in Vlaanderen lijkt zich dezelfde evolutie af te tekenen voor het Engels** (7,3% in de middelste generatie → 25% + 4,2%

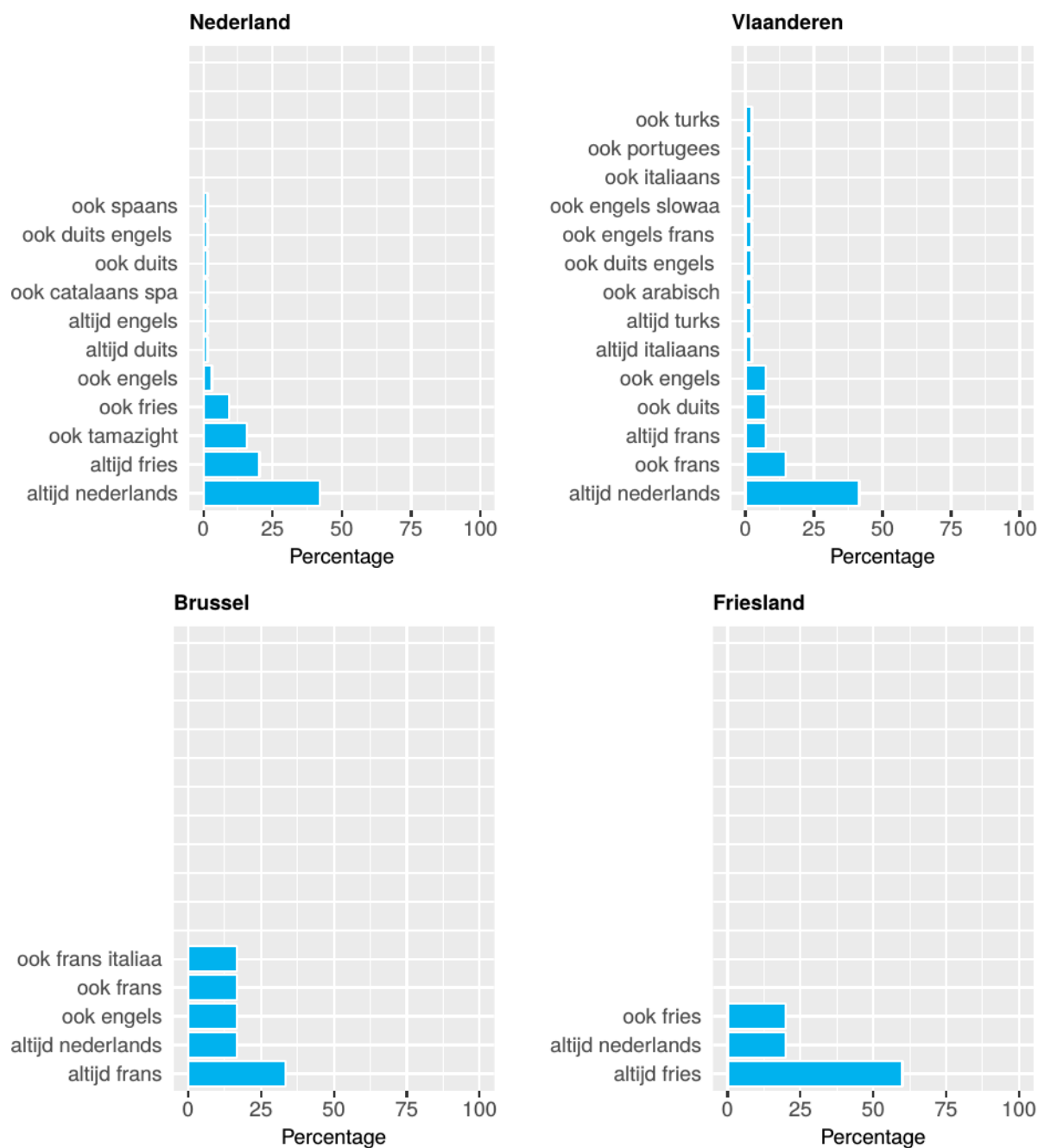
in de jongste generatie). **Verder gaat het Turks in Vlaanderen een grotere rol spelen in de taalkeuze van niet-moedertaalsprekers** (2,4% + 2,4% in groep 2 → 12,5% in groep 3).⁴⁶ De trend om steeds meer Fries te spreken zet zich ook door in de communicatie met de partner bij niet-moedertaalsprekers van het Nederlands in Friesland. Van de 65-plussers is er 44,4% die aangeeft altijd Fries te spreken, dat aantal stijgt naar 60% bij de 40- tot 64-jarigen en zelfs tot 71,4% bij de 15- tot 39-jarigen.

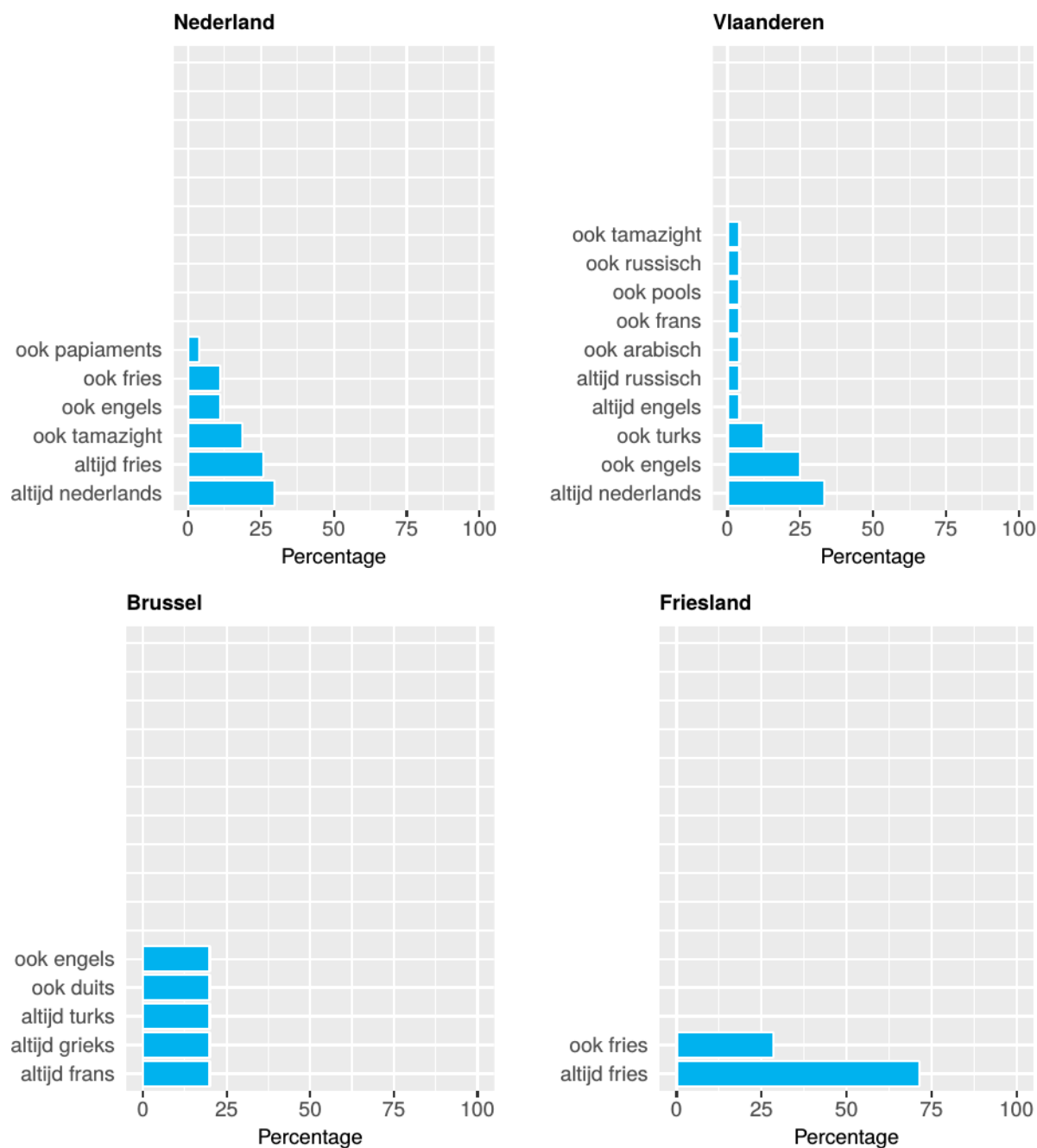
Figuur 55: Met mijn partner spreek ik... (Leeftijdsgroep: 65 jaar en ouder) (moedertaal is anders)

⁴⁶ Voor zover er inderdaad sprake is van een opkomst van het Turks, gaat het hier waarschijnlijk om een soort “*back to the roots*”-gevoel en trots op de afkomst bij Turkse jongeren. We komen hierop nog terug in paragraaf 4.2.3 (b).

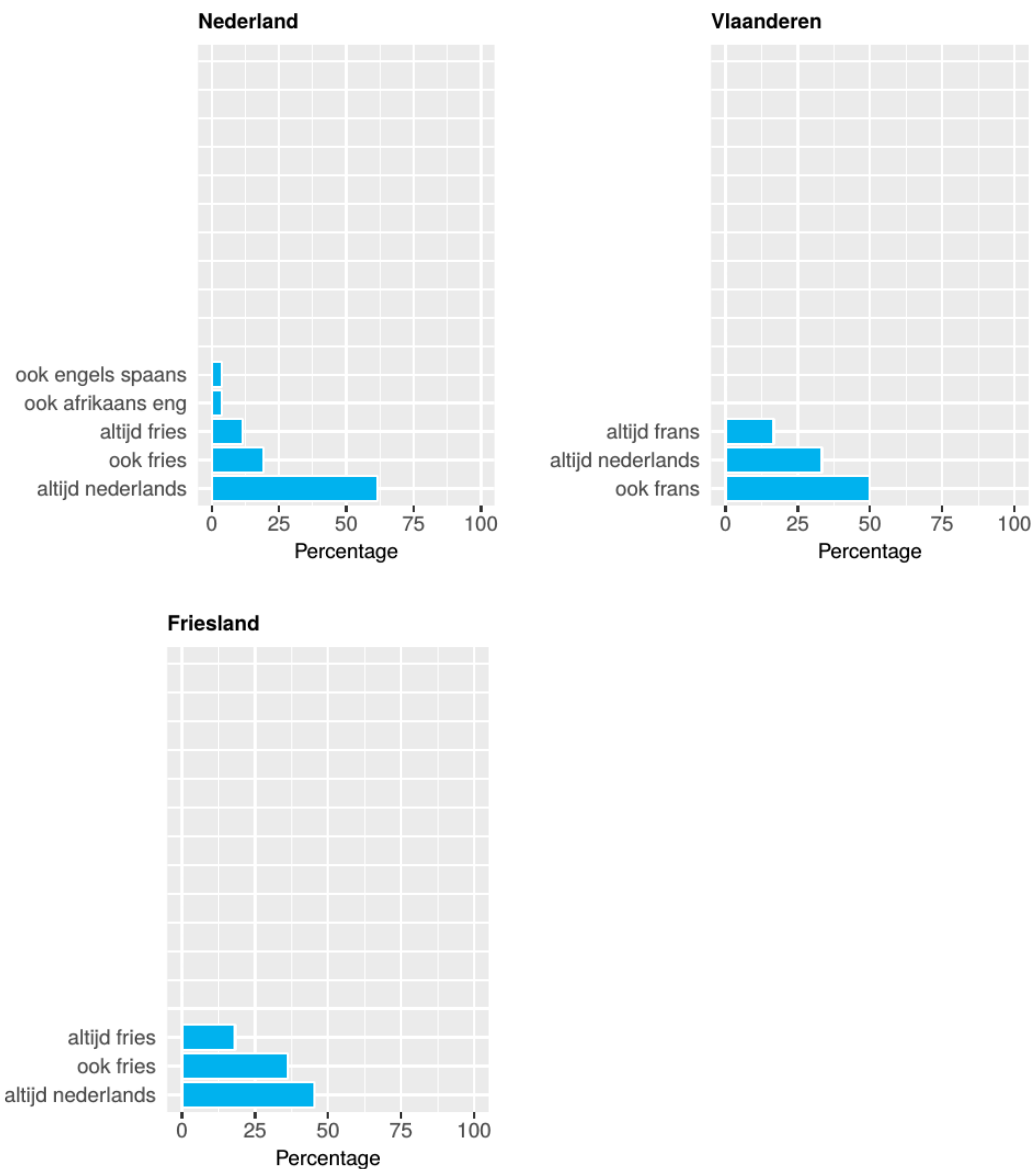
Figuur 56: Met mijn partner spreek ik... (Leeftijdsgroep: 40 tot en met 64 jaar) (moedertaal is anders)

Figuur 57: Met mijn partner spreek ik... (Leeftijdsgroep: 15 tot en met 39 jaar) (moedertaal is anders)

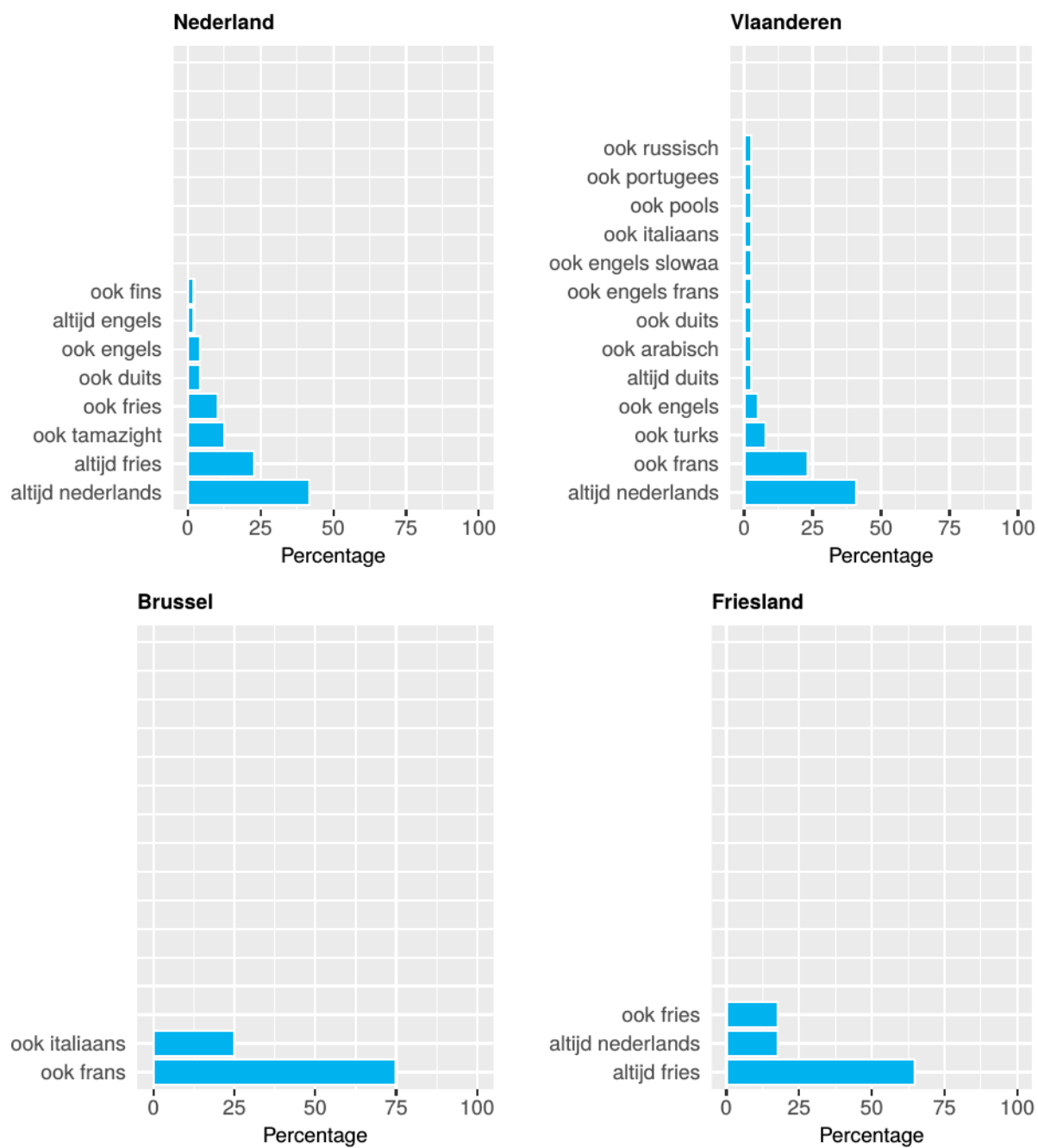
Ook met de **kinderen** (zie figuren 58, 59, 60) lijken niet-moedertaalsprekers in Friesland steeds meer Fries te spreken: van de 65-plussers spreekt slechts 18,2% altijd Fries en 45,5% altijd Nederlands, van de panelleden uit de middelste leeftijdsgroep spreekt 64,7% altijd Fries en slechts 17,6% altijd Nederlands,

en van de jongste deelnemers spreekt 100%⁴⁷ altijd Fries met de kinderen. Verder zien we in Nederland het gebruik van uitsluitend Nederlands steeds verder afnemen: 61,5% → 41,7% → 37,5%. In Vlaanderen neemt het gebruik van het Nederlands toe tussen de eerste en tweede leeftijdsgroep (33,3% → 41%), maar tussen de tweede en derde groep neemt het weer af (41% → 22,2%). Het gebruik van het Frans met de kinderen neemt in Vlaanderen af tussen de eerste en tweede leeftijdsgroep (50% → 23,1%), maar blijft daarna zo goed als stabiel (22,2% in groep 3). Verder gaat het Turks er een sterkere positie innemen vanaf de middelste leeftijdsgroep.

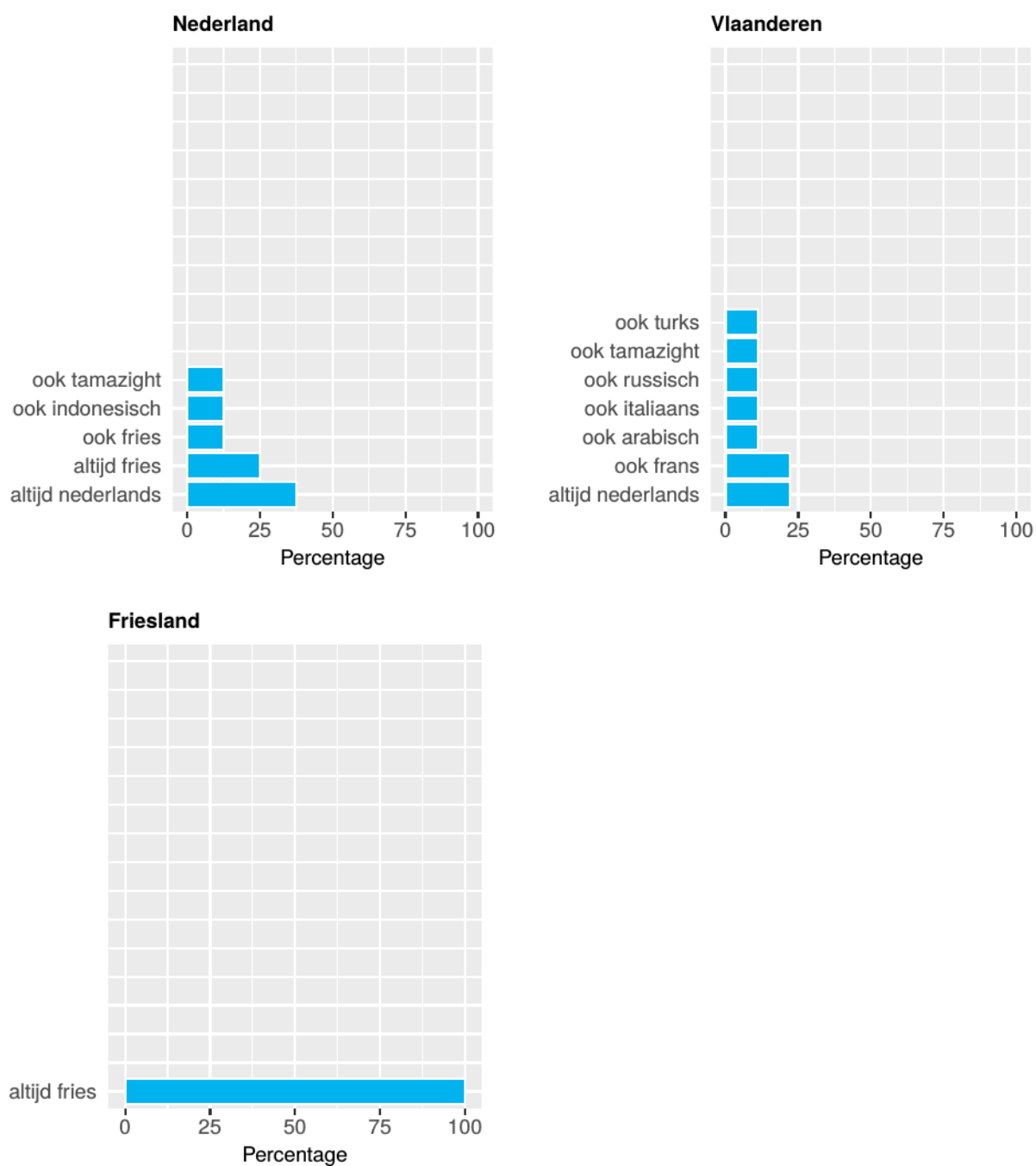

Figuur 58: Met mijn kinderen spreek ik... (Leeftijdsgroep: 65 jaar en ouder) (moedertaal is anders)

⁴⁷ Let wel: dit percentage is slechts gebaseerd op 2 respondenten en moet daarom met enige voorzichtigheid geïnterpreteerd worden.

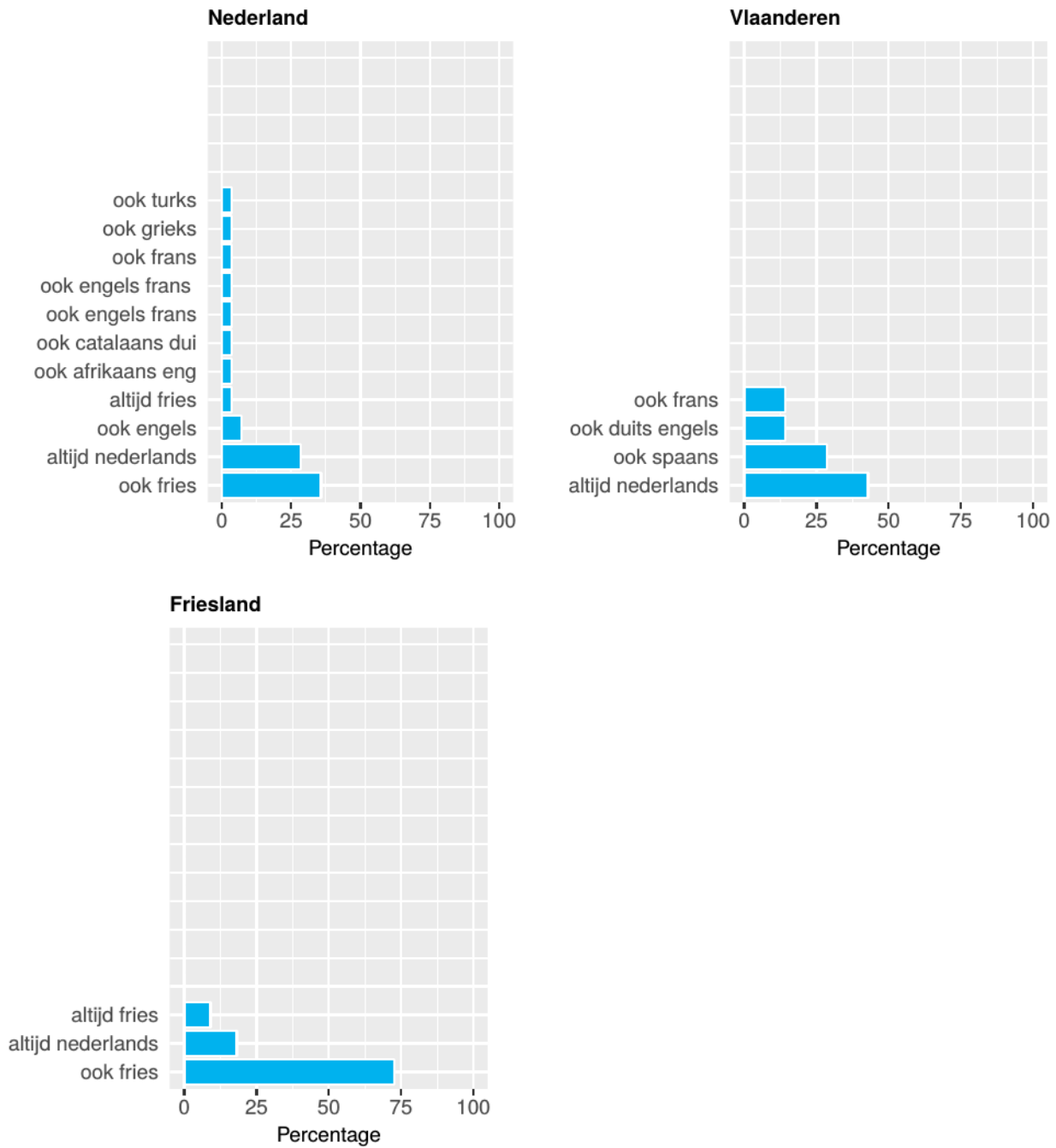

Figuur 59: Met mijn kinderen spreek ik... (Leeftijdsgroep: 40 tot en met 64 jaar) (moedertaal is anders)

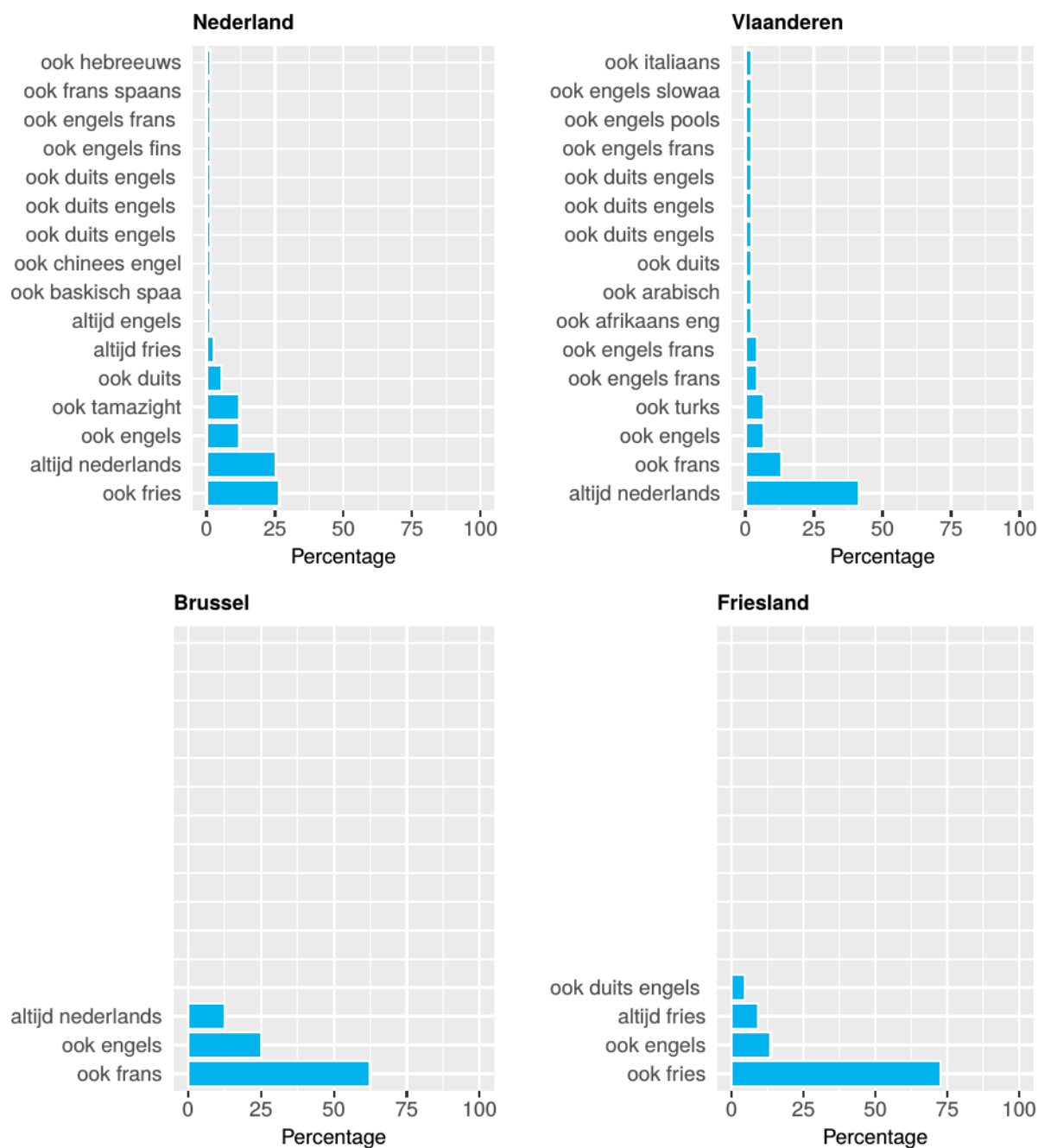

Figuur 60: Met mijn kinderen spreek ik... (Leeftijdsgroep: 15 tot en met 39 jaar) (moedertaal is anders)

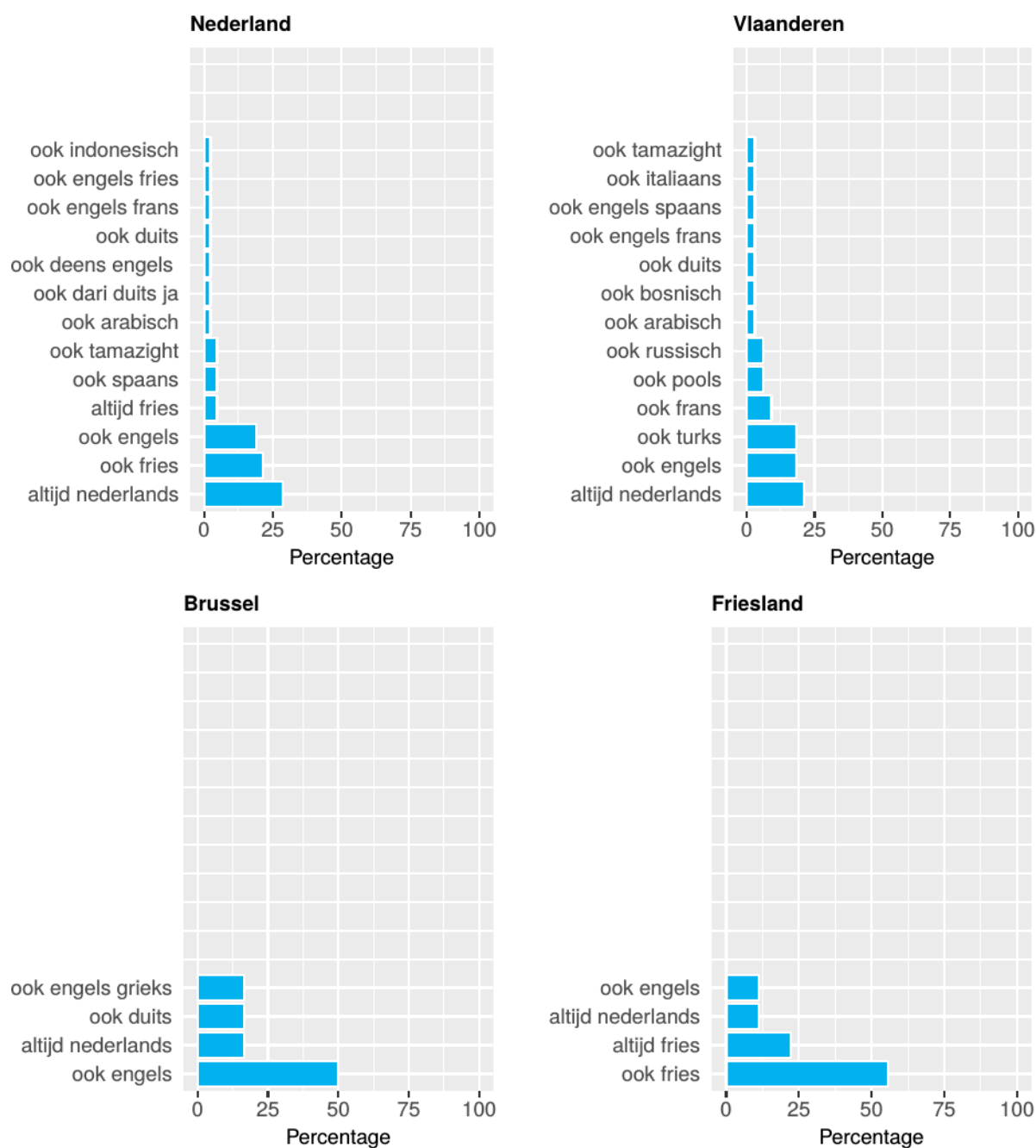
In de communicatie met vrienden (zie figuren 61, 62, 63) valt vooral het toenemende gebruik van het Engels op: voor Nederland is er een stijging van 7,1% bij de oudste leeftijdsgroep, naar 12% bij de middelste groep, tot 19% bij de jongste groep; voor Vlaanderen is er een toename van 0% in groep 1, naar 6,5% in groep 2, tot 18,2% in groep 3; voor Friesland blijft het gebruik van het Engels min of meer stabiel in de twee jongste leeftijdsgroepen (13,6% in groep 2 en 11,1% in groep 3), maar er is ook een toename ten opzichte van de oudste leeftijdsgroep, bij wie er onder vrienden geen Engels gesproken wordt.

Figuur 61: Met mijn vrienden spreek ik... (Leeftijdsgroep: 65 jaar en ouder) (moedertaal is anders)

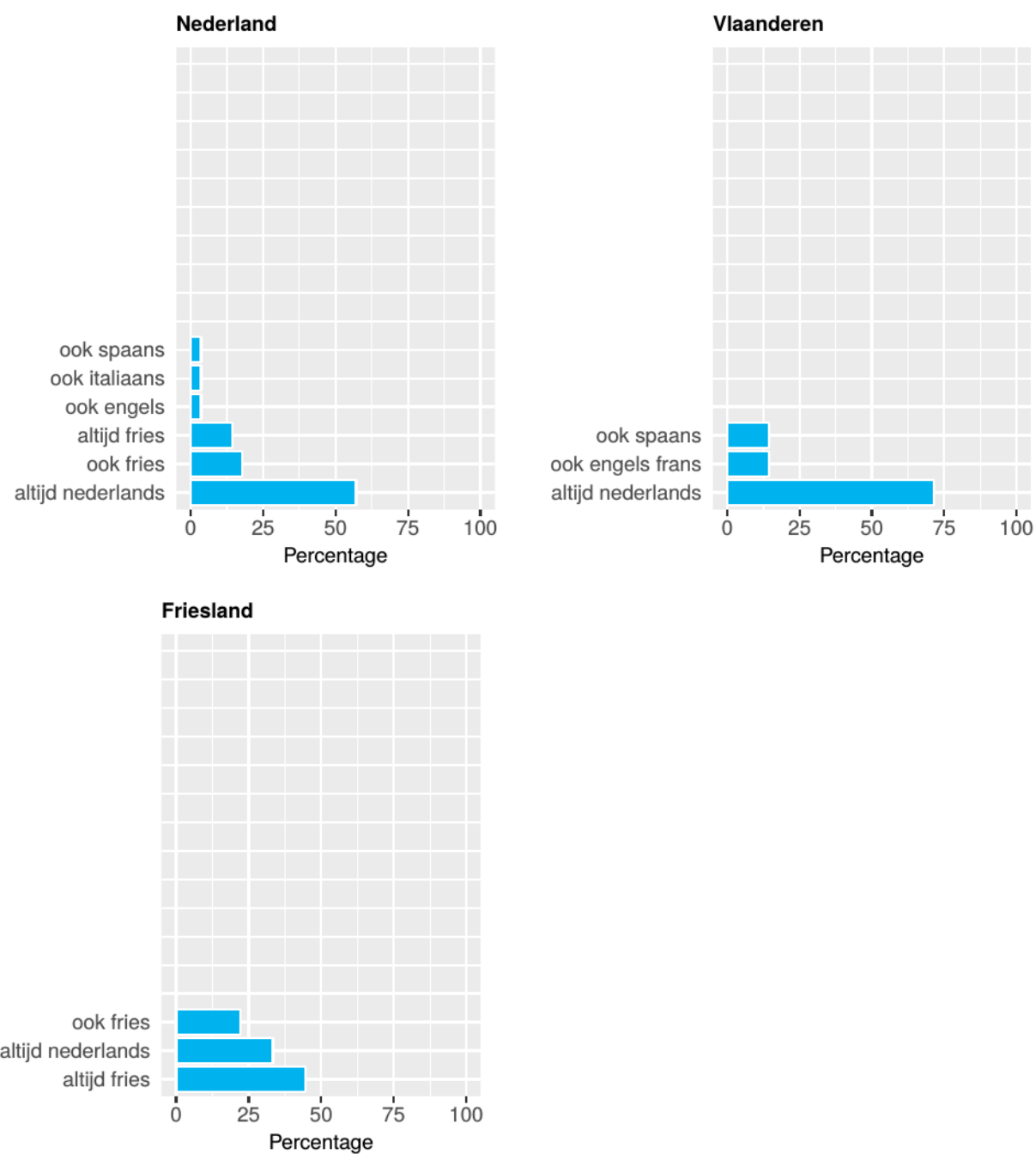
Figuur 62: Met mijn vrienden spreek ik... (Leeftijdsgroep: 40 tot en met 64 jaar) (moedertaal is anders)

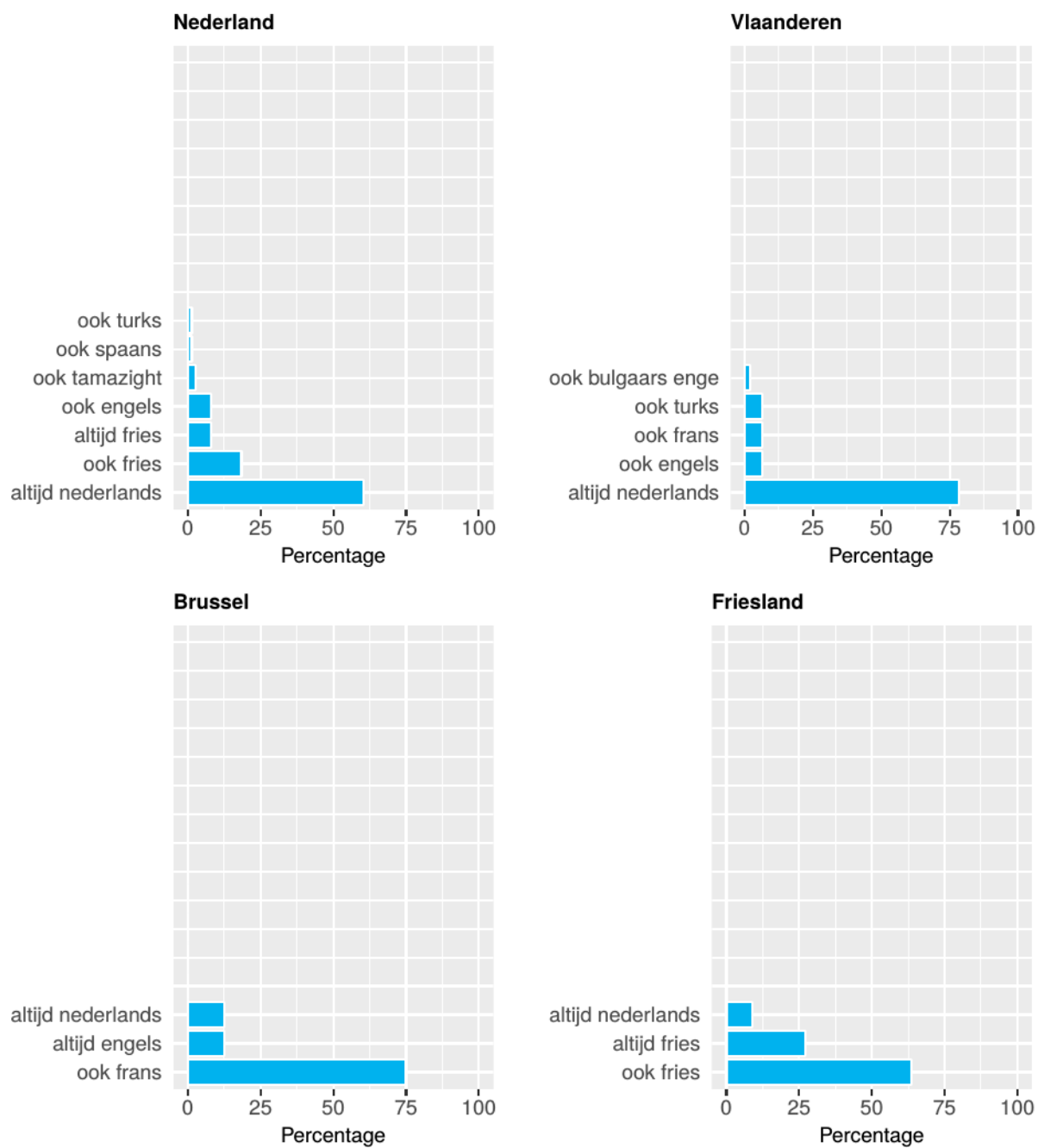
Figuur 63: Met mijn vrienden spreek ik... (Leeftijdsgroep: 15 tot en met 39 jaar) (moedertaal is anders)

In gesprekken met de **buren** (zie figuren 64, 65, 66) is er voor Nederland en Vlaanderen ook een toename in het gebruik van het Engels vanaf de middelste leeftijdsgroep. Verder neemt het gebruik van uitsluitend Nederlands af in Vlaanderen bij de jongste panelleden en het Turks neemt er vanaf de middelste leeftijdsgroep toe. In Friesland neemt het gebruik van uitsluitend Fries onder buren sterk toe in de jongste leeftijdsgroep.

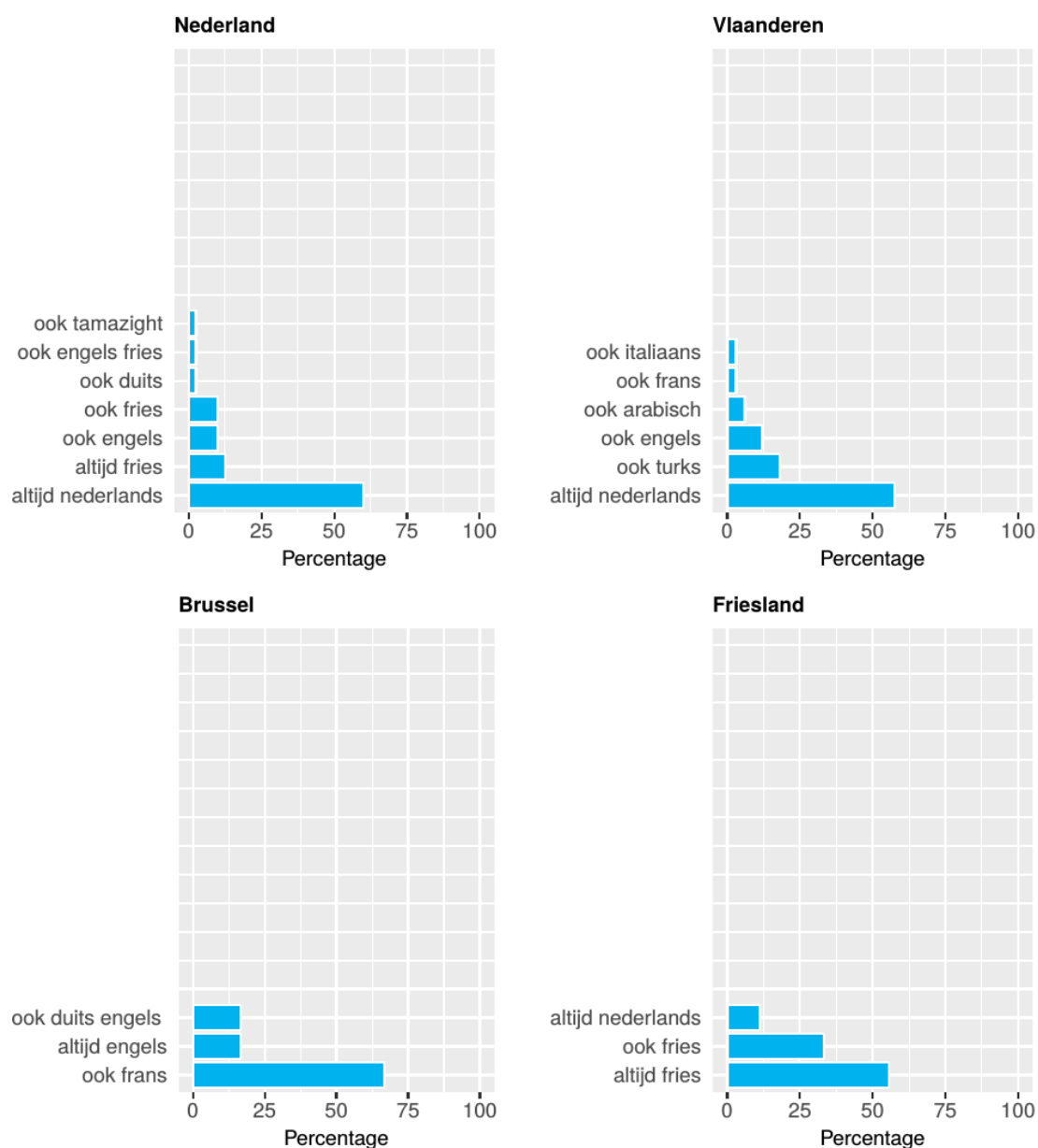

Figuur 64: Met mijn bureen spreek ik... (Leeftijdsgroep: 65 jaar en ouder) (moedertaal is anders)

Figuur 65: Met mijn burens spreek ik... (Leeftijdsgroep: 40 tot en met 64 jaar) (moedertaal is anders)

Figuur 66: Met mijn burens spreek ik... (Leeftijdsgroep: 15 tot en met 39 jaar) (moedertaal is anders)

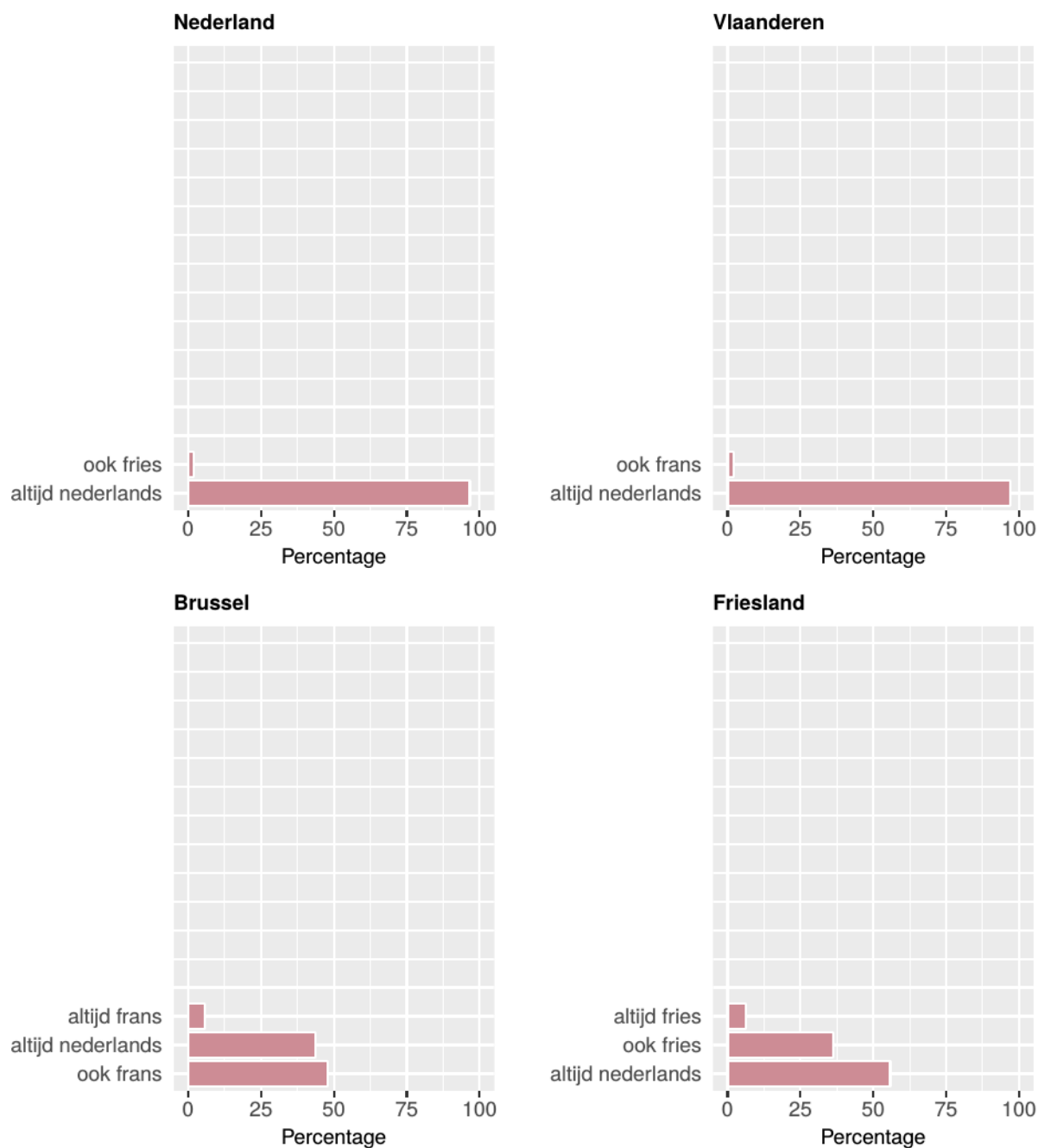
We kunnen de belangrijkste ontwikkelingen bij niet-moedertaalsprekers als volgt samenvatten: het gebruik van uitsluitend Nederlands neemt over het algemeen licht af in Nederland en Vlaanderen. Vanaf de middelste leeftijdsgroep neemt de verscheidenheid aan talen toe; in Nederland neemt vooral de Berbertaal Tamazight een voorname plaats in, in Vlaanderen is dat het Turks. Verder is er een opvallende afname van het gebruik van het Frans onder niet-moedertaalsprekers in Vlaanderen. In Friesland ten slotte stellen we vast dat er onder niet-moedertaalsprekers van het Nederlands een tendens lijkt te bestaan om in alle situaties uitsluitend Fries te spreken. Of de hierboven besproken tendensen zich verder zullen doorzetten, zal de tweejaarlijkse herhaling van de StaatNed-enquête in de toekomst duidelijk moeten maken.

4.2.2 Taalkeuze in sociale situaties

Ten slotte onderzochten we ook het taalgebruik in sociale contacten die zich afspelen in de naaste omgeving, zoals de communicatie aan de kassa in de **supermarkt**, gesprekken met de eigen **huisarts** en gesprekken met personeel in het **ziekenhuis**. We bespreken de taalkeuzes die de StaatNed-panelleden maken in deze situaties apart voor moedertaalsprekers (a) en niet-moedertaalsprekers (b).

a. Welke taal spreken moedertaalsprekers van het Nederlands in het ziekenhuis, bij de huisarts, in de supermarkt?

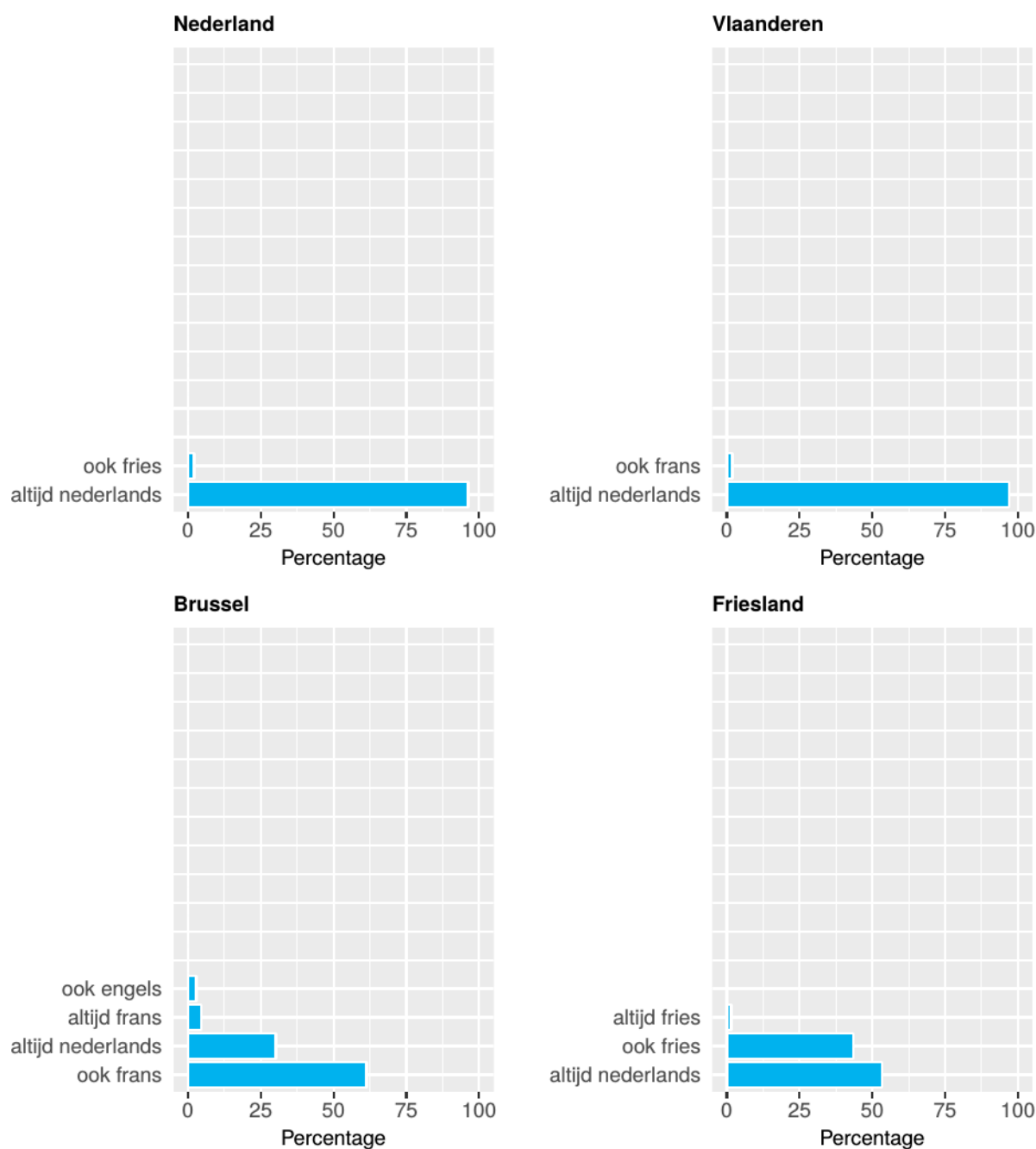
In Nederland en Vlaanderen wordt er in deze situaties door een erg hoog percentage van de panelleden altijd Nederlands gesproken (zie figuur 67): 96,7% in Nederland (daarnaast ook 1,8% Fries) en 97% in Vlaanderen (daarnaast ook 2,2% Frans). In Brussel spreekt ongeveer een even groot percentage deelnemers altijd Nederlands (43,6%) als Nederlands en Frans (47,9%) in deze situaties; 5,8% gebruikt er altijd Frans. In Friesland gebruikt 55,8% van de panelleden altijd Nederlands, 36,4% Nederlands en Fries, en 6,3% altijd Fries bij bezoeken aan de dokter, het ziekenhuis of de supermarkt.

Figuur 67: Wat is de taalkeuze van de deelnemer in het dagelijks leven?

Als we kijken naar de drie situaties afzonderlijk zien we het volgende.

In Nederland en Vlaanderen wordt door een erg hoog percentage van de deelnemers altijd Nederlands gesproken in het **ziekenhuis** (zie figuur 68): respectievelijk 96,3 % en 97%. In Brussel echter spreekt slechts 30,2% altijd Nederlands in het ziekenhuis, terwijl 61,3% Nederlands en Frans spreekt, en 4,7% uitsluitend Frans. In Friesland spreekt 53,4% altijd Nederlands, 43,5% daarnaast ook Fries, en 1,5% altijd Fries bij bezoeken aan het ziekenhuis.

Figuur 68: In het ziekenhuis spreek ik...

Als we de taalkeuze in het ziekenhuis vergelijken met de taalkeuze bij de huisarts (zie figuur 69), komen we tot de volgende bevindingen. Nederland en Vlaanderen vertonen nauwelijks verschillen tussen het ziekenhuis en de huisarts: In Nederland spreekt 98,1% altijd Nederlands met de huisarts (vs. 96,3% in het ziekenhuis), in Vlaanderen is dat 99,5% (vs. 97% in het ziekenhuis). **In Brussel daarentegen is er een groot verschil tussen beide situaties:** 97,3% spreekt er altijd Nederlands bij de huisarts, terwijl dat in het ziekenhuis maar 30,2% is. Uiteraard is dit in zekere zin logisch: een huisarts kan men vrij kiezen, terwijl

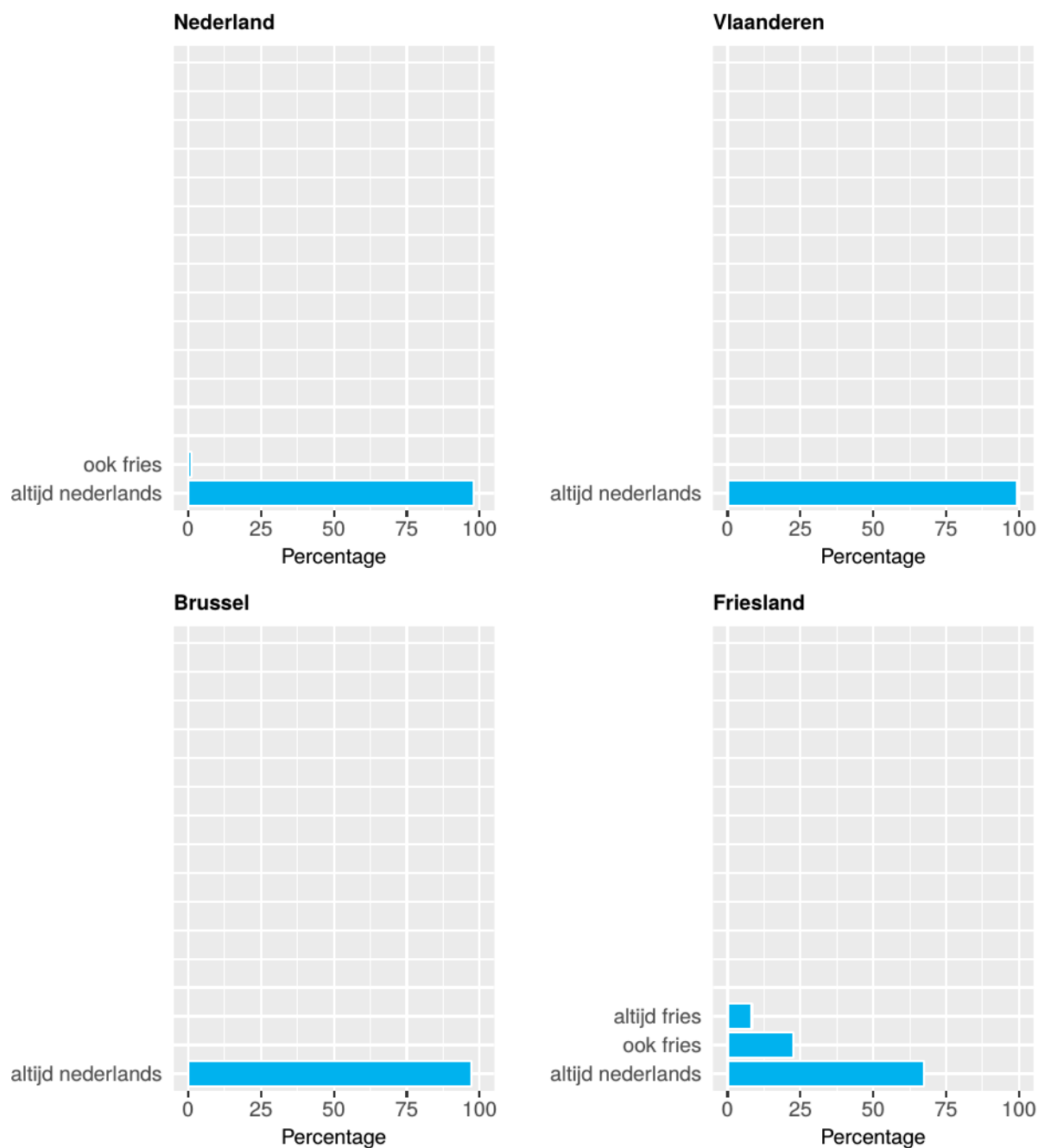
men bij een doorverwijzing naar een specialist in het ziekenhuis vaak afhankelijk is van het advies van de huisarts. Bijgevolg kan men zelf niet specifiek kiezen voor een Nederlandstalige specialist. In principe moeten patiënten in hun eigen taal kunnen worden bediend in de Brusselse (openbare) ziekenhuizen⁴⁸, maar de taalrealiteit geeft een ander beeld⁴⁹. De enquête bevestigt dat in zekere zin: als mensen voor een Nederlandstalige huisarts kiezen, dan zouden ze vermoedelijk ook het Nederlands verkiezen als ‘zorgtaal’ in het ziekenhuis. **Hier is een belangrijke taak weggelegd voor de overheid, om er blijvend op toe te zien dat de wetgeving in dit domein nageleefd wordt, zodat de zorg in Brussel zo toegankelijk mogelijk blijft voor iedereen, of de moedertaal nu Frans of Nederlands is.**

In Friesland is het dan weer opmerkelijk dat het aantal mensen dat altijd Nederlands spreekt met de huisarts er hoger ligt (nl. 67,4%) dan het aantal dat altijd Nederlands spreekt in het ziekenhuis (nl. 53,4%). Dit kan verklaard worden door de grootschaligheid van een ziekenhuis: in het ziekenhuis spreek je over het algemeen met meerdere personeelsleden (o.a. aan de balie, verpleegkundigen, artsen), bij de huisarts daarentegen spreek je slechts één persoon. Bijgevolg wordt er bij de huisarts over het algemeen genomen dan ook minder Fries gesproken: 22,7% combineert Nederlands met Fries (tegenover 43,5% in het ziekenhuis) en 8,3% spreekt altijd Fries met de huisarts (tegenover 1,5% in het ziekenhuis).

---

⁴⁸ http://www.taalwetwijzer.be/andere/Brusselse_ziekenhuizen.html

⁴⁹ <http://www.briobrusseel.be/ned/webpage.asp?WebpageId=1187>

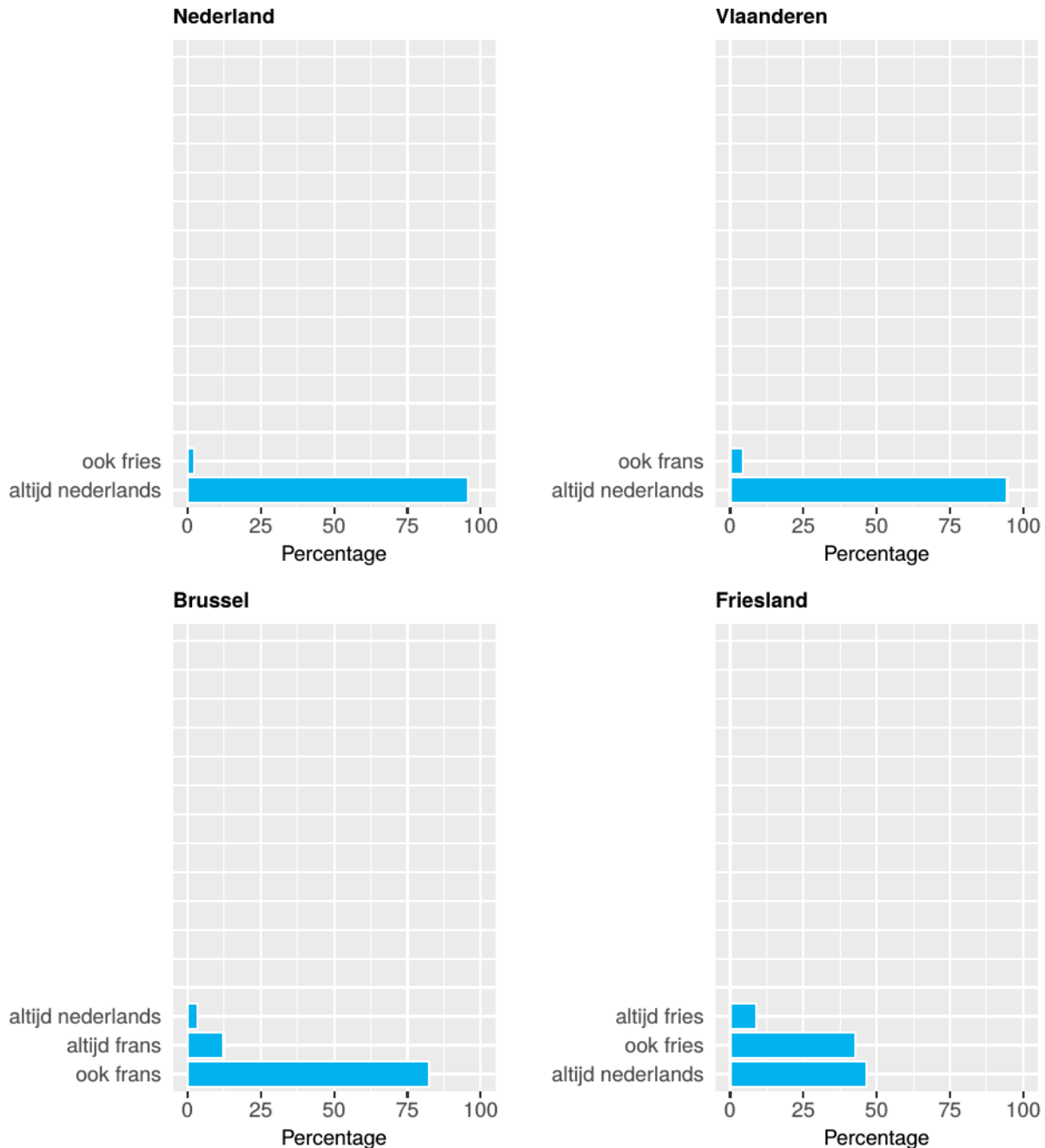

Figuur 69: Met de huisarts spreek ik...

Aan de kassa in de supermarkt (figuur 70), ten slotte, wordt in Nederland en Vlaanderen ook bijna altijd voor het Nederlands gekozen: 95,6% voor Nederland (daarnaast 2,3% ook Fries) en 94,6% voor Vlaanderen (daarnaast 4,5% ook Frans). In Friesland is er ongeveer een even groot deel van de panelleden dat altijd Nederlands spreekt (46,6%) als een deel dat naast Nederlands ook Fries spreekt (42,9%), en 9% van de deelnemers spreekt er altijd Fries. Brussel laat erg opvallende resultaten zien: slechts 3,5% van de panelleden geeft aan altijd Nederlands te spreken in de supermarkt, 82,3% spreekt er Nederlands en Frans

en 12,4% altijd Frans. Ook hier blijkt dat het Nederlands het in Brussel moet afleggen tegen het Frans: in het officieel tweetalige Brussel lijkt de meerderheid van de mensen met Nederlands als thuistaal, die binnen de familie hoofdzakelijk voor Nederlands kiezen, toch genoodzaakt om Frans te spreken in dagelijkse situaties zoals supermarktbezoek.

Figuur 70: Aan de kassa in de supermarkt spreek ik...

Een factoranalyse weerspiegelde overigens de complexe taalsituatie in Brussel. De mate waarin de panelleden instemmen met de stellingen ‘In het ziekenhuis spreek ik Nederlands’, ‘Bij de huisarts spreek

ik Nederlands', en 'Aan de kassa in de supermarkt spreek ik Nederlands' is zodanig dat voor alle regio's (Nederland, Vlaanderen, Brussel, Friesland) deze drie variabelen één onderliggende factor vormen. Deze zouden we kunnen benoemen als 'taalkeuze bij communicatie met vage bekenden of onbekenden buitenshuis'. De variantie tussen de waarden van de verschillende variabelen wordt het best verklaard door deze factor voor Nederland ($R^2 = 0,952$), gevolgd door Friesland ($R^2 = 0,880$), en Vlaanderen ($R^2 = 0,737$). In Brussel wordt slechts een matig deel van de strooiing in de antwoorden verklaard ($R^2 = 0,627$). Dit geeft aan dat in de drie besproken situaties, de mate waarin Nederlandstalige Brusselaars voor het Nederlands kiezen meer variatie vertoont (en dus minder onderlinge samenhang) naargelang de situatie. In Nederland daarentegen lijkt er een grote mate van samenhang te bestaan tussen de taalkeuzes in de drie besproken situaties.

"Ik woon in Brussel-centrum, maar ben afkomstig van Limburg. Uit gewoonte spreek ik handelaars en mensen op straat in het Frans aan omdat dit makkelijker is en omdat 8 op 10 enkel Frans spreekt."

b. Welke taal spreken mensen met een andere moedertaal dan het Nederlands in het ziekenhuis, bij de huisarts, in de supermarkt?

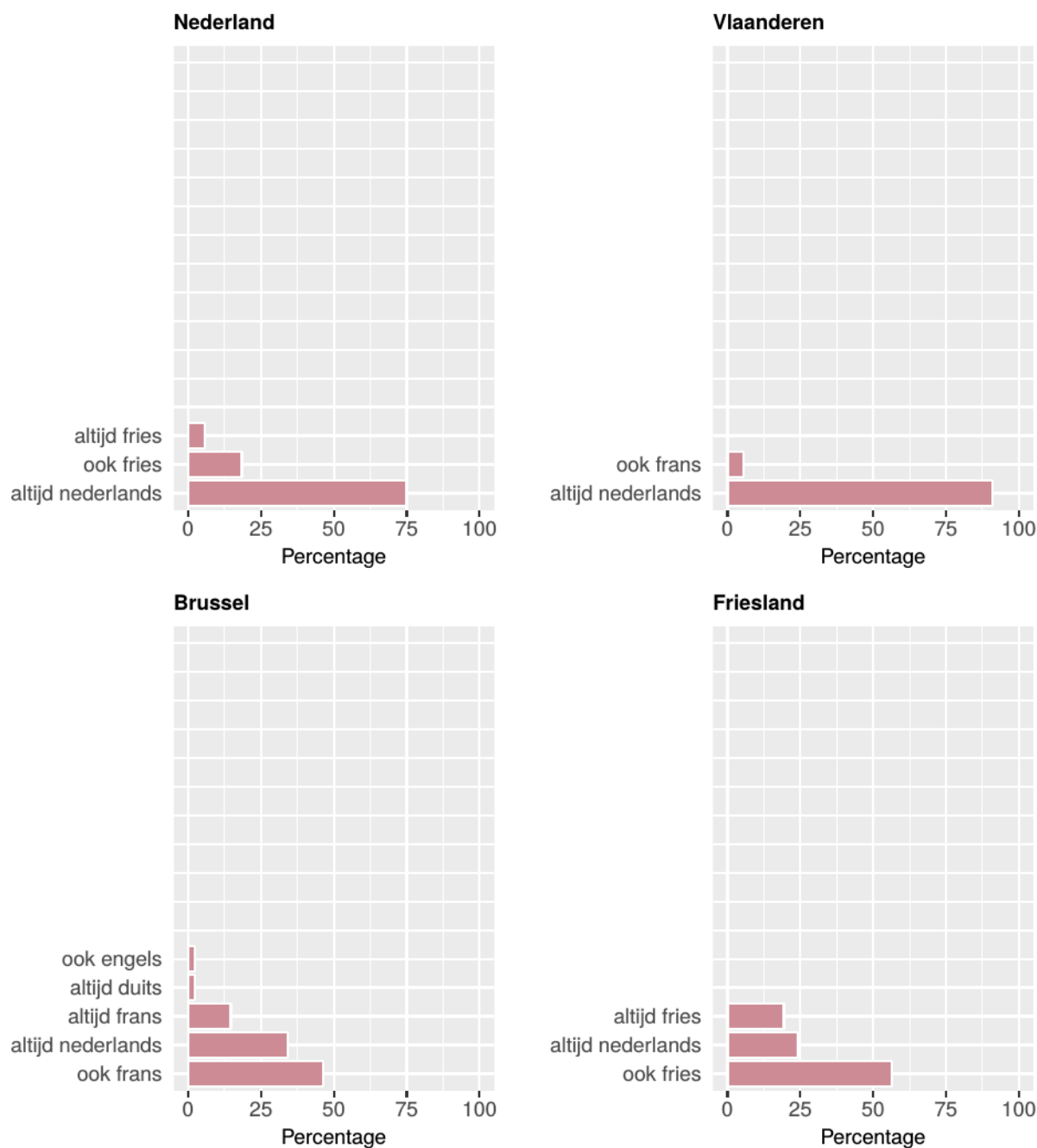
In deze paragraaf onderzoeken we de mate waarin mensen met een andere moedertaal dan het Nederlands hun eigen taal dan wel het Nederlands spreken in de iets ruimere omgeving, dus bij supermarkt-, ziekenhuis- of doktersbezoek. We vergelijken de taalkeuzes van niet-moedertaalsprekers in die situaties systematisch met de resultaten van de moedertaalsprekers.

Figuur 71 geeft een overzicht van de **taalkeuzes van niet-moedertaalsprekers** in al deze situaties. Wat meteen in het oog springt, is het verschil tussen Nederland en Vlaanderen wat betreft de niet-moedertaalsprekers die antwoordden altijd Nederlands te spreken in deze situaties. Voor Nederland is dat namelijk een veel lager percentage (74,9%) dan voor Vlaanderen (91,1%). Eerder hebben we al opgemerkt dat de meeste niet-moedertaalsprekers in Nederland Friestalig zijn, en bovendien zijn de gegevens van de deelnemers die in Friesland wonen ook meegerekend in de analyses voor Nederland. Dat verklaart waarom 18,4% van de Friestaligen in Nederland hun moedertaal (in combinatie met het Nederlands) gebruiken in de betreffende situaties, en waarom een klein aantal Friestaligen in Nederland (5,8%) zelfs aangeeft altijd Fries te spreken in deze situaties. Het grotere aandeel voor het Fries verklaart ook waarom het aandeel voor het Nederlands kleiner is vergeleken bij Vlaanderen.

Als we de resultaten van de niet-moedertaalsprekende Nederlanders en Vlamingen vergelijken met de moedertaalsprekers uit die regio's (vgl. figuur 67), dan zijn er voor Vlaanderen in beide groepen bijna evenveel panelleden die aangeven altijd Nederlands te spreken; in beide gevallen gaat het om percentages hoger dan 90%. In Nederland zien we echter wel een groot verschil tussen beide groepen, waarbij 96,7% van de moedertaalsprekers aangeeft altijd Nederlands te spreken, terwijl dat bij de niet-moedertaalsprekers maar 74,9% is. Zoals hierboven werd aangegeven, is dat verschil vooral toe te schrijven aan het gebruik van het Fries door moedertaalsprekers van het Fries.

In Brussel wijken de resultaten van de niet-moedertaalsprekers niet veel af van die van de moedertaalsprekers: de combinatie Nederlands en Frans wordt door beide groepen ongeveer evenveel gebruikt in de betreffende situaties, namelijk door 46,3% van de niet-moedertaalsprekers vs. 47,9% van de moedertaalsprekers (vgl. figuur 67). Het aantal Brusselse niet-moedertaalsprekers dat altijd Nederlands zegt te spreken in deze situaties (34,1%) is wel iets lager dan het aantal moedertaalsprekers die dit aangeven (43,6%), en het aantal niet-moedertaalsprekers dat altijd Frans zegt te gebruiken (14,6%) is iets hoger dan het aantal moedertaalsprekers van het Nederlands die dit doen (5,8%).

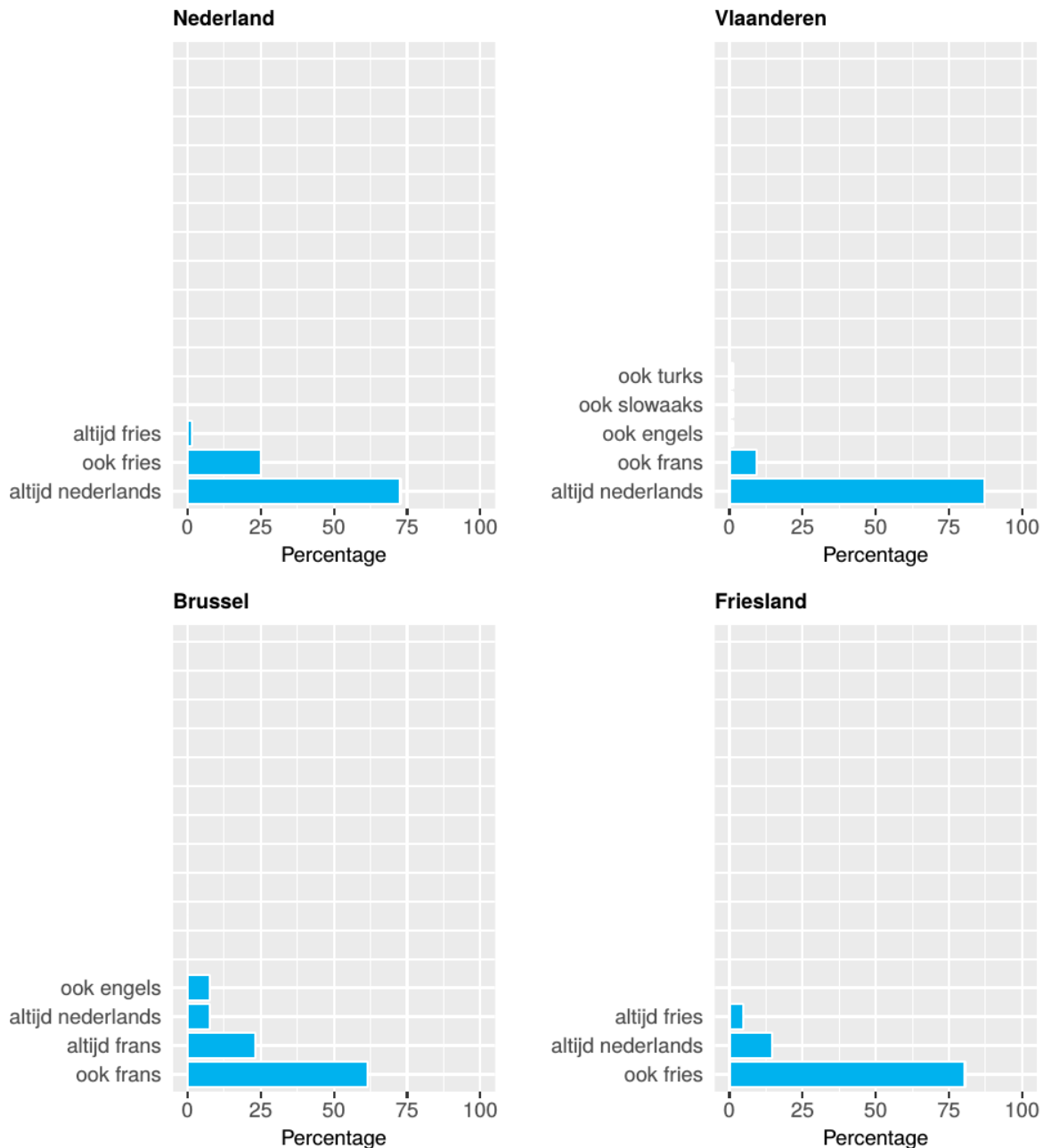
De niet-moedertaalsprekers van het Nederlands in Friesland zijn allemaal moedertaalsprekers van het Fries. Het verwondert dan ook niet dat 56,5% het Nederlands met het Fries combineert bij contacten in de ruimere omgeving, zoals ziekenhuis, huisarts of supermarkt, en dat 19,4% van hen altijd Fries spreekt in deze situaties. Slechts 24,2% van deze Friestaligen spreekt altijd Nederlands in deze situaties.

Figuur 71: Wat is de taalkeuze van de deelnemer in het dagelijks leven? (moedertaal is anders)

We bekijken nu de drie sociale situaties waarvan figuur 71 de samenvatting is afzonderlijk. In figuur 72 zien we de taalkeuzes die mensen met een andere moedertaal dan het Nederlands maken bij **bezoek aan het ziekenhuis**. Voor Nederland wijken de cijfers nauwelijks af van die in figuur 71. We gaan er dan ook verder niet op in. In Vlaanderen is het aantal deelnemers dat aangeeft altijd Nederlands te spreken in het ziekenhuis iets lager (87,1%) in vergelijking met de algemene cijfers (91,1%), terwijl het aantal niet-moedertaalsprekers dat aangeeft naast Nederlands ook Frans te spreken in het ziekenhuis iets hoger is

(9,4%) in vergelijking met de algemene cijfers (5,4%). Ook het aantal niet-moedertaalsprekers dat zich naast het Nederlands tot het Engels wendt, ligt iets hoger (1,2%) dan in de algemene grafiek (0,4%). **In Brussel valt opnieuw op dat er maar weinig Nederlands wordt gesproken in de ziekenhuizen** (cf. supra): slechts 7,7% kiest er altijd voor het Nederlands. Het merendeel van de Brusselse niet-moedertaalsprekers spreekt Nederlands en Frans in het ziekenhuis (61,5%), 23,1% spreekt altijd Frans, 7,7% spreekt Nederlands en Engels. In Friesland spreekt, zoals te verwachten is, slechts een minderheid altijd Nederlands in het ziekenhuis (14,6%); er is een duidelijke dominantie van het Fries (80,5% ook Fries, 4,9% altijd Fries).

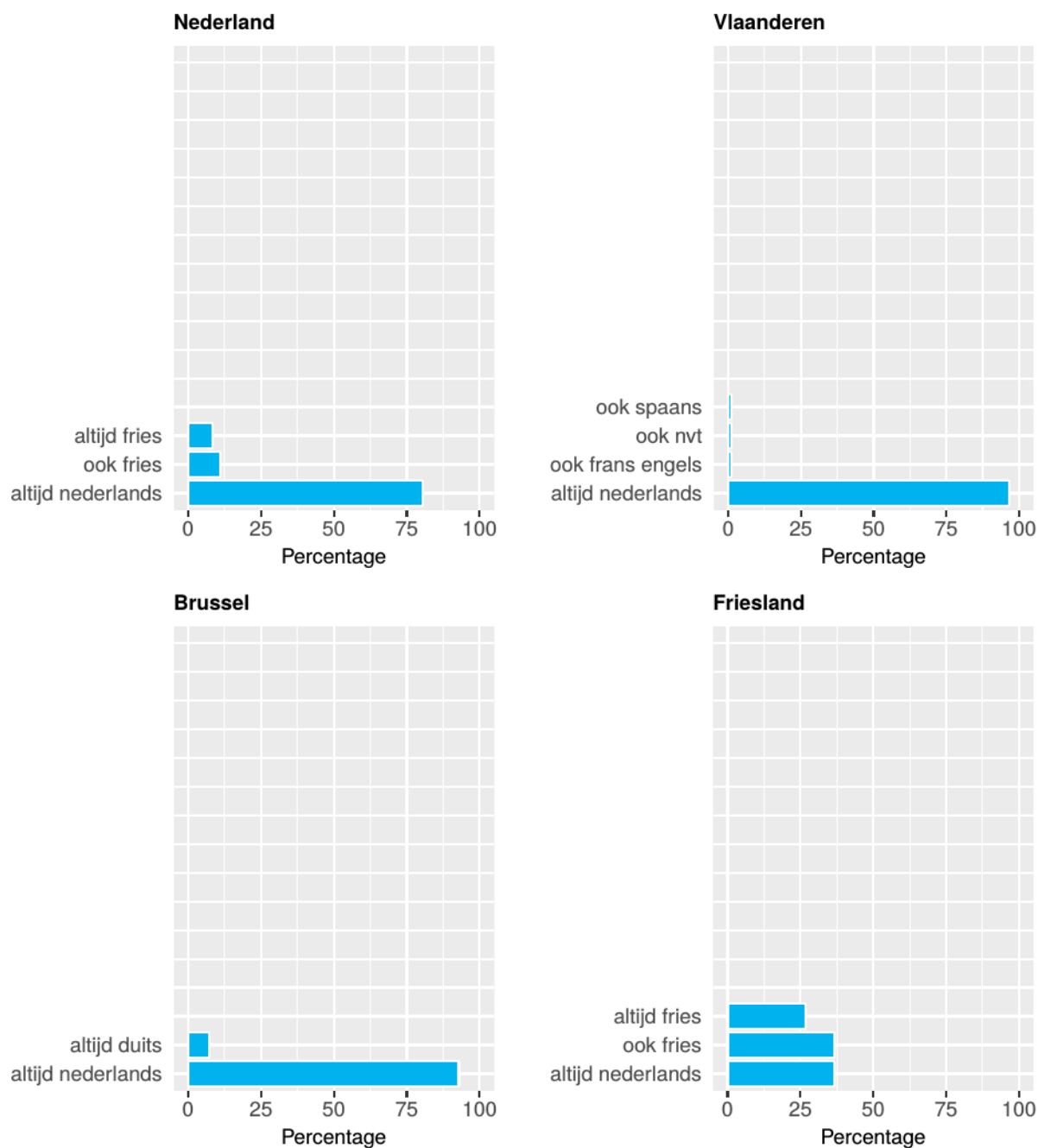
Figuur 72: In het ziekenhuis spreek ik... (moedertaal is anders)

Wat de taalkeuzes van niet-moedertaalsprekers **bij de huisarts** betreft (figuur 73), zien we voor Nederland en Vlaanderen geen in het oog springende verschillen met het taalgebruik in het ziekenhuis, hooguit een iets groter aantal deelnemers die bij de huisarts altijd Nederlands spreken. In Friesland is er onder Friestaligen een groter aantal panelleden (36,6%) dat aangeeft altijd Nederlands te spreken met de huisarts in vergelijking met in het ziekenhuis. Dit kan verklaard worden door de grootschaligheid van een ziekenhuis: in het ziekenhuis spreek je over het algemeen met meerdere personeelsleden (o.a. aan de balie, verpleegkundigen, artsen), bij de huisarts daarentegen spreek je slechts één persoon. De mogelijkheid om Fries te spreken neemt toe naarmate men meer mensen aanspreekt.

Brussel springt hier het meest in het oog, omdat 92,9% van de niet-moedertaalsprekers daar⁵⁰ (die overwegend Franstalig zijn, cf. supra) altijd Nederlands zegt te spreken met de huisarts. Het contrast met het taalgebruik van niet-moedertaalsprekers in het ziekenhuis is erg groot. Daar werd namelijk vooral Frans gebruikt. Net als bij het Fries, speelt de schaal van het contact misschien een rol: in het ziekenhuis is er contact met veel verschillende medewerkers, die in Brussel zeker overwegend Franstalig zullen zijn. Voor het een-op-eencontact met de huisarts hebben mensen meer keuzevrijheid, en de niet-moedertaalsprekers van het Nederlands in Brussel die deelnamen aan de enquête kiezen in dat geval blijkbaar bijna allemaal voor het Nederlands als voertaal.

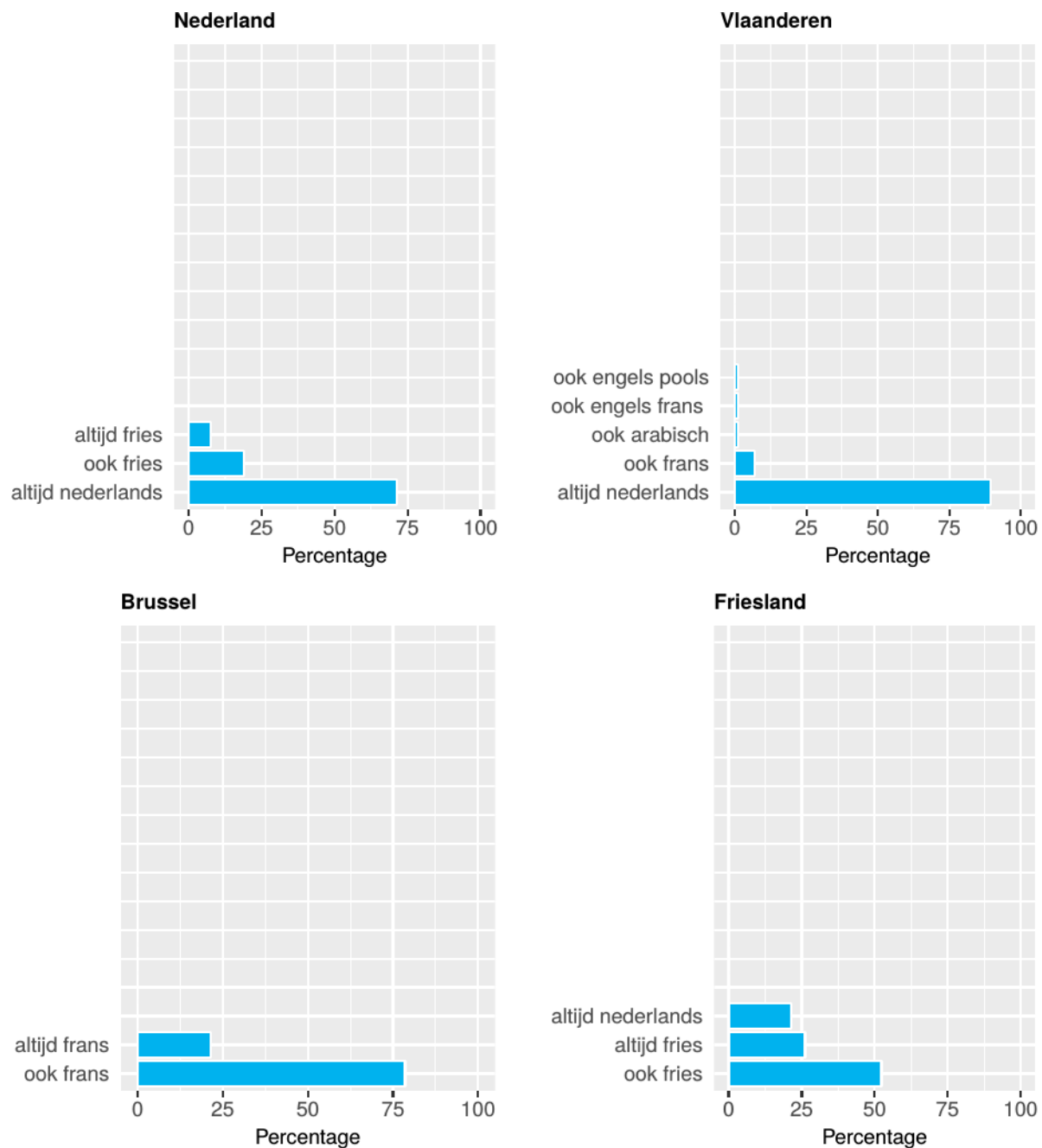
---

⁵⁰ Let wel: het gaat hier om 12 deelnemers op een absoluut aantal van (slechts) 13 deelnemers.

Figuur 73: Met de huisarts spreek ik... (moedertaal is anders)

Wat de taalkeuze aan de **kassa in de supermarkt** betreft (figuur 74), belichten we enkel Brussel. Terwijl niet-moedertaalsprekers bij de huisarts bijna altijd uitsluitend Nederlands zeggen te gebruiken, ontbreekt de keuze voor uitsluitend Nederlands bij niet-moedertaalsprekers volledig als ze de supermarkt bezoeken: 78,6% van hen zegt Nederlands en Frans te spreken, 21,4% spreekt altijd Frans.

Figuur 74: Aan de kassa in de supermarkt spreek ik... (moedertaal is anders)

Uit deze paragraaf blijkt dat het Nederlands in Nederland en Vlaanderen sterk staat in het dagelijks leven, maar dat het in het tweetalige Brussel bijna volledig moet afleggen tegen het Frans, vooral in het ziekenhuis en in de supermarkt. De verschillen tussen moedertaalsprekers en niet-moedertaalsprekers vallen het meest op voor Friesland; daar is er een sterke beweging van moedertaalsprekers van het Fries die in bijna alle situaties, in de mate van het mogelijke, hun moedertaal spreken.

In paragraaf 4.2.4 wordt er aandacht besteed aan de talen die moedertaalsprekers en niet-moedertaalsprekers in de bovenstaande sociale situaties om zich heen *horen*.

4.2.3 Taalkeuze in religie

De taalkeuze van mensen in hun naaste omgeving omvat ook de taalkeuzes die zij maken in de beoefening van hun geloofsovertuiging, indien zij die hebben. In tegenstelling tot sociale contacten die men heeft in de buurt of in de supermarkt, zijn de contacten die iemand heeft bij de beoefening van zijn/haar geloofsovertuiging veel minder vrijblijvend, het zijn contacten tussen gelijkgezinden. Religie is bovendien vaak verbonden aan een bepaalde afkomst. Men zou kunnen verwachten dat bijvoorbeeld niet-moedertaalsprekers van het Nederlands hun eigen taal vaker en meer gebruiken binnen het domein van de religie dan binnen andere sociale domeinen⁵¹, omdat zij in het kader van religieuze bijeenkomsten meer contact hebben met mensen met dezelfde achtergrond en afkomst. Daarom maken we binnen de bespreking van dit domein ook het onderscheid tussen moedertaalsprekers en niet-moedertaalsprekers (zie (b)). In deze paragraaf proberen we de volgende vragen te beantwoorden:

- Welke taal gebruiken de StaatNed-panelleden in de beoefening en beleving van hun religie? (a)
- Welke taal gebruiken moedertaalsprekers versus niet-moedertaalsprekers in de beoefening en beleving van hun specifieke geloofsovertuiging? (b)

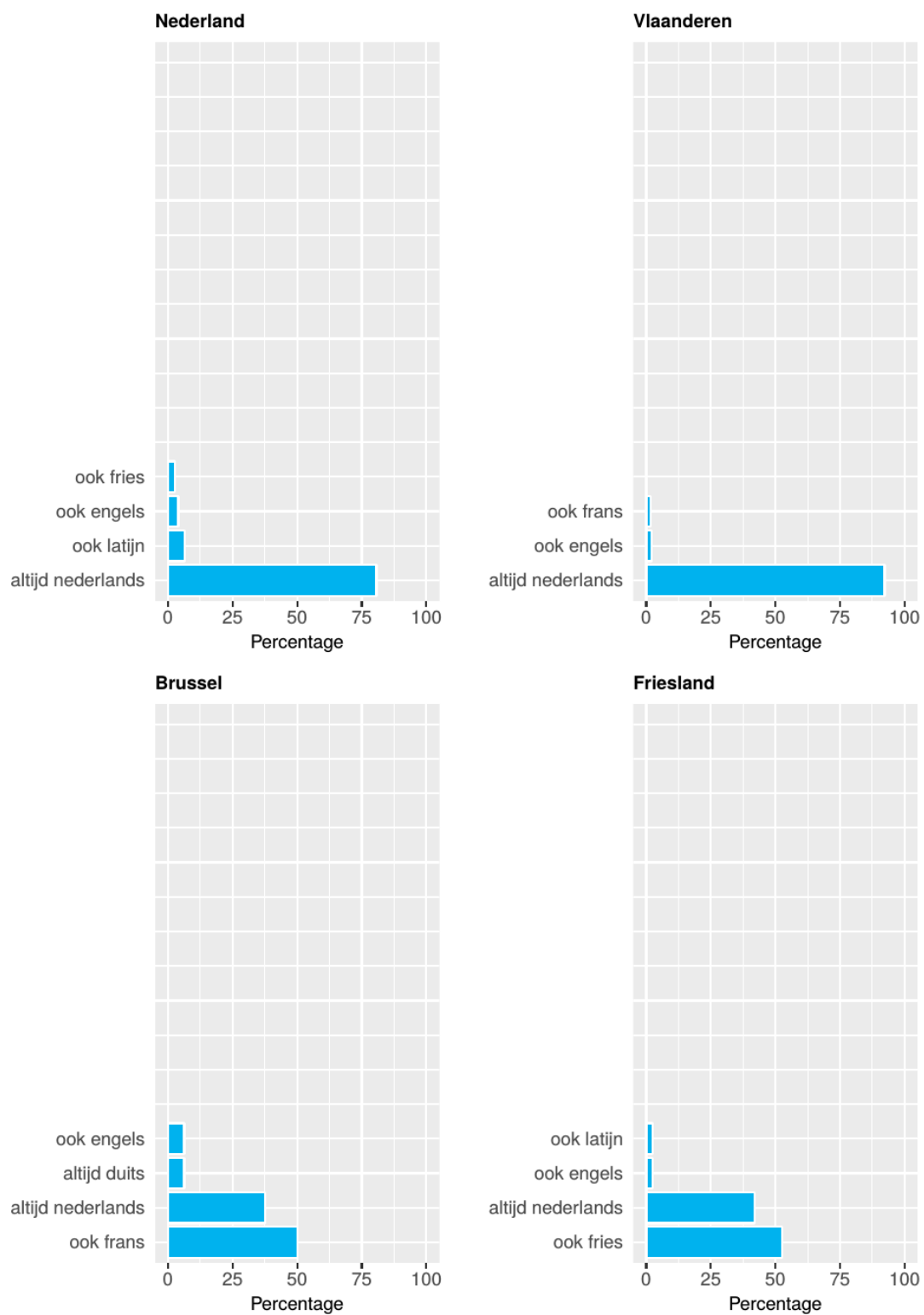
a. Welke taal gebruiken de StaatNed-panelleden in de beoefening en beleving van hun religie?

Hoewel het voor de bespreking van taalkeuzes in religie vooral interessant is om per geloofsovertuiging de antwoorden van de StaatNed-panelleden in kaart te brengen (zie (b)), willen we eerst een **algemeen beeld** schetsen van de taalkeuzes die de StaatNed-panelleden maken in de beoefening van hun religie. Op basis van die algemene resultaten kan namelijk het best een vergelijking gemaakt worden tussen de staat van het Nederlands (en van andere talen) in religie en de staat van het Nederlands in de naaste omgeving.

Aan de panelleden die aangaven een bepaald geloof aan te hangen, werd onder andere gevraagd **welke taal** zij gebruiken **in een religieuze ceremonie** (zie figuur 75). Een erg hoog percentage deelnemers uit Nederland en Vlaanderen geeft aan altijd Nederlands te gebruiken in religieuze ceremonieën, in Nederland is dat 80,7%, in Vlaanderen 92,3%. In Nederland worden verder vooral nog Latijn (6,5%), Engels (4%) en Fries (2,6%) gebruikt, in Vlaanderen zijn dat vooral het Engels (2%) en het Frans (1,6%) (én allerlei andere talen, maar die scoren allemaal minder dan 1%). In Brussel en Friesland is het percentage deelnemers dat altijd Nederlands gebruikt bij een religieuze bijeenkomst een stuk lager: in Brussel is dat slechts 37,5% en voert het Frans de boventoon met 50% (verder ook nog 6,2% Duits en 6,2% Engels); in Friesland domineert het gebruik van Nederlands en Fries (52,6%) en geeft 42,1% aan altijd Nederlands te gebruiken (naast 2,6% Engels en 2,6% Latijn).

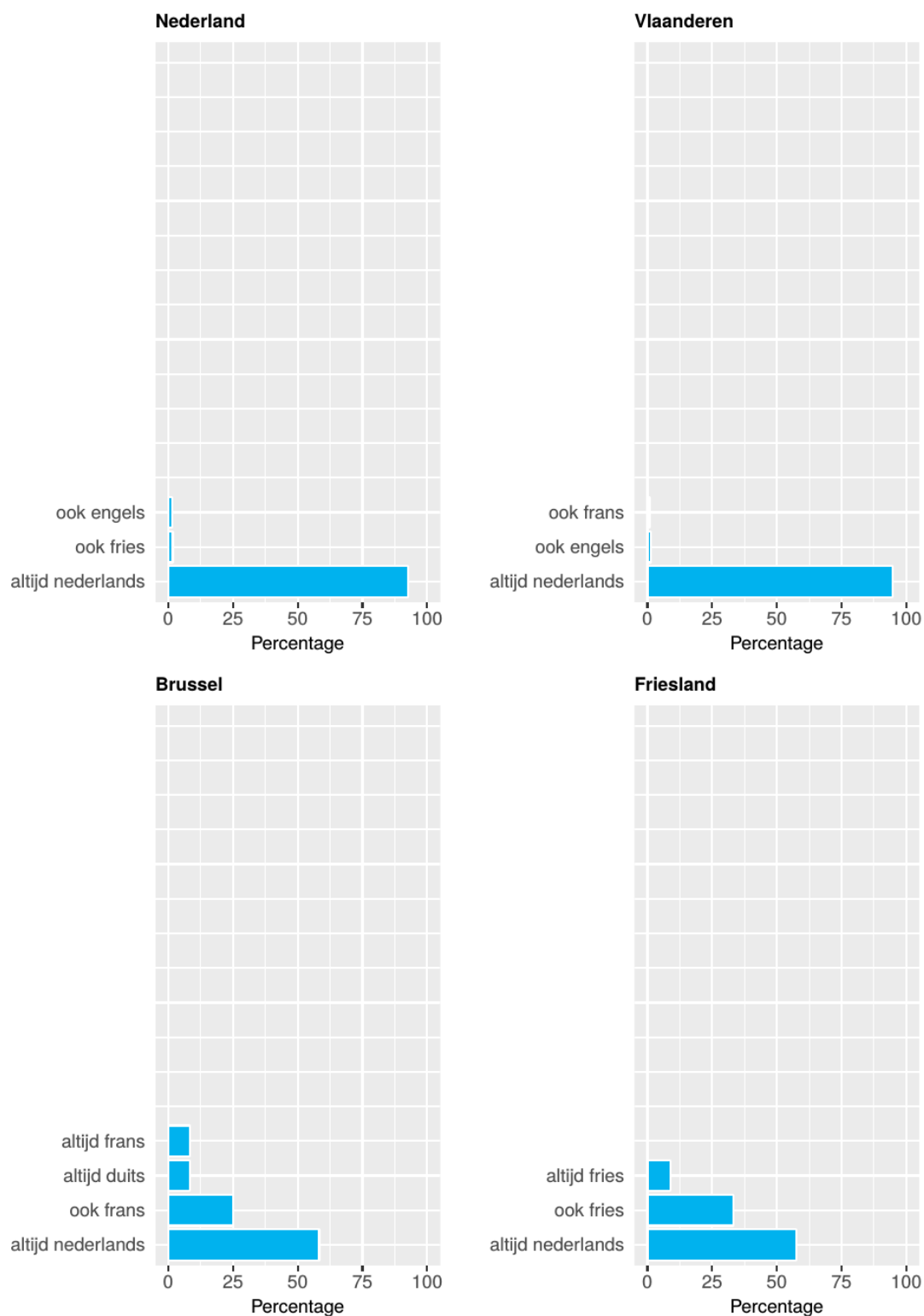
---

⁵¹ Ruimte voor het gebruik van de eigen taal kan natuurlijk wel beperkt worden indien er sprake is van rituele taal zoals het Latijn en (in mindere mate) het Grieks in de Rooms-Katholieke kerk of het Sanskriet in het hindoeïsme.

Figuur 75: In een religieuze ceremonie gebruik ik...

Verder peilde de enquête ook naar de **taalkeuze** van de panelleden wanneer zij **met** hun **religieuze leider** spreken (zie figuur 76). Van de Nederlandse en Vlaamse panelleden zegt bijna iedereen altijd Nederlands te spreken met hun religieuze leider: voor Nederland is dat 92,6% van de deelnemers, voor Vlaanderen 94,7%. Daarnaast worden vooral nog Fries (1,8%) en Engels (1,6%) gebruikt in Nederland (buiten Friesland), en Engels (1,4%) en Frans (1%) in Vlaanderen. In het tweetalige Brussel en Friesland moet het Nederlands zijn plaats opnieuw meer delen met andere talen. In Brussel geeft 58,3% aan altijd Nederlands te spreken met de religieuze leider, maar ook Frans scoort redelijk hoog met 25%. In Friesland spreekt 57,6% altijd Nederlands, 33,3% naast Nederlands ook Fries en 9,1% altijd Fries.

Figuur 76: Met mijn religieuze leider spreek ik...

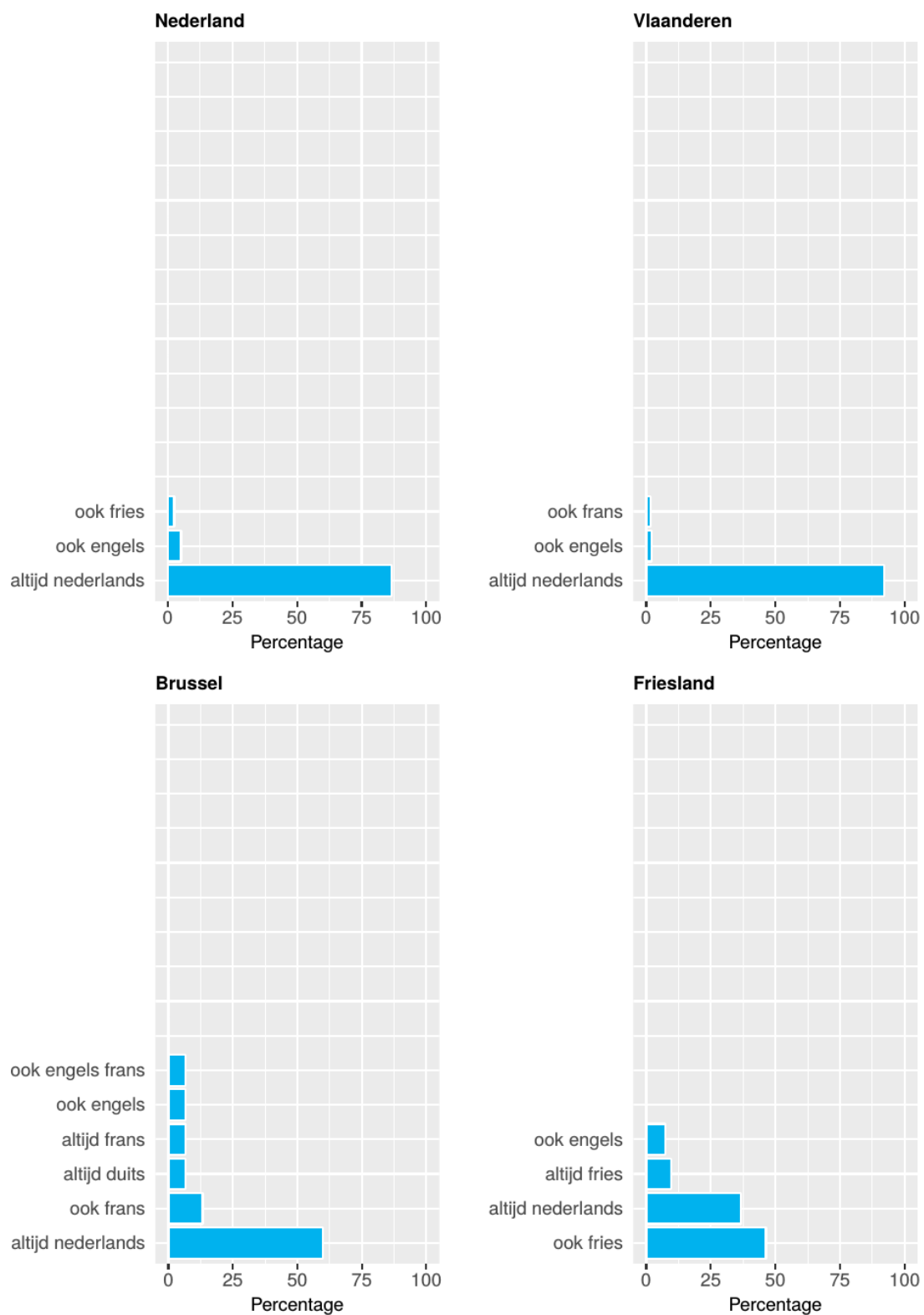
Ook naar het **taalgebruik met geloofsgenoten** werd gevraagd (zie figuur 77). Het taalgebruik met geloofsgenoten wijkt niet erg veel af van dat met de religieuze leider. 86,6% van de Nederlandse en 92,2%

van de Vlaamse panelleden zegt altijd Nederlands te spreken met geloofsgenoten. In Nederland worden verder naast het Nederlands vooral het Engels (5,2%) en Fries (2,5%) gebruikt, in Vlaanderen het Engels (2,1%) en Frans (1,8%).

Hoewel het Turks in deze (0,9%) en de twee bovengenoemde situaties (resp. 0,6% en 0,9%) in Vlaanderen weliswaar onder de 1% scoort, komt het wel steeds relatief hoog op de 'ranglijst' van gebruikte talen in Vlaanderen. In paragraaf 4.2.1 stelden we vast dat bij niet-moedertaalsprekers in Vlaanderen steeds meer Turks gesproken werd naarmate de deelnemers jonger waren (nl. meer in de jongste leeftijdsgroep dan in de oudere groepen). Voor zover dat duidt op een toename van het gebruik van het Turks onder jongeren, heeft het mogelijk te maken met een soort "*back to the roots*"-gevoel. Misschien speelt religie hierin ook een rol. In dat opzicht is de redelijk hoge positie van het Turks in Vlaanderen in de hierboven besproken religieuze situaties toch noemenswaardig.⁵²

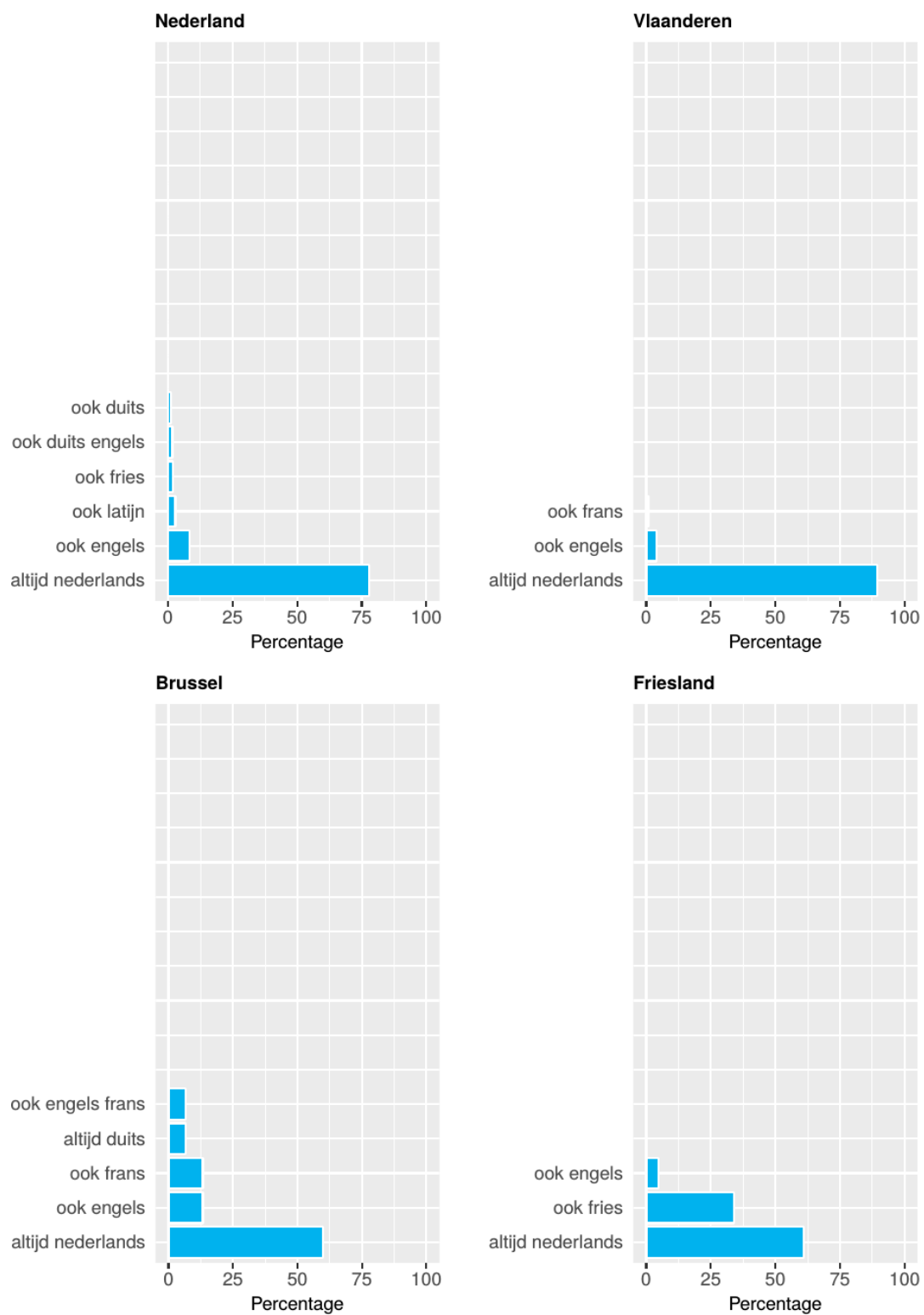
---

⁵² Vergelijk deze Vlaamse gegevens met de situatie in Nederland. In een artikel over het Nederlands als taal in de moskee uit 2011 blijkt dat er in Nederland "[b]innen de Turkse gemeenschap [...] toch wat sterker [wordt] vastgehouden aan de Turkse taal. Marokkaanse jongeren communiceren op Facebook in het Nederlands, Turkse jongeren doen dat in het Turks." (Bron: <http://www.nu.nl/binnenland/2701356/nederlandse-taal-rukt-in-moskeeen.html>)

Figuur 77: Met geloofsgenoten spreek ik...

Een vraag die niet zozeer betrekking had op de taal die de StaatNed-panelleden *gebruiken* in religieuze aangelegenheden, maar meer op hun perceptie, was de vraag **naar de taal die gebruikt wordt in literatuur van de religie** (zie figuur 78). Nederlands voert de boventoon in de religieuze literatuur: in Nederland zegt 77,7% van de deelnemers dat literatuur van hun religie altijd in het Nederlands is, in Vlaanderen is dat 89,3%, in Brussel 60% en in Friesland 61%. Engels (gecombineerd met Nederlands) staat op de tweede plaats in Nederland (met 8,3%), Vlaanderen (met 4,1%) en Brussel (met 13,3%). In Friesland neemt Fries (gecombineerd met Nederlands) de tweede plaats in (34,1%), Engels (gecombineerd met Nederlands) volgt met 4,9%. Talen die ook nog boven 1% uitkomen zijn voor Nederland Latijn, Fries en Duits, voor Vlaanderen Frans en voor Brussel Frans en Duits.

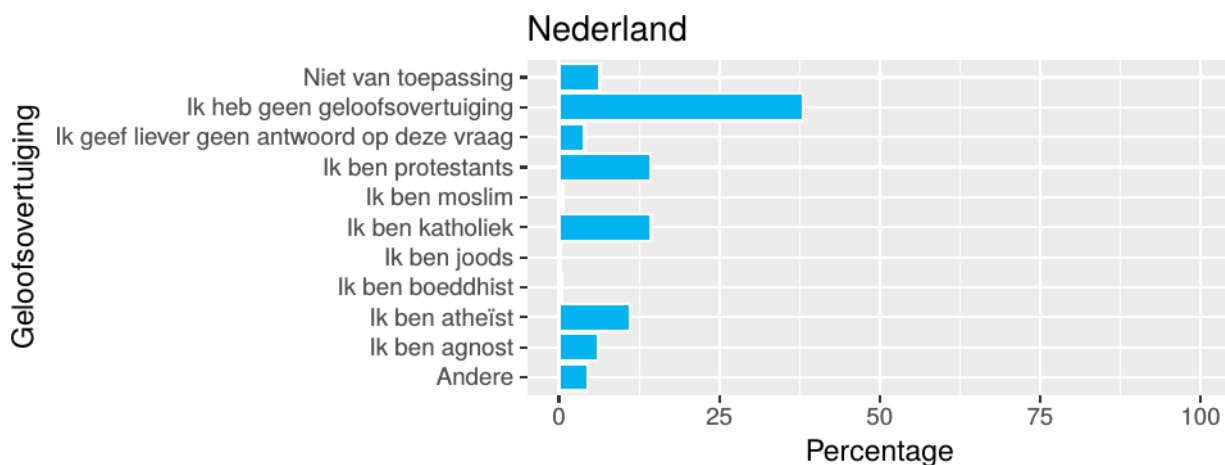
Figuur 78: Literatuur van mijn religie is in het...

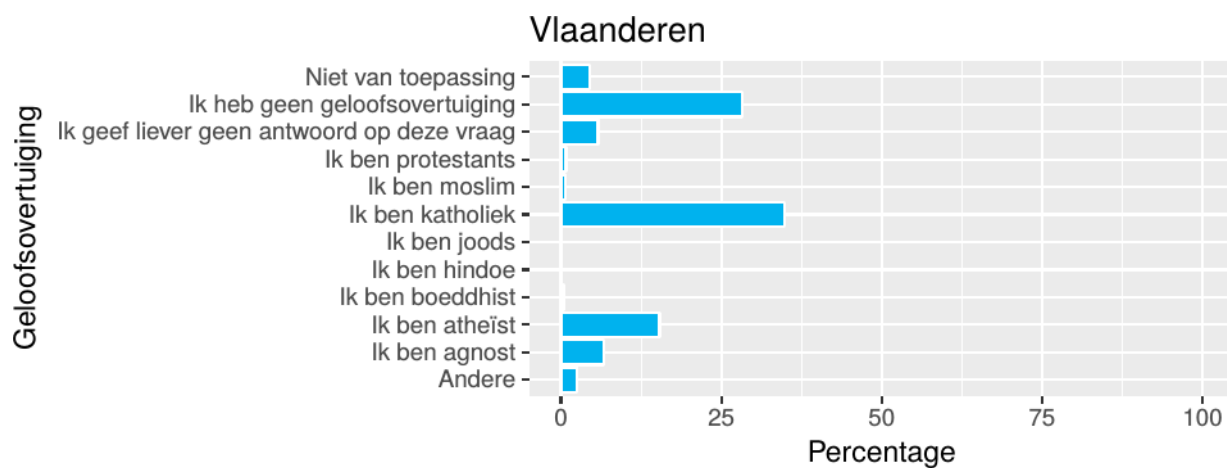
Als we de taalkeuzes van de StaatNed-panelleden in religieuze aangelegenheden vergelijken met de taalkeuzes in de naaste omgeving in het algemeen (zie hierboven, figuren 1 en 67) zijn er geen erg grote verschillen. **Net als in de naaste omgeving (dus bijvoorbeeld in contact met familie, vrienden, burens, de huisarts, etc.), is het Nederlands in Nederland en Vlaanderen de meest gebruikte taal in religieuze aangelegenheden**, met percentages van minstens 80% maar vaker nog meer dan 90%. Engels en Fries nemen verder nog een redelijk hoge plaats in in Nederland; in Vlaanderen zijn dat Engels en Frans. **In het tweetalige Brussel en Friesland wordt zowel in de naaste omgeving als in een religieuze context minder vaak uitsluitend Nederlands gebruikt, maar toch nog in ongeveer 50% van de gevallen.** In Brussel speelt Frans uiteraard ook een grote rol, in Friesland neemt het Fries een voorname plaats in.

b. Welke taal gebruiken moedertaalsprekers versus niet-moedertaalsprekers in de beoefening en beleving van hun specifieke geloofsovertuiging?

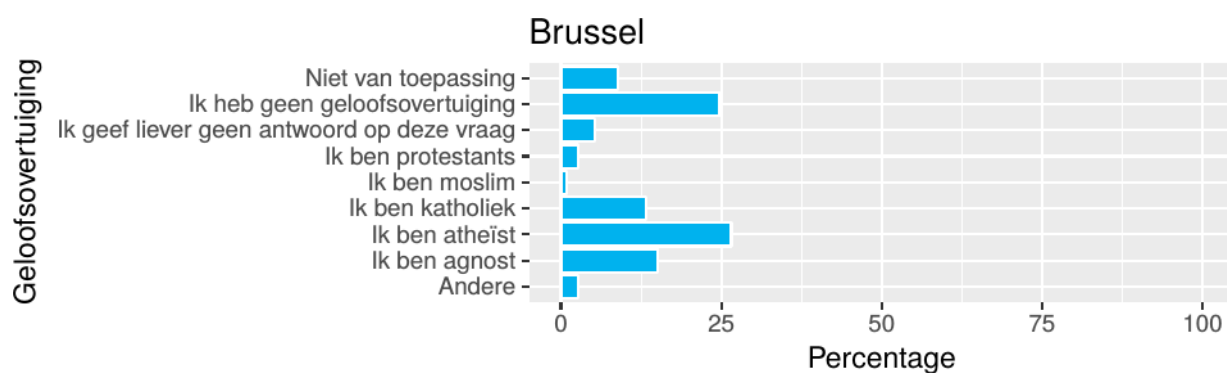
Alvorens, per geloofsovertuiging, in te gaan op de taalkeuzes die moedertaalsprekers vs. niet-moedertaalsprekers maken bij de beoefening van hun geloof, bekijken we eerst de verdelingen van de verschillende geloofsovertuigingen per regio (zie figuren 79, 80, 81 en 82). Figuur 79 laat zien dat de meerderheid van de Nederlandse panelleden (38,1%) geen geloofsovertuiging zegt te hebben. Daarna volgen de protestantse en katholieke deelnemers met elk 14,3%. Het aantal panelleden dat antwoordt moslim, boeddhist, of joods te zijn, is erg klein (respectievelijk 0,6%, 0,4% en 0,3%). 4,5% van de Nederlandse deelnemers gaf een andere religie op. Uit figuur 80 blijkt dat in Vlaanderen een vrij groot aantal van de panelleden katholiek is, het gaat om 34,9%. 28,2% geeft aan geen geloofsovertuiging te hebben. Verder is 0,8% van de Vlaamse panelleden protestants, 0,7% moslim, 0,5% boeddhist, en slechts 0,06% joods. In Brussel (figuur 81) is het grootste deel van de StaatNed-panelleden atheïst (26,5%) of zonder geloofsovertuiging (24,8%); 13,3% van de deelnemers is er katholiek, 2,7% is er protestants en 0,9% is er moslim. In Friesland (figuur 82) ten slotte heeft het grootste deel van de deelnemers (42,9%) geen geloofsovertuiging, 21,8% is er protestants, en 5,3% is katholiek.

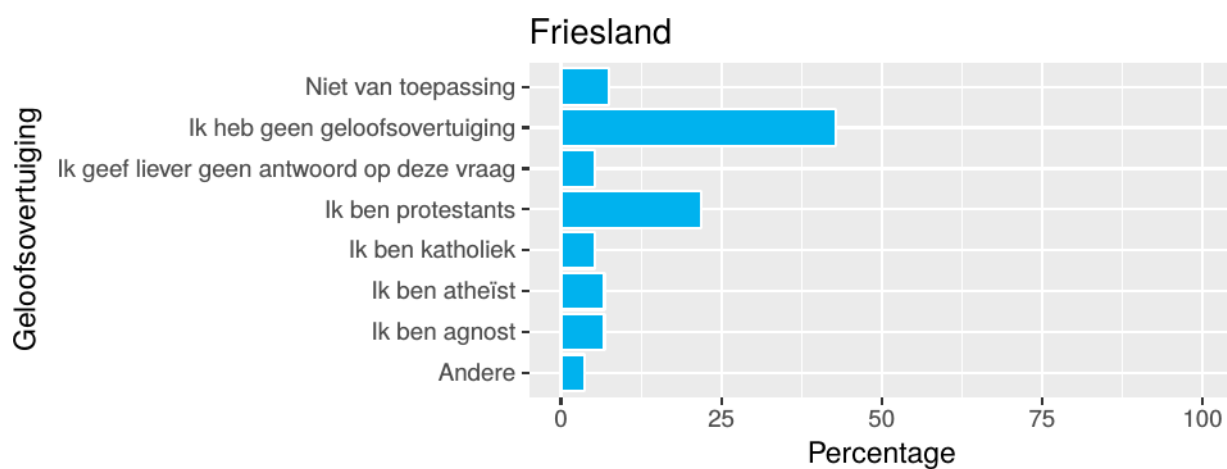
Figuur 79: Nederland - Heeft u een geloofsovertuiging?

Figuur 80: Vlaanderen - Heeft u een geloofsovertuiging?

Figuur 81: Brussel - Heeft u een geloofsovertuiging?

Figuur 82: Friesland - Heeft u een geloofsovertuiging?

In wat volgt gaan we in op de taalkeuzes van de StaatNed-panelleden in de beoefening van hun religie. We bespreken dit geloof per geloof en maken per geloofsovertuiging een onderscheid tussen de resultaten van de moedertaalsprekers en die van de niet-moedertaalsprekers. De vier verschillende vragen die in verband met religie gesteld werden in de online enquête zijn:

- In een religieuze ceremonie gebruik ik...
- Met mijn religieuze leider spreek ik...
- Met geloofsgenoten spreek ik...
- Literatuur van mijn religie is in het...

Ze zijn in de bespreking hieronder steeds samengevat in één overzichtsgrafiek (per geloof en per moedertaal), omdat een bespreking van elke vraag apart voor de verschillende geloofsovertuigingen en voor de moedertaal- vs. niet-moedertaalsprekers te uitgebreid en daardoor wellicht onleesbaar zou worden. Indien relevant echter, zullen wij naar specifieke resultaten bij deze vragen verwijzen. De volgende geloofsovertuigingen komen aan bod:

- protestantisme
- rooms-katholicisme
- boeddhisme
- jodendom
- islam

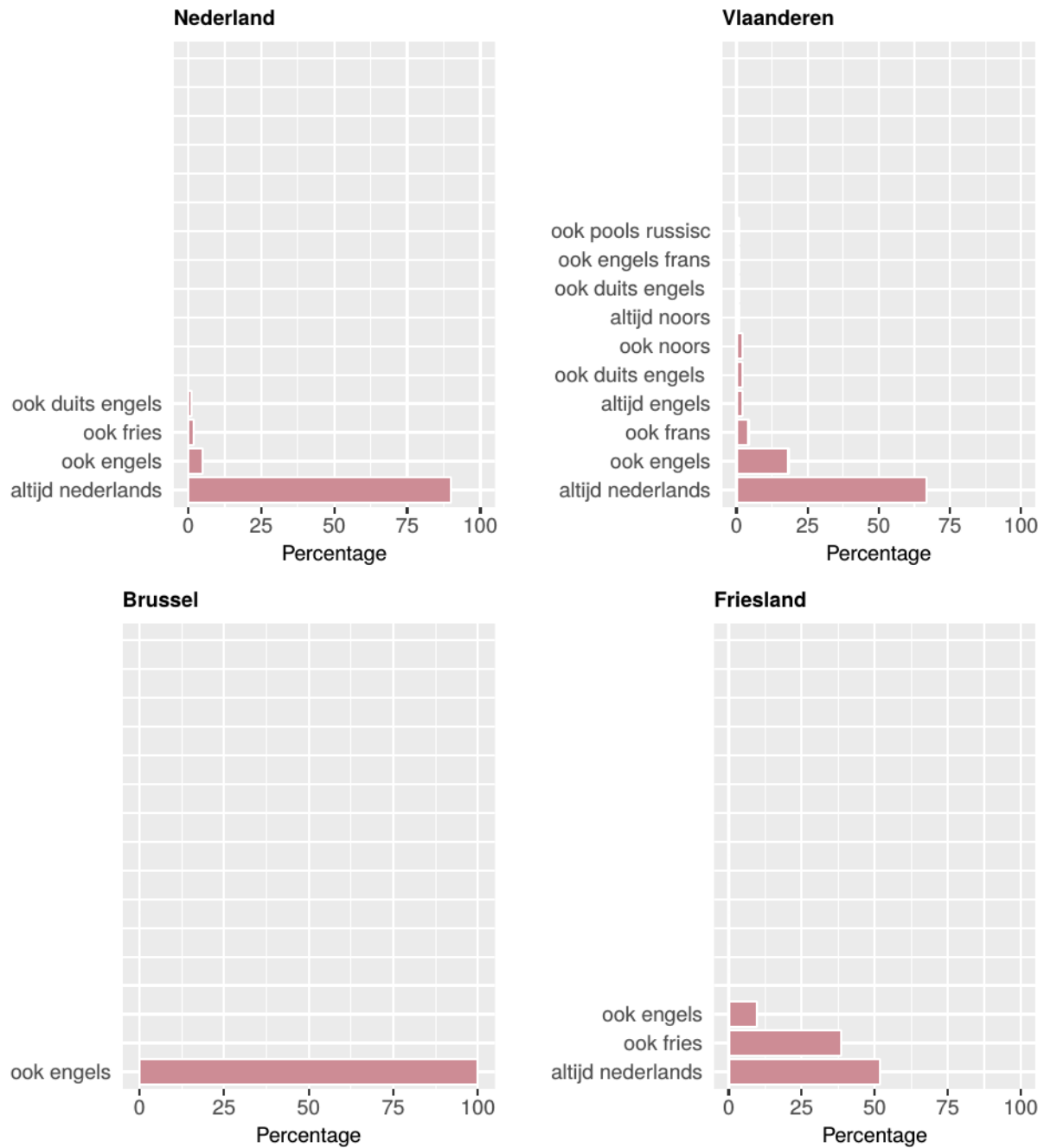
Protestantisme

Figuur 83 laat de taalkeuzes van moedertaalsprekende protestanten zien voor Nederland, Vlaanderen, Brussel en Friesland. **Voor de protestantse deelnemers die moedertaalspreker van het Nederlands zijn, is het Nederlands de meest gebruikte taal in religieuze aangelegenheden in Nederland (89,8% kiest voor 'altijd Nederlands'), Vlaanderen (66,7% kiest voor 'altijd Nederlands') en Friesland (51,9% kiest voor 'altijd Nederlands').** Alleen voor Brussel is dit anders, daar geeft 100% van de respondenten aan Nederlands en Engels te gebruiken, maar aangezien het hier om de resultaten van slechts 3 panelleden gaat, moeten we deze cijfers met zoveel voorzichtigheid interpreteren dat we er verder geen aandacht aan besteden. **Er is een duidelijk verschil tussen Nederland (89,8% altijd Nederlands) en Vlaanderen (66,7% altijd Nederlands), in die zin dat er in Vlaanderen meer andere talen naast het Nederlands worden gebruikt in religieuze aangelegenheden van protestanten.** Dat is in de eerste plaats het Engels (18,3%) en het Frans (4,3%), maar ook Duits, Noors, Grieks, Pools en Russisch worden genoemd. In Nederland wordt er door maar 5% van de deelnemers aangegeven dat ze ook Engels gebruiken, door 1,8% ook Fries, en door 1% ook Duits én Engels (alle andere talen worden minder dan 1% van de gevallen gebruikt). **Dat er in Vlaanderen meer Engels gebruikt wordt in religieuze aangelegenheden van protestanten kan worden verklaard vanuit het feit dat Vlaanderen aanzienlijk minder protestanten telt dan Nederland (vgl. figuren 79 en 80 hierboven, waaruit bleek dat 14,3% van de Nederlandse panelleden protestants is tegenover 0,8% van de Vlaamse deelnemers).** Doordat er minder kerken voor protestanten zijn in Vlaanderen en doordat de protestantse kerken vaker in grotere plaatsen (steden) gevestigd zijn, worden ze gekenmerkt

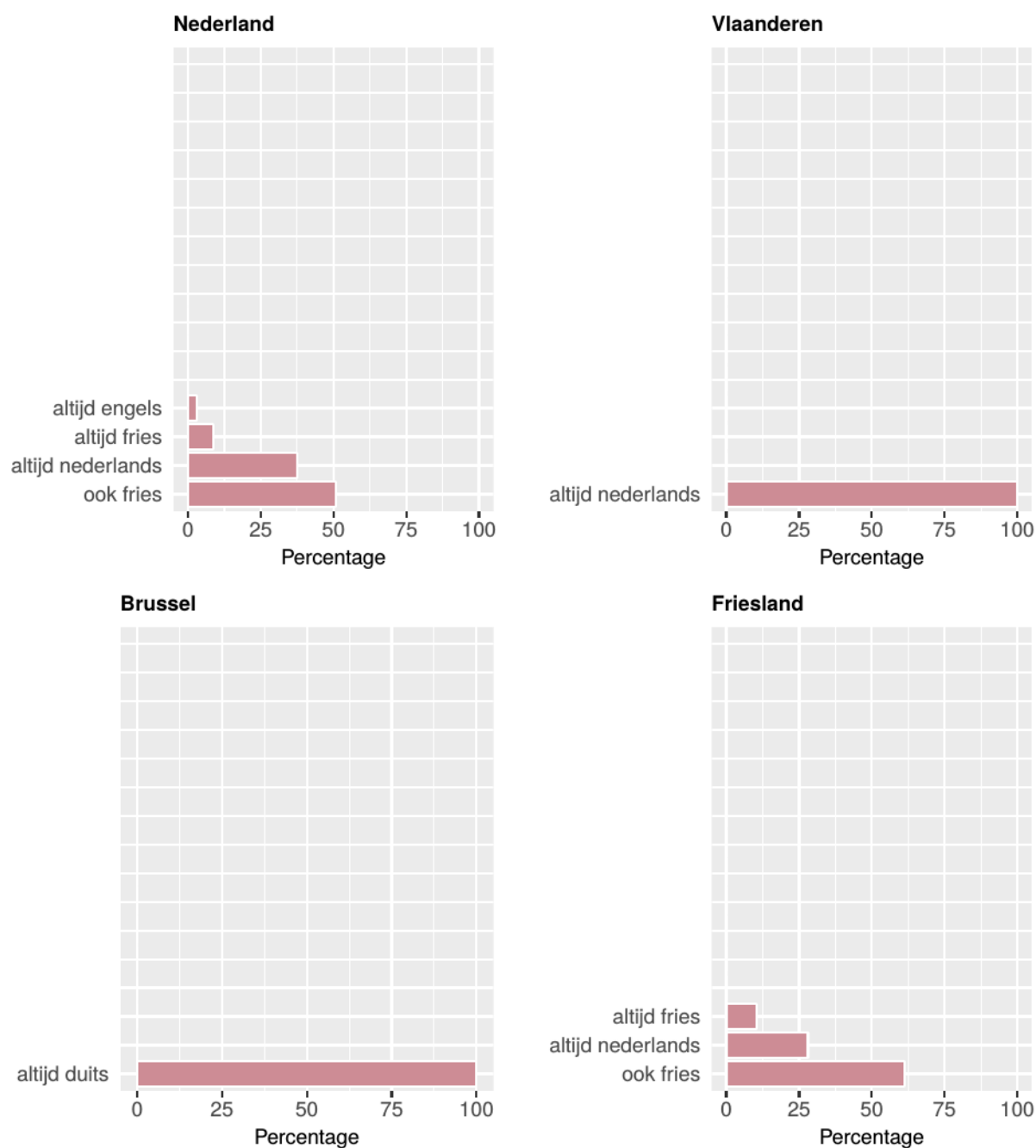
door sterkere variatie in de talige achtergronden van de kerkbezoekers en een meer uitgesproken multicultureel karakter. Het is dan ook logisch dat er vaker Engels (of een andere taal) gebruikt wordt. Overigens wordt het hoge percentage voor Engels vooral bepaald door de vraag naar de literatuur van de religie: in Vlaanderen geeft 25% van de protestantse respondenten namelijk aan dat literatuur van hun religie ook in het Engels is.

In Friesland wordt door ongeveer de helft (51,9%) van de moedertaalsprekers van het Nederlands die het protestantisme aanhangen, aangegeven dat ze altijd Nederlands gebruiken in religieuze aangelegenheden, 38,5% gebruikt daarnaast ook Fries, en 9,6% ook Engels.

Het aantal protestantse panelleden met een andere moedertaal dan het Nederlands (figuur 84), is 2 voor Vlaanderen, en 4 voor Brussel. In beide gevallen is het aantal te klein om conclusies uit te trekken. **Voor Nederland zien we dat 50,7% van de protestantse niet-moedertaalsprekers naast Nederlands ook Fries gebruikt in religieuze aangelegenheden, en 8,7% altijd Fries.** Dit laatste is niet zo verwonderlijk, aangezien het merendeel van de niet-moedertaalsprekers in Nederland Friestalig is. Het aantal panelleden dat aangeeft altijd Nederlands te gebruiken (37,7%) is in de minderheid. In Friesland liggen de percentages voor het gebruik van het Fries uiteraard nog iets hoger: 61,4% van de protestantse Frietaligen zegt naast Nederlands ook Fries te gebruiken, 10,5% gebruikt altijd Fries en 28,1% gebruikt altijd Nederlands.

Figuur 83: Protestantisme - Welke taal gebruikt de moedertaalspreker in religieuze aangelegenheden?

Figuur 84: Protestantisme - Welke taal gebruikt de niet-moedertaalspreker in religieuze aangelegenheden?

Rooms-katholicisme

De taalkeuzes die katholieke panelleden maken in de beoefening van hun geloof, worden voorgesteld in figuren 85 en 86. In figuur 85 zien we de resultaten voor de moedertaalsprekers van het Nederlands. In Nederland, Vlaanderen en Friesland geeft minstens 80% van de betreffende deelnemers aan altijd Nederlands te gebruiken bij religieuze aangelegenheden (respectievelijk 89,6%, 96,4% en 85,7%). **Onder**

moedertaalsprekers is het katholieke geloof dus in sterke mate een ‘Nederlandstalig’ geloof; dat is zeker het geval in Vlaanderen. Alleen in het tweetalige Brussel – dat de facto *meertalig* is – wordt er minder uitsluitend Nederlands gesproken (51,3%), omdat daar ook ruimte is voor het Frans (35,9% ook Frans; 5,1% altijd Frans) en voor het Engels (5,1% ook Engels en Frans; 2,6% ook Engels). **Opvallend is verder dat er in Nederland en Friesland meer deelnemers aangeven dat er ook Latijn gebruikt wordt in zaken die het katholieke geloof aangaan** (respectievelijk 5,3% en 3,6%) dan in Vlaanderen (0,4%) of Brussel (0%). Voor dit verschil hebben we geen verklaring behalve de hypothese dat de conservatieve vormen van het katholicisme in Nederland mogelijk iets sterker zijn dan in Vlaanderen. Het Engels neemt (afgezien van Brussel) onder katholieke Nederlandstalige panelleden maar een kleine plaats in, namelijk 1,1% in Nederland, 0,8% in Vlaanderen en 0% in Friesland.

Als we de gegevens van de katholieke moedertaalsprekers vergelijken met die van de protestantse respondenten (vgl. figuur 85 met figuur 83), **dan zien we dat er in Nederland een even groot deel van de protestantse panelleden als van de katholieke panelleden aangeeft altijd Nederlands te gebruiken** (resp. 89,8% en 89,6%).⁵³ **In Vlaanderen is er wel een duidelijk verschil: terwijl maar 66,7% van de protestantse deelnemers altijd Nederlands gebruikt, is dat bij de katholieken 96,4%.** De reden hiervoor hebben we hierboven al aangehaald; er zijn in Vlaanderen namelijk maar weinig protestantse geloofsgemeenschappen terwijl er heel veel katholieke kerken zijn. **De protestantse kerken zijn vaak in steden gevestigd en trekken mede daardoor een publiek met sterke onderlinge verschillen in de talige achtergrond.** Daarentegen huisvest bijna elk Vlaams dorp wel een katholieke kerk, waardoor de geloofsgemeenschap vaak bestaat uit mensen van de lokale gemeenschap die doorgaans allen moedertaalsprekers van het Nederlands zijn, op enkele uitzonderingen na. **In Friesland geven meer protestantse moedertaalsprekers van het Nederlands aan dat er ook Fries gebruikt wordt (38,5%) in religieuze aangelegenheden dan katholieke panelleden (10,7%).** Mogelijkerwijs zijn er in de protestantse kerk in Friesland meer moedertaalsprekers van het Fries dan in de katholieke kerk in Friesland.⁵⁴ Moedertaalsprekers van het Nederlands zullen meer Fries gebruiken naarmate er meer Friestalige geloofsgenoten aanwezig zijn. Een aanwijzing hiervoor is dat het verschil tussen protestantse en katholieke panelleden in Friesland vooral tot uiting komt in de antwoorden op de vraag ‘Met geloofsgenoten spreek ik...’: 42,9% van de protestantse Nederlandstaligen in Friesland geeft aan ook Fries te spreken met geloofsgenoten, terwijl dat er bij de katholieke Nederlandstaligen maar 14,3% zijn.

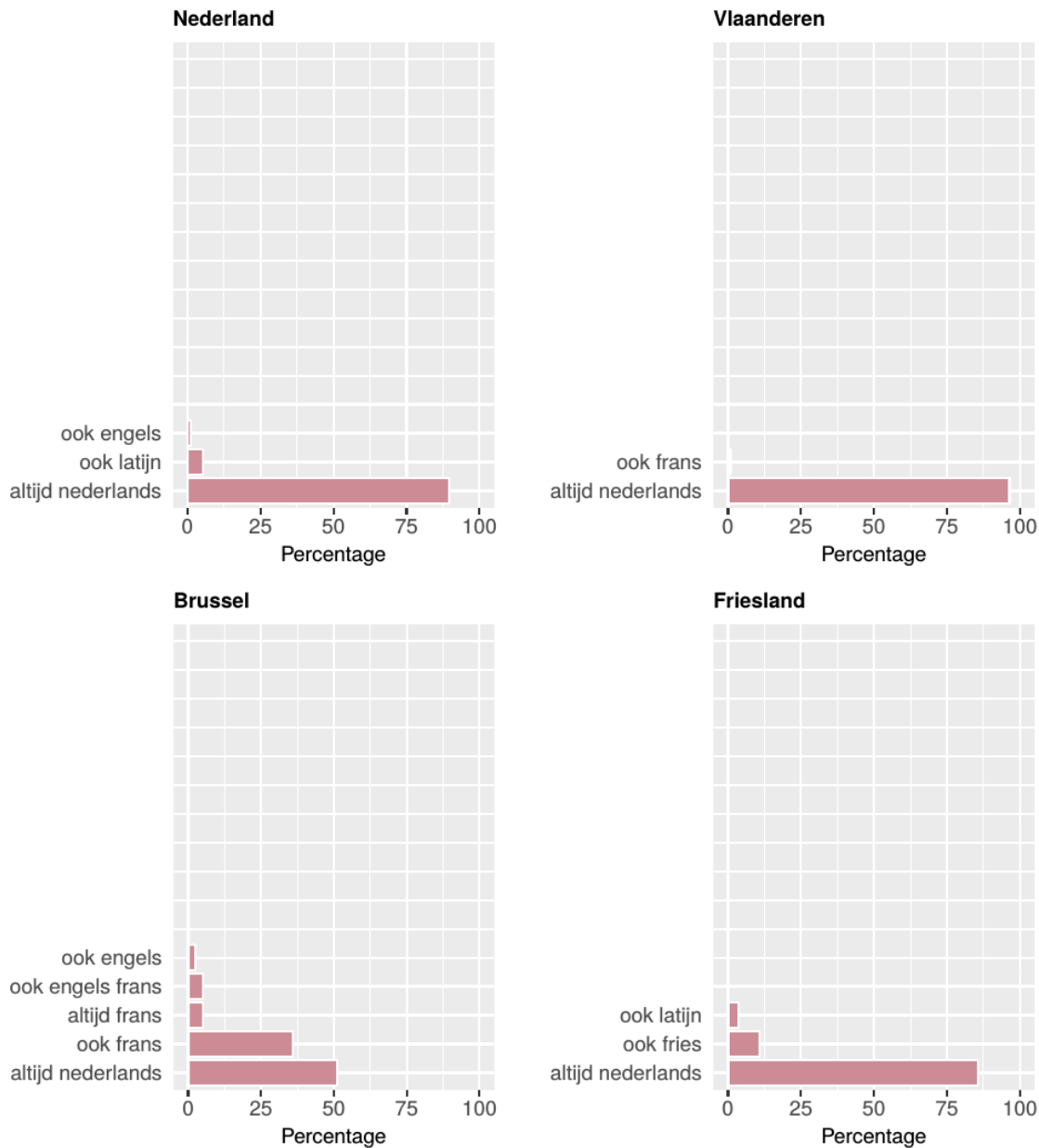
Figuur 86 geeft de resultaten weer voor de katholieke anderstalige deelnemers. Voor Friesland zijn er geen gegevens; voor Brussel waren er maar 4 respondenten, wat te weinig representatief is. Daarom bespreken we hier enkel Nederland en Vlaanderen. **In katholieke aangelegenheden in Nederland en Vlaanderen wordt veel minder uitsluitend Nederlands gebruikt onder niet-moedertaalsprekers van het Nederlands dan het geval is bij moedertaalsprekers:** in Nederland geeft 41,9% aan altijd Nederlands te spreken (vs. 89,6% van de moedertaalsprekers) en in Vlaanderen is dat 50% (vs. 96,4% van de moedertaalsprekers).

---

⁵³ Merk daarbij op dat in Nederland protestanten en katholieken in even grote mate (namelijk 14,3%) deelnamen aan de online enquête.

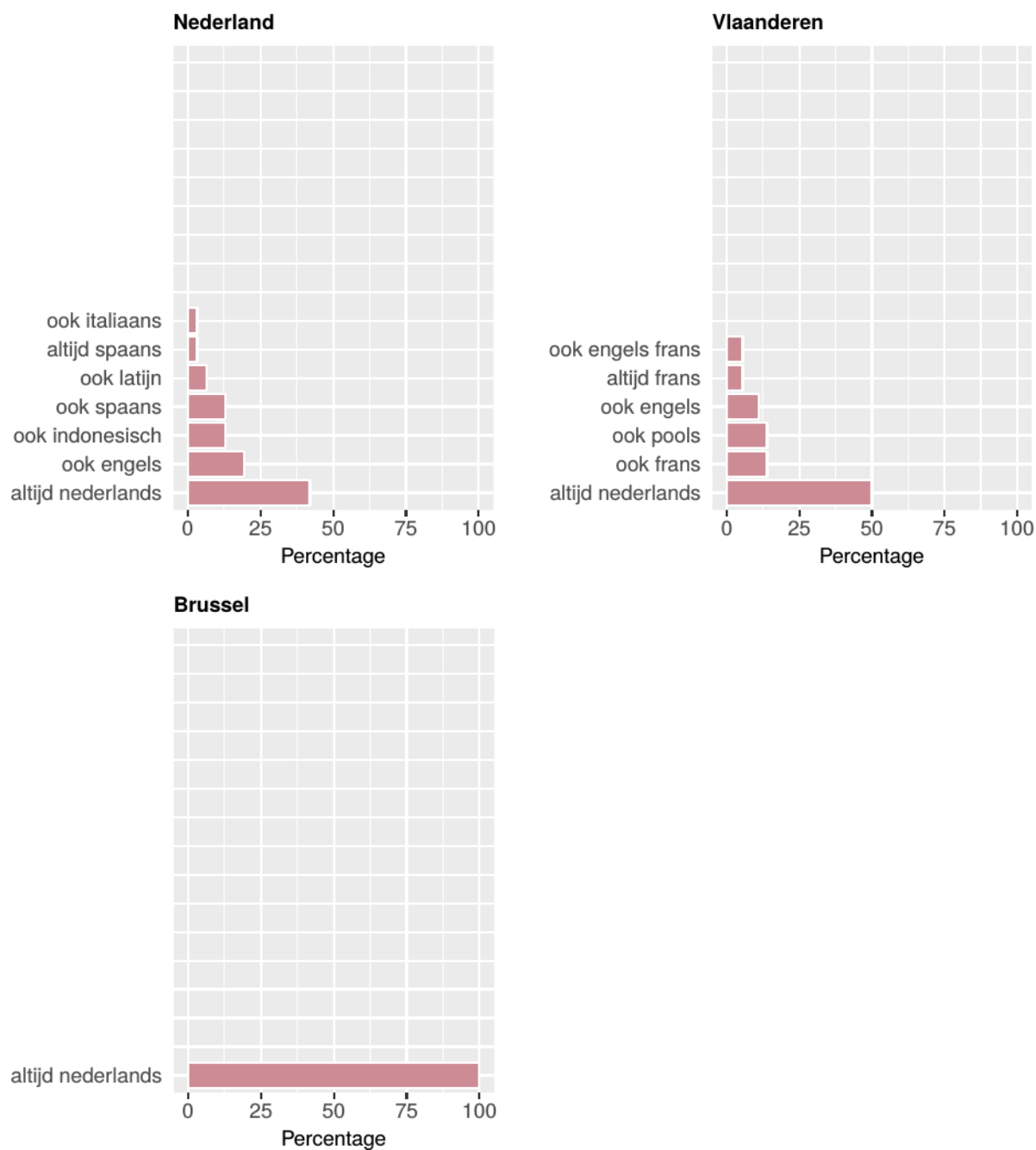
⁵⁴ Afgezien van het feit dat er in het (noord)westen van Friesland een rooms-katholieke enclave van enkele dorpen is.

Verder nemen in Nederland het Engels (19,4%), het Indonesisch (12,9%) en het Spaans (ook Spaans: 12,9%, altijd Spaans: 3,2%) ook een voorname plaats in, en ook Latijn (6,5%) en Italiaans (3,2%) worden genoemd. Opvallend is dat in de antwoorden van de Nederlandse niet-moedertaalsprekers normaal gesproken het Fries vaak naar voren komt als een belangrijke taal, maar in deze resultaten komt het Fries niet voor, ondanks het feit dat de meeste anderstalige panelleden in Nederland Friestalig zijn. Dit geeft aan dat er onder de Friestalige panelleden maar weinig katholieken zijn. Onder Vlaamse katholieke anderstaligen wordt naast het Nederlands vooral Frans (ook Frans: 13,9%, altijd Frans: 5,6%), Pools (13,9%) en Engels (ook Engels: 11,1%, ook Engels en Frans: 5,6%) gesproken.

Figuur 85: Rooms-katholicisme - Welke taal gebruikt de moedertaalspreker in religieuze aangelegenheden?

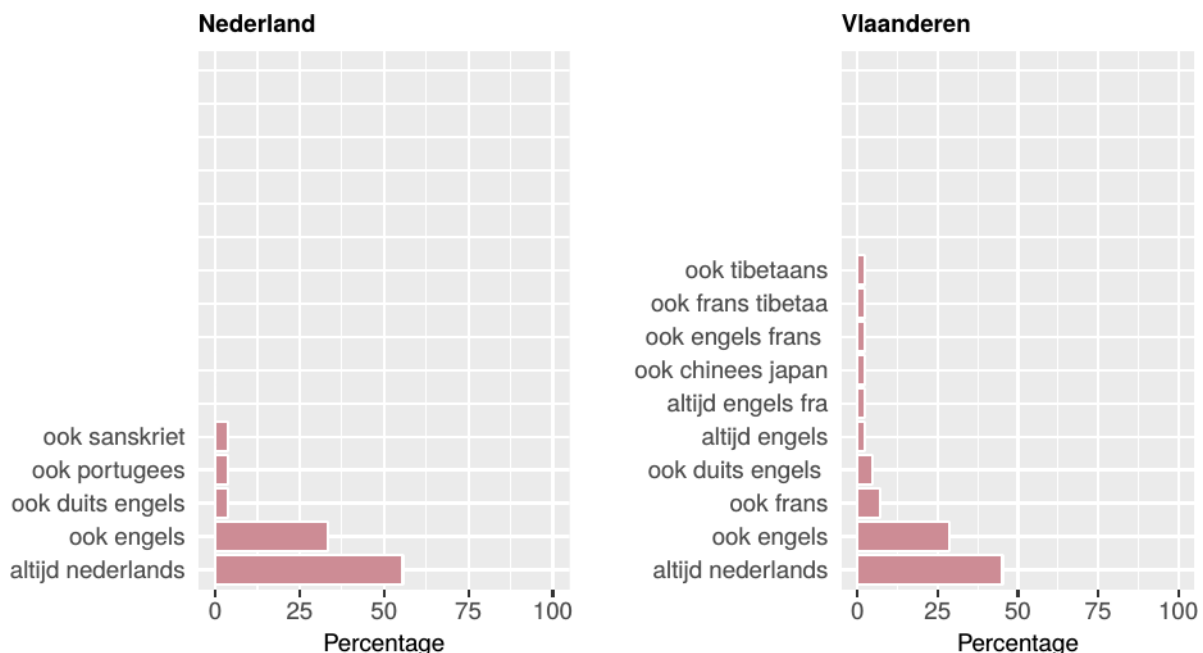

Figuur 86: Rooms-katholicisme - Welke taal gebruikt de niet-moedertaalspreker in religieuze aangelegenheden?

Boeddhisme

Voor het boeddhisme zijn er enkel gegevens beschikbaar van Nederlandse en Vlaamse moedertaalsprekers (zie figuur 87), voor Brussel en Friesland en voor anderstaligen zijn er geen gegevens. Het valt op dat het percentage van boeddhistische moedertaalsprekers dat aangeeft altijd Nederlands te gebruiken in religieuze aangelegenheden zowel in Nederland als Vlaanderen relatief laag is vergeleken met

protestantse of katholieke moedertaalsprekers; voor Nederland is dat 55,6%, voor Vlaanderen 45,2%. Erg verbazingwekkend is dit niet. Boeddhistische geloofsgemeenschappen komen in Nederland en Vlaanderen vanouds maar beperkt voor, dus de gemeenschappen die er zijn, worden gekenmerkt door grote verschillen in de talige achtergronden van hun aanhangers. In beide regio's neemt Engels een sterke tweede positie in: 33,3% voor Nederland en 28,6% voor Vlaanderen. In Nederland worden verder nog Duits (ook Duits en Engels: 3,7%), Portugees (3,7%) en Sanskriet (3,7%) genoemd. In Vlaanderen neemt het Frans, met 7,1%, ook een noemenswaardige positie in, evenals de combinatie van Nederlands, Duits, Engels en Frans (4,8%). Verder worden er nog talen als Chinees, Japans, Sanskriet en Tibetaans genoemd. Deze meer exotische talen vormen vooral een onderdeel van boeddhistische ceremonieën; wat betreft gesprekken met de religieuze leider en met geloofsgenoten, en wat de literatuur betreft, worden deze talen niet genoemd.

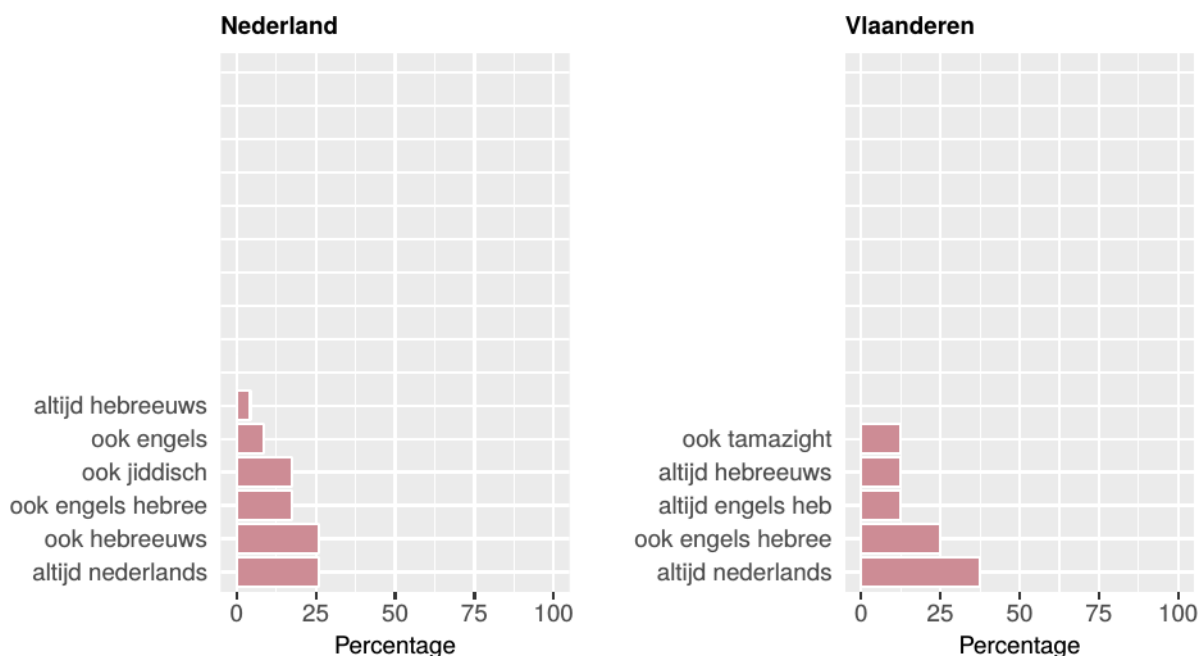
Figuur 87: Boeddhisme - Welke taal gebruikt de moedertaalspreker in religieuze aangelegenheden?

Jodendom

Wat de joodse godsdienst betreft, zijn er enkel gegevens binnengekomen voor Nederlandse en Vlaamse moedertaalsprekers en voor Nederlandse niet-moedertaalsprekers (zie figuren 88 en 89). In geen enkele van de tot nog toe besproken geloofsovertuigingen was het aantal deelnemers dat zegt altijd Nederlands te gebruiken in religieuze aangelegenheden zo klein als bij de joodse panelleden. In Nederland zegt 26,1% van deze deelnemers altijd Nederlands te gebruiken; evenveel deelnemers (26,1%) geven aan naast Nederlands ook Hebreeuws te gebruiken. Verder gebruikt 17,4% ook Engels en Hebreeuws, 17,4% ook Jiddisch (maar niet in de ceremonies), 8,7% ook Engels, en 4,3% altijd Hebreeuws. In Vlaanderen zijn er relatief gezien iets meer joodse Nederlandstaligen die aangeven altijd Nederlands te spreken dan in

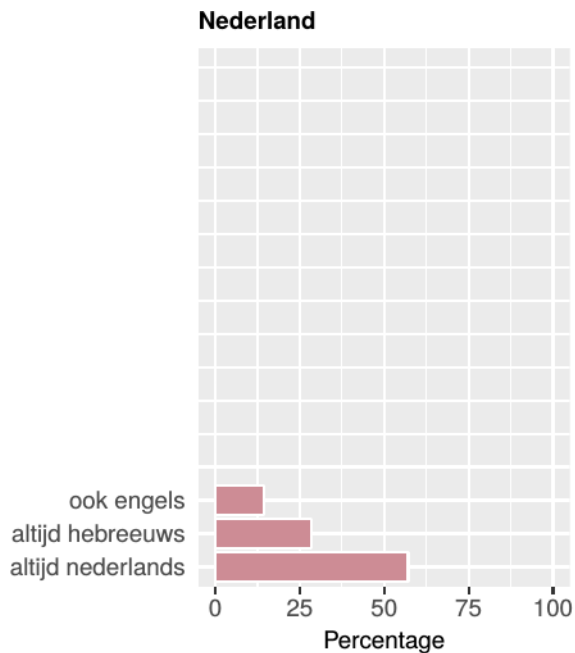
Nederland, namelijk 37,5% vs. 26,1%. Verder gebruikt 25% van de Vlaamse panelleden ook Engels en Hebreeuws, 12,5% gebruikt altijd Engels en Hebreeuws, eveneens 12,5% gebruikt altijd uitsluitend Hebreeuws, en verrassend genoeg zegt 12,5% van de betreffende panelleden de Berbertaal Tamazight te gebruiken. Onder de Nederlandse niet-moedertaalsprekers die het joodse geloof hebben⁵⁵, geeft niet minder dan 57,1% aan altijd Nederlands te gebruiken, 28,6% zegt altijd Hebreeuws te gebruiken, en 14,3% gebruikt naast Nederlands ook Engels.

We kunnen dus besluiten dat het Hebreeuws de grote concurrent van het Nederlands is in religieuze aangelegenheden van joodse respondenten en dat het Nederlands bij de joodse gelovigen een kleinere rol speelt in de beoefening van hun geloof dan bij de deelnemers die protestants, katholiek of boeddhist zijn.

Figuur 88: Jodendom - Welke taal gebruikt de moedertaalspreker in religieuze aangelegenheden?

⁵⁵ Let wel: het gaat in totaal om slechts 7 panelleden.

Figuur 89: Jodendom - Welke taal gebruikt de niet-moedertaalspreker in religieuze aangelegenheden?

Islam

Onder de deelnemers aan de online enquête waren er enkel moslims uit Nederland en Vlaanderen (zie figuren 90 en 91), voor Brussel en Friesland namen er geen moslims deel aan de enquête. Figuur 90 toont de resultaten voor de moedertaalsprekers van het Nederlands. **Net als bij de joodse panelleden, valt het, vergeleken met het protestantisme, katholicisme en boeddhisme, kleinere aandeel van het Nederlands op.** Onder de aanhangers van de islam wordt trouwens nog minder uitsluitend Nederlands gebruikt dan bij de joodse deelnemers. Bij de Nederlandse moedertaalsprekers geeft niemand aan altijd Nederlands te spreken. Wel wordt het Nederlands in religieuze aangelegenheden gecombineerd met Engels en Turks (37,5%), met Arabisch (25%), met Tamazight (25%), en met Turks (12,5%). Van de Vlaamse moslims die moedertaalsprekers van het Nederlands zijn, geeft wel 30% aan altijd Nederlands te gebruiken bij religieuze aangelegenheden. Verder combineert 30% het Nederlands met het Arabisch, 15% gebruikt ook Turks, 10% gebruikt ook Frans, en telkens 5% geeft aan Nederlands te combineren met Arabisch en Engels, met Engels, en met Engels en Turks.

Het is opvallend dat er onder de Nederlandse moslims met een andere moedertaal dan het Nederlands meer respondenten zijn die aangeven altijd Nederlands te gebruiken (29,7%, zie figuur 91) dan onder de Nederlandse moslims die het Nederlands wel als moedertaal hebben (0%). Dit kan echter toeval zijn, aangezien het absolute aantal moslims met Nederlands als moedertaal erg klein is ($N = 8$). Verder geeft 27% van de Nederlandse moslims met een andere moedertaal dan het Nederlands aan, naast Nederlands ook Tamazight te gebruiken, 24,3% ook Arabisch, 8,1% altijd Arabisch, en 5,4% Nederlands en Engels. De Vlaamse moslims met een andere moedertaal dan het Nederlands zijn dan weer vaker van Turkse origine. Dat blijkt uit het feit dat 42% aangeeft naast Nederlands ook Turks te gebruiken en 16% gebruikt zelfs altijd

Turks in geloofsaangelegenheden. Daarnaast zegt 16% ook Arabisch te gebruiken, 12% gebruikt altijd Nederlands, 8% altijd Arabisch en 6% Nederlands en Engels.

We kunnen besluiten dat van alle hier besproken geloofsovertuigingen, er bij de aanhangers van de islam het minst vaak wordt opgegeven dat men enkel Nederlands gebruikt. Toch meldde een nieuwsbericht van 2011⁵⁶ dat het gebruik van het Nederlands in Nederlandse moskeeën toeneemt. Dat bleek echter enkel zo te zijn in de Marokkaanse moskeeën en niet in de Turkse (zie hierover ook <<http://nos.nl/nieuwsuur/artikel/2135941-turkse-moskeeën-willen-meer-nederlandse-imams.html>>). Als verklaring wordt er in dit nieuwsitem een verband gelegd met de jongerencultuur van de betreffende gemeenschappen en met het al of niet beheersen van de taal van het land van herkomst van de (groot)ouders:

“Dat het Nederlands in Marokkaanse moskeeën in opkomst is, komt volgens Elforkani⁵⁷ voornamelijk door de jongeren. Die spreken vaak nauwelijks Arabisch. Bovendien hebben zij ‘behoefte om religiositeit te linken aan de Nederlandse context’.

In de Turkse gemeenschap (circa 250 moskeeën) is de preek nog vrijwel altijd in het Turks, zegt Landman⁵⁸. ‘Binnen de Turkse gemeenschap wordt toch wat sterker vastgehouden aan de Turkse taal. Marokkaanse jongeren communiceren op Facebook in het Nederlands, Turkse jongeren doen dat in het Turks.’”

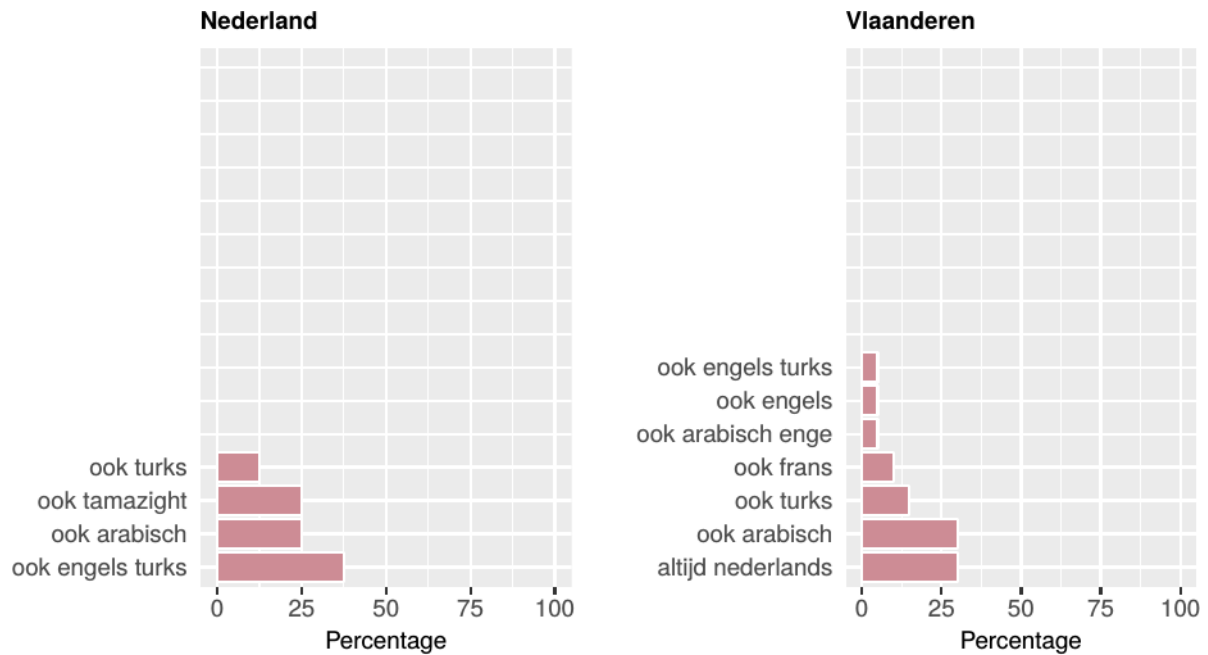
Mogelijk kan het verschil in taalgebruik worden verklaard door het feit dat het Turks als cultuurtaal ook sterker op de religieuze beleving is gericht dan de Marokkaanse Berbertalen zoals het Tamazight. Het Nederlands biedt de van oorsprong Marokkaanse moslims dan een aanvulling die de van oorsprong Turkse gelovigen niet nodig hebben. Tegelijkertijd kan de keuze voor het Nederlands ook als een positief signaal worden gezien van een deel van de moslimgemeenschap dat vaker op integratie is aangesproken. Deze bevindingen hebben (voor zover wij weten) enkel betrekking op de situatie in moskeeën in Nederland. Uit paragraaf 4.2.1 bleek dat de Turkse taal ook onder Turkse jongeren in Vlaanderen een redelijk sterke positie heeft. Of en hoe dit in verband staat met hun religieuze beleving weten we echter niet.

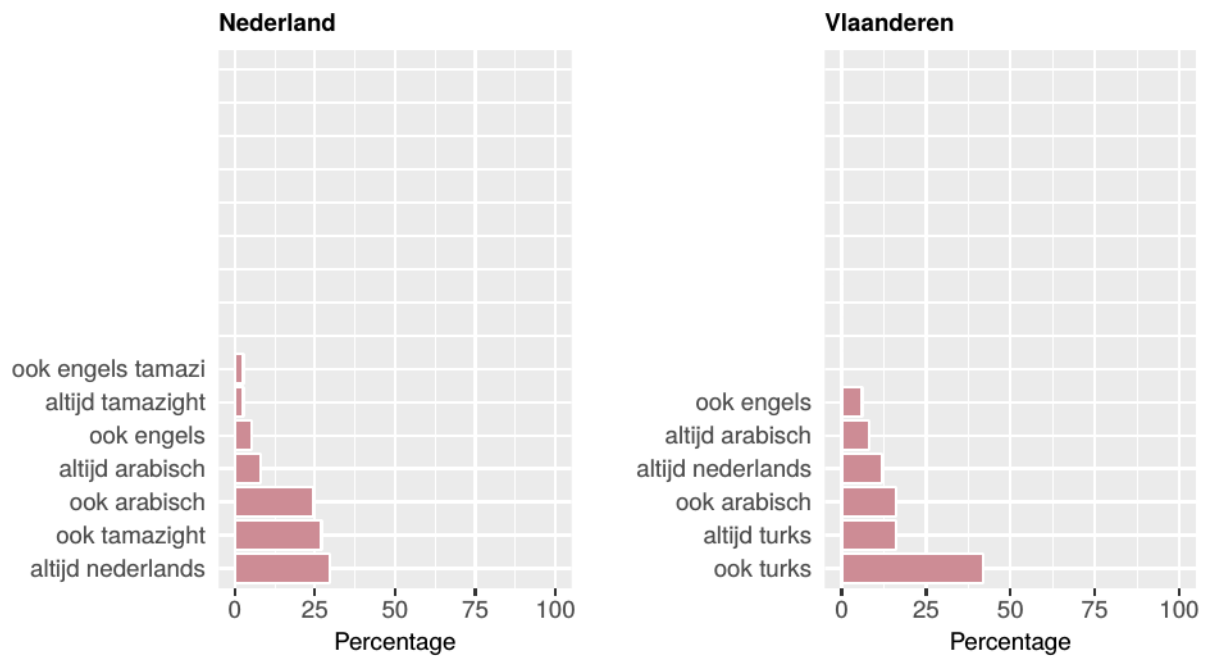
⁵⁶ <http://www.nu.nl/binenland/2701356/nederlandse-taal-rukt-in-moskeeën.html>

⁵⁷ Yasin Elforkani is een (jongeren)imam uit Amsterdam, die uit een Marokkaanse imamfamilie komt. Hij benadert de teksten in de Koran met een Westerse geest en preekt in het Nederlands in moskeeën in heel Nederland.

⁵⁸ Nico Landman is als universitair hoofdocent islamologie verbonden aan de Universiteit Utrecht. Zijn onderzoek richt zich op de institutionalisering van de Islam in Europa.

Figuur 90: Islam - Welke taal gebruikt de moedertaalspreker in religieuze aangelegenheden?

Figuur 91: Islam - Welke taal gebruikt de niet-moedertaalspreker in religieuze aangelegenheden?

4.2.4 De talen om ons heen: welke talen horen StaatNed-panelleden in hun naaste omgeving?

Eén manier om inzicht te krijgen in de verschillende talen die naast het Nederlands gesproken worden in het Nederlandse taalgebied is het bevragen van de taalkeuzes van niet-moedertaalsprekers die in dit gebied wonen. In paragraaf 4.2.1 (c) hebben we de taalkeuzes van niet-moedertaalsprekers in contacten met hun naaste omgeving reeds besproken. Uit figuur 30, die in de bewuste paragraaf besproken werd, bleek dat het aantal niet-moedertaalsprekende StaatNed-panelleden relatief klein was voor Nederland en Vlaanderen (respectievelijk 5% en 3%), maar iets hoger voor Brussel (12%) en voor Friesland (32%). Verder bleek de meest voorkomende moedertaal onder niet-moedertaalsprekers van het Nederlands in Nederland en Friesland het Fries te zijn (respectievelijk ongeveer 47% en 100%; zie fig. 31 en 34); in Vlaanderen en Brussel was dat het Frans (respectievelijk ongeveer 28% en 50%; zie fig. 32 en 33). Na het Fries worden bij de Nederlandse deelnemers in aflopende volgorde het Duits, Engels en Tamazight het vaakst genoemd als moedertaal (fig. 31), in Vlaanderen is dat na het Frans in aflopende volgorde het Turks, Duits, Pools, Spaans, en op een gedeelte plek het Russisch en Engels (fig. 32). In Brussel, ten slotte, is dat na het Frans het Deens en op een gedeelte plek het Turks, Italiaans, Grieks, Engels en Duits (fig. 33).⁵⁹ Uit figuren 35 tot en met 38, die eveneens in paragraaf 4.2.1 besproken werden, bleek dat de niet-moedertaalsprekende panelleden in de vier verschillende regio's hun eigen beheersing van het Nederlands redelijk positief inschatten: die is uitstekend volgens meer dan 80% van de Nederlandse, meer dan 60% van de Vlaamse, meer dan 65% van de Brusselse en ongeveer 85% van de Friese niet-moedertaalsprekers.

Een andere manier om inzicht te krijgen in de talen die gesproken worden om ons heen is vragen aan deelnemers van de online enquête welke talen zij om zich heen *horen*. Daarbij kunnen zowel moedertaalsprekers als niet-moedertaalsprekers bevraagd worden. **Op die manier treden de StaatNed-panelleden opnieuw op als een soort antennes van het taalgebruik in hun omgeving.** In deze paragraaf is er aandacht voor de perceptie van talen in de omgeving en komen zowel de moedertaalsprekers (a) als de niet-moedertaalsprekers (b) aan bod.

a. Welke talen horen moedertaalsprekers om zich heen?

In Nederland en Vlaanderen wordt door ongeveer de helft van de deelnemers (meer bepaald 47,9% voor Nederland en 50,6% voor Vlaanderen) aangegeven dat ze altijd Nederlands horen in hun naaste omgeving. In hun naaste omgeving, bijvoorbeeld op straat, in de winkel, bij de huisarts of in het ziekenhuis, horen de StaatNed-panelleden verschillende talen om zich heen. Figuur 92 biedt een overzicht van de talen die ze zeggen te horen in al die verschillende situaties. Tussen de 12 en 17% van de deelnemers geeft aan dat ze behalve Nederlands ook voor hen onbekende talen horen. Verder scoort in Vlaanderen het Frans relatief hoog (8,1%). Tussen de 3,5 en 4% van de Nederlandse en Vlaamse panelleden hoort om zich heen ook Turks en Arabisch. In Nederland wordt iets meer Engels gehoord (3,7%) dan in Vlaanderen (1%).

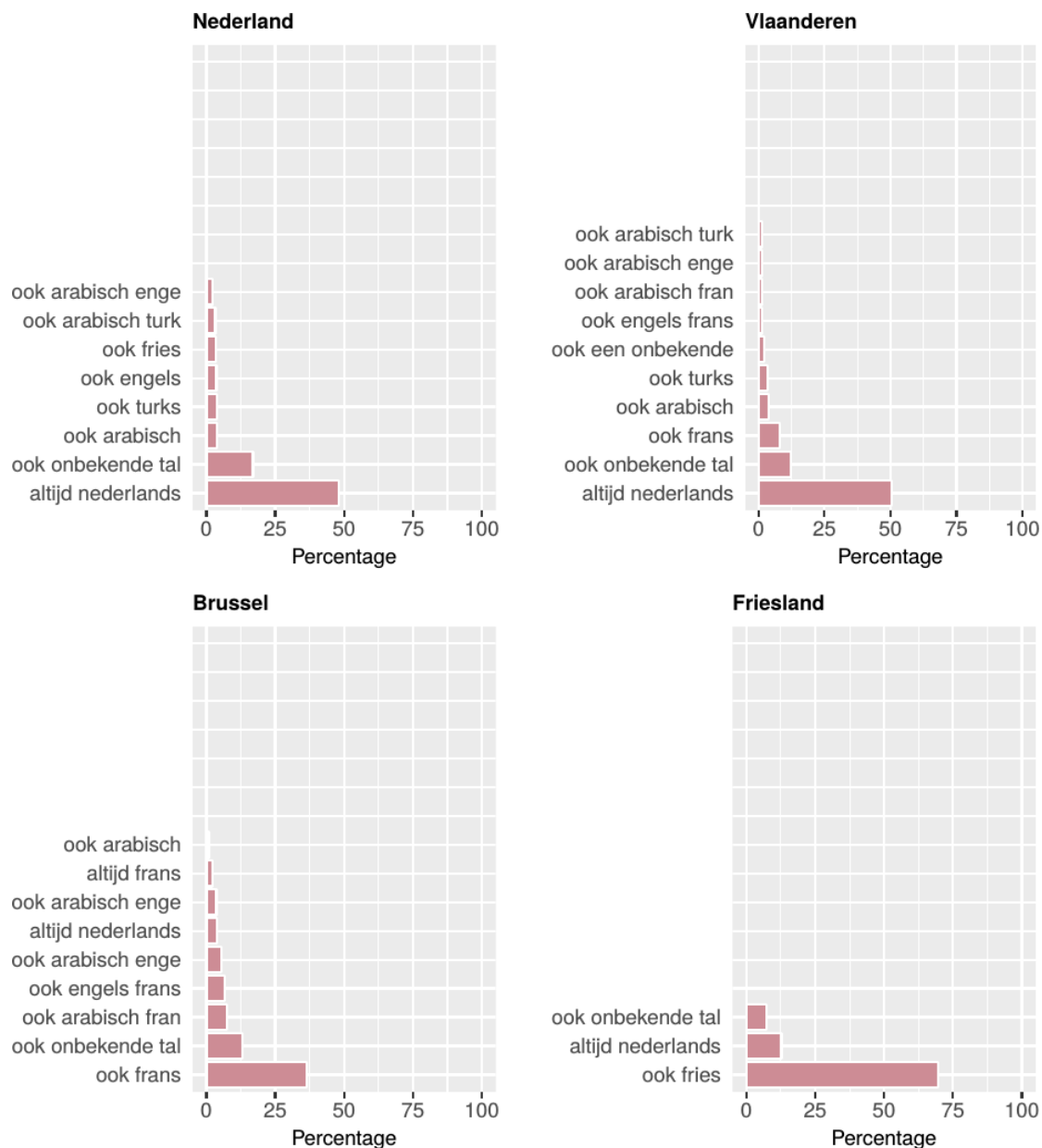
In het hoofdzakelijk Franstalige Brussel wordt aanzienlijk minder vaak aangegeven dat men altijd Nederlands hoort, namelijk door 3,9% van de panelleden. Frans wordt uiteraard veel vaker gehoord: 36,4%

---

⁵⁹ In Brussel gaat het echter wel om kleine absolute aantallen deelnemers.

geeft aan naast Nederlands ook Frans te horen. Daarnaast wordt door 13% aangegeven dat er naast Nederlands ook onbekende talen te horen zijn; behalve Nederlands hoort 7,3% ook Arabisch én Frans, 6,6% Engels én Frans, en 5,5% Arabisch, Engels én Frans. Dat er in de Europese hoofdstad een grotere verscheidenheid aan talen wordt gehoord dan in de rest van het Nederlandse taalgebied viel ook te verwachten.

Ook in Friesland is het aantal deelnemers dat uitsluitend Nederlands hoort in de naaste omgeving aan de lage kant (12,7%). Dit valt te verklaren uit het feit dat Friesland officieel tweetalig is. 69,7% van de panelleden woonachtig in Friesland geeft dan ook aan naast het Nederlands ook Fries te horen.

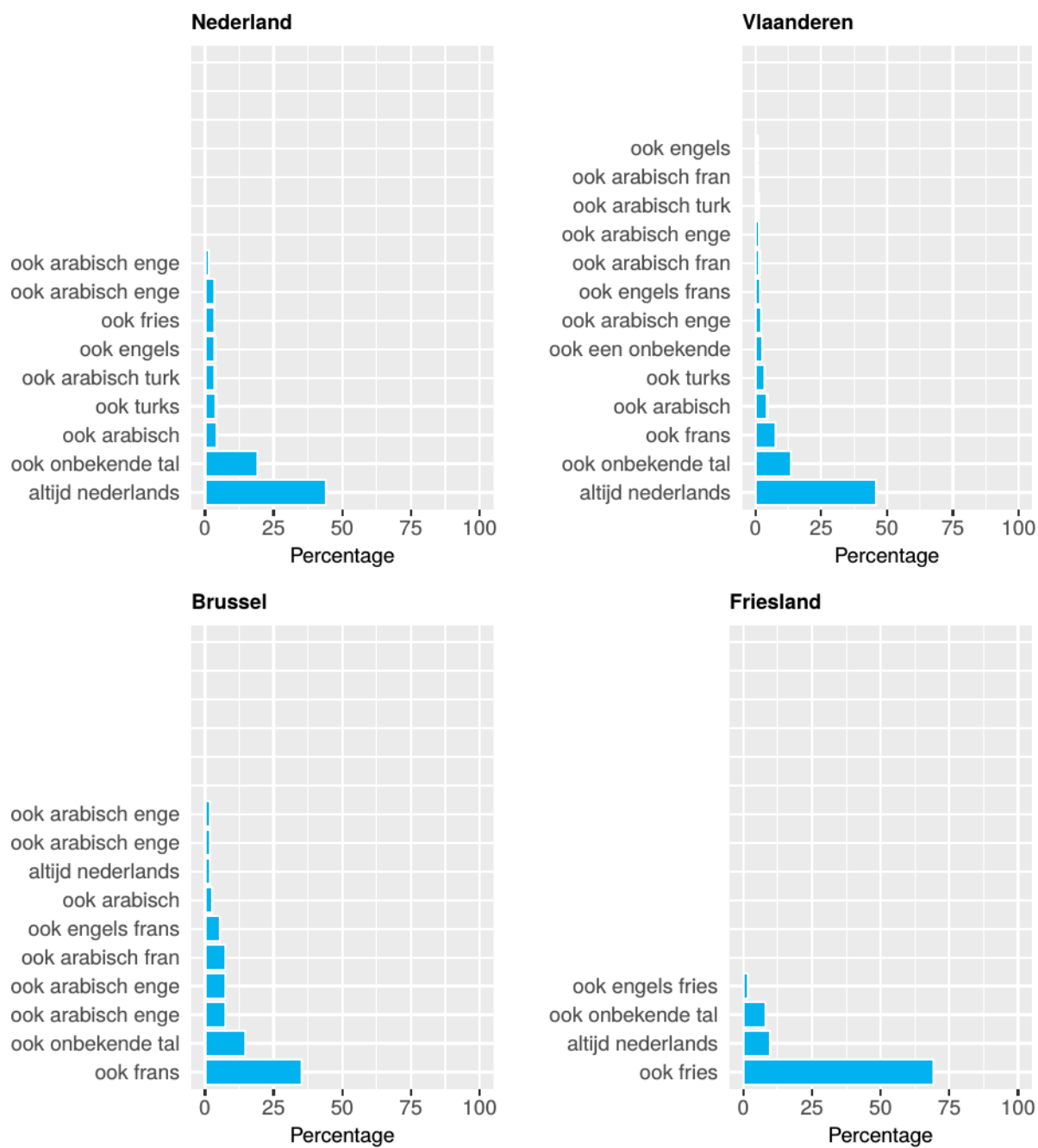

Figuur 92: Welke talen horen de deelnemers om zich heen?

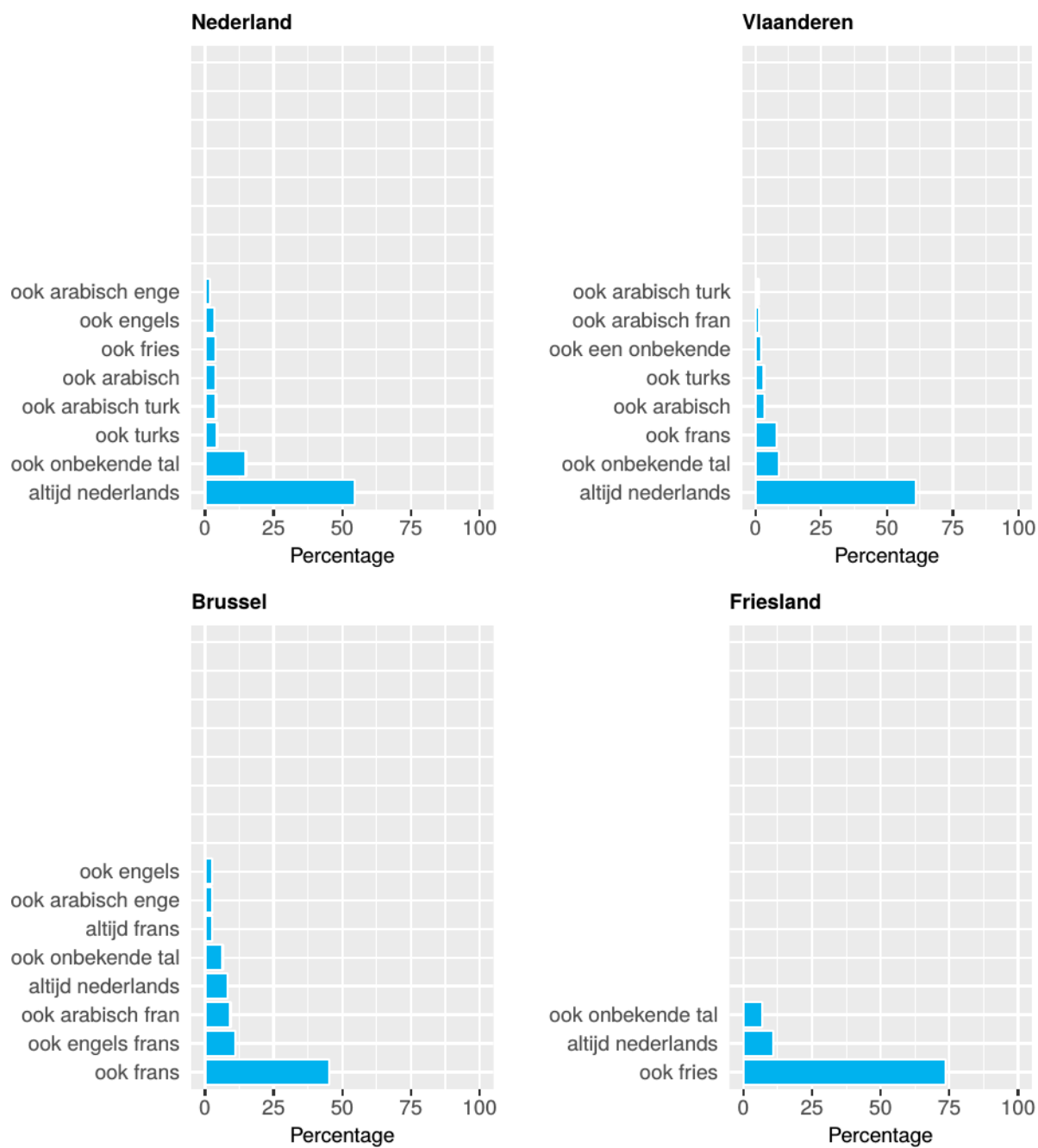

Wanneer we de grafieken voor de verschillende contacten binnen de naaste omgeving apart bekijken, vallen er geen drastische afwijkingen op van de algemene grafiek; afwijkingen zijn er noch in de mate waarin alleen Nederlands gehoord wordt, noch in de talen die men hoort. Wel is het bijvoorbeeld zo dat er over het algemeen iets vaker altijd Nederlands gehoord wordt in **de wachtkamer bij de huisarts** dan in het **ziekenhuis**: in Nederland is dat respectievelijk 54,4% vs. 44%, in Vlaanderen 61% vs. 45,8%, in Brussel 8,3% vs. 1,9%, en in Friesland 10,9% vs. 9,7% (zie figuur 94 vs. 93). Erg verrassend is dat niet: naarmate de omgeving groter wordt, neemt de kans om altijd Nederlands te horen af. Dat blijkt ook uit de taalsituatie aan de **kassa in de supermarkt** (zie figuur 95); ook daar wordt minder vaak altijd Nederlands gehoord door de deelnemers dan bijvoorbeeld bij de huisarts: voor Nederland is dat in 41,7% van de gevallen, in Vlaanderen 42,3%, en in Brussel 1,8%. Alleen in Friesland wordt in de supermarkt iets vaker altijd Nederlands gehoord (13,5%) dan gemiddeld.

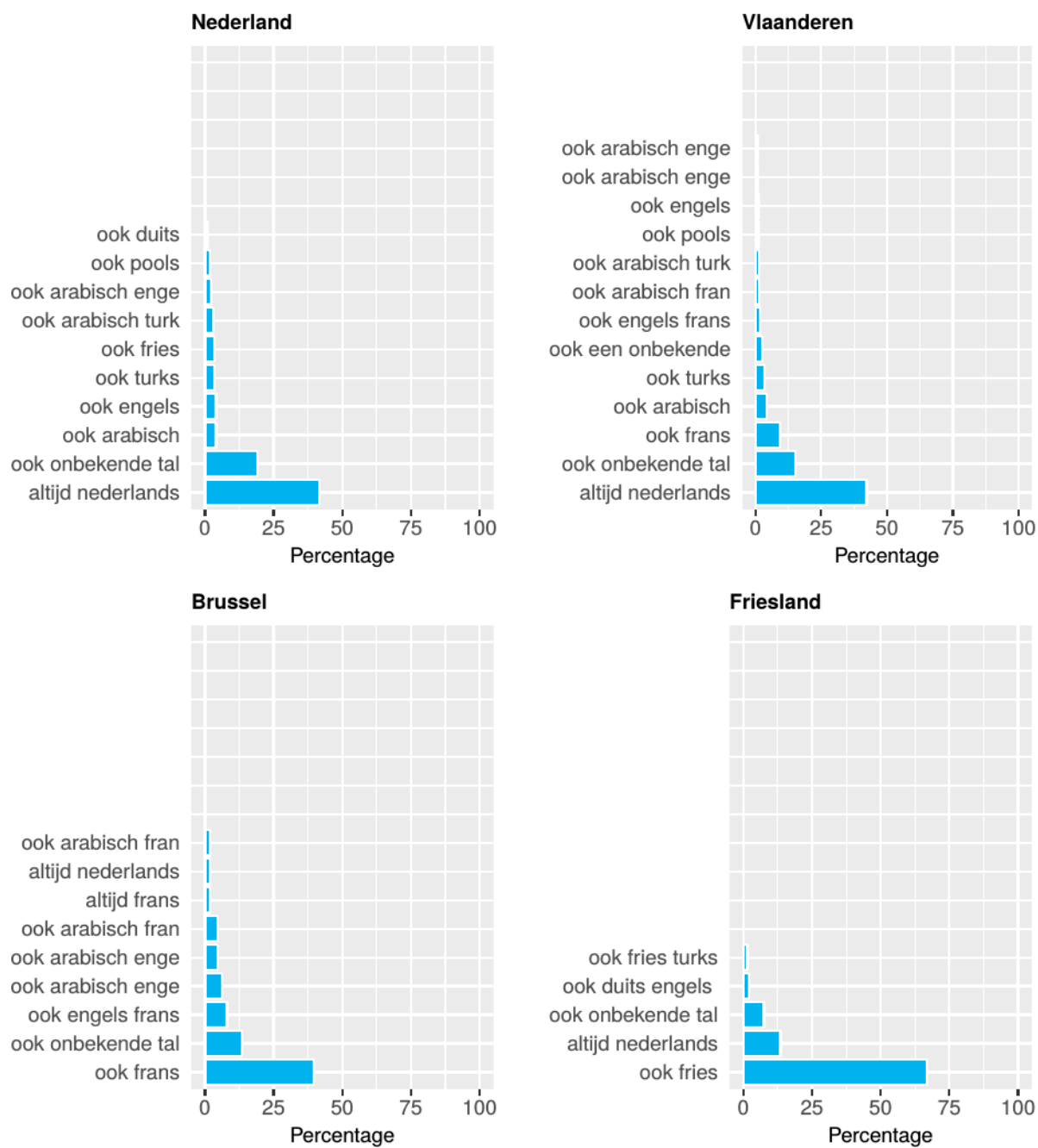
Ten slotte werd ook gevraagd naar de talen die de panelleden horen in de **buurt waar ze wonen** (zie figuur 96). Iets meer dan de helft van de moedertaalsprekende panelleden in Nederland en Vlaanderen zegt altijd Nederlands te horen in de eigen buurt (51,7% voor Nederland en 53,3% voor Vlaanderen), wat maar net iets hoger ligt dan het gemiddelde genomen over alle situaties (vgl. figuur 92). In Nederland horen de deelnemers verder vooral Engels, Fries, Arabisch, Turks en onbekende talen in hun buurt, in Vlaanderen zijn dat het Frans, Turks, Arabisch, Engels en onbekende talen. In Brussel geeft 25,5% van de panelleden aan dat ze naast het Nederlands ook Frans horen in hun buurt, en slechts 3,6% dat ze altijd Nederlands horen. Andere talen die men er vaak hoort zijn Arabisch, Engels, Turks en onbekende talen. In Friesland hoort 69,2% naast Nederlands ook Fries en 16,5% altijd Nederlands.

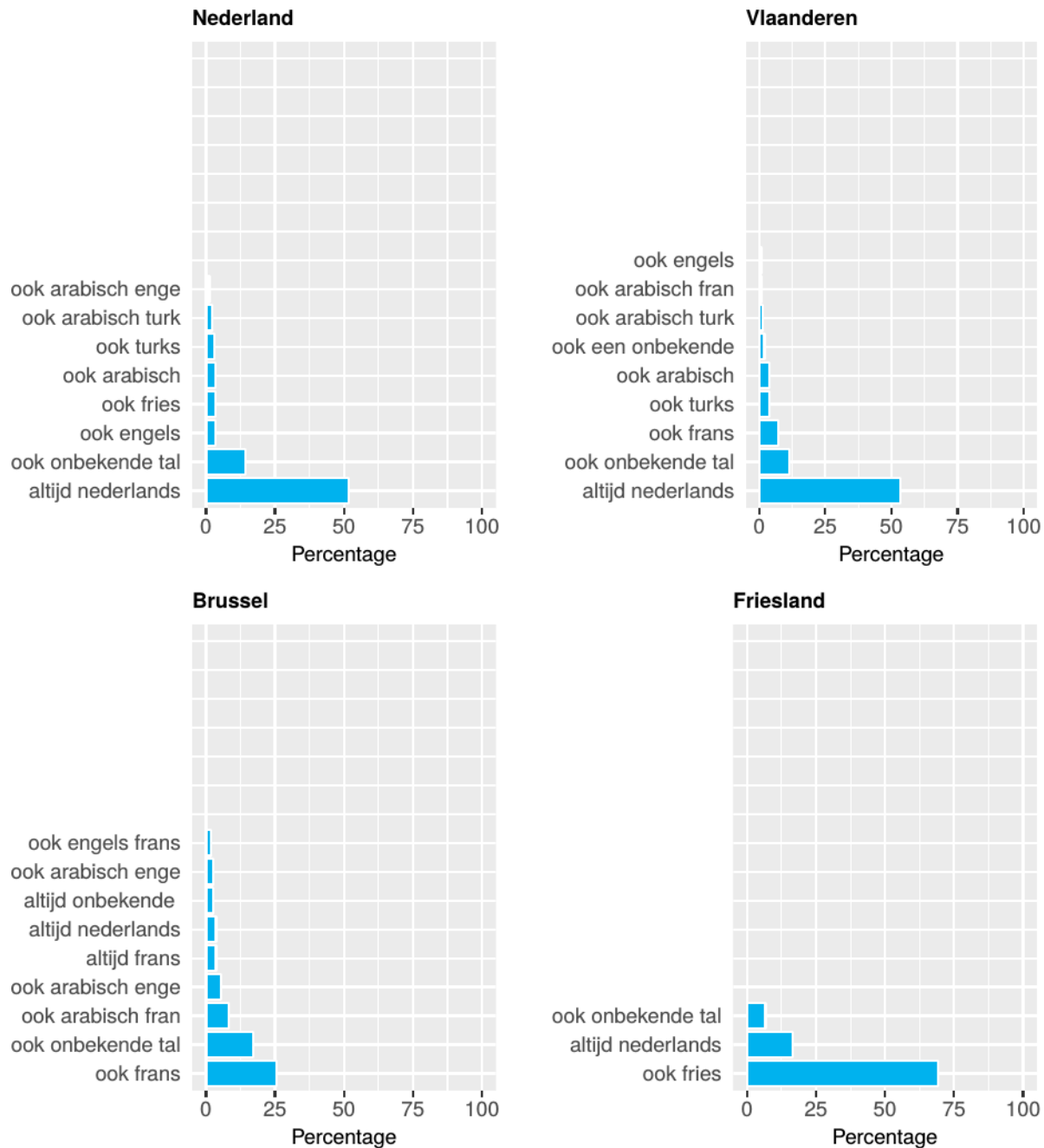
Figuur 93: In het ziekenhuis hoor ik...

Figuur 94: In de wachtkamer bij de huisarts hoor ik...

Figuur 95: Aan de kassa in de supermarkt hoor ik om me heen...

Figuur 96: In de buurt waar ik woon, hoor ik op straat...

Factoranalyse maakt duidelijk dat in elk van de vier regio's de vier genoemde situaties één enkele factor vormen, die we zouden kunnen benoemen als 'mate waarin het Nederlands gehoord wordt'. Door deze factor werd er in Friesland het meeste variantie verklaard ($R^2 = 0,847$), gevolgd door Nederland ($R^2 = 0,767$) en Vlaanderen ($R^2 = 0,700$). Van de Brusselse gegevens werd betrekkelijk weinig strooing in de antwoorden door deze factor verklaard ($R^2 = 0,489$). Dit betekent dat de situatie met betrekking tot de perceptie van talen in Brussel het minst eenduidig is: de waarden voor de perceptie van het Nederlands in

de vier bevraagde situaties lopen erg uiteen en vertonen dus weinig coherentie. In Friesland daarentegen, varieert de mate waarin Nederlands gehoord wordt het minst naargelang de bevraagde situatie.

Samenvattend kunnen we stellen dat ongeveer 50% van de moedertaalsprekers van het Nederlands in Nederland en Vlaanderen altijd Nederlands hoort in hun omgeving. In het tweetalige Friesland hoort slechts 10 tot 16% van de StaatNed-panelleden altijd Nederlands, ongeveer 70% van de deelnemers daar hoort ook Fries in de omgeving. Dit lijkt erop te duiden dat het met de vitaliteit van het Fries in Friesland goed gesteld is. Volgens de perceptie van de StaatNed-panelleden wordt het Fries er immers veelvuldig gebruikt. Dat is niet het geval voor het Nederlands in Brussel: er wordt maar zeer weinig uitsluitend Nederlands gehoord in deze stad waar het Frans domineert.

b. Welke talen horen mensen met andere moedertalen om zich heen?

Hoe zit het met de perceptie van de talen om ons heen bij niet-moedertaalsprekers van het Nederlands? Dat niet-moedertaalsprekers meer andere talen horen in hun directe omgeving, zoals binnen de familie, ligt voor de hand, maar horen zij ook meer andere talen in hun bredere omgeving? Om die vraag te kunnen beantwoorden, kijken wij eerst naar figuur 97, waarin een overzicht gegeven wordt van de talen die niet-moedertaalsprekers horen in allerlei situaties, zoals in het ziekenhuis, bij de huisarts, in de supermarkt en op straat.

In Nederland horen niet-moedertaalsprekers van het Nederlands minder vaak uitsluitend Nederlands in al deze situaties (38%) dan moedertaalsprekers van het Nederlands (47,9%). Verder geeft 25,6% van de niet-moedertaalsprekers op dat ze ook Fries horen, terwijl het Fries in de perceptie van Nederlands-als-moedertaalsprekers geen voorname plaats innam (3,5%). Dit is logisch, aangezien het merendeel van de niet-moedertaalsprekers in het Nederlandse panel Friestalig is. De andere talen die zij opgeven (zoals onder andere Engels, Arabisch, Turks) wijken qua percentage niet zoveel af van de perceptie van talen door moedertaalsprekers.

In Vlaanderen is het aandeel niet-moedertaalsprekers van het Nederlands dat aangeeft altijd Nederlands te horen (49,2%) ongeveer gelijk aan het aandeel moedertaalsprekers van het Nederlands dat altijd Nederlands hoort (50,6%). De percentages voor de andere talen wijken ook niet zo veel af in vergelijking met de resultaten voor de moedertaalsprekers van het Nederlands, behalve dat de niet-moedertaalsprekers onder andere iets meer Turks (5,1%)⁶⁰, Arabisch (4,2%)⁶¹, en Italiaans (2,1%) horen.

In Brussel valt vooral op dat het relatieve aantal niet-moedertaalsprekers van het Nederlands dat naast Nederlands ook Frans hoort (53,6%) een stuk hoger is dan het relatieve aantal moedertaalsprekers van het Nederlands dat ook Frans hoort (36,4%). Dat is niet zo verwonderlijk, aangezien het grootste deel van de anderstaligen in Brussel Franstalig is (cf. supra, figuur 33).

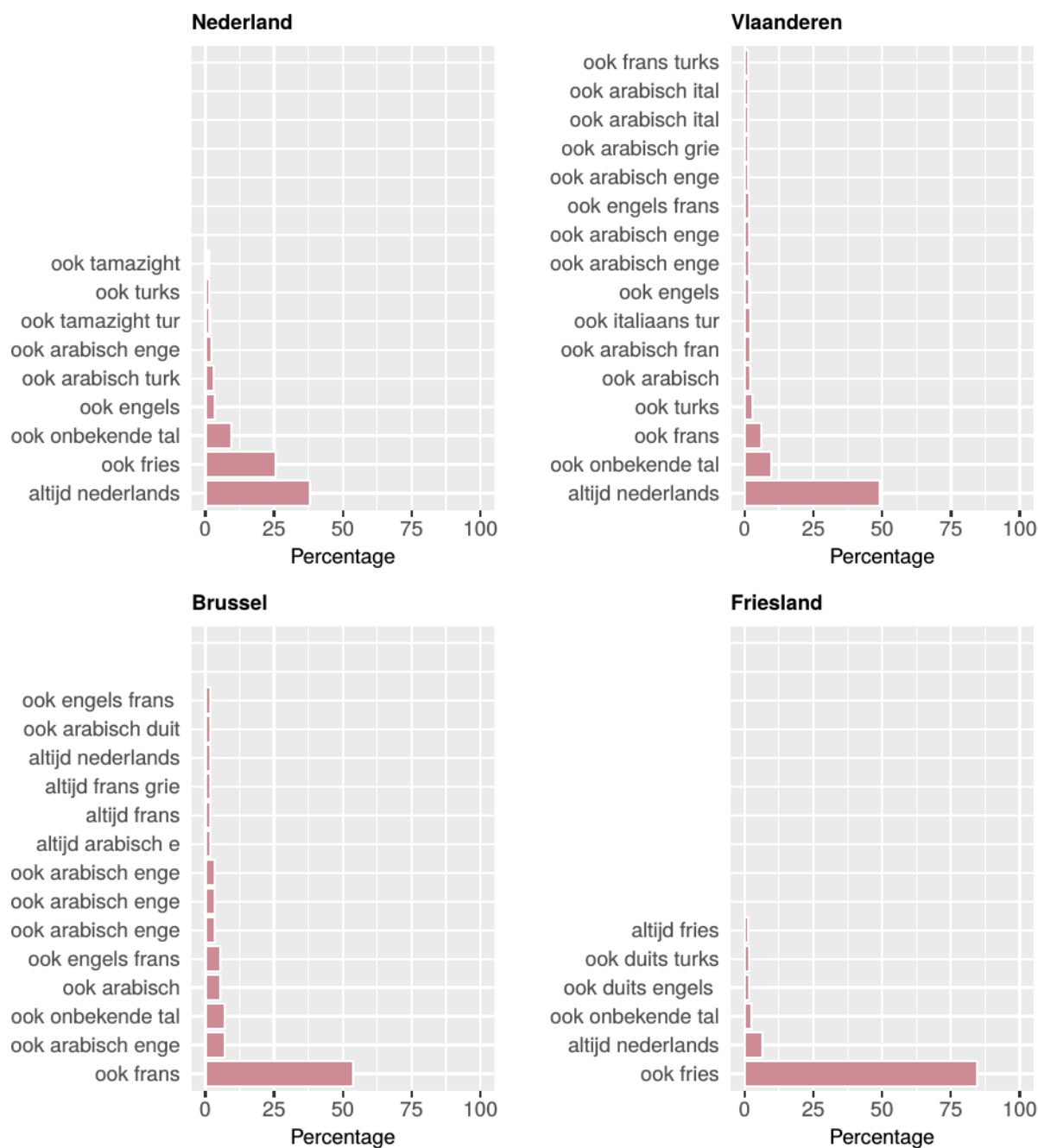
---

⁶⁰ Dit is de som van 'ook Turks' en 'ook Italiaans + Turks'.

⁶¹ Dit is de som van 'ook Arabisch' en 'ook Arabisch + Frans'.

In Friesland wordt er door niet-moedertaalsprekers van het Nederlands (en dus Friestaligen, cf. supra, figuur 34) uiteraard meer Fries gehoord (84,4%) dan door Nederlandstaligen (69,7%), en minder uitsluitend Nederlands (resp. 6,6% vs. 12,7%). Dat sprekers van het Fries ook meer Fries *horen* in hun omgeving, heeft er hoogstwaarschijnlijk mee te maken dat zij mensen in hun wijdere omgeving zelf in het Fries aanspreken, waardoor de rest van de communicatie ook vaak in het Fries verloopt, zoals ook blijkt uit het volgende citaat van een Friese deelnemer:

“Wanneer de desbetreffende persoon (in het ziekenhuis of aan de kassa) het vermoeden heeft dat ik Friestalig ben (eventueel te horen aan mijn accent) en zelf voor het Fries kiest om mij aan te spreken dan gaat het gesprek over in het Fries.”

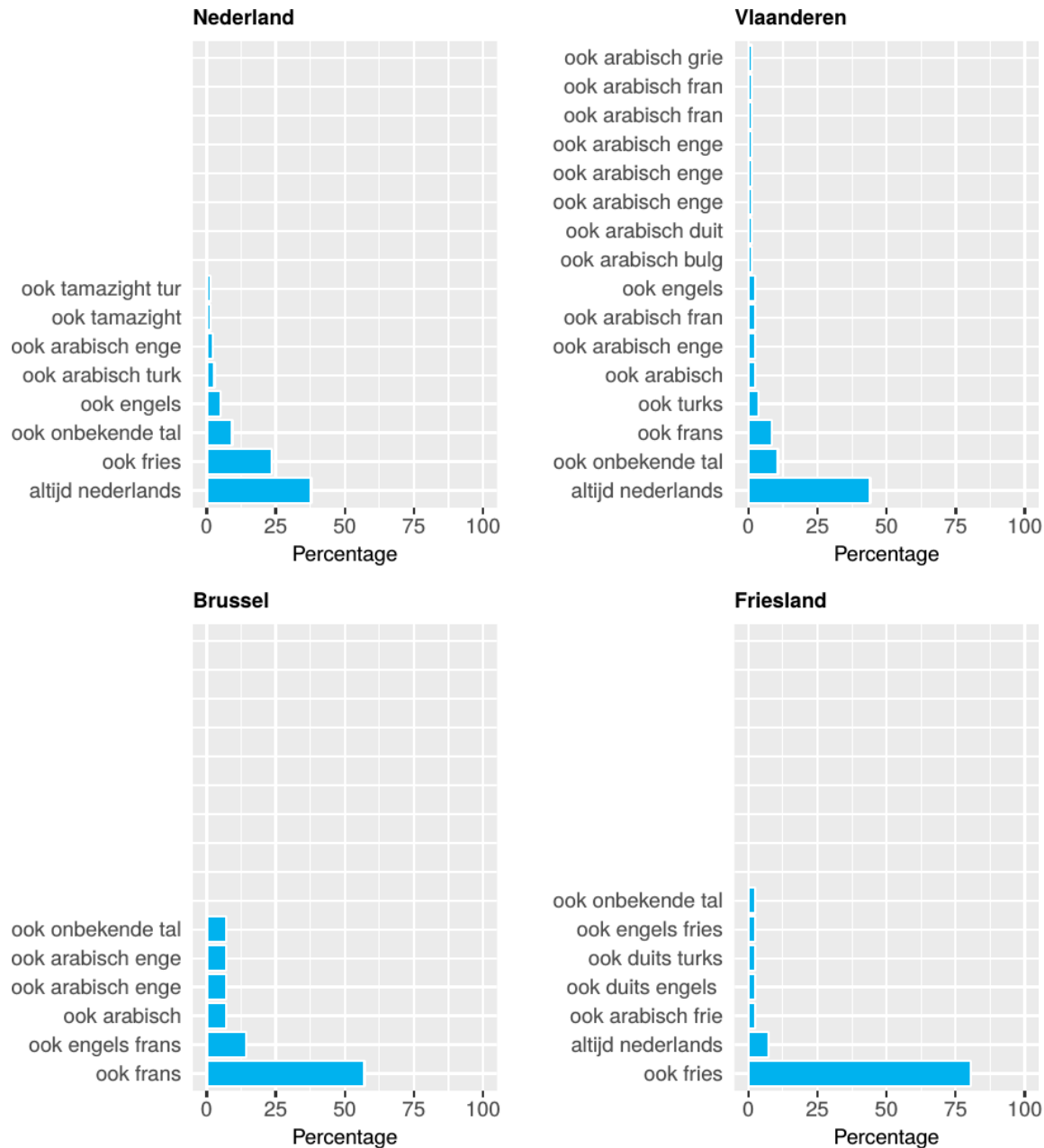
Figuur 97: Welke talen horen de deelnemers om zich heen? (moedertaal is anders)

Wanneer we de grafieken voor de verschillende contacten binnen de naaste omgeving apart bekijken, dan zijn de verschillen met de algemene grafiek niet erg groot. Daarom bespreken we hier alleen de resultaten die opvallende afwijkingen vertonen.

Wat de perceptie van talen in het ziekenhuis (figuur 98) betreft, horen niet-moedertaalsprekers in Brussel iets vaker de combinatie Nederlands, Engels en Frans (14,3%); dit ligt flink hoger dan het gemiddelde (5,4%, zie figuur 97). Als we deze gegevens ook even vergelijken met die van de moedertaalsprekers, dan zien we dat er in Brussel aanzienlijk meer niet-moedertaalsprekers behalve Nederlands ook Frans horen

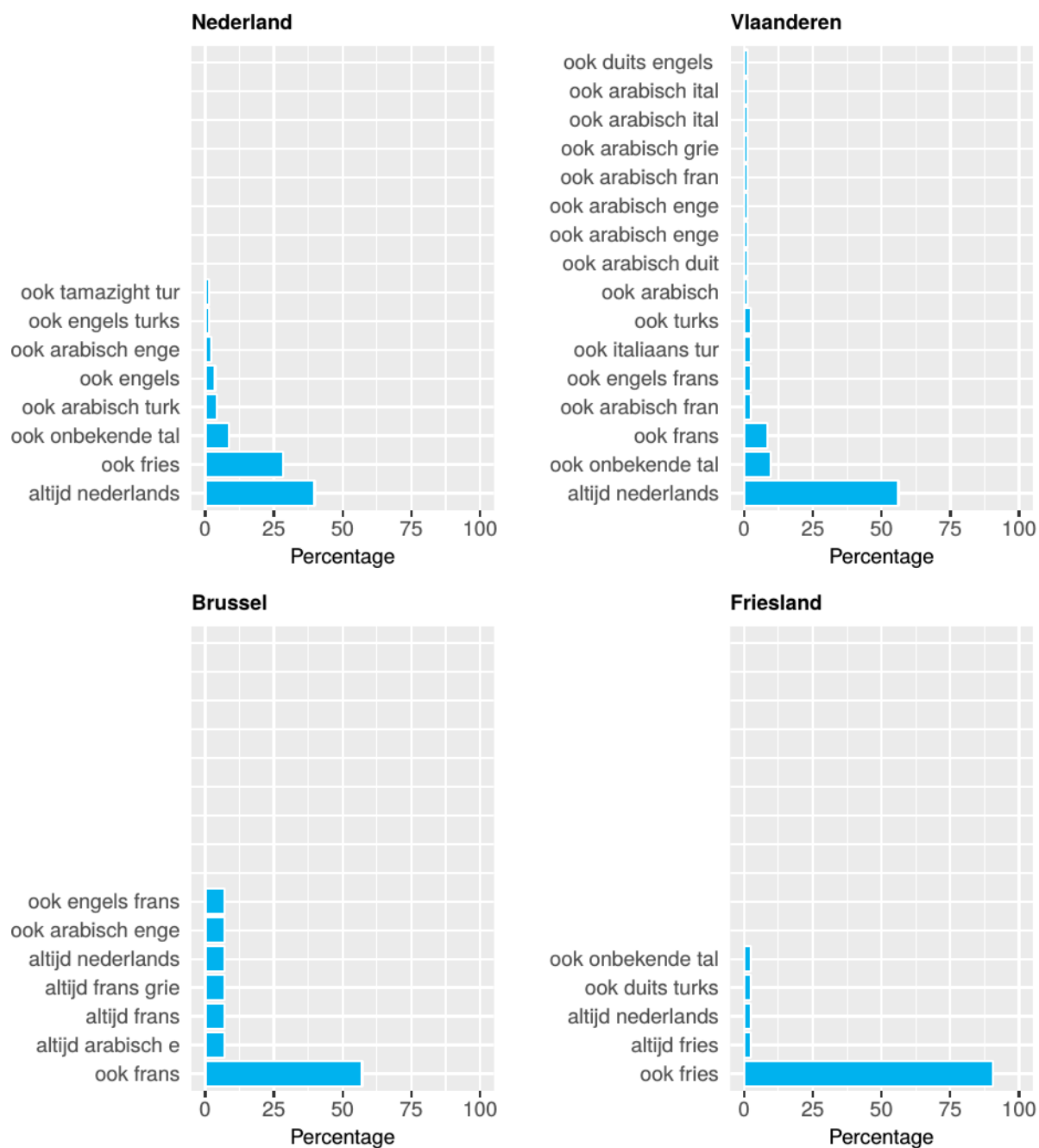
in het ziekenhuis (57,1% tegenover 35,2% bij de moedertaalsprekers) of ook Engels én Frans horen (14,3% tegenover 5,6% bij de moedertaalsprekers). Talen zoals Arabisch en Turks worden door beide groepen ongeveer even vaak gehoord. Dat niet-moedertaalsprekers van het Nederlands die een Brussels ziekenhuis bezoeken meer Frans en Engels horen is vrij logisch: hoogstwaarschijnlijk spreken zij zelf ook Frans (het merendeel van de niet-moedertaalsprekers in Brussel heeft Frans als moedertaal) of Engels met artsen of verplegend personeel in het ziekenhuis en daardoor worden zij waarschijnlijk ook vaak in deze talen toegesproken.

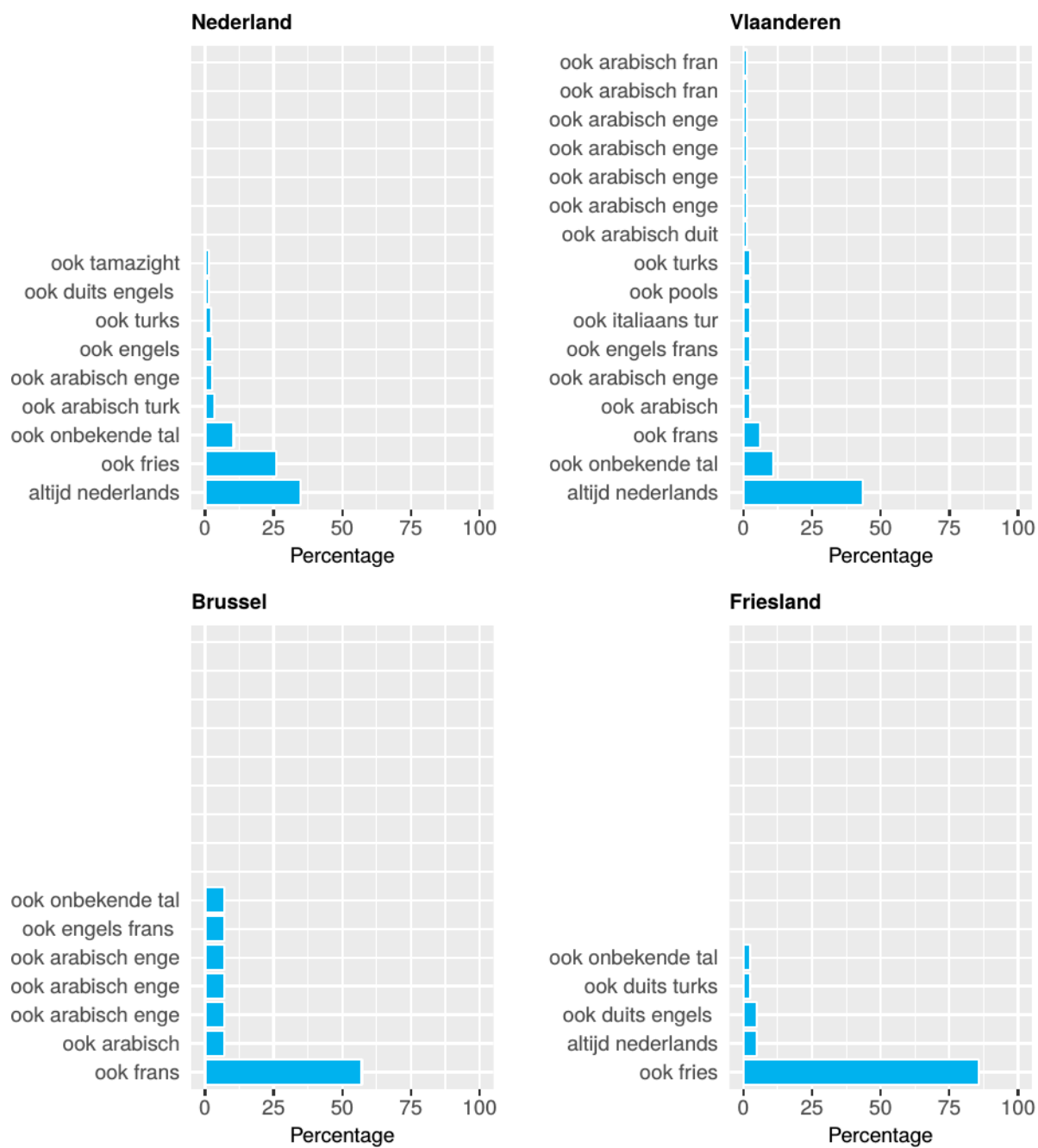
Figuur 98: In het ziekenhuis hoor ik... (moedertaal is anders)

De perceptie van verschillende talen door niet-Nederlandstalige deelnemers in de **wachtkamer bij de huisarts** (zie figuur 99) wijkt niet noemenswaardig af van hun perceptie van talen in het ziekenhuis. Voor Vlaanderen zien we wel een iets hoger percentage panelleden dat zegt altijd Nederlands te horen bij de huisarts (56,1% bij de huisarts vs. 44% in het ziekenhuis), en voor Friesland is het percentage deelnemers dat naast Nederlands ook Fries hoort bij de huisarts nog iets hoger dan het aantal mensen dat zegt in het ziekenhuis ook Fries te horen (90,5% bij de huisarts vs. 80,5% in het ziekenhuis). Ten slotte wordt er door anderstaligen in Brussel vaker dan gemiddeld gezegd dat ze bij de huisarts altijd Nederlands horen (7,1%; vergelijk dit met het gemiddelde van 1,8%, zie figuur 97); dit is opvallend meer dan in het ziekenhuis (vgl. figuur 98), waar 0% van de anderstaligen altijd Nederlands zegt te horen.

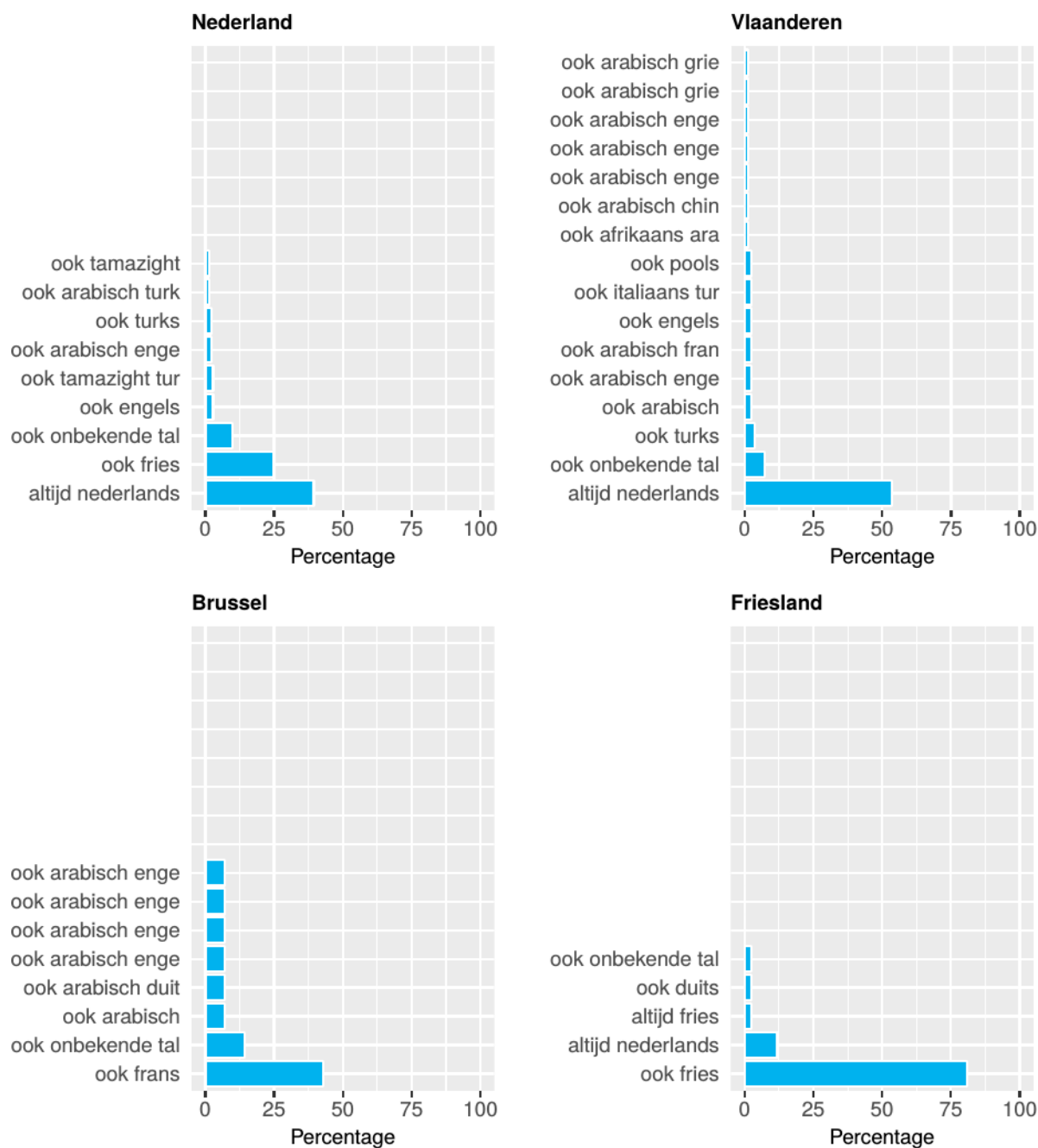
Ook wat betreft de talen die niet-moedertaalsprekers om zich heen horen aan de **kassa in de supermarkt** (zie figuur 100) of **op straat in de buurt** (zie figuur 101) waar ze wonen, lijken er geen noemenswaardige verschillen te zijn met hun perceptie van talen in het ziekenhuis of in de wachtkamer bij de huisarts.

Figuur 99: In de wachtkamer bij de huisarts hoor ik... (moedertaal is anders)

Figuur 100: Aan de kassa in de supermarkt hoor ik... (moedertaal is anders)

Figuur 101: In de buurt waar ik woon, hoor ik op straat... (moedertaal is anders)

We kunnen besluiten dat de meest opvallende verschillen tussen de perceptie van talen door moedertaalsprekers van het Nederlands enerzijds en niet-moedertaalsprekers anderzijds vooral liggen in een hoger percentage deelnemers dat zegt ook Frans te horen in Brussel en een hoger percentage dat zegt ook Fries te horen in Friesland. In beide gevallen gaat het dus om tweetalige gebieden waar niet-moedertaalsprekers van het Nederlands de andere officiële taal (het Frans respectievelijk het Fries) vaker horen dan de overige panelleden. Dit hangt waarschijnlijk samen met de taal die deze niet-

moedertaalsprekers zelf van huis uit spreken (het Frans respectievelijk het Fries) en ook zelf meer in gesprekken gaan gebruiken.

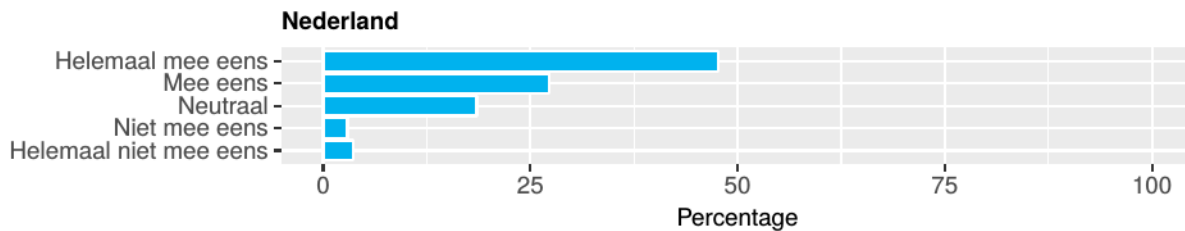
4.2.5 Attitudes: welke attitudes hebben moedertaalsprekende en niet-moedertaalsprekende StaatNed-panelleden ten opzichte van het Nederlands?

We hebben in dit hoofdstuk onder meer besproken in welke mate StaatNed-panelleden – zowel moedertaalsprekers van het Nederlands als anderstalige deelnemers – zeggen te kiezen voor het Nederlands en/of voor andere talen in de contacten die ze hebben in hun naaste omgeving. Uit die bespreking blijkt dat het Nederlands een sterke positie heeft in ons taalgebied en dat er in het domein van de naaste omgeving nog maar weinig andere talen dan het Nederlands worden gebruikt. Wel is het zo dat het Nederlands in Brussel duidelijk een minderheidstaal blijkt te zijn die in de meeste contactsituaties overheerst wordt door het Frans.

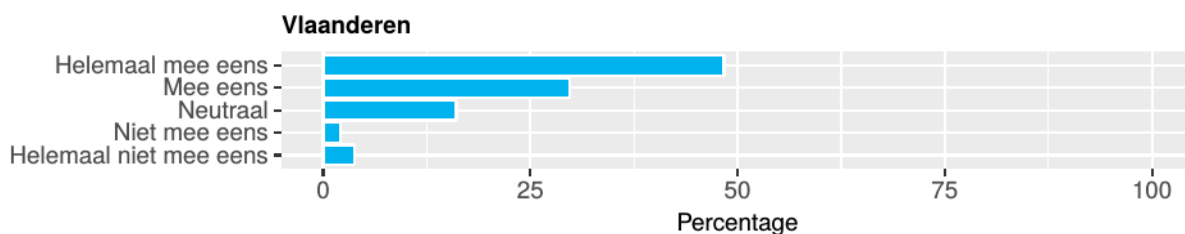
In de inleiding hebben we kort de criteria besproken die de UNESCO belangrijk vindt voor de vitaliteit van een taal. Criterium 8 betreft de attitudes van sprekers van taal x ten opzichte van taal x. Volgens UNESCO zijn de attitudes ten aanzien van een taal cruciaal voor de overlevingskansen van de betreffende taal. Het is logisch dat een taal beter bestand is tegen verdrukking door andere talen naarmate moedertaalsprekers en niet-moedertaalsprekers van die taal een positievere attitude hebben ten aanzien van de taal in kwestie. **Om inzicht te krijgen in de attitudes van de StaatNed-panelleden ten opzichte van het Nederlands, vroegen wij aan moedertaalsprekers en niet-moedertaalsprekers hun mening over de volgende stellingen: “Ik vind Nederlands een mooie taal” en “Ik vind het belangrijk dat kinderen het Nederlands beheersen”.** Hieronder bespreken we de uitkomsten.

Figuren 102, 103, 104 en 105 representeren de mate waarin de moedertaalsprekende deelnemers van de online enquête het eens zijn met de stelling “Ik vind Nederlands een mooie taal”. Voor elk van de vier regio’s (Nederland, Vlaanderen, Brussel, Friesland) zijn er tussen de 74,9% en 79,8% panelleden die het (helemaal) eens zijn met die stelling, en tussen de 3% en 6,5% panelleden die het daar (helemaal) niet mee eens zijn; tussen de 16,1% en 18,6% van de panelleden denkt er neutraal over. Vergelijken we deze resultaten met figuren 106, 107, 108 en 109, de resultaten voor de niet-moedertaalsprekers van het Nederlands, dan valt op dat er minder niet-moedertaalsprekers zijn die het eens of helemaal eens zijn met de stelling dat het Nederlands een mooie taal is. Voor Nederland en Friesland zijn de verschillen tussen moedertaalsprekers en niet-moedertaalsprekers het grootst: 59,2% van de niet-moedertaalsprekers in Nederland is het (helemaal) eens met die stelling (vs. 74,9% van de moedertaalsprekers), 10,9% is het er (helemaal) niet mee eens (vs. 6,5% van de moedertaalsprekers), en 29,9% is neutraal (vs. 18,6% van de moedertaalsprekers). In Friesland is 57,1% van de niet-moedertaalsprekers (en dus van de moedertaalsprekers van het Fries) het (helemaal) eens met die stelling (vs. 78% van de Friese moedertaalsprekers van het Nederlands), 7,1% is het (helemaal) niet met die stelling eens (vs. 4,4% van de moedertaalsprekers), en 35,7% is neutraal (vs. 17,6% van de moedertaalsprekers). In Vlaanderen zijn de verschillen tussen moedertaalsprekers en niet-moedertaalsprekers in hun attitude ten aanzien van het Nederlands iets kleiner: 67,8% van de niet-moedertaalsprekers is het (helemaal) eens met de stelling dat het Nederlands een mooie taal is (vs. 78% van de moedertaalsprekers), 8% is het daar (helemaal) niet mee

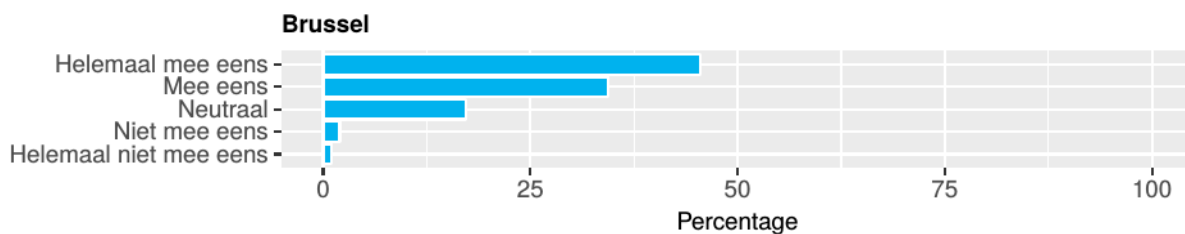
eens (vs. 5,9% van de niet-moedertaalsprekers), en 24,1% is neutraal (vs. 16,1% van de niet-moedertaalsprekers). In Brussel, ten slotte, vindt 71,5% van de niet-moedertaalsprekers het Nederlands een mooie taal (vs. 79,8% van de moedertaalsprekers). Hier is het verschil tussen moedertaalsprekers en anderstalige deelnemers dus het kleinst.⁶² Verder is 7,1% het (helemaal) niet eens met de stelling (vs. 3% van de moedertaalsprekers), en 21,4% is neutraal (vs. 17,2% van de moedertaalsprekers).

Figuur 102: Ik vind Nederlands een mooie taal. / Moedertaal is Nederlands.

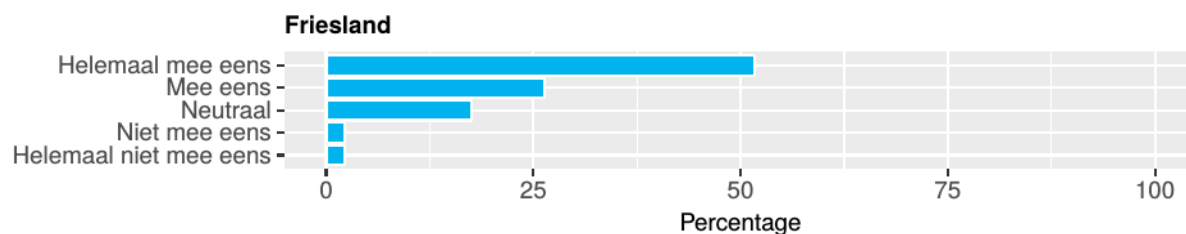

Figuur 103: Ik vind Nederlands een mooie taal. / Moedertaal is Nederlands.

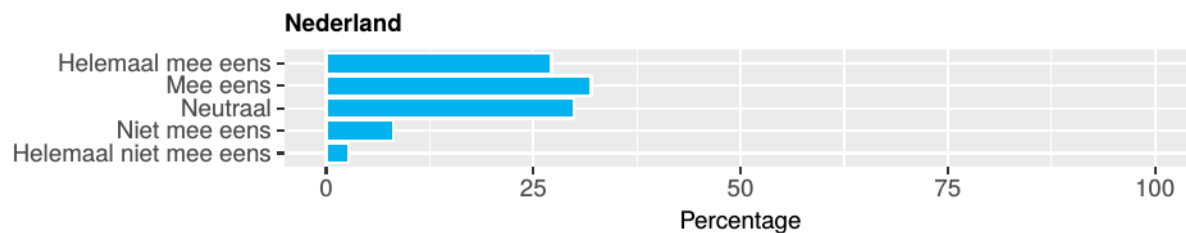

Figuur 104: Ik vind Nederlands een mooie taal. / Moedertaal is Nederlands.

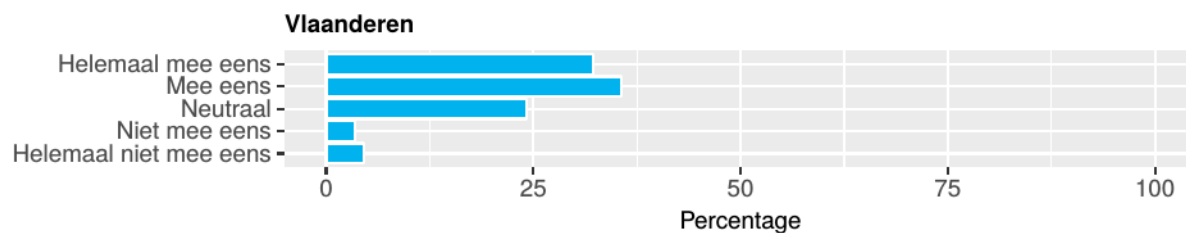
⁶² Vergelijk dit met de resultaten die in paragraaf 4.2.2 (b) werden besproken: daar bleek dat in Brussel ongeveer een even groot aandeel moedertaal- als niet-moedertaalsprekers de keuze maakte om naast Nederlands ook Frans te spreken (in beide gevallen iets meer dan 40%). Dit zou erop kunnen wijzen dat de verschillen tussen moedertaal- en niet-moedertaalsprekers in Brussel kleiner zijn dan in de andere regio's, zowel wat hun taalkeuzes als hun taalattitudes betreft.

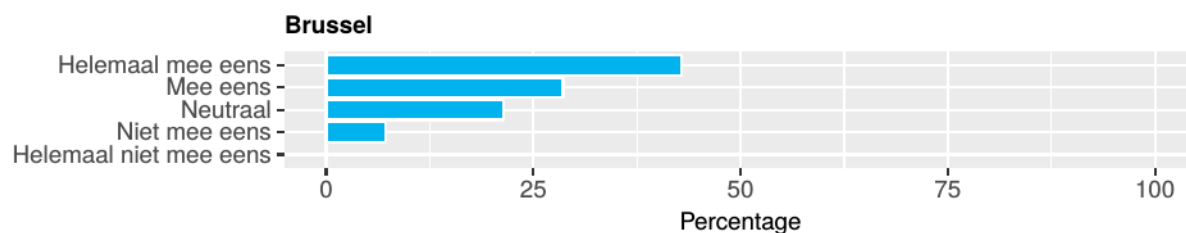
Figuur 105: Ik vind Nederlands een mooie taal. / Moedertaal is Nederlands.

Figuur 106: Ik vind Nederlands een mooie taal. / Moedertaal is anders.

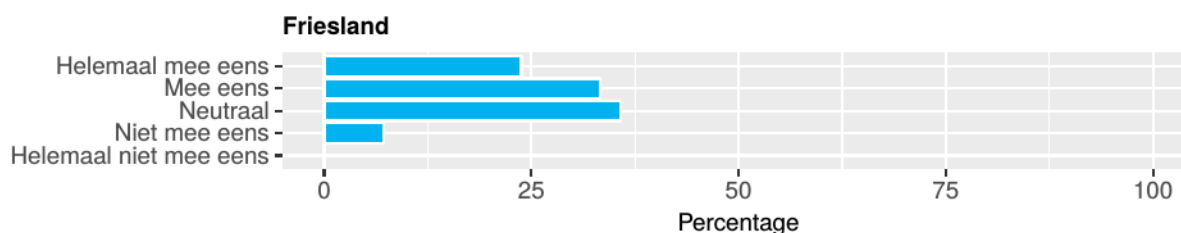

Figuur 107: Ik vind Nederlands een mooie taal. / Moedertaal is anders.

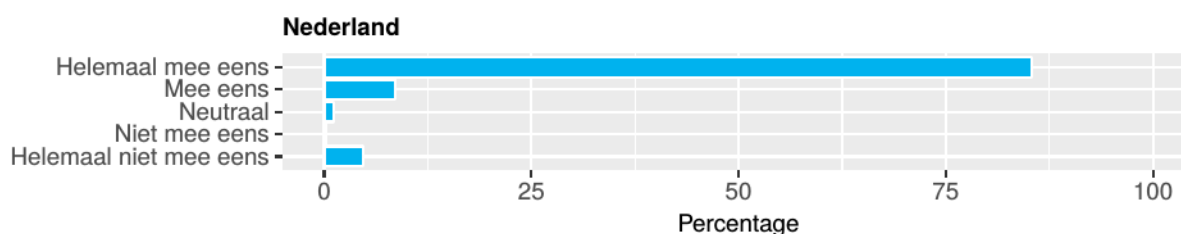
Figuur 108: Ik vind Nederlands een mooie taal. / Moedertaal is anders.

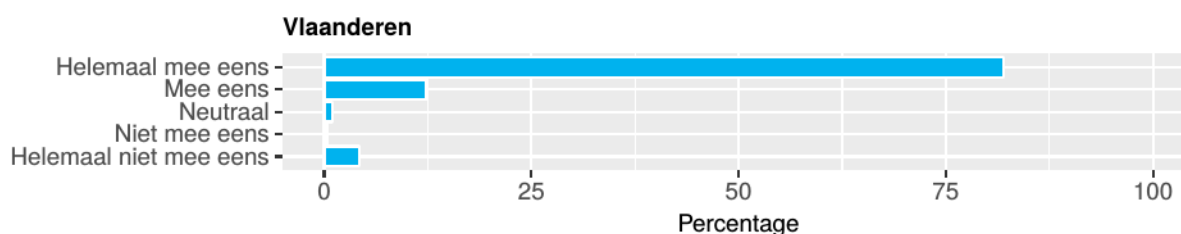

Figuur 109: Ik vind Nederlands een mooie taal. / Moedertaal is anders.

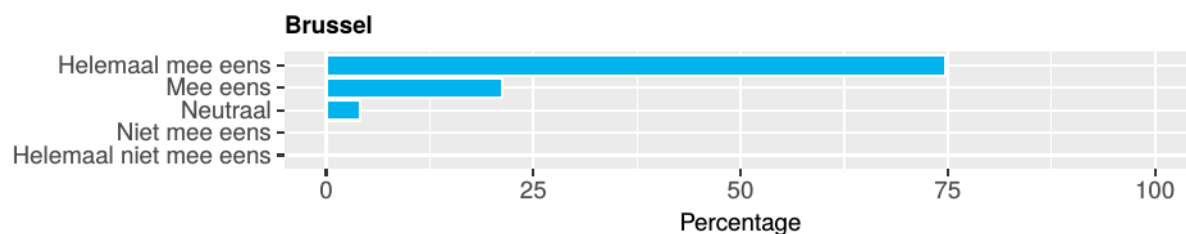
Met de stelling “Ik vind het belangrijk dat kinderen het Nederlands beheersen” zijn bijna alle moedertaalsprekende deelnemers het (helemaal) eens: in Nederland is dat 93,9%, in Vlaanderen 94,4%, in Brussel 95,9% en in Friesland 97,8% (zie figuren 110, 111, 112 en 113). Bijna niemand is het met deze stelling niet eens (4,9% in Nederland, 4,6% in Vlaanderen, 0% in Brussel en 2,2% in Friesland). Bij de niet-moedertaalsprekers van het Nederlands (zie figuren 114, 115, 116 en 117) is dat niet anders, ook daar is het merendeel het (helemaal) eens met de stelling dat kinderen het Nederlands moeten beheersen: voor Nederland is dat 93,8%, voor Vlaanderen 94,3%, voor Brussel 92,8% en voor Friesland 95,2%. In vergelijking met de andere regio's zijn er in Friesland, waar het om moedertaalsprekers van het Fries gaat, meer panelleden die de optie ‘mee eens’ aanduiden (35,7%) en minder die ‘helemaal mee eens’ aanduiden (59,5%). We zouden dus kunnen zeggen dat de sprekers van het Fries het doorgeven van het Nederlands aan de kinderen iets minder belangrijk vinden dan niet-moedertaalsprekers elders in het Nederlandse taalgebied.

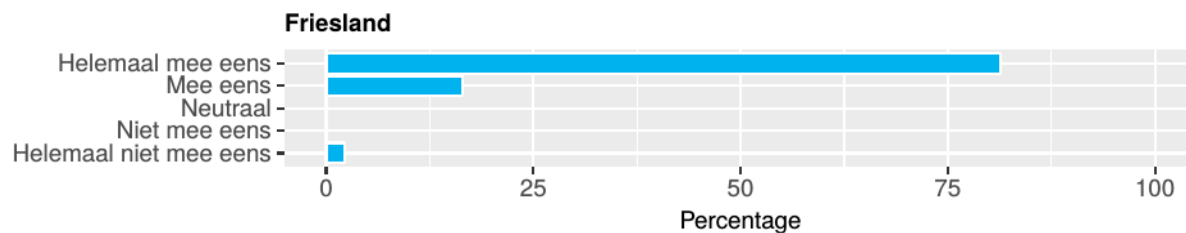
Figuur 110: Ik vind het belangrijk dat kinderen het Nederlands beheersen. / Moedertaal is Nederlands.

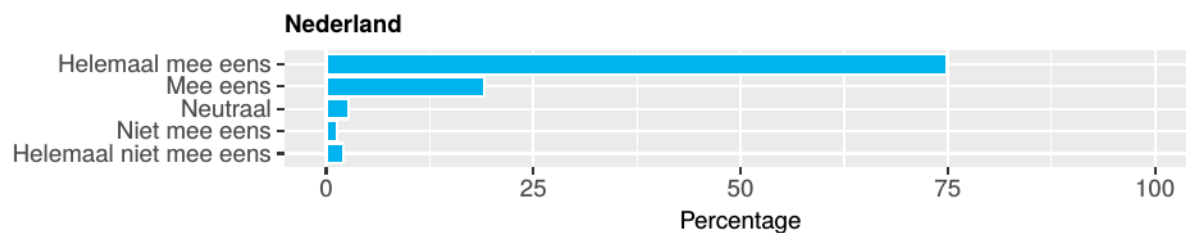
Figuur 111: Ik vind het belangrijk dat kinderen het Nederlands beheersen. / Moedertaal is Nederlands.

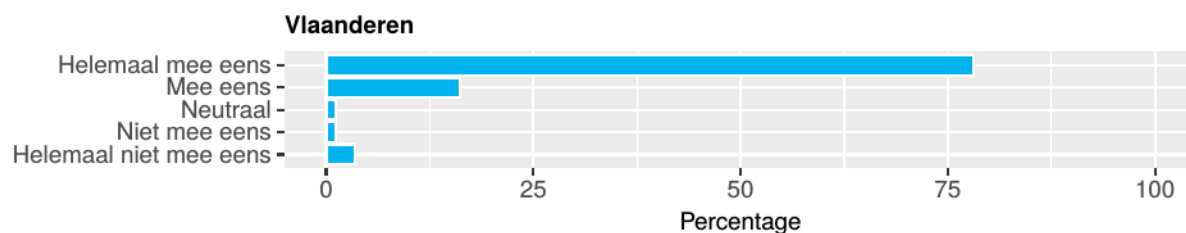
Figuur 112: Ik vind het belangrijk dat kinderen het Nederlands beheersen. / Moedertaal is Nederlands.

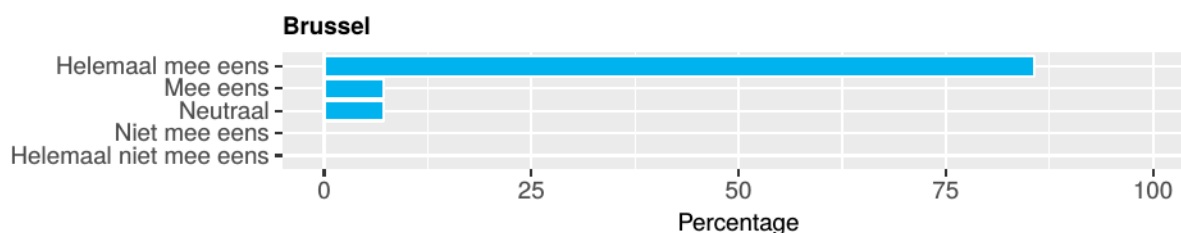
Figuur 113: Ik vind het belangrijk dat kinderen het Nederlands beheersen. / Moedertaal is Nederlands.

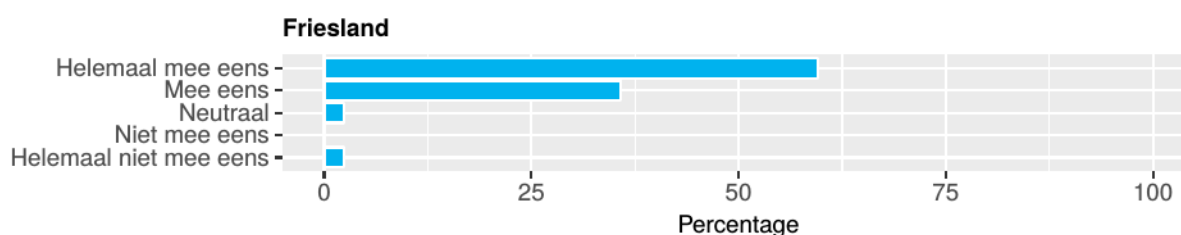
Figuur 114: Ik vind het belangrijk dat kinderen het Nederlands beheersen. / Moedertaal is anders.

Figuur 115: Ik vind het belangrijk dat kinderen het Nederlands beheersen. / Moedertaal is anders.

Figuur 116: Ik vind het belangrijk dat kinderen het Nederlands beheersen. / Moedertaal is anders.

Figuur 117: Ik vind het belangrijk dat kinderen het Nederlands beheersen. / Moedertaal is anders.

We kunnen besluiten dat in elke regio minstens driekwart van de deelnemers aan de enquête het Nederlands een mooie taal vinden. In Brussel zijn er geringe verschillen tussen moedertaalsprekers van het Nederlands en niet-moedertaalsprekers wat hun attitude ten aanzien van het Nederlands betreft. In Nederland, Vlaanderen en Friesland zijn de niet-moedertaalsprekers minder vaak positief en vaker neutraal over het Nederlands. Toch zijn ook niet-moedertaalsprekers opvallend positief over het Nederlands. In 2010 peilde de Nederlandse Taalunie bij Nederlandstaligen uit Nederland, Vlaanderen en Suriname naar hun emotionele band met het Nederlands. Daaruit bleek dat maar liefst 90% trots is om het Nederlands in het dagelijkse leven te gebruiken (cf. inleiding). **Verder blijkt dat meer dan 9 op de 10 moedertaalsprekers en niet-moedertaalsprekers het erg belangrijk vindt dat het Nederlands aan de volgende generatie wordt doorgegeven. Als het van de attitudes afhangt, is het Nederlands dus een zeer vitale taal met uitstekende overlevingskansen voor de toekomst.** In de inleiding wezen we er ook al op dat het Nederlands volgens UNESCO niet tot de ‘bedreigde’ talen hoort.